

BÉKÉSVÁRMEGYE

1848—1849.

J R T A :
OLÁH GYÖRGY.

II. KÖTET.

GYULÁN,
NYOMATOTT DOBAY JÁNOS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1892.

I.

VÁLSÁGOS NAPOK AZ 1849. ÉV ELEJÉN.

A szabadság egyenlőség és testvériség diadalát követő s egymásra rohamosan torlódott események: úgy a nemzet, mint az uralkodó hatalom minden viszonyaiban zavart s bonyodalmakat teremtettek.

A nemzeti átalakulás forradalma megrázkódtatta a nemzetet, de a nemzeti életerő hatalmas nyilvánulása, — a nemzeti függetlenség megszilárdítására irányuló lázas tevékenység: megrázkódtatta s remegésbe ejtette az uralkodó hatalmat is.

Ezt hagyományos politicájának elvei, az életre kelt közszabadság, alkotmányos élet eltiprására ösztönözték; de az általános európai reform irányzat s a forradalmi kitörések a legnagyobb ovatosságra intették, — annyival is inkább, mert a már kitört harczok erejét nagy mérvben lekötötték; s arra, hogy fegyveres erejét hazánkban is kellő hatással kifejtthesse: készületlen s gyenge volt.

Ily körülmények közt, — készületlensége s gyengesége tudatában, a földre tiport viador kedvező alkalomra leső önmegadásával vágyait, törekvéseit álarcz alá rejté s türte a nemzet forradalmi diadalát, az alkotmányos jogok rohamos fejlődését; sőt tehetetlensége vágyaival szemben szentesítette is a nemzet törekvéseit s ünnepelte életrekelését.

De ha nem vethetett is gátat fegyveres erejével a nemzeti átalakulás hatalmas áramlatának; ha kénytelen volt is közrehatni a közszabadság s alkotmányosság épületének felemelésében, — a mint enyészni kezdett a forradalmi kitörések rázkódtató, szédítő hatása: nem mulasztotta el aláásni annak fentartó oszlopait.

Felbujtotta az alkotmány áldásaiban osztályos atyafiakul fogadott nemzetiségeket.

Testvérharczot szított a nemzet ellen ; s míg a nemzetiségek gyülevész csapatai, mint a közös szabadság elleniségei, tüzzel és vérrrel irták neveiket törtelmünk lapjaira : addig lassanként felkészült a jog- s nemzetirtó harcra, — s az 1848. év vége felé már elvetve álarczát, nyíltan lépett hadaival a küzdőterre, a felbujtott nemzetiségekkel véres harcokban elfoglalt s a hatalommal szemben jóhiszemű nemzet ellen.

A nemzetet pedig, bár hatalma, ellenállási képessége s elkeseredése ösztönözte a mérkőzésre ; egyrészt az uralkodó ház iránt érzett tisztelete s törhetlen hódolata, — másrészt a félreértéseken alapulóknak hitt bonyodalmakból a békés kibontakozásnak reménye : visszatartotta a harcztól, visszatartotta erejének kellő kifejtésétől.

A trónváltás s az azt követő császári nyilatkozványok nem hagytak fenn azonban kétséget, a hatalom céljai s törekvései iránt.

Meggyőződött a nemzet arról, hogy a hatalom törekvése : leigázni a nemzetet, megfosztani alkotmányos jogaitól, állami önállóságától ; törekvése : egységes osztrák birodalmat alkotni.

Tisztában volt a nemzet arról, hogy ősi alkotmányos jogait, kivivott állami függetlenségét, csak a fegyver erejével mentheti meg ; s a hatalommal szemben nem lehet más választása, mint vagy meghajolni, vagy teljes erővel megküzdeni az élethalál harczt.

S a nemzet jogainak s erejének tudatában fegyvereire bizta sorsát ; de kellően ki nem fejthetett erejét minden lépten-nyomon megtörték az ellenségnek folytonosan erősödő hadai.

Vesztett csaták, a legnagyobb nélkülözésekkel küzdő hadsorok felbomlása, új erők kiállításának alig legyőzhető

akadályai tették kétségbeesetté, válságossá a nemzet küzdelmeit már a harcz kezdetén. S míg az ellenség szilárdabb alapokra fektetett támadása erejét a kivívott győzelmek fokozták: a nemzet a végveszély örvénye felé sodortatott, s a mint ébred a hatalom önbizalma, aként vész a nemzet ellenállási ereje, — s haderőnket csaknem szégyenteljes szétszórással fenyegették, az 1848. év utolsó napjainak szerencsétlen harczai.

Történelmünk lapjai tanuskodnak, hogy a trónváltás után csakhamar előzőnlék az ellenséges hadak az országot.

A betörések sorát megkezdé Hurbán.

Vért szomjazó, s a rablás reményével felizgatott gyülelész csapatai rabolnak, pusztitanak és öldökölnek. Nyomukat vér és tűz jelzi. De nemcsak pusztitanak s kegyetlenkednek, hanem a haza ellen fegyver fogásra kényszerítik a megrémült lakosokat; merész ígéretekkel szítják a gyenge szívek gyűlöletét, s így növelik határról-határra hadsoraikat.

Hurbán csapatait követik Schlick szervezett hadai, majd ránk törnek nagy erővel Windischgrätz, Simunich, Nugent zsoldosai, s feltartóztathatlanul hatolnak az ország szíve, a főváros felé.

Másfélszázezernyi, jobbadán szervezett, harczedzett ellenséges erő állt, alig több mint hetvenezer jó részben gyakorlatlan, s szétszórt hadcsapatokban működő harcosainkkal szemben az 1848. év vége felé; de legnagyobb erőtlenségünk abban nyilvánult s az ellenség diadalmas előnyomulását az könnyítette meg, hogy hiányzott részünkről a határozott hadműködési terv, a szabályzott, egy célra ható védelmi tevékenység.

A szétszórtan csatázó hadcsapatainkat, véres küzdelmek után rendesen megtörték az ellenség együtt működő hadai.

Vezéreink önálló hadműködést nem fejtettek ki, de nem is fejthettek a honvédelmi bizottmány hadvezetése alatt s az egész hadműködésre kiható fővezéri hadvezetés nélkül.

A honvédelmi bizottmány megállapított hadműveleti tervek nélkül a felmerülő körülményekhez képest esetről-esetre kiadott rendelkezésekkel vezette a hon védelmét s szabott irányt az egyes hadcsapat vezérek működésének:

A legválóságosabb napokban sem terjedt tovább rendelete, minthogy a csapatvezérek a »rendelkezésükre álló erővel védjék az ország határait, s a vitézségükre bízott ország részeket.«

A nemzeti átalakulás küzdelmeinek egy óriása volt csak, ki ösztönszerűleg, vagy bölcs belátással fogta fel a honvédelmi működés szükségszerű irányát s feladatait; s mint a jeles hadtörténész Rüstow tanusítja, — »senki más nem jutott a helyzet felismerésére, s arra, hogy szükségkép valami katonai célpontot kell kitűzniök. A honvédelmi bizottmánynak s magának a hadügyminiszternek Mészárosnak tekintélye a vezérletnél s csapatoknál, minden Kossuth nézetei szerint hozott rendszabályt meghiusított. A parancsnokok mindegyike, a különböző helyeken a magáét tartotta a legfontosabbnak; minden erőből ellenszegült annak, hogy csapatokat vonjanak el tőle, vagy hogy alárendeljék őt más vezérnek.«

Hasonlóan meggyengítették a hadsereg működését a hadcsapat vezérek közt folytonosan tartott surlodások, személyes ellenségeskedések is.

S ily elszomorító helyzetben döntetett el a kassai, szikszói, majd a nagyszombati, parendorf — köpcsényi, óvári, bábolnai s az 1848. év alkonyán a móori csaták sorsa.

Hadainkat, a személyes vitézség lélekemelő nyilvánulásai mellett is, egyik veszteség a másik után sujtotta.

S a nemzet, a csata veszteségek hírére aggodalomba

merült, elveszté hitét, reményét az önvédelmi harcz sikerében; s a mint sorsa feletti kétségbeesés, az ellenség előnyomulásával karöltve fokozódott: a béke, a megalkuvás hívei a nemzet sorai között egyre szaporodtak.

S midőn a főváros is az ellenség hatalmába került, s a kormány menekülni kényszerült, általános lehangoltság, kétségbeesés vett erőt a szíveken; s a menekült kormány maga után hagyta a reményvesztett aggodást s a feltétlen megadás kényszerüségének hitét.

A nemzet kiválóbb férfiai álltak reménytelenül, megadásra készen a pusztító ellenség s a végveszély tátongó örvénye előtt, melybe a nemzet alkotmányos jogainak, állami önállóságának eltemetését, feltámadás reménye nélkül, minden pillanatban remegve várták.

Csak Kossuth állt rendithetetlenül a válság napjaiban a nemzetet, a közszabadság ügyét fenyegető veszélylyel szembe.

Hatalmas lélek ereje nem szűnt meg a nemzetet végső erőfeszítésre ösztönözni. S e hatalmas lélekerő felkelté a nemzet önbizalmát, s felemelé az, eldobni készült fegyverét, s lesujtá a győzelmi mámorában fékvesztett gögös ellenségre; s a honfiui lelkesedés isteni ereje, letiporta azt; letiporta dicsőséggel s úgy, hogy a porból felemelni legádázabb ellenségének segítsége és csak — — — fegyvereink eldobása mellett lehetett képes.

Az ország válságos napjainak e tájékoztató vázolója után térjünk át vármegyénk viszonyainak ismertetésére; s tüntessük fel az osztrák haderő előnyomulásának s csata veszteségeinknek hatását, majd az önbizalom felébredését, s azon tevékenységet, melyet vármegyénk a nemzeti küzdelem elősegítésére az 1849. év elején kifejtett.

I.

AZ OSZTRÁK HADERŐ ELŐNYOMULÁSÁNAK HATÁSA. A VÁRMEGYE KÖZGYŰLÉSE. GYÁSZSZERTARTÁS AZ ELE- SETTEKÉRT.

Az ellenség betörése s győzedelmes előnyomulása által előidézett válságos helyzetben, az ország kormánya, a harczok veszedelmeitől ment vidékekről igyekezett erőt meríteni a honvédelmi harczra.

Az 1848. év vége felé egymást érték a vármegyénkhöz intézett felhívások, rendeletek, — melyekben a kormány a hadjutalékok kiállítását, harczosok toborzását, — adományok, fegyverek, had- es élelmiszerek gyűjtését sürgette.

S midőn a veszély nagyobb mérveket öltött, maga az országgyűlés is felhívást intézett vármegyénkhöz, melyben a honvédelem helyzetét megrendítően ecsetelvén, küzdelemre, áldozatok nyújtására, ereje kifejtésére lelkesítette a közönséget.

Az országgyűlés felhívása deczember hó 26-án érkezett vármegyénkhöz.

«A magyar nemzet ellen, — így hangzik a felhívás, — irtó háboru foly, minden, minden, mi ármány, ámitás, hazugság és árulás — kifáradhatlanul felhasználatik, hogy a nemzet, mely századok óta a civilisatio véd fala s a király trónjának legerősebb támasza volt, a föld színéről eltöröltessék.

Talán a gondviselés úgy akarta, hogy azon magasztos életerő, mely e nemzetben van, ily rázkódtatások által

gyűljön azon nemes lánggá fel, mely most az országot egyik végétől a másikig átvillanyozza.

Magyarország törvényhatóságai áldozatban és buzgóságban vetélkedtek.

A honvédő sereg elborította a völgyeket és téreket, s míg ellenségeink könnyű diadalra számítottak, a szuronyok ezrei fogadták őket, s dicső harczosaink a halált, mely az ágyú torkából repült feléjük, éljen kiáltásokkal üdvözölték.

Az idők sulyosodtak, az uralkodó család, melyet a hű nemzet keblén melengetett, melyért vérét, vagyonát, életét adta, a kenyérért, melyet fogadott, álgúival, a szeretetért gyűlöléssel, a hűségért csalással, s az őszinte kegyeletért ármánnyal és kárhosszal felelt.

S itt áll most a nemzet, mint a szent szabadság erős szirte, a dulongó vésznek közepette — elárultatva saját testvéreitől, karddal kezében s szent hitével az igazság Istenében.

Kebelében a falvak, városok égnek, gazdag aratását a rablók nyomai elgázolták; pusztulás merre a szem lát, — de a nemzet él, és az erős, romlatlan életerő nemes lüktetéssel, mindenhová eljutottak.

Ily nemzet az örökélet romlatlan magvát hordja kebelében, s míg együtt tart, s szent hite jó ügyében nem csökken, nincs hatalom, mely e nemzeten erőt vegyen.

Azért — fel mindnyájan, — kiknek a sors azon előnyt és dicsőiséget szánta a honért vivhatni, s a szabadság magasztos harczának babérjaiban osztozhatni.

Magyarország képviselői azon hatalomnál és felelősségnél fogva, melylyel őket az ország összes lakossága megbizta, szigorú felelet terhe alatt rendelik: hogy minden törvényhatóság a haza e legdicsőbb, de legsúlyosabb perceiben is — hátra levő ujonczait e rendelet vétele után, azonnal kiállítsa, s haladék nélkül ide Pestre szállítsa;

hol gond leend arra, hogy felszerelve s felfegyverkezve, azon harczedzett honvédek soraiban vívhassanak, kik maguknak a történetben örök nevet, a hon forrón hálás szívében kiolthatlan emlékezetet vívtak ki.

Magyarország képviselői elvárják, s határozottan számitanak a hon törvényhatóságainak rögtöni intézkedéseire, hogy ellenségeink lássák, mikép egyetlen felszólítás a harczosok ezreit teremti elő.

Fel tehát, fel mindnyájan a hon védelmére, nyomainkban a győzelem, felettünk a népek Istene!

Kelt Pesten, december 22-kén 1848. A honvédelmi bizottmány. Kossuth Lajos, elnök.*

Vármegyénk alispánja e felhívás vétele után nem késett közgyűlésre hívni össze a vármegye közönségét.

A futárok által szétküldött meghívókban különösen szívére kötötte a községek előljáróinak, s általok a bizottmány tagjainak, hogy »tekintettel a honvédelem szomorú helyzetére, az ellenség feltartóztatlan előhaladására, s ezekből folyólag a tárgyalandó közügyek rendkívüli fontosságára, a közgyűlésre, mely Gyulán 1849. évi január 2-án s következő napokon fog megtartatni, — minél nagyobb számban jelenjenek meg.»

Aggodalomba ejtette a vármegye bizottmányának tagjait ezen felhívás.

Már az év első napján nagy számmal sereglett Gyulára a vármegye közönsége.

A város főterein, a vármegyeszékház környékén tolongott a nép, s a vendéglők, cassinó zajongó sokasággal teltek meg.

A vármegye vezérférfiai s tisztviselői a nap folyamán az alispánnál, majd a főügyésznél tanácskoztak, s alkonyatkor a gyulai körben gyűltek össze, s ott várták a fővárosban levő főispán megérkezését.

Izgatottság uralkodott a kedélyeken. Lázás szenvedélyel folytak az eszmecserék az ország helyzetéről, az ellenség előnyomulásáról, a nemzet harczképességéről, s a vármegye legközelebbi teendőiről. Nem hiányoztak a tanácskozás folyamán az aggodalom, reménytelenség keserű kitörései; voltak olyanok, kik a további véráldozatokat hiába valóknak, a további erő kifejtést oktalannak tartották, pedig nem is ismerték a valódi helyzetet, a legközelebbi napok szerencsétlenségeit; melyekről leverő hírek keringtek ugyan, de azok ép úgy, mint a korábbi harczokról nyert hírek, ellentmondók s nem elég alaposak s kimeritők voltak. — Különösen aggodalmat keltettek azon körülmények, hogy hirlapokhoz nem juthatott a közönség, csak hetekkel később a megjelenés után került egy-két példány közforgalomba, s hogy a kormány rendeletei is a kelet után csak napok vagy hetek multán jutottak az alispán kezéhez; mikből azt következtették, hogy a főváros is már az ellenség hatalmába került, s hogy a közlekedést, a közforgalmat az ellenség előnyomulása, vármegyénk felé közeledése akadályozza.

A főispán megérkezését azért várták nagy izgatottsággal; mert az országos eseményekre vonatkozó alapos, kimerítő tudósítást ő tőle reméltek.

A késő esti órákban sem érkezvén meg a főispán, az izgatottság még inkább fokozódott.

Másnap, már kora reggel összegyűlt a közönség a vármegye székházánál. Hallgatóság is oly nagy számmal jelent meg, hogy a gyűlésterem s a szomszédos helyiségek zsúfoltságig megteltek, s igen sokan a lépcsőházban várakoztak, s daczára a dermesztő hidegnek, az udvaron is tolongott a nép.

A tanácskozás megkezdése előtt megérkezett a főispán. A türelmetlenül s aggodalommal eltelten várakozó közönség a szeretet s ragaszkodás megható kitöréseivel üdvözölte,

— midőn az elnöki széket elfoglalva, a közgyűlést megnyitotta.

A közgyűlés folyamán felmerült eseményeket, a közgyűlési jegyzőkönyvekből, s a forradalom lezajlása után vármegyénk kiválóbb férfiai ellen folyamatba tett bűnvizsgálatok irataiból, s különösen id. Mogyoróssy János egykorú feljegyzéseiből meritett adatok alapján a következőkben ismertetjük:

A főispán, a közgyűlés megnyitása után előterjesztésében a nemzetet ért szerencsétlenségeknek elszomorító képét tárta fel.

«Azt hiszem, — így szólt — nem kell részletesebben felsorolnom azon küzdelmeket, melyek egy hó folyamán alatt a nemzetet nemcsak jelentékeny veszteségekkel sújtották, de a végveszély örvényének széléig sodorták. Tudom, hogy a haza sorsán aggódó honfi sziv, csatavesztéseinkről nyert vázlatos értesülésre is, a fájdalom gyötrő érzetével telt el. — Az osztrák hadsereg támadó fellépése óta hőseink ezrei hullottak el, véreikkel öntözvén a haza szent földét. Ez a valóság. De ha nem rajzolom is a korábbi szerencsétlenségeket; szólanom kell, s mély fájdalommal szólok azon szerencsétlenségről, melynek hírének már az utban vettem. — Jól tudom, hogy elszomorító közléseim csak fokozzák az aggodalmakat, s talán kétségbeeséssel töltik el sziveiket; — de nem lehet azokat elhallgatnom.

Alig egy pár napja szállt harcba Moornál vitéz fiainkkal Perczel. A tulnyomó számú ellenség, — a vitézség s önfeláldozás bámulatos küzdése mellett is, seregünket teljesen szétverte. A csatamezőn körülbelül 400 hősünk lelte sírját, a hadi felszerelés martalékul esett, s több mint 1000 ember került az ellenség fogságába, s azok kik megmenekülhettek, szerte széledtek.

Egy csatával tehát ismét szaporodott veszített csatáink

száma. De nem a csatavesztés az, mi szíveinket a legmélyebb fájdalommal töltheti el, mert hisz a hazaszeretet újabb erőket állíthat a kidőlte helyére, hanem az, hogy a főváros valószínűleg már ez idő szerint az ellenség hatalmába került, s a kormány s országgyűlés, ha ugyan ennél nagyobb szerencsétlenség is nem történt, menekülni kényszerült. Ez az, mi a helyzetet kétségbeesetté, a honvédelem sorsát talán reménytelenné teheti.

Csak a mindenható tudja, mire viradunk már a következő napokban.

Vert hadainkkal, menekülő kormánynyal s országgyűléssel fenntarthatjuk-e tovább a küzdelmet, a közel jövő megoldja ? !

Most összegyűltünk tanácskozni az ország sorsa felett, határozni a szükséges teendők iránt; de ki az, ki aggodalamktól eltelev, az elfogulatlan okosság, remény és bátorsággal eltelt szív és higgadt ész fejtegetéseivel legyen képes irányt adni tanácskozásainknak, tevékenységünknek ?

Mig egyrésről a hazafiui kötelességérzet tevékenységre serkent, másrésről a helyzet várakozásra int.

A mindenható ég hatalma emelheti fel csak szíveinket. A hit malasztjából meríthetünk erőt a szerencsétlenség óráiban.

Jól tudja a vármegye közönsége, hogy a csatában elesett hősökért országszerte gyászszertartásokat rendelt el a kormány. Vármegyénk fiaiból is bőven szedett áldozatokat a harcz; jelenjünk meg mi is a most 10 órakor a róm. cath. templomban tartandó gyász istenitiszteleten, s imádkozva az elesett hősök lelki üdvéért, egy szívvel-lélekkel forduljunk buzgó imánkkal az ég urához, hogy adjon erőt a szenvedések türéséhez, adjon bátorságot, kitartást a küzdelemhez s emelje fel a letiport nemzetet a közszabadság s a keresztény hit dicsőségére.*

Mélyen meghatotta a főispán előterjesztése a vármegye közönségét.

Fájdalommal, keserőséggel teltek meg a szívek. Mindenki elveszettnek hitte a szabadság ügyét.

Mély csendben követték a szeretett főispánt a templomba.

Fáklyák lobogása mellett álltak körül az egyház vénei, a nemzetőrök a ravatalt, melyet a gyulai hölgyek gyászszalagos koszorúi takartak.

Rázel József prépost buzgó imával kezdte meg a gyászszerbartást, s az ima után a nemzeti ének lelkesítő hangjai töltötték be az Úr házát :

Isten áld meg a magyart

— — — — —

Nyujts feléje védő kart

Ha küzd ellenséggel.

A gyászszerbartás után a hazafias érzésű főpap a szószékre lépett s szólt híveihez.

«Magyarország kormánya elrendelte, hogy a közszabadság s alkotmányos jogokért, nemzeti önállóságunkért vívott csatákban elesett hősök lelki üdveért országszerte buzgó imákban kérjük az úr kegyelmét.

A keresztényi szeretet áhítatossága leborult volna a mindenható előtt kormányi rendelkezés nélkül is; de kötelességünk tétetett egyszersmind az is, hogy a nemzeti küzdelemlről felvilágosítsuk, kitartásra, erő kifejtésre buzdítsuk hiveinket.

Hazafiui érzületem örömmel s a kötelesség teljes tudatával ragadja meg az alkalmat arra, hogy a nemzet kormányának a magyar néphez intézett szózatát az Úr színe előtt hiveimmel közöljem.

Ezután felolvasta a honvédelmi bizottmánynak 1848. évi december hó 22-én kibocsájtott szózatát, mint következők:

«Magyarország népeihez. A mindenható Isten — a szabadság — a népek Istenének nevében! Amen.

Magyarország népei szabaddá lettek a mult martiusi napokban.

A szabadságot a nemesség adta meg. Ő hozta ezen áldozatot.

A királyt nehezen lehetett arra bírni, hogy a nemesség ezen dicső, de igazságos áldozatát neve aláírásával szentesítse.

De az országgyűlés elhatározott magaviselete, s a szabadságukért fölkelt népek fenyegető állása megrettenték őt, s így irta végre alá azon törvényeket, melyekben a népek szabadsága biztosítva van.

Aláírta, nem szíve sugallatából, hanem azért, mert féltette trónját a nép méltó boszujától.

Aláírta, mert gonosz tanácsosai azzal kecsegtették, hogy majd ha fordul a koczka, megszegheti esküjét s erőszakkal megsemmisítheti azon törvényeket, melyeket aláírt.

És ez, a mi itt mondaték, nem gyanúsítás! — a kormány erről hiteles adatokkal bír; — minden világosságra jött.

A nádor, kit karjaitokon hordátok, kinek diadalmenetét az országon át a nép rokonszenve, s az áldás imái kísérték, hűtlenül megszökött, — de itt maradt irományai közt a mondottak világos bizonyosságai megtaláltattak.

S hogy igaz, a mit nektek Isten színe előtt mondunk, eléggé bizonyítja, hogy szabadságunk eltiprására bérlett zsoldosok által kilencz oldalról támadtattunk meg.

Becsődítették a szerb rablók a magyar nép legyilkolására.

Felhuszítottak a vad ráczok, kiknek a haza legdúsabb vidéke jutott lakásul, a magyarok kipusztítására.

Felbujtogattattak, de hála Istennek! többnyire siker nélkül, honunk tót ajku népei.

Hurbán gaz tót papot császári hadvezérré tettek, ki alávaló czinkosaival s rablócsordájával gyilkol, pusztít, gyujtogat az országban, s akadnak tisztak a császári hadseregben, kik nem pirulnak az emberi nem e szennyétől parancsokat fogadni.

Császári hadvezérek vezetik az emberiségből kivetközött, gyáván-dühös oláh csapatokat, kik gyávák a harcban, de ha fegyvertelen magyarokra találunk, a legkikeresettebb kegyetlenséggel, vad ordítások és hahoták közt ölik rakásra.

A vér fagy meg ereinkben, kezeinkben a toll reszket, ha a leplet fel kell azon iszonyokról emelnünk, melyeket e baromnál aljasabb csorda véghezvitt.

Ámde nektek, testvéreink! tisztán kell látni, s nektek tudni kell, mikép bánik azon uralkodó család veletek, melynek minden tagját meggazdagítottátok, s melynek trónját annyi veszélytől megóvtátok.

Halljátok és borzadjatok! — Csak néhány példányt hozunk fel ezer helyett, melyekkel undorodunk tollunkat megfertőztetni.

Erdélyben a dühös oláhság egy egész, védtelen, fegyvertelen családot — a Brádi családot — hitet megingató istentelenséggel konczolta le, — tizennégyen veszték el Brádiak, — egy öreg apától kezdve az utolsó unokáig; ezek legkisebbikét, egy csecsemőt elevenen vetettek a sirba, hol nem legyilkolt, hanem halálíg kinzott, szétmarczangolt szülőinek büzhödt testei közt 3 nap és három éjen át hallották haldokló sirását, a nélkül, hogy e hienák százai közt egy könyörülő lélek a kinok ily legiszonyubbjának véget vetett volna.

Közép-Szolnokban b. Huszár Zsigmondnak, leirhatlan kinzások után, oláh inasa fejét lenyeste nyakáról, s Hurbánnak vitte ajándékba, ki e rémitő istentelenségért kormánybiztosnak nevezte ki.

De elég! óh honom népei! elég — — a sziv reped meg e szörnyüéseken.

És ily népet, e vad gyáva csordát, a császár kedves hiveinek nevezé!

Nem csendül-e meg e gyermek, e szegény gyermek sirása füleitekben: kit atyjának, anyjának, testvéreinek összehurczolt vérző tetemeire vetettek a mély sirgödörbe! s éhen hagytak meghalni?

És te Isten! a népek Istene! nyugosznak-e villámaid s ki nem merült-e béketüresed! — Te a népek Istene, te az igazság Istene vagy, s mennyköveid le fognak csapni e hóhérok közé.

És ezen embereket, kik elevenen sütik meg, fűrészelik ketté embertársaikat, kik a ma született gyermeket atyja kapujára szegzik: császári királyi tábornokok vezérlik — —! s nincs e zsoldos seregben egy tiszt, egyetlen, ki lábaikhoz dobva kardbojtját, undorral s iszonyval fordulna el tőlök.

Irtózatos! Irtózatos!

És újra mondjuk: e vérebeket a császár kedves hiveinek nevezi, megdicséri, irántai ragaszkodásukat magasztalja, s biztatja őket, hogy eddigi pályájukon tovább is haladjanak; hogy öljék, kinozzák, gyilkolják a tehetetlen öreget, a gyámoltalan némbert s ártatlan gyermekeket, kiket az üdvözítő magához hívott s kiké a mennyeknek országa.

Ily harczot vivott a császár, kit saját tanácsnokai ledobtak trónjáról, miután felhasználták; ily harczot viv Magyarország népei ellen a gyermekcsászár, kit e gaz tanácsosok a trónra kényszerítettek, hogy minden kegyeletet, mely valaha e népben az uralkodó ház iránt volt, végkép kiirthassanak.

Oh ha ez emberekben, kik így borítják el vérrel, pusztitással e szegény ártatlan hazát, egy csepp vére van még az emberi érzelemnek — lehetetlen, hogy alvásra hajthassák fejeiket a nélkül, hogy az ő istentelenségök miatt legyilkolt ártatlanok árnyékai füleikbe ne suttozják az örök kárhoznak kinjait.

Mert tudjátok Magyarhon népei! miért tették ők mindezeket? miért uszítottak benneteket egymásra? miért pártolták a vad rablók csoportjait, s küldték be 9 oldalon zsoldos népeiket?

Talán feltámadt az ország a király ellen? — nem, sőt mindig arra kérte, jöjjön Budára lakni, uralkodjék hű népe felett s mi szeretettel fogjuk őt körülvenni.

Talán új jussokat akarunk tőlök kicsikarni? — nem; mi csak azt kívántuk tartsa meg a törvényt, a ti szabadságtok törvényét, melyre megesküdött. De e kívánságra fegyveres hitszegéssel feleltek.

Talán el akartuk a királyt kergetni? — nem, sőt mikor a bécsiek feltámadtak s ő félelmében a messze hegyek közé szökött; midőn az egész világ elhagyta, mi nem hagytuk el; kértük, rimánkodtunk neki jöjjön közinkbe, a magyar nép megőrzi őt minden viszontagságtól; de ő nem jött, nem fogadta el kérésünket, — hanem gyilkosokat bérelt, Magyarország törvényeinek, a ti szabadságtoknak eltiprására.

Vagy talán nyomorogni hagyta az ország a királyt, nem gondoskodott királyi széke fényéről? nem, — három ezerszer ezer — azaz három millió forintot rendelt neki a nép adójából esztendőnként udvartartási költségeire — annyi pénzt egy esztendőre, a mennyivel háromezer becsületes embert örökre boldoggá lehetne tenni.

Miért támadták meg tehát az országot?

Cselekedték azért, mert a törvény, melyet aláírt a király, gerenda volt szemükben; mert tudták, hogy ha e törvény erejében megmarad, sem életetek, sem erszényetek felett nem rendelkezhetnek, mivel a törvényekben az van, olvassátok el, és higgyetek saját szemeiteknek: hogy az ország kincsei s a haderő felett nem idegen önkény, hanem ti, az öszves nép fogtok képviselőitek által rendelkezni, kik előtt a magyar ministerek is minden tetteikről felelősök.

Mert tudták, hogy ha e törvény áll: akkor kényöködők szerint nem parancsolhatnak száz meg száz ezer ujonczot sok évi szolgálatra a császár hadseregébe, hogy azokat messze idegen földre hurczolják s általok idegen népek szabadságát elnyomják.

Mert tudták, hogy ha ti, a nép, képviselőitek s minisztereitek által rendelkezhetek a véres verejtétkökkel fizetett adó felett: akkor nem zsebelhetik be az ország minden kincsét, nem emelhetik az adót kedvök szerint, nem tehetnek nagyobb árt a sóra, hogy a szegény népek zsebéből irtózatossá összegekre nevededett adósságaikat kifizessék.

Mert tudjátok-e, hogy a császárnak mennyi adóssága van? — tudjátok, hogy egy ember ha 600 évig élne, s reggeltől éjfélig számolná a pénzt — ki nem számolhatná.

S e rémitő összeget szerette volna a császár nyakatokba róni.

S most istentelen vezérei betörnek az országba s hazug ajakkal intik a népet: maradjon nyugodtan, mert ők nem akarják a népet bántani.

Miért mondják ezt? mert tudják, hogy a nép győzhetetlen, ha felkél rettenetes erejében, — mert tudják, hogy a nép lehellel elfújhatja őket e haza földéről, — mint a szél elfújja a szemetet. — Azért akarják a népet gyáva semmittevésbe beleringatni.

De hát nem tudjátok-e, hogy a ki az országot akarja elfoglalni, a népet akarja elfoglalni? — mert az ország maga eszméletlen föld; az önkény jármát nem a föld, hanem a nép fogja hordani.

Az ország szabadsága a nép szabadsága; ha az ország szabadságát fegyverrel eltörlik, a népet tették szolgává, a nép szabadságát törölték el.

És még azzal is hitegetnek, hogy a császár nem akar benneteket újra robot és dézma alá vetni; — könnyű azt

nem akarni, a mi lehetetlen; — ám de ne higgyetek az ámitó szónak. A zsarnokok csak addig türik a nép szabadságát, míg nem érzik elég erőseknek magokat, hogy azt elvegyék.

Lássátok atyánkfiai!

A király a mult tavaszkor többféle törvény megtartására adta esküvel erősített szavát, nemcsak a robot eltörlésére, — együtt hozta ezzel a többi törvényeket is: hogy t. i. ezen népnek vérével, pénzével Bécsből nem szabad önkény szerint rendelkezni, s hogy mindnyájan egyenlő polgárok vagyunk. Alig mult el négy hónap, és már megszegték e törvényeket. A király megirta a ti képviselőiteknek, hogy ezen törvényeket nem fogja többé megtartani s azt akarja, hogy a magyar vérrrel, a magyar pénzzel tovább is csak ő rendelkezék; s mert ebben az ország meg nem egyezett, irtó háborút kezdett ellenünk. — Négy törvény közül hármat már megszegtek: hiszitek-e, hogy a negyediket is meg nem szegik, mihelyt legyőztek?

Aztán mit értetek vele, hogy a robot megszűnt, ha más uton utolsó falat kenyereteket elveszik a német adósság fizetésére.

Im itt van oka miért nem szerették Magyarország szabadságát, miért követtek el mindent, hogy elébb egymás ellen uszítsák a hon testvérlakosságait, azután fegyveres erővel rontsanak az országba, hódítsák meg népeit, vessék katonai zsarnokság alá, s rendelkezzenek életök s vagyonuk felett.

De él az örök Isten és nem hagyta el népét! — sőt keze világosan működik, mert ennyi csel, ármány, ellenség, s ennyi istentelenség mellett is, még mindenütt sikerül ellenségeink elé hasonló, sokszor nagyobb erőt kiállítani!

De még nehéz napok állanak előttünk — dicső, de nehéz napok; s mi, a nép képviselői s a kormány, mely azoknak kifolyása, azon hatalomnál s roppant felelősségnél fogva, melyet gyenge vállaink csak általatok támogatva

viselhetnek el — felszólítunk benneteket, sőt saját hatalmatok magasztosságában, melyet kezeinkbe letettetek — rendeljük:

Hogy keljetek fel tömegben, Magyarország népei! mindenütt, mert az ellenség közelg, — alakuljanak mindenütt a kormány által kijelölt vezérek alatt önkénytes szabad csapatok az ellenség kiirtására; a nép pedig mindazon vidéken, melyet az ellenség fenyeget, kelljen fel tömegben, s csatlakozzék a hazát védő csapatokhoz.

Értsétek meg a kormány szavait jól: mi nem kívánjuk s nem akarjuk, hogy az ellenség fegyverei s ágyúi elébe álljatok, mi nem akarunk mészárszékre vinni benneteket, sőt kinyilatkoztatjuk, hogy ezáltal csekély szolgálatot s néha kárt tennétek az országnak.

A felkelt népnek rendeltetése nem az, hogy az ellenséggel homloksorban szembe szálljon, hogy azzal csatába elegyedjék, hogy ágyúi által magát összelövesse, hanem egészen más — de oly, mi által tizszerte hasznosabb szolgálatot tehet, s neki nem kerül sem annyi veszélybe, sem annyi fáradságba.

Igyekezetek az ellenség előtt az utakat, hidakat elrontani, a hegyszorosokat elzárni éjnek idején; ti, kik minden bokrot ismertek vidékeiteken, rohanjátok meg oldalt, hátul, gyujtsátok reá a házakat, szedjétek el podgyászát, — hol rabolni mennek csapatjai álljátok el utjokat, szóval: csináljátok az ellenségnek annyi kárt, a mennyit csak tehettek.

De mutassátok meg azt is, hogy ti nem rabló csorda, nem rácz és oláh haramiák, hanem férfiak vagytok, kik a hon védelmére keltetek fel: ne bántsátok a védtelent — kárt egyedül csak az ellenségnek tegyetek: legyetek a nép őrangyalai, az ellenség pedig rettegjen tőletek.

Ez azon szolgálat, melyet az ország képviselői s a kormány vár tőletek — nem más — nem több, s kit ily

csatározás közben netalán szerencsétlenség érne, s kenyérkeresetre s további szolgálatra, lábát vagy karját veszítve, képtelen lenne, annak az ország választást enged e három között :

1. vagy becsületes ellátás holtig,
2. vagy 10 hold örökös földbirtok,
3. vagy 1000 pengő forint.

A nép — és azt esküvel mondhatjuk nektek barátink — győzhetetlen ha együtt tart, — ha szándéka erős, hazáját megvédeni, — mit tehet 10, mit 100 hadsereg a nép milliói ellen, a nép ellen, mely az ellenségnek sem éji, sem nappali nyugtot nem ad, — a nép ellen mely előle minden élelemszereket eltakarít, — a nép ellen végre, melynek ha milliói felkelnek botokkal szétverhetik az ellenséget.

Azért az Isten s a haza szent nevében, ti Magyarhon dicső népe, — testvéreink, — keljetek fel tömegben, ropantttá növekedett hadseregünk segítségekkel tizannyi ellenséget kiirthat, a mennyi ellenünk tört.

Fel kaszára, villára! merre az ellenség megy, sötét tömegeiteket pillantsa meg, — jobbra, balra, előre, hátra, — mint az árvíz fogjátok utait körül, — aztán váljatok szét, siessetek gyűlhelyeitekre s mikor az ellenség nem is álmodja, törjetelek egy csapatjára, egy-egy podgyász-vonalára, — hogy a míg ti itt megjelenve, ott szétoszolva folytonosan foglalatoskodtatjátok, — vitéz seregeink rajtok üssenek és semmivé tegyék őket.

Fel Isten nevében ti a nép milliói! — velünk a jó ügy igazsága, velünk az Isten!

Kelt Pesten deczember 22-én 1848. Az országos honvédelmi bizottmány nevében Kossuth Lajos s. k. elnök.

»Hallottátok, folytatá beszédét a derék lelkész, — hallottátok szeretett hiveim a nemzet kormányának, a

mindenható isten, a szabadság, a népek istenének nevében hozzátok intézett szózatát.

S kell-e nekem ezek után titeket lelkesíteni, buzdítani hazánk, szabadságunk megvédésére?

Jól tudjátok, hogy az ur kegyelme nincs azon némmel, melynek fiai honszeretet s áldozatkészségben egymást felülmulni nem törekednek.

Kérlek benneteket, legyetek hivek a szent ügghöz, s az ég áldása, a siker fogja koronázni önfeláldozó küzdelmeiteket.

Legyen szívetek erős a kitartásban. A kitartás, bátorság, önfeláldozás csodákat művel; s hiszem, hitem erősségével, hogy küzdelmeink után buzgó imába forrva ajkunk elmondhatja: »Magyarország nem volt, hanem lesz.«

A csüggedést, az aggodalmat, mely a vármegye közgyűlésének megnyitásánál eltöltötte a szíveket, — a főpap lelkesítő, buzdító szavaira a hit, önbizalom s remény érzete váltotta fel.

A vármegye közönsége lelkesülten, honmentő tevékenységre erős vágygyal tért vissza a közgyűlés termébe.

Már a templomból kijövet, magasztos jelenetnek volt tanuja a nagyszámu közönség.

A templom előtti téren összegyűlt sokaság, tisztelettel nyitott utat a vármegye tisztí karának, s ezek közül kivált Terényi Lajos s lelkesítő beszédet tartott, majd Foltinyi Ignác a vármegye aljegyzője szólt a néphez, s felhívta az ifjúságot, hogy álljanak be a haza védői közzé; különösen kiemelte, hogy a vármegye szeretett főispánja »szabad csapatok« alakításával van a kormány részéről megbizva, legyenek Békés vármegye fiai az elsők a hazában, kik a szabad csapatokat kiállítják, kik a haza szolgálatára erős karjaikat felajánlják, vért s életet készek áldozni a honért.

A lelkesítő felhívásra tolongott az ifjúság a rögtönzött avató lajstromba nevét bejegyeztetni. Alig néhány percz

alatt Gyula város fiatalságának színe java kezdé meg a szabad csapatok alakítását. Így találjuk, az első közt feljegyzve: Foltinyi Ignác, Veres Vendel, Lehóczky Lénárd, Vresicz Ferencz, Kereszturi László, Salacz Gyula, Grem-sperger János, Lengyel Sándor, Viskovits József, Kiss István, Nemes József, Geyer Ferencz, Stangl József stb. neveit; s az iparos és földmives ifjúság, látva a vármegye tisztviselőinek s intelligens ifjainak nemes lelkesedését, sietett közzéjük soraközni.

Néhány sorban vázoljuk még vármegyénk egyes községekben tartott gyász isteni tiszteletek lefolyását s a kormányrendelet közhirrre tételét.

A vármegye első alispánjának, Szombathelyi Antalnak hátrahagyott s a vármegye levéltárában őrzött irataiból tudjuk, hogy a községek előjárói a vármegye közgyűléséről hazatérve, községeikben a kormány s az alispán rendelkezéseinek megfelelően, — istenitiszteletek tartására, s ez alkalommal a kormány szózatának közhirrre tételére s magyarázására hívták fel a lelkészeket.

Több helyen a buzgó s hazafias érületű lelkészek, nem is várva az alispán s előjárók felhívását, siettek megfelelni a kormány s saját előjáróik által is kiadott rendeleteknek.

Különös buzgóságot tanusított e tekintetben Horváth, tót-komlósi evang. lelkész, ki nem elégedett meg azzal, hogy szószékről lelkesitse hiveit, de házról-házra járt, buzditotta az ifjakat a haza védői közzé belépésre, — adományokat gyűjtött a nők s az aggok között, — levétette az egyház harangját a haza oltárára, az iskolákat átalakította tépés készítő műhelyekké.

Szarvason már az 1848. évi decz. hó 31-én, midőn a protestáns hívek az év utolsó napját megünneplendők, nagy számmal sereglettek össze a templomba, tartatott meg a gyász isteni tisztelet, — s mint a polgármester jelentése

tanusítja, »Placskó és Jancsovits lelkészek által a rendelet és proclamatio szellemében, egyszersmind a körülményekre vonatkozó, lelkes hazafiságot tanusító praedicatio illendő buzgósággal elmondattott, s Placskó tiszteletes által a proclamatio tót nyelvre fordítva tökéletesen megmagyaráztatott.«

Ugyancsak Szarvason 1849. évi január 7-én a rom. cath. egyházban olvastatott fel a kormány szózata s buzdítottatott a nép ereje kifejtésére; január 16-án pedig a püspök meghagyására gyászmise tartatott.

Kétegyházán, mint a községi jegyző, Szucsú Péter jelenti, az alispánnak január 11-én »hazánk szent szabadsága megtarthatásában elvérzett honfiainkért, szentegyházunkban gyászmise már tartatott, ó szerinti új évig ezentul is minden ünnep nap tartatni fog, — valamint a kormány felszólítás is oláh nyelven egyik lelkészünk által szószékről közhirré tétetett.«

Általában minden községben hazafias buzgalommal teljesítették lelkészeink kötelességeiket, — lelkesítették a népet kitartásra, áldozatok nyújtására; s hogy tevékenységük mily áldásosan hatott a nép lelkére, semmi sem igazolja inkább, mint az, hogy az egyházak harangjaikat a legnagyobb lelkesedés kitörései mellett szedték le tornyaikból, s iskoláikat átalakították a haza oltárára letett áldozatok tárházaiul, tépés, sebkötelék készítő helyekké.

Lélekemelő nyilatkozatai, ezek a honszeretetnek s a legválságosabb napokban az egyházak hit s reményre buzdító, áldozatokra lelkesítő hatásának.

II.

MENEKÜLŐK. JZGATÁS. KIÁLTVÁNYOK. TYPHUS ÉS CHOLERA.

A kormány szózatainak, a lelkeszek buzditásainak hatása általános lelkesedésben nyilvánult.

A vármegye bizottmánya lázas tevékenységgel látott hozzá a honvédelmi feladatok teljesítéséhez, s buzgalommal és erélylyel igyekezett a vármegye erejét a lehető legnagyobb mérvben kifejteni; s a felmerült nehézségekkel szemben nem ismert fáradságot, nem tanusított gyengeséget.

A nagy közönség látva a buzgó és erélyes tevékenységet, bizalommal eltelve igyekezett teljes erejével támogatni a hatóságot; de — fájdalom — a nép hite, reménye nem volt tántorithatlanul szilárd, buzgalmát igen gyakran megingatták az időnkint felmerülő események; s a körülményekhez képest a vármegye közönsége, hol az aggodalom s kétségbeesés örvényébe sodortatott, s tétlenségbe sülyedt, sőt a hatósággal s kötelességeivel szemben az ellenállás útjára is tévedt, hol pedig felemelkedett a haza jobb sorsának felderülésébe vetett hite magaslatára, midőn aztán önbizalmának, hazafiui érzületének erőssége nyilvánulásaiban nem ismert határt.

Vázolnunk kell azon eseményeket, melyek a nép hangulatában, magatartásában felmerült esélyeket előidézték, s melyek vármegyénkre felettébb hátrányosan hatottak;

vázolnunk kell azért, hogy megítélhessük, mily nehéz helyzete volt vármegyénknek is az ország válságos napjai alatt, s mily nagy erőfeszítések, küzdelmek mellett teljesítette honvédelmi feladatait; s mérlegelve a közviszonyokban felmerült zavarokat, s az azokkal szemben is elért eredményeket, — megítélni tudjuk azt is, hogy a vármegye tisztviselői, mily erős kötelesség érzettel, hűséggel töltötték be honfiai tisztöket.

Az ellenség győzelmes előnyomulása a hazafias érzelmű lakosokat tüzhelyeikről szerte üzte, különösen az erdélyi és délvidéki harcztereken elkövetett rémes pusztítások tették földönfutokká a magyar s magyarhoz hű családok ezreit.

A szerencsétlen csaták, tűz s vassal véghez vitt dúlások, s emberirtás megrendítő híreivel együtt érkeztek vármegyénkbe — Bihar- és Aradvármegyéken át, a menekülő csapatai.

Már január első napjaiban szállingoztak egyes családok a vármegye határszéli községeibe, s a lakosok mindenütt vendégszerető, résztvevő szívvvel fogadták s ellátták őket. Később napról-napra sűrűbben érkeztek a menekülő rajok, úgy hogy alig volt oly község, melyben ne lett volna menekült százával, s február elején már ezrekre ment a menekült családok száma; s miután vármegyénk igen meg volt rakva katonasággal és hadi foglyokkal is, tartani lehetett attól, hogy az oly sok oldalról igénybe vett lakosság teljesen kimerül; s kétségtelen, hogy az általános kimerültségnek fel is tűntek ez időben némi jelenségei, s bár a lakosság minden panasz, minden igény nélkül teljesítette a menekülteket szemben emberbaráti kötelességeit s gyakorolta tőle kitethetőleg a vendégszeretet erényét, nem volt képes az igen nagy számmal vármegyénkbe sereglett menekülteket kellően ellátni, s maga a törvényhatóság is szükségét látta annak, hogy a vendéglátás terheit némileg megkönnyítse s gondoskodott a menekülők élelmezéséről ott,

hol azok szegényebb sorsú lakosoknál voltak elhelyezve, de hogy a vármegye sem volt képes az igényeknek teljesen megfelelni, tanúsítja az, hogy kénytelen volt a kormány segélyéhez fordulni.

Torontál vármegye igen szívre hatóan ajánlotta vármegyénk közönségének jó indulatába szerencsétlen, földön futóvá lett polgárait.

•Mély fájdalmat idéztek lelkünkben — így hangzik a megkeresés — azon gyászos események, melyeknek folytán vármegyénk hatvanezer hű polgárai, ráczoktól előzőnlött területünkön nyelvünk és nemzetiségünk egyetlen magköve, kik nemes kitűréssel kilencz nehéz hónapokon át, a had iszonyuan súlyos terheit vállaikon hordva alkotmányunk egyik hatalmas védbástyáját képezték; mindenüktől megfosztatva, vagyonos és vidor állapotból nyomor, s kétségbeesés örvényébe süllyedve, koldusbottal s leverett arczczal megyénk több idegen ajku, de magyar érzelmű lakosaival egyetemleg önök irgalmába kénytelenültek vetni reményük megtörött horgonyát!

Mi sem fekszik megyénk szívéen oly igen, mint ezen derék és hűségüknek áldozatul esett honpolgárokat a hozzájuk annyira méltatlan lealázó sorsból mielőbb kiemelni, s nyomasztó helyzetükön egész erőnkől könnyítőleg gondoskodni, ugyan azért: e célba vett polgári s hatósági szent kötelességünk hatályosan eszközölhetése érdekében teljes bizalommal keressük meg önöket, miszerint a kebelökbe menekült lakosainkat összeírtni, állapotuk miben létét s legérzékenyebb szükségüket kinyomozni s ennek eredményéről, hogy szegény polgáraink szívrázó sorsán mielőbb felsőbb helyről könnyítést eszközölni lehessen, tudósítani, ennek valósíthatásáig pedig őket ismerte haza s emberszeretetök nemes érzelmével felkarolni s oltalmukba venni sziveskedjenek!

Torontálmegye gyászos sorsának enyhítésül szolgál

eleve is, azon önök nemes szívűségébe helyezett bizodalma, melyszerint erősen hiszi, hogy önökhöz menekült földön futó lakosainak méltatlan sorsát az isteni gondviselés ideiglenesen is a legjóltevőbb kezekbe tette le.

Kelt Torontálmegyének Makón Csanádmegyében február 5-én s következő napjain 1849. évben tartott bizottmányi üléséből.*

A Torontál vármegye által kívánt nyomozások a menekülők állapotának elszomorító képét tárták fel. A legtöbben a szükséges ruhaneműeket is nélkülözték, — még előbbkelő családok sem rendelkeztek fehér ruhákkal, s igen sokan a dermesztő hidegben elfázva, betegen a legnagyobb szenvedések mellett tengődtek napról-napra. Kórházak, iskolák, középületek nem voltak képesek befogadni az igen nagy számmal s folytonosan érkező menekülőket, csak lassankint tudott a lakosság könyörülete, szánakozása némileg tűrhető helyzetet biztosítani számukra, megosztva velök szűk lakásaikat, ruháikat, élelmiszereket.

De nem azon körülmény keltett aggodalmakat a vármegye közönségében, hogy a menekülők nagy száma lakosainkat kimeríti, s hogy azok elhagyatottsága a különben is megrendült közegészségi viszonyokra hátrányosan hathat; hanem az, hogy a menekülők elremitően festették az ellenség iszonyu pusztításait, kegyetlenkedéseit; s e rémhírek a népben a félelem, kétségbeesés érzetét keltették fel. Azok, kik még néhány nap előtt lelkesedve, önbizalommal, a jobb jövőbe helyezett hittel eltelve csoportosultak a honvéd zászlók alá, s a szabad csapatok sorai közé, a menekülők siralmainak hatása alatt csüggedten, aggodalomba merülve tolongtak toborzó tiszteik körül, esdekelve, hogy bocsássa őket tűzhelyeikhez vissza, úgy is reménytelen a haza sorsa, s nem lehet erőt venni a tömördek ellenségén.*

A csüggedés, elbátortalanodás, mint a ragályos láz ro-

hamosan terjedt; szárnyát szegte a lelkesedésnek, áldozat készségnek s éppen, akkor, midőn az erő kifejtés a honvédelemre nézve oly fontos kérdést képezett.

Mélyen leverte a nép elcsüggedése, félelme a vármegye bizottmányát s tisztviselőit is. Látták lassankint összeomlani a lelkesedés áldozat készség, kötelesség érzet azon épületét, melyet a kormány szózatai, a lelkeszek, hatóságok buzgalmai emeltek; s fájdalom a helyzet közveszélyes voltát még fokozta az, hogy akadtak oly lelketlenek, kik az általános lehangoltságot izgatásra használták fel; ahol csak titokban tehették, kikeltek a kormány és hatóságok, a tisztviselők s községi előjárók ellen, s hangoztatták, hogy a sikerrel nem biztató harcokra nem elégették meg a véráldozatokat, most már inségbe is taszítják a népet. Az egyes községekben elnyomott zavargók is vést jelző morajjal élet jelt adtak, s a földosztók kérvényeikkel ellepték a kormányt s hatóságokat; s minden jel arra mutatott, hogy általános lázadás fogja lángba borítani a vármegyét.

A fenyegető veszély felrázta levertségéből a vármegye bizottmányát, különösen az alispánt Tomcsányi Józsefet. Lélekereje egész nagyságában érvényesült a veszéllyel szemben. Maga, s küldöttei felvilágosították, intették, megnyugtatták a népet; az erdélyi győzelmeket kiáltványokkal hirdették; a vármegyében tanyázó katonasággal tüntetőleg jártak községről községre, készen levén a legkissebb kitörést, zavargást is a fegyver hatalmával elnyomni. Másrésről a lelkes alispán buzdítására a toborzó zászlók alá vagyonos tekintélyes férfiak sorakoztak, hogy a népet a nemzeti ügy iránt reménnyel, lelkesedéssel töltsék el. A honvédelmi bizottmány szózatai kinyomatva szét osztattak a nép között; lelkesítő kiáltványok, költemények buzdították a csüggedőket, s ereje kifejtésére azzal ösztönözték a népet, hogy ha gyáván, elcsüggedve, vonakodnak a hon védelmére kelni, végig pusztítja az ellenség, mely a magyar

ellensége, s mely kegyelmet, irgalmat nem ismer, a szomszéd Arad-vármegyét s azután ránc kerül a sor s a mi népünknek már nem lesz hova menekülni.

A buzgó s eszélyes tevékenységnek sikerült eloszlatni a menekülők által okozott aggodalmakat s lehangoltságot; de nem volt képes az alispán minden erélye, szigora kiirtani az izgatásokat. A bűnös üzelmek két irányban nyilvánultak.

Majd minden községnek volt igazság kereső népvezére; s ezek a közkézen forgó röpiratok nyomán, a törvény által fenntartott földesúri jogok ellen szálltak síkra, s mások a legelő felosztások alkalmával szenvedett sérelmek orvoslásán fáradozva izgatták a népet. Mellőzzük e helyen az igazságkeresők működésének s hatásának ismertetését, az országos események háttérbe szórítván őket, a hatóságnak nem sok gondot okoztak; annál fontosabbak azonban azon izgatások, melyek ellenségeink köréből áradtak vármegyénkire. A fogoly tűzerek s horvátok szorták szét az üszköket, hogy lángba borítsák a vármegyét.

Nem volt azonban sikere ezen izgatásoknak sem, mert a nép józansága, hazafias érzülete felismerte a forrást, melyből azok eredtek, s olyannak tartotta azt, melyből táplálékot nyerni hazaárulás.

A vármegye egyes községeiben, így Gyulán, Békésen, M.-Berényben, Szeghalmon elhelyezett hadi foglyok — a vendégszerető ellátás hálájául — akna munkát végeztek. Az ellenséges hadvezérek győzelmi kiáltványait, — hódolatra felhívó szövegait. — becsempészték s nagy óvatossággal a nép között terjesztették, s igyekeztek a lakosságot a kormány s hatósággal szemben ellenállásra ösztönözni s a császár és győzelmes hadserege előtt hódolásra rábírt. — Hiába állt határutainkon a nemzetőrség, szabadon jártak az idegenek; a kormány szigorú rendelkezései nem hajtottak végre, s a hadi foglyokra is oly

lanyha volt a felügyelet, hogy csak azért nem szöktek meg sokan, mert jó dolguk volt közöttünk, s tehettek itt is hasznos szolgáltatokat ellenségeinknek.

Különösen a fogoly tüérek fejtettek ki buzgalmat a gyulai németek izgatásában. Az utczákon szórták el a császári kiáltványokat, gúnyverseket s erősen próbára tették jámbor gazdáink hazafiui hűségét. De nem csak a politika mezején hintették el a visszavonás, a hazafiatlanság magvait; de izgattak a társadalmi rend, közerkölcsiség ellen, megingatni igyekeztek a népet vallásos érzületeiben is, midőn látták, hogy más téren hiába való törekvésük.

Szolgáljon a helyzet megvilágítására a következő vers, melyet a hatóság fogoly tüérek bünei közzé sorozott.

Bürger! unglückliche Bürger!!
 Kennt' ihr nocht nicht euere Würger?
 Grundherrn sind es und die Pfaffen,
 Die euch machten zu solch' Laffen.
 Ihr seid blind beim hellen Tage,
 Drum kennt ihr nicht euere Plage.
 Weil ihr nichts gelernt, nichts gehöret
 Wurde euer Recht verhöhnet.
 Grundherrn und die gscheiden Pfaffen
 Wusten euch so gut anzapfen,
 Das sie glücklich ruhig lebten
 Und im Überflusse schwelgten
 Ihr, die euch bei Tag Nacht plaget
 Habt nichts, bleibt nichts was ihr naget;
 Habt ihr ein Recht dann verlanget,
 Habt Prügeln dazu erlanget.
 Euer Gebet, euere Messen
 Brachten euch keine Intressen.
 Die Grundherrn und schlauen Pfaffen
 Kennen keinen Gott, nur schaffen;

Bauern sind nicht Menschen ihnen,
 Thiere, Knechte die sie dienen
 Alle unadliche Bürger
 Sind verhöhnt durch Tirann-Würger,
 Wären nicht Grundherrs und Pfaffen
 Schlauer, falscher als die Affen
 So wär unser schönes Ungarn
 Nicht umstrickt schändlich mit Blutgarn.
 Nieder also mit Betrügern,
 Mit den stolzen Menschenschindern,
 Sie wollen mehr sein als Millionen,
 Drum halten sie viel Spionen
 Nieder mit den stolzen Hunden,
 Sonst wird kein Friede gefunden.
 Sie wollen nur allein leben,
 Bürger Bauern sollen darben.
 Offen reden schwören sie treu
 Und im Herzen tragen Abscheu.
 Alles was nicht Pfaff, Baron ist
 Gehört zum Vieh, und auf den Mist;
 Drum liessen sie auch nichts lernen
 Als nur leere Blendungs-Lehren;
 Sie rühmen euch die andere Welt
 Und haschen hier immer ums Geld;
 So viel Millionen Messen
 Hätten schon mehr Kraft besessen,
 Wenn sie Gott hätt eingerichtet!
 Und ihr seid noch so dumm beichtet!!!?
 Wie viel unschuldige Menschen
 Leiden jetzt Qual, Elend zwischen
 Und alles nur weil Herren, Pfaffen
 Nichts dem Volke geben lassen.
 Auf! also ihr Unterdrückten
 Schlaget nieder die Verrückten,

Lasset euch nicht länger quälen,
 Freiheit, Gleichheit mus beseelen,
 Wenn ihr dieses nicht erfüllet
 Werdet ihr ins Joch gedrückt,
 Aus ist mit der Freiheit, Gleichheit
 Und bleiben Sklaven in Ewigkeit.
 Liebe Brüder schreibt es nieder
 Und gibts Heute andern wieder,
 Damits viele lernen sollen
 Und es bald erfüllen wollen.

A hazafias érzelmű német polgárokon nem fogott a tűzerek izgatása; összeszedték az elszórt kiáltványokat, verseket s hűségesen beszolgáltatták az alispánnak; ki aztán a legnagyobb erélyvel kutatta az izgató hősöket, azonban eredmény nélkül; de aztán nehogy tovább is hintegessék a visszavonás magvait, elszállásoltatta őket az újvárosi negyedbe, hol a törzsgyökeres magyarok közt nem volt kivel tárgyalni az ország dolgait s a társadalmi kérdéseket.

Kárba veszett az izgatók törekvése a békésieknél is, kik ugyan nem tettek panaszos feljelentést a hatóságnál az izgató hadi foglyok s idegenek ellen; hanem, jól elverték őket a hol csak szerét ejthették; mi kétségtelenül a legalkalmasabb mód volt őket bűnös üzelmeik abban hagyására kényszeríteni. — A m.-berényieknél nyilvánultak oly jelenségek, melyek következtetni engedtek arra, hogy az izgatások magvai jó talajra találtak; de féken tartotta őket a nem rég megbüntetett lázadók gyászos sorsa.

Természetesen a Sárrét törzsökös magyarjai között is hatástalanok voltak a hadi foglyok s bujkáló idegenek izgatásai; de hogy itt is akadtak, úgy látszik még a hadi foglyokon s idegeneken kívül is izgatók, tanusítja a következő vers, melyet az előljáróság küldött be az alispánhoz.

Irni akarok én a plajbászom veszem,
 Hiszen nem hagyott el még végképen eszem,
 Szeghalmi polgárok, felvilágosítalak,
 Hogy a rossz emberek ne uralkodjanak.
 Nagyon örültök ti ezen szabadságnak,
 Nem tudjuk pedig még, hogy kik uralkodnak,
 Kossuth Lajos-e, vagy V-ik Ferdinand?
 Ha ez utóbbi lesz, majd lesz meleg világ.
 Majd lesz nektek adó, — tudjátok fizetni?
 Jobb volna hát nektek, mostan elhallgatni?
 Mit nyerhettek ezzel a nagy szabadsággal,
 Most csak ügyelegtek a sok rossz puskával.
 Télen nyáron mindig, csak örsereg állj ki.
 Ily levelet kapunk — csak birja valaki.
 Eddig uraságnak dézsmát ha adtatok:
 Robot és más adót, hogy ha leraktatok,
 Békességbe voltunk azután nagy szépen,
 Télen borozgatva a jó meleg helyen.
 Itt most az ellenség, mindenütt pusztulás,
 Így majd Magyarország magának is sírt ás.
 Többen szolgáltok most, mint az uraságnak.
 Mert most jószágítok minduntalan járnak.
 Fogjuk meg a régit, hát ébredjetek fel
 Mert most nekünk, tudjuk' egyet érteni kell.

A hadi foglyok s álproféták izgatásainál veszedelmesebb hatása volt a győzelmesen előnyomuló ellenséges hadvezérek kiáltványainak, — melyekkel — elárasztattak az ellenség hadállásához közelebb eső községek.

Ilyen volt Windisch-Grätz császári fővezérnek január 7-én Budán kelt kiáltványa, melyben nagy hangú fenyegetések mellett hódolatra hívja fel a községek elöljáróit, hatósági közegeket s általában a hon lakosait; s ilyen volt a Wrana altábornagy kiáltványa, mely a fővárost s a szom-

szédos vármegyéket ostrom-állapot alá helyezi, s az országgyűléssel s a magyar kormánnyal minden összeköttetést szigorú fenyegetések mellett megtilt; ilyen volt ugyancsak Windisch-Grätznek azon kiáltványa, melyet a magyar lázadó vezérek parancsnoknoksága alatt álló cs. kir. csapatokhoz intézett.

Ha nem kergették is ezen kiáltványok az ellenség karjai közzé a községek előjáróit s a hatósági közegeket, és népet: kétségtelen, hogy némi káros hatást gyakoroltak; a félelem, mit gerjesztettek, megzsibbasztotta a tevékenységi erőt s lehangoltságot szült; különösen tapasztalható volt ez a vármegyében nagy számmal levő nyugszoldos és szabadságolt katonáknál; kik eleinte nagy kedvvel sorakoztak a szabad csapatok, Rákoczi csapatok, huszárok és tüzéreknek vármegyénkben kitűzött toborzó zászlói alá, később azonban egyáltalán nem lehetett a legnagyobb részüket fegyver fogásra bírni, mindaddig, míg a fenyegető kiáltványok hatását, hadaink győzelmei el nem oszlatták.

Mindezen s több kiáltványok azonban nem gyakoroltak oly veszedelmes hatást, mint az Ottinger vezérőrnagy rendeletei s kiáltványai.

Tudjuk, hogy Ottinger Budapestről január 9-én kiindulva Szolnokot, minden ellenállás nélkül elérte s megszállotta s tetemes hadi felszerelést zsákmányul ejtett.

Az elbizakodott vezérnek első dolga volt a Szolnokhoz közel fekvő községeket hódolatra kényszeríteni s élelmiszereikért megzsarolni.

Ily hódolatra felhívó rendeleteket küldött Öcsöd, Szent-András, Szarvas, Endrőd községek előjáróihoz is, fenyegetve őket s általában a lakosokat, hogy, ha meghódolni késnek, s hadait a szükségességekkel haladéktalanul el nem látják, rájuk tör győzelmes hadaival, s pusztít tűzzel vassal.

A fenyegető felhívások és rendeletek mindenütt zavart

és félelmet keltettek, s a félelem, oly közel levén az ellenállás nélkül előnyomult ellenség, valóban nem is volt alaptalan.

Lehangoltság, elkeseredés s zavar uralkodott mindennütt; de nem tartott sokáig; mert a községek előjáróit nem ingatták meg hazafiui hűségükben, kötelesség érzetükben a nagy hangú fenyegetések; s a veszély feltűntével a vármegye sem késett a megfélemlített szívekbe, bátorságot önteni.

Ottinger felhívásai s rendeleteivel szemben a hazafiui hűség s kötelességérzet Szarvas és Szent-András község előjáróinál azonnal nyilvánult is azzal, hogy siettek a vármegye alispánja elé terjeszteni »nagy felháborodással, az ellenséges vezér levelét, rendeleteit, manifestumait és proklamációit«, a vármegye honvédelmi bizottmánya pedig, a január hó 23-án tartott ülésében hozott 28. számú határozatával, midőn kifejezést adott megbotránkozásának a mérénylet felett, elrendelte, hogy »az oly katonai egyéntől, oly hatalomtól, melyet az alkotmányos Magyarország bármely törvényes kormányához tartozónak a megye nem tud s el nem ösmerhet, a községekre tolt leveleket, proklamátokat s manifestumokat olvashatóknak s tárgyalhatóknak egyáltalán nem tekintvén: a Debreczenben székelő alkotmányos és törvényes kormányhoz felterjeszti«, egyébként pedig szigorú felelősség terhe mellett utasította a községek előjáróit, hogy semminemű olyan rendeleteket, melyek, az alkotmány szabta törvényes út, a megyei hatóság mellőzésével küldetnek hozzájuk, végre ne hajtsanak; mert minden ilyen tényt a vármegye közönsége hazaárulásnak tekintvén a törvény szigorával fogja sujtani; utasította a vármegye továbbá a községeket, hogy minden az ellenség köréből származó s álnokul becsempészett proklamatiót s manifestumot minden késedelem nélkül az alispánhoz terjesszen be; a legcsekélyebb késedelem esetén kimondván a felelősséget.

A vármegye határozata közhirré tétetett s egyideűleg tétettek oly intézkedések is, melyek az ellenség előnyomulásával szemben a legelszántabb ellenállást helyezték kiállításba ; sőt kész volt a vármegye, eltakarítani, elpusztítani mindent az ellenség elől. Ezen intézkedéseket később bővebben ismertetjük.

A kormánynak is csakhamar megérkezett válasza az Ottinger proklamatióira ; melyet aztán a vármegye a legkiterjedtebben közhirré is tett.

„A hazánk szent földét, tipró ellenség közt van egy Ottinger nevű generális.

Most Szolnokon állomásoz.

Ezen ember magyar és az ellenségnél szolgál.

Mi több : ezen ember addig, míg Mészáros Olaszországból haza jött, s a hadügyminiszteri tárczát kezébe vette, ideiglenes hadügyminiszter volt. És most az ellenségnél szolgál.

Ezen ember később elnöke volt azon bizottmánynak, mely a Léderernek tett macskazene miatt elkövetett vérengzést vizsgálta. És most az ellenségnél szolgál.

Ezen ember később elvállalta a kormány kezéből a drávai hadsereg vezérletét Jellachich ellen s ott elárulta a hűségére bizott sereget. És végtére elszökött az ellenséghez, és most a magyar nemzet ellen fegyvert visel, és lábbal tapodja a magyar alkotmányt esküje ellenére.

Isten, ki megbünteti a hitszegést, kezébe adandja őt a magyar népnek, a nép pedig tudja meg, hogy ha őt Isten kezébe adandja nem ellenséget, hanem honárulót adott kezébe.»

De mégis, nem az előljárók által mutatott lelkesítő példa, nem a vármegye határozatai s kiáltványai adták vissza a határszéli községek nyugalma, hanem a nem sokára bekövetkezett fényes győzelmek.

Sem a hadi foglyok izgatásai, sem az ellenség győ-

zedelmes hadvezérek kiáltványai nem töltötték meg az elkeseredés kelyhét csodultig. Ezek csak oly futó viharok voltak, melyeknek dörgése és villámai, ha okoztak is némi megrázkodást, komolyabb, veszélyesebb nyomokat nem hagytak. Hoztak azonban a hadi foglyok magokkal oly ellenségeket is, melyek már alkalmasak voltak arra, hogy az elkeseredést a végsőig fokozzák, s amelyeknek pusztításai ha népünket a hadi foglyok kiirtására, s így az ember szeretet erényének, az erkölcsnek vérrel beszenyezésére nem ragadták: csak annak lehet tulajdonítani, hogy e nép elkeseredését és sérelmeit, a maga életbiztosságát alá tudta rendelni a haza s közjó iránti kötelességeinek.

A hadi foglyok beszállásolásával egyideűleg tört ki vármegyénkben a typhus és cholera, s dult az folytonosan a szabadságharcz alatt. Különösen megdöbbentő mérvben szedte áldozatait az 1848 év vége fele s az 1849 év elején.

A nép a pusztító kórok fellépését a hadi foglyok vármegyénkbe történt elhelyezésének tulajdonította s nem alaptalanul; s elkeseredésében a vármegye közönségét s tisztviselőit vádolta azért, hogy a nagyrészből már betegesen érkezett hadi foglyok és a ragályozott vidékekről érkező menekülők beszállásolását meg nem akadályozta.

Ez alkalommal nem foglalkozunk tüzetesebben a közegészségi viszonyokkal; úgy ismertejtük a ragályos kórok pusztításait e helyen mint alkatrészét azon képnek, mely vármegyénknek az 1849 elején létezett válságos helyzetét feltűntetik.

Hogy mily nagy mérvben dühöngött a cholera vármegyénkben leginkább megítélhető azon körülményből, — hogy az ország legválságosabb napjaiban, — a kormány menekülése alatt, a honvédelmi bizottmány elnöke Kosuth Lajos szükségét látta a megrendítő jelenség okai kutatásának, — s később tett is oly intézkedéseket, melyek Békés vármegyének, mint a honvédelmi erő egyik nevezetes forrásának megmentésére irányultak.

„Igen nagy megilletődéssel értettem — írja Szoboszlón január 6-án 68 sz. a kelt rendeletében — alispán urnak mult évi decz. 31-ről kelt levele mellett felterjesztett orvosi rovatos kimutatásból, hogy 99 cholera betegek közül 75 halt el s csak 24 gyógyult fel. Ez hallatlan eset, melyhez hasonlóról az ország egyetlen vidékéről sem tudósítottam: s mely kétségtelenné teszi, azon meggyőződésemet, miszerint a betegek ápolására nézve vagy a politialis rendszabályokra nem volt kellő tekintet, s az orvosi segély későre kerestetett fel, vagy pedig orvosi és gyógyszerári intézkedésekben történt hanyagság. Minden esetben a legszigorubb feleletre vonást érdemel, miért is megkivánom, — hogy az egészség ügyét illetőleg Békés megyében tett ugy politialis mint főorvosi intézkedésekről, nem különben a gyógyszerárak állapotáról is élémbe minélhamarabb kimerítő jelentés terjesztessék fel.»

A kormány elnök is ugy látszik mindenütt képzelte s kereste a baj forrását, csak ott nem hol az tulajdonképen volt.

A pusztító kórok, daczára a szigoru vizsgálatoknak s kimerítőjelentéseknek s kimutatásoknak és óvintézkedéseknek továbbis dühöngtek, s a nép nem szűnt meg a járvány okozóiul, a nyomorban tengődő s pizokban fetrengő hadi foglyokat tekinteni s a hatóságot vádolni; de azért folytonosan küldettek vármegyénkbe hadi foglyok később is.

Az országos események, melyek az 1849 év elején oly rohamosan torlódtak egymásra, a cholera s tyhpus járványokat is megszokottakká tették s a lakosság figyelmét az országos ügyekről le nem terelték.

III.

SZÖKEVÉNYEK. NEMZETŐRÖK ZAVARGÁSA ÉS FEL- VÁLTÁSA. RABOK.

A vármegye közönsége, már a közgyűlés első napjaiban hivatalos adatokból nyert értesülést az ország válságos helyzetéről, a főváros elestéről, s a kormány meneküléséről s hadaink szerencsétlen csatáiról; de a hivatalos közleményeknél is meggyőzőbb adatokat szolgáltatottak a szökevények, kik igen nagy számban lepték el vármegyénket.

A szétvert hadcsapatok honvédei, hideg s éhségtől elcsigázva, kimerülten, rongyosan, vérző, elmérgesedett sebekkel kisebb-nagyobb csapatokban naponként érkeztek községeinkbe; sokan jöttek haza vármegyénk honvédei s nemzetőrei közül is; s a legtöbben nem csináltak titkot belőle, hogy a harcterről megszöktek.

Midőn a vármegye közönsége e megdöbbentő esettel foglalkozott, különösen feltűnést keltett az, hogy szökevény honvédeink s nemzetőreink legnagyobb része, a hazafiui kötelességek teljesítésében kitűnő, s az áldozatok hozásában előjáró községek kötelékébe tartozott; mi arra indította a vármegyét, hogy a szökések okait, nem főképen a csatavesztésekben, hanem más igen fontos körülményekben keresse.

A szökevények rémes híreket árasztottak szét a nép között, s szökésük okát, talán hogy némi mentséget talál-

janak, akként adták elő, hogy vége a harcznak, az ellenség nagy száma erőt vett a nemzeten, s nem lehet képes a magyar megküzdeni oly sok ellenséggel.

A hatás legelőször is abban nyilvánult, hogy a táborban levő nemzetörök családtagjai, megrohanták a községek előljáróit, s a szolgabirákat, és követelték, hogy övéiket a táborból hozzák haza, úgy is eltelt azon idő, melyre a táborba szólították.

S a szökevények is, kik eleinte bujkáltak a hatóság elől, látva a nép hangulatát s fellépését, nyiltan jártakeltek, s felelősségre vonatván, ingerülten hangoztatták hatóságaik előtt, hogy »kénytelenségből hagyták oda a tábort, mert nem kaptak enni s nem volt ruhájuk s nem akartak éhen elveszni vagy megfagyni.«

Azon néhány okmány, melyet a vármegye levéltára megőrzött némileg megvilágítja ezen ügyet.

Az aradi táborban működő kormánybiztos Boczkó Dániel január 3-án következőket írja a vármegye közönségének.

»Jelentés tétetvén, hogy a honvédek s ujonczok közül többen kivált az uj-aradi utóbbi csata után az aradi táborból részint fegyverrel, részint anélkül a tábort elhagyva gyalázatosan megszöktek, s hogy eféle szökevények közül némelyek Békésmegye kebelében tartózkodnak.

Hirdetessék ki az egész megyében haladék nélkül:

1. Minden szökevény katona, ki a hirdetés idejétől számítandó 8 napok alatt illető zászlóaljánál meg nem jelenik, elfogatva a hadi tanács által törvény szigorához képest megbüntettetni fog.

2. Megyei rögtön ítélő bíróság által ítéltetnek mindazon helységek lakosai, kik eféle szökevényeket házaiknál lappangva tartják, titkolják s az illető községek biróinak vagy megyei tisztviselőknak fel nem adják.

3. Minden község az általa kiállított szökevény ujonczért felelős, ennélfogva azon községek, melyeknek kebeléből

a szökevény katonának kiállított, ha az illető zászlóalj-
nál önként meg nem jelenne, akár mint fogoly be nem ho-
zattatik, kötelesek lesznek, minden egyes szökevény he-
lyébe más kettőt előállítani s a szökevényre fordított fel-
szerelési költségeket is megtéríteni.

4. Meghagyatik minden község előjáróinak, hogy eféle,
netán határaikban lappangó szökevényeket kikutatni, elfo-
gatni s őket azonnal vason őrizet alatt az aradi táborba
küldeni szoros kötelességüknek ismerjék.»

Az alispán a kormánybiztos ezen rendeletét egyszerűen
tudomásul vette, s nem tett semmiféle szigorú, fenyegető
intézkedést, hanem futárok által utasította a községek elől-
járóit, hogy a szökevényeket kutassák ki, s minden kése-
delem nélkül kísértessék hatósága elé.

Hogy mily nagy volt a szökevények száma, a követ-
kező adatok igazolják:

Az 58-ik honvéd zászlóaljtól, írja Tájkertí százados, az
1848. december 14-ki szerencsétlen csata alkalmával meg-
szökött 3 csabai, 5 kétegyházi s 1 szeghalmi honvéd.

A mozgó nemzetőrség 3-ik századából, Baranovits Fe-
rencz és Gremperger József századosok kimutatása szerint
megszökött 16, leginkább doboziak és k.-tarcsaiak.

Máriássy alezredes január 6-dikán kelt kimutatásában
több szökevény vissza kísértetését kívánja, kik mindany-
nyian békésiek.

Ugyancsak Békésen a szolnoki táborból megszökött
nehány más megyebeli honvédet találtak; és voltak sokan
Szarvason, Szent-Andráson, Endrődön, különösen Csabán
és Gyulán részint megyebeli, részint más megyei honvédek,
kik, mint az alispán jelentéséből kitűnik, egy századot is
képezhettek volna.»

A községek általában elkeseredéssel irt jelentések mel-
lett küldik be szökevényeiket az alispánhoz, s igyekeznek
némileg menteni, s azokat, a felügyelet s fegyelem hiánya

mellett, az ellátás botrányos voltát hozzák fel a szökések okaiul.

A békési polgármester Asztalos István január 5-ikén kelt jelentésében a következőket írja:

»Városunkban a tegnapi napon ujfent négy önkéntes nemzetőr s egy honvéd fedeztetett fel, kik Aradról a nemzet azon zászlóalját, melynek hűségére felesküdték a leg-rutabb, mit sem gondolással elhagyva pár nap óta ide haza portyáznak.

Én bámulom a fegyelemnek e jelenségét, mely naponként ily botránnyal találkozott bennünket, s mely a parancsnokság részéről minden felügyelés hiányát, a legvétekebb hűtlen hanyagságot bizonyítja.

A nevezetteket mint szökevényeket rögtön elfogtatván alispán úr kezeihez illető visszautasítás végett szolgáltatni kötelességemnek tartottam, de esedezem egyszersmind, hogy az aradi parancsnokságot illetően a hazafi érzetet felháborító több botrányok eltávoztatására, hogy a tömérdek intézkedések özönével elborított községek attól legalább, miként még a katonai fegyelem fentartásában is minduntalan ezek nyujtsanak assistentiát, valahára megkiméltessenek, hathatósan felhívni méltóztassék.

Az alispán a szökevényeket kihallgatván, meggyőződött arról, hogy a hazafiúi lelkesedés és bátorság hiánya nem volt ok arra nézve, hogy honvédeink s nemzetőreink a tábort elhagyták.

Valóban megható lehetett, midőn a dobozi szökevények a csatában kapott s elmérgesedett sebeiket feltárták az alispán előtt; s midőn a gyulai, vésztői s szeghalmi honvédek megfagyott tagjaikat mutatva kijelentették, hogy »készek a hazáért meghalni, de nem meztláb.« Elpanaszolták, hogy »nyolcz napon át heten tengődtek egy kenyéren s közben harczoltak is«; panaszolták, hogy »ruháik az ellenség kezeibe kerültek s mást nem kaptak s

nem tudták tűrni a hideget s azért szöktek meg, s megszöktek a férgek elől, melyek ellepték őket, s nem az el-lenség elől.»

Ezeket hallva a harag s szigorúság elsimult az alispán arczáról, s az atyai szelidség s jó akarat szavaival intette őket kötelességeik hűséges teljesítésére, s a kötelességsze-gést követő megvetésre, s a szigorú büntetésre is felhiva fi-gyelmöket, a hadi szolgálatra alkalmasokat, kellően felru-házván, s a legszükségesebbekkel ellátván, visszaküldte had-csapataikhoz, s megígérte, hogy a büntetés alól ez egyszer ki fogja menteni őket; a betegeket pedig gondos ápolás alá vétette.

A szökevények minden erőszak alkalmazása nélkül, jóformán önként tértek vissza a táborba; miből ezen hitet meritette a nép, hogy még sem oly kétségbeejtő a hon-védelem állapota, mint a milyennek a szökevények festet-ték; s midőn látta, hogy a vármegye közönsége, s a köz-ügyek vezetésére hivatott egyének reménynyel, bizalommal eltelve a legnagyobb buzgósággal tesznek a jövőre kiható intézkedéseket: felbátorodott újra s teljes odaadással támo-gatta a hatóságot tevékenységében.

De ha némileg megnyugodott s remény s bizalommal eltelt is a nép, merültek fel minden lépten nyomon oly események, melyek a vármegye közönségét, újabb bonyo-dalmakba sodorták s a népet felizgatták.

Ilyen volt a nemzetőrök zavargása.

Az aradi táborban levő nemzetőrökért küldött szeke-resek csakhamar visszatérve, azon panaszt emelték az alispán előtt, hogy a nemzetőröket nem eresztették haza, sőt a szekerek közül is néhányat hadi fuvarozásra vissza-tartottak. Nem csak megerősítették a szökevények előadá-sait ezek, de különösen hangsúlyozták is azt, hogy a nemzet-őrök nagyon el vannak keseredve amiatt, hogy a kikötött 10 heti időnél tovább tartják őket a táborban s az ígért szol-

gálati díjat sem fizetik ki nekik; s miután még a legnagyobb nélkülözésekkel is kell küzdeniök: méltán lehet tartani attól, hogy az elkeseredés kitörésre fogja őket ragadni.

Még jóformán ki sem panaszkodták magukat a fuvarosok, újabb szökevényeket vezettek az alispán elé.

Körös-Tarcsai nemzetőrök voltak, az aradi táborból jöttek haza.

Előadták, hogy bár engedelem nélkül hagyták oda a tábor, de ők nem szökevények, hanem társaik küldöttei, s haza érkezve jelentkeztek is a község előjáróságánál s a főszolgabirónál is, s elkeseredve panaszolták, hogy »ők csak 10 hétre állván be az önkéntes nemzetőrök közzé, további ott maradásra nem kötelezhetők, készek azonban az ujonnan alakítandó szabad csapatokba magukat besoroztatni, s a harcz végéig is szolgálni, de tegyen eleget a vármegye is azon ígretének, hogy aki önként beálland a haza védelmére 10 hét múlva haza bocsáttatván az elmenetel napjától kezdve mindennapra egy váltó forintot kap«; előadták továbbá, hogy »ők s társaik általában véve szegény emberek, családjaiknak, ha ők a táborban vannak, itthon nincs miből élni, biztosítsa tehát családjaikat a vármegye, gondoskodjék ellátásukról, s a nemzetőröket is lássa el minden szükségességekkel.«

A nemzetőrök visszatartására s az értök küldött szekerek visszaküldésére is csakhamar megkapta az alispán a magyarázatot.

Baranovits Kálmán az önkéntes nemzetőrök századosa január elsejéről keltezve Ó-Aradról értesíti az alispánt, — hogy »a kocsik eljöttek ugyan a nemzetőrökért, de miután felváltók nem jöttek, Gaal ezredes a hazamenetelt feltartoztatta mindaddig, míg egy négyszáz tagból álló csapat őket fel nem váltandja.«

Egyideűleg Boczkó Dániel kormánybiztos is sürgetőleg felhívja a vármegye közönségét, hogy »az aradi táborban

szolgálatot tevő békési nemzetőrök minél nagyobb számú önkéntes mozgó nemzetőri csapatokkal felváltassanak.«

Ily körülmények közt nem lehetett szorgosabb feladata a vármegye közönségének, mint a felváltás iránt intézkedni. Nem mulasztotta el azonban az alispán legelőször is az elkeseredett nemzetőröket megnyugtadni; Terényi Lajost a táborba küldötte, hogy a nemzetőröket türelemre, kötelesség hű teljesítésére hathatósan intse s biztosítsa őket, hogy a vármegye minden lehető elkövet felváltatásuk s kielégíttetésük érdekében. Terényi közszeretetnek örvendett s ez okból; de személyes tulajdonainál fogva is igen alkalmas volt a feladat megoldására s fáradozásait teljes siker koronázta is.

A felváltásra nézve az 1849. évi jegyzőkönyvek 4-ik cikke szerint következő intézkedések tétettek:

«Az aradi táborban most szolgálatban levő 370 főnyi őrsereg, addig is, míg a szabad csapatok alakulhatnának 600 főnyi nemzetőrséggel rendeltetvén mellözhetlenül felváltatni: szoros felelősség terhe alatt meghagyatik mindnyája városi és községi előjáróknak, hogy annyi sőt, mennyi a nemzetőrségi összeírások alapján a főpénztárnok és egyik számvevő által aránylagosan teendő felosztás szerint a városra vagy községre esik, s vele e végzés kapcsában közöltetni fog, okvetetlenül állítsa ki, még pedig oly formán, hogy kiki a maga illetőségét saját alkalmatosságain folyó hó 7-ik napján estéig Mácsára szállítsa, hol a gyalog nemzetőrségi, ezennel megbízott őrnagy által számba vétetvén, másnap tovább Aradra indulhasson, s ott levő felváltott embereit, egyuttal haza hozhassa.

A most kiindítandó 600 főnyi sereg négy heti szolgálatra küldetik, oly formán azonban, hogy ha a szabad csapatok előbb megalakulhatnak, ezek által a négy hét eltelte előtt is megyei újabb intézkedés útján felválthatók lesznek.

Minthogy a mostani sereg 230 fővel több lesz, s e szerint a most szolgálatban levők ott hagyandó fegyvereik ezen nagyobb számú csapatnak elegendők nem lesznek, mindent elkövessének a városok és községek előljárói, hogy az elsőbbi számon felül most kiindítandó egyének innen hazulról löfegyvert, legrosszabb esetben lándzsát vigyenek, hogy így mind a 600 ember részint az Aradon hagyandó, részint innen hazulról viendő fegyverekkel egészen elláttassék.

Intézkedést tett a vármegye közönsége 100 sz. jegyzőkönyvi czikke szerint a »tenyér pénzek« kifizetése, valamint a szegényebb nemzetőrök, honvédek családjainak ellátása tekintetében is.

Nem volt könnyű feladat alig 3 nap alatt kiállítani a felváltó nemzetőröket és szekereket; de megtörtént; s már január 8-án haza is tértek nemzetőreink, kik a deczember 14-ki csatában elég vitézül megállták helyüket.

Ha komoly fontolóra vesszük a vármegye helyzetét, a nép hangulatát: nem fogjuk kicsinyelni azon elkeseredést, mely nemzetőreink között felmerült, mert ha tapintatos intézkedésekkel ideje korán el nem folytatik, az beláthatlan következményű veszélyeket szült volna, s nem lehet eléggé méltányolni a buzgalmat, tevékenységet, melyet a vármegye közönsége, tisztviselői, különösen a vármegye másod alispánja Tomcsányi József, a fenyegető veszély elhárítására kifejtettek.

Látjuk, hogy az év első napjai főképen a minden lépten nyomon jelentkező aggodalmak, veszélyek elhárítására irányuló tevékenységben teltek el; de az eddig vázolt eseményekkel koránt sem meritettük ki a felmerült bajok s veszedelmek fenyegető örvényét, melyek kivételes intézkedésekre védbizottmányok, vésztörvényszékek alakítására kényszerítették a vármegye közönségét.

Mielőtt azon intézkedéseket vázolnánk, melyek a veszélyeztetett közrend biztosítása érdekében tétettek, meg kell emlékeznünk a hazafiui lelkesedés oly jelenségeiről is,

melyek igen komoly gondot okoztak a vármegye közönségének, s különös figyelmet s tapintatos intézkedést igényeltek.

Az ellenség előnyomulásának híre, s a kormány fegyverre hívó szózata elhatott, a múlt évben felmerült lázadások, s az egyéb büntények miatt elítéltek közzé is, kik aztán a vármegye közönségéhez fordultak azon kéréssel, hogy mentse fel őket a büntetés terhe alól s engedje meg, hogy bűneiket, mint a haza védői önfeláldozó vitézséggel válthassák meg.

»Minden erőteljes karra szüksége van ma az oly sok oldalról megtámadott hazának, — írják folyamodásukban a lázadásért elítélt rabok, — s mi erőteljes férfiak akkor, midőn a haza veszélyben van, itt vesztegeljünk börtönünk falai közt ? Bűneink nem jöhetnek oly beszámítás alá, mint a gyilkosok vagy a nyereség vágyból bűnbe esett gonosztevőké, s bűneinket jóvá tenni a legszentebb feladatunknak ismerjük. Sőt voltak olyanok, különösen a rövidebb időre elítéltek közt, családos, vagyonos emberek, kik nem a büntetés elengedéseért, csak felfüggesztéséért esedeztek, s kérték engedje őket a vármegye a honvédői közé, — majd a szabadság kivívása után, ha az ég engedi megélniök ezt az örömet, készek lesznek büntetésüket nyugodt lélekkel elszenvedni.«

Élénk vitára adott alkalmat az elítéltek ezen kérelme, s a vármegye közönsége már-már hajlandó lett volna különösen a kisebb fokú bűnösök kérelmét teljesíteni, midőn egy a tárgyalás folyamán előterjesztett kérelem más irányt adott a véleményeknek.

Nevezetesen több gyulai görög nem egyesült lakos annak bebizonyításául, hogy az ó-hitű polgárok sem maradnak hátra a közös haza szolgálatában ajánlatot tett 60—70 főből álló szabad csapatnak, görög nem egyesült polgárok soraiból való kiállítására, ha Dudás György a megyei börtönben lévő rab szabadon bocsáttatik s vezérükké tételik.

Ugyancsak ez alkalommal folyamodott a vármegye közönségéhez több súlyosabb bűnök miatt elítélt rab is, hogy bocsáttassanak ök is szabadon, készek a hon védelmében, ha kell életüket feláldozni s bűneiket ekként megváltani.

Ezen kérelmek döntöttek a lázadásért elítéltek kérényye felett.

A vármegye közönsége, bölcs tapintattal megtagadta a kérelmek teljesítését, azon hitben lévén, hogy ezáltal honvédelmi helyzete még kétségbeesőbb színben tüntetvén fel, fokozni fogja a már és nagy mérvben feltűnt aggodalmakat, s aláássa a nép áldozatkészségét, lelkesedését, sőt alapos okokat teremt azáltal hivatottaknak a honvédelmi kötelezettségek teljesítésétől való vonakodásra. — Egyébként a vármegye ezen kérelem elutasítását következőleg indokolta 101. sz. határozatában.

„Bármely súlyosak legyenek is a hazának jelen körülményei, a védőkezekbeni hiány még nem oly nagy, hogy súlyos vétkekkel terhelt gonosztevők védelmét legyen kénytelen igénybe venni, annyival is inkább, mivel általa sok más hazáját becsületes meggyőződésből védendő hazafiak visszalépésétől lehetne tartani, kik rablók társaságával szennyyezve látnák a szent haza különben oly magasztos ügyét, mihez képest folyamodók kérelmüktől elmozdittatnak.»

A lázadásért elítéltek, nem nyugodtak meg a vármegye határozatában, hanem kérésükkel az igazságügyminiszterhez fordultak. Az igazságügyminiszter január 18-án 23. sz. a. kelt rendeletében felvilágosítást s javaslatot kért a vármegyétől; s ez február hó 6-án 75. sz. a. osztályozva az elítélteket, kik 85-en voltak, azon javaslatot tette, hogy a 15 első rendű bűnös kivételével, kiknek büntetését szintén enyhíteni kérte, a többieknek a kegyelem megadható; hangsúlyozva, hogy »M.-Berény községben, a törvényszék tartása óta a megzavart rend helyre állított, s a kicsapongások által a megyei hatóság jogkörén ejtett csorbitá-

sok ismételt felülemelkedésekkel meg nem ujítottak, sőt elismerve annak törvényes voltát, minden rendeletei pontosan teljesítettnek.»

Különösen a Trippa János és társai által előterjesztett folyamodást utasította határozottan vissza a vármegye közönsége. »Bármint méltányolja is a bizottmány, — így szól a határozat — a folyamodóknak hitfeleik részéről tett szolgálat készségét, mindazon által botránkozását kell kifejeznie a feltétel felett, melyhez a haza szolgálatát kötni látszanak, s a kért vezér, mint halálra ítélt rabló semmi szín alatt kibocsátható nem lévén; s oda utasít annak folyamodók, hogy e feltételtől elállva felsőbb helyről megbízott vezérlet alatt csoportosuljanak a haza védelmére, csak így lehetvén szolgálatuk kedves és hasznos a megyének s a hazának.»

Sajnos, hogy a későbbi idők folyamán nem tekintette maga a kormány sem ily szigorú erkölcsi szempontból a honvédelem ügyét, s készséggel nyújtott alkalmat még a nagyobb bűnösöknek is börtöneiket a szabadságharcz terével cserélni fel.

IV.

A KÖZÜGYEK VEZETÉSE. YÉDBIZOTTMÁNYOK. YÉSZ- TÖRVÉNYSZÉKEK

Békésvármegye a szabadságharcz egész folyama alatt az egyik válságos helyzetből a másikba sodortatott.

Folytonos zavar uralkodott a közelet minden terén, s a vármegye közönségének honvédelmi kötelességei teljesítésénél szüntelen a legnagyobb akadályokkal kellett megküzdeni.

Különösen egymásra halmozódtak az akadályok az 1849. év elején.

A közügyek intézésére hivatott vezérferfiaknak nem csak az képezte feladatát, hogy végrehajtsák a kormány rendeleteit, megfeleljenek az erő kifejtés tekintetében a vármegyéhez fűzött várakozásoknak, s előteremtsék pontosan a legnagyobb mérvű vér és vagyon áldozatokat; hanem az is, hogy a felettébb izgatott nép háborgó kedélyét lecsillapítsák s állandóan fentartsák a hazafiúi kötelességek teljesítésére való hajlandóságot, s hogy elnyomják a féktelenkedéseket s biztosítsák az engedelmességet, a hatósági tekintély tiszteletét, a hatósági hatalom érvényesíthetőségét s általában a közrendet.

A vármegye közönségét különösen az 1849. év elején felmerült zavarok arra ösztönözték, hogy a kormánynál előterjesztést tegyen kormánybiztos kiküldetése iránt. A kormány azonban egyrésztől, mert igen jól ismerte azon

egyéneket, kiknek kezeibe a vármegye vezetése le volt tévé, teljes megnyugvást talált azok hazafias és erélyes működésében; s másrésről, mert Vukovics Sebő kormánybiztos hatósága Békésvármegye területére is kiterjesztve volt: vármegyénkbe külön kormánybiztos kiküldetésének szükségét nem látta.

A honvédelmi bizottmány elnöke Kossuth Lajos 1849. évi február 17-én 2109. E. sz. a. ily értelemben értesíti is a vármegyét.

„ — — — Hogy Békésnek ez idő szerint kormánybiztosa nincs, — írja az alispánnak, — annak tulajdonítsa ön, hogy Vukovics Sebő teljes hatalmú országos biztos úr, hihetőleg Szeged tájékáni nagy elfoglaltsága miatt még nem érkezett önt értesíteni arról, hogy Békésmegye szintén biztosi kerületébe van foglalva. — Van tehát kormánybiztosa Békésnek, s ha még eddig elé nem intézkedett volna, a mai napról innen kapott utasítás következtében bizonyosan fog, vagy ellenkező esetben értesítendi a kormányt, miszerint más kormánybiztosról gondoskodhassék.»

Vukovics Sebő mártius 1-én 1242. sz. a. szintén irt az alispánnak jelezvén, hogy »a honvédelmi bizottmány elnöke által tudtára adatván, hogy ezen megye első alispánja megyéjében egy állandóan működő kormánybiztosság szükségét jelentvén fel, és hogy annak folytában ezen hivatal arról van értesítve, miképen biztosi működésemet Békésmegyére is én terjesztendem ki; kellő egyetértésül nem mulasztandom el ezen alispáni hivatallal közölni a kormány elnökhöz intézett abbeli jelentésemet: hogy mennyiben a volt bácsi és bántási hadseregek vagy Békésben elhelyezve volnának, vagy ahhoz közel feküdnének, miután rendeltetésem azon két sereg körében és szállásolási területén gyakorlandó országos biztosságból áll, annyiban és azon felül a kormányi parancs következtében általam megrendelt gabona vétel dolgai körül biztosi működésemet Békésben is

gyakorolnom lehet és kell; de ha az ottani körülmények helyben állandó biztosságot igényelnek, azon esetben különös biztos oda küldése kívántatik.*

Jól lehet a vármegye közönsége ezzel nem látta a kíváncsiaknak megfelelően megoldottnak a kérdést; tovább nem sürgette a külön kormánybiztos kiküldését, bár tisztviselőit szerfelett igénybe vétetni látta azon óriási feladatok megoldásában, melyeket az országos viszonyok s a vármegye belügyi teremtettek.

Lássuk ezek előre bocsátása után, kik vezettek az 1849. év elején a közügyeket.

A vármegye első alispánja Szombathelyi Antal az 1849. év utolján beteg lett. Megtörték erejét azon nagy mérvű fáradalmak, melyeket a nemzetőrség szervezése, ujonczok kiállítása és felszerelése körül kifejtett; de különösen megtörték a vármegyének legtöbb községében felmerült zavarások megfékezésében kifejtett tevékenység. Nem bírta meg azon nagy munkát, mely az ország válságos napjai alatt a vármegye vezetésében az első alispánra várt; de azért betegségében sem vonult el teljesen a munkálkodás teréről; a január hóban alakított védbizottmány vezetését vette kezeihez, míg a közigazgatás vezetését Tomcsányi József másodalispánra ruházta.

Tomcsányi József hatalmas szelleme, lélekereje s erélyessége biztosíthatá is a vármegye helyes vezetését biztosíthatá a közrendet s a honvédelmi feladatok pontos teljesítését; azonban az ellenség előnyomulása őt is elvonta a közügyek vezetésétől.

Az ellenséges hadak vármegyénkhez közeledése nem csak a legnagyobb aggodalmakat keltette a vármegye közönségénél, de egyszersmind fokozottabb erőfeszítésre is készítette, s oly feladatokat rótt az erejében már nagyon megfogyatkozott vármegyére, melyek lelkiismeretes, hűséges teljesítésétől a legfontosabb érdekek függtek.

A Szolnok tájékán táborozó véderő ellátása jóformán vármegyénk feladatát képezte; s ezen feladatnak a legnagyobb pontossággal s a kíváncsúnak teljesen megfelelően teljesítése: míg egy részről óriási felelősséggel járt, más részről az országnak s közelebbről a vármegyének is életképességét képezte.

Ily fontos feladat megoldását nem bízhatta a vármegye közönsége másra, mint Tomcsányi József alispánra.

Igy tehát alig, hogy kezeibe vette a közügyek vezetését, a vármegye közönsége már a tiszavidéki hadsereg élelmezésének biztosítására, s vármegyénknek a harczteréhez közel fekvő vidéke védelmére küldte ki. Ezen fontos feladatok teljesítése tehát Szarvasra szólítá a másod alispánt, hol személyesen vezette a tiszai hadsereg szükségleteinek kiállítását s tett intézkedéseket a vármegye védelmére a bekövetkezhető támadás esetére.

Már január 9-én Szarvason találjuk a másod alispánt, hol nagy buzgósággal vezette a tiszai hadsereg élelmezését s a vármegye védelmét.

A központban ez időtől fogva Karassaiy István táblabíró bizatott meg a vármegye közönsége által a közügyek vezetésével, ki mint helyettes alispán mártius 22-ig működött, mikor Szombathelyi Antal, bár még mindig gyengélkedő volt, újra kezeibe vette a vármegye kormányzatát s vezette azt a legnagyobb buzgalommal s erélylyel, egész a július hóban tartott tisztujtásig.

A tisztikar kebelében is merültek fel változások az 1849. év elején.

Az orosházi lázadás alkalmával a félrevezetett tömeg szenvedélyes kitörése Jugovics József szolgabíró ellen oly tényekben nyilvánult, melyek őt a hivatal viselettől teljesen elkedvetlenítették s állásáról az 1848. év vége felé le is mondott.

A vármegye közönsége osztatlan bizalma az orosházi szolgabírói tisztségre január 2-án Terényi Lajost emelte.

Betöltésre várt a főszámvevői állás is.

Omazta Lajos főszámvevő az első honvéd zászlóaljak alakulásánál fegyvert fogott s a harctéren volt.

A vármegye közönsége közakarattal Kalmár Mihályt választá meg helyébe; ki a megtisztelő bizalom előtt a közviszonyok aggasztó voltára tekintettel meghajlott ugyan; de a megbízatást csak ideiglenesen fogadta el.

A közügyek vezetése körül felmerült ezen változások vázolósa után áttérhetünk a védbizottmányok s vésztörvény-székek alakítására.

A január 2-ára összehívott s folytatva egész hó alatt tartott közgyűlés folyamán a vármegye főispánja előterjesztette, hogy az ország válságos helyzetében, a honvédelmi feladatok gyors teljesítéséről, s a vármegye erejének lehető legnagyobb kifejtésétől függ a szabadságharcz sorsa; habár a vármegye bizottmánya el van telve a feladat nagyságának tudatával, s a hazafiui buzgalom s kötelesség érzet sem hiányzik senkiben, s minden időben eleget is tettek a bizottmány tagjai hivatásuknak: nem lehet a sokszor gyors eljárást igénylő ügyek elintézését a bizottságtól várni. A bizottság összehívása több időt igényel s a késedelem veszélyt idézhet elő. De oly rohamosan s oly nagy számban merülnek fel, a gyors intézkedésre váró ügyek, hogy ha azokkal minddel s a szokott lelkiismeretességgel kíván foglalkozni a bizottmány, akár folytonosan ülésezzen; mi pedig a rendelkezések végrehajtása tekintetében szűlné hátrányokat, mert a bizottmánynak az előjárók s járási tisztviselők is tagjai, kiknek pedig a közviszonyok is folytonos otthonlétüket felettébb igénylik. Másrésről pedig az ország szorongatott helyzete, de az ellenségnek vármegyénk felé közeledése s a saját belviszonyaink is különösen szükségessé teszik, hogy a közügyek intézésére hivatott vármegye bizottsága folytonosan együtt üljön s a felmerülő esetekhez képest a halaszthatlanul végrehajtást igénylő ügyek felett

határozhasson. Indítványozza tehát, hogy alakítson a vármegye közönsége egy központi védbizottmányt, mely folytonosan ülésezve, a vármegye képviselőletében a honvédelemre tartozó ügyekben határozzon; a vármegye bizottmánya pedig csak oly különös fontosságú ügyek intézésére hívassék össze, melyek a vármegyének életkérdései közé sorozhatók.

A vármegye közönségét áthatotta a helyzet válságos volta s a főispán indítványát teljesen indokoltnak s helyesnek találván, azt elfogadta, s a január 16-án tartott ülésén következő határozattal alakította meg a védbizottmányt.

»202. A jelen idők igényeihez képest már csak magok a honvédelmére tartozó tárgyaknak pontos intézésére egy állandóan együttülő testület működését mellőzhetlenül szükségessé tévén, ily módon pedig az összes megyei képviselőkől alakult bizottmány el nem járhatván: addig míg ezen hadjáratos idők tartanak egy kisebb számú tagokkal alakult központi bizottmány küldetik ki, mely leginkább a haza védelmére vonatkozó s halasztást nem szenvedhető tárgyak intézésében a megye nevében járand el, s minden végzése, s rendeletei minden illetők által felelősség terhe alatt teljesítendő. Ezen védbizottmány mindennap 10 órakor, szükség úgy kívánva többször és összeülend, s végzi időnkint a teendőket. Elnökei a főispán, első és másod, úgy a helyettesített alispán, többi tagjai Virágos Sándor, Beliczey József, a főügyész, a középponti szolgabíró, és esküdtje, Kalmár Mihály, Magyar- és Német-Gyula két bírása, s az egész jegyzői tisztség. Ezen intézkedés által az eddigi hetenkénti nagyobb bizottmányi összejövetelekre szükség nem lévén, s a különben is erre a mostani körülmények között az ezen teendőkkel terhelt községi előjáróknak idejük alig lehetvén, a halasztást szenvedhető tárgyak feletti tanácskozással minden hónap első hétfőjén fog a törvény értelmében a községi képviselőkől alakult, és a megyei

közügyülést pótló állandó bizottmány rendesen össze ülni, kivévén azon eseteket, ha a most kinevezett vérbizottmány, annak időközbeni összehívását szükségesnek találná. Mely ekkénti végzés kellő tudás és ahhozi alkalmazkodás végett megszerezte közhírré tétetik.*

Ezen központi védbizottmány intézte a szabadságharcz alatt a vármegyének a honvédelemre tartozó fontos ügyeit, s hogy mily rendkívüli tevékenységet fejtett ki: lesz alkalmunk részletesen megismerni.

Amint az ország helyzete mindinkább válságosabbá vált s vármegyénkben is az izgalmak s zavarok napról-napra nőttek: szükségessé vált a veszélyeztetett közrend fentartása, a vármegye védelme s a honvédelmi feladatok pontos és feltétlen teljesítésének biztosítása tekintetéből vésztörvényszékek alakítása is.

A vármegye közönsége a vésztörvényszékek alakításának módozatai; hatáskörének, feladatainak pontos meghatározása végett küldöttséget választott; ezen küldöttségnek munkálatát, mint amely részletesen feltünteti s megvilágítja az egész ügyet s teljes tájékozást nyújt, egész terjedelmében közöljük:

A küldöttség, mely a védbizottmányi jkönyv 18-ik sz. a. a honvédelmi bizottmánynak f. évi január 14-ik és 16-ik napjairól 439. sz. a. kelt, s az idők igényeihez mért szigorú rendelete 1-ső és 3-ik pontjainak módítani életbeléptetése iránti egybevetéssel s tervadással bizatott meg, folyó hó 24-én Gyulán tartott tanácskozása eredményét, illetőleg véleményes jelentését következőkben terjeszti a megye elibe:

228 — 1849. Szükségesnek látja a küldöttség előlegesen megjegyezni: miszerint a most idézett rendeletnek minden pontjait a hazafi hűség, és kötelesség megtartatni parancsolván, valamint a véd bizottmánynak úgy a küldöttségnek is távol van lelkétől, gondolatától ama rendeletről bármi kis rész-

ben valamit levonni, vagy azon változtatni akarni, sőt inkább kiküldése és működése célja épen az, hogy azon rendelet meggyeszerzte mindenütt, ugyan azon elvek, s eljárási mód, azonban minden becsületes ember személye, és vagyona lehető biztosítása mellett, hatósági egyenes befolyás útján a legczélszerűbben alkalmaztassék, léptessék életbe; ehhez képest mind az, mit a küldöttség véleményez, nem máskép, mint ama rendelet biztos végrehajtására célzó pótló intézkedésül; kívánt sikerre óvatosan, de annál bizonyosabban vezető utasításául tekintendő.

Ezeknek előbocsátása után kimondja e küldöttség, hogy az idézett 439-ik számú rendelet általjában meggyeszerzte mindenütt kihirdetendő, s a népnek megmagyarázandó lesz; s amennyiben minden egyéb pontok végrehajtása és életbe léptetése minden újabb intézkedés nélkül teljesíthető, a küldöttség itt csupán az első pontban az ellenség elől eltakarítani, vagy megsemmisíttetni rendelt élelemszerek eltakarítása és megsemmisítése módjáról, úgy a rendelet harmadik pontjában az ellenségtől hivatalt vagy megbízást elvállalókra nézve eljárando s minden rendezett tanácssal bíró községeknek is megadott rögtön ítélési jogról látja szükségesnek különleges pótló intézkedést, utasítást adadni.

A) Mi már az első pontot illeti: miután ama rendelet egész szerkezete a törvényhatósághoz van intézve, miután az első pontnak kezdete is egyenesen a törvényhatóságnak szól, de az eddigi kormányzat szerint is, melynek mostani zavaros időkbeni épsegeben tartása egyik legfőbb szükség, legfőbb hazafi kötelesség, a törvényhatóságot illeti egész megye területén a rendelkezés; mind ezekhez képest az élelmibelieknek az ellenség előli eltakarítása vagy megsemmisítése nem is történhetik a küldöttség véleménye szerint másképpen, mint hatóságilag, minek annál kikerülhetlenebb szükségét látja a küldöttség, mert különben lehetnétek esetek: hogy itt vagy amott az értetlenség, a

rendelet szavainak ferde magyarázata, vagy talán a rossz akarat is a rendeletnek más értelmezést adva, itt így, amott másképp hajtathatná végre ama rendelet, s egyesek önkénye vagy rosszakarata a vagyon bátorságot veszélyeztetné.

Ehhez képest elhatározandónak véli megyeileg a küldöttség :

a) hogy az eltakarítás és megsemmisítésnek mi módjára eszközölése iránt rendelkezni a megye magának fentartja ;

b) teendő rendelkezését megyeszerte hatóságilag kiküldendő biztosai által fogja végrehajtani ;

c) senki tehát ne merészeljen akár hivatalnok, akár magány egyén legyen, megyei megbízás nélkül más vagyonainak eltakarításáról vagy megsemmisítéséről rendelkezni, másképp szoros felelősségre, sőt a körülményekhez képest teljes kárpótlásra is fog szoríttatni.

d) hogy pedig ott, és akkor, hol és mikor kell, a megye egész erélylyel és hűséggel, de amellettt kellő óvatossággal eljárhasson, s például a megsemmisítendő élelemszerek összeírhatása, felbecsültetése körül, a kárpótlás biztosítására nézve idején eljárhasson, meghagyandó minden megyei, ugy községi tisztviselőknek, miszerint az ellenség mozgulatairól kiküldendő kémek, vagy bármily úton biztos tudomást igyekezzenek, főleg a megye szélein fekvő községek szerezni, s az ellenség közeledtéről, hadi munkálatairól, a tapasztalatakat az alispáni hivatalhoz rögtön megküldeni.

B) Vonatkozólag a 439-ik számú rendelet 3-ik pontja alatt foglaltakra, amennyiben e pont szerint az ellenségtől megbízást vagy hivatalt elvállalók rögtönítelő bíróság elibe állítandók, s a rögtönítelési jog szorosan ezen két esetben a rendezett tanácsú községeknek is megadatik, ezek pedig eddig gyakorlatban nem lévén, legtisztább jó akarat mellett is a rögtönítelési szabályok részleteivel nem ismeretesek, s könnyen megtörténhetnék az is, hogy egyik község így, a másik amúgy járna el, mind a személy bátorság fontos

ügyének biztosítása körüli óvakodás, mind az eljárásnak rendesen, pontosan és meggyeszerre összehangzólag leendő teljesíthetése tekintetéből, az idézett 3-dik pont alatti két esetekre nézve a rögtön ítélő bíróságoknak a most fenálló, s a megyei rögtön ítélő bíróság által is szorosan megtartott rögtön ítélési felsőbb szabályoknak részint szelleméből, részint saját pontjaiból s szavaiból következőket véli a küldöttség szigoruan megtartandó s az idézett két esethez alkalmazott szabályokul megállapíttatni.

I-ső fejezet. 1. §. Az 1849-ik évi január 14-ik és 16-ik napjairól 439-ik sz. a. kelt s 3-ik pontjában a rögtön ítélési jogot a rendezett tanácsoknak a felemlített két esetben megadó rendelet meggyeszerre minden községben, sőt a pusztákon is három nap alatt az előjárók által meghirdetendő, a népnek megmagyarázandó, közhelyeken rövid szerkesztetben kifüggesztendő; csak a meghirdetésre kitűzött 3 nap után lehetvén a rögtön ítélő bíraskodást megkezdeni, s ezen meghirdetésről biztos tudomás megszerzéséről a bíróságok felelősek lévén.

2. §. A fentebbiek szerint teljesíttetvén a meghirdetés, köteles minden rendezett tanács előfordulható esetekben mindjárt elnököket, közbírákat, még pedig, az érdekeltség esetére is számítólag, az ítélet hozatalra mellözhetlenül szükséges számánál nagyobbban kinevezni. Ezen elnökök és bírák kivétel nélkül mind csak törvénytudók, érett s nyílt ítéletű, és a bírálatban gyakorlott férfiak lehetnek, s részökre ezen utasítás valóságos mása kellő tudomás, és pontos alkalmazás végett, mindjárt a kinevezés után kiadandó.

A bíróság nem csupán a tanács tagjaiból, de a fentebbiek megtartása mellett a város egész területén lakók közül alakítható, s ha ne talán az egész területen lakók közül alkalmas egyénekből alakítani azt bármi okon nem lehetne, ezen esetre felhatalmazandó megyeileg az alispáni hivatal, hogy oda, honnan az iránt jelentés tétetik, s intéz-

tézkedés kívántatik, azonnal nevezzen, és küldjön ki alkalmas bírakat, hogy felakadás e részben se lehessen.

3. §. Megalakulván e képpen a rögtön ítélő bíróságok, azoknak elnökei, a bíróság tagjainak névjegyzékét az első bizottmányi ülésre kellő tudás és meghirdethetés végett a megyének bemutatni kötelesek.

II-ik fejezet. 1. §. Ezen rögtön ítélési bíróság elébe nem mások, mint csupán a rendelet 3-ik pontjában foglalt két bűn esetet elkövetők t. i.

a) az ellenségtől bármily megbizást.

b) az ellenségtől bármily hivatalt válalok, tartoznak.

2. §. Nagyobb biztosságul megjegyeztetik: miként az érdeklett 3-dik pontnak elején tiltott hivatalos, és magán levelezések, vagy bármily érintkezés az ellenséggel, — a szerkeszetnek, és a 2-ik pontnak egybehasonlítása után, nem ezen rögtön ítélő bíróság, hanem a 2-ik pontban mondott hadi törvényszék bírálata alá tartoznak.

3. §. Maga saját határain kívül sem elfogatásokat, sem kutató vizsgálatokat egyik városi hatóság sem tehet.

4. §. Kivételnek a rögtön ítélő eljárás alól:

a) a tizennyolcz évet még be nem töltött ifjak.

b) kiknek elméjük épsége felől alapos kétség fordul elő.

c) Ha semmikép nem engednék a körülmények: hogy a III-ik fejezet 16-ik pontjában kitűzött három napi határidő alatt az egész rögtön ítélési eljárás tökéletesen befejeztessék, mely esetben a bűnös rendes törvény útjára igazítandó.

III-ik fejezet. 1. §. A II-ik fejezetben világosan meghatározott esetekben, a bűnös elfogatván, minden késedelem nélkül; a legközelebbi rögtön ítélő hatósághoz, vagy az által kitűzendő helyre kísértessék, faluról-falura hurczolásnak helye nem lehet, sem a befogott személyének szökés elleni biztosítására szükséges óvásokon kívül, más test sanyargató büntetéseket használni, sem a vétkeست kivált

téli időben szabad ég alatt tartani, nem szükség, hanem elég a bűnöst másoktól elkülönözve őriztetni, az elfogásról a legközelebb eső statarialis bíróság elnökének haladéktalanul jelentést tenni, ki a bíróságot azonnal egybe hívandja.

2. §. A bíróság, minél előbb lehet, legfeljebb pedig azon naptól, melyen a bűnös a törvényszek helyére érkezett, harmad nap alatt össze ülni tartozik.

3. §. E bíróság teljességére az elnökön kívül, négy közbíró kiváttatik, kiknek az 1-ső fejezet 2-ik §-ban körülírt tulajdonságokkal kell birniok, s meg kell az ülés kezdetével esküdniök arra: hogy az ítéletet ezen szabályok szerint hozandják.

4. §. E törvényszék minden a törvénykezés rendes útján különben szokásban lévő formaságok mellőztével bíraskodik.

5. §. Bárminemű és rendű tanúkat tüstént megidézhet és kényszerithet, sőt hatósággal bir a katonai személyeket is tanúkul használni, s a végett közvetlenül maga elibe idézni, mindazáltal oly kötelezéssel, hogy e felől a legközelebbi katonai parancsnokság mindenkor haladék nélkül értesítsék.

6. §. Mielőtt a biráskodás elkezdődik, jelen utasítás a II-ik fejezettől kezdve végig az ülésben eleve mindég felolvasandó.

7. §. Ezek után ugyanazon össze ült bíróságnak, a történet tökéletes kimerítő leírása elibe terjesztendő, melyben az elfogottnak vétke, kereszt- és vezetékneve, vallása, életkora nem számokkal, hanem betűkkel kiírandó; hazája, állapota, az elfogás helye és módja is kiteendő.

8. §. Elolvastatván a tett leírása, a rabnak vallomása a bíróság által tüstént kiveendő, előtte felolvasandó, azután amennyiben írni tudna, tulajdon kezével alá irandó, vagy ha nem, kereszt vonásával megjelelendő; ha pedig a gonosztevő vallomását konokságból, vagy makacságból alá írni, vagy kereszt vonással jelelni nem akarná, a törvény-

szék jegyzője által vallomása alá iktatandó; ezután a tanúk kiknek életkorát, állapotját szintén mindég ki kell tenni, hit alatt kihallgatandók, vallomásaik önmagok által hasonlólag aláírandók, vagy kereszttel jelelendők, végre szembeállítását kell tartani.

9. §. Megkivántatik, hogy a vétek akár a rabnak saját vallomásából, akár egyéb napfénynél világosabb, s a halálos büntetés kimondására minden törvény előtt teljesen elégséges próbáknál fogva, nyilvános és kétségtelen legyen, a körülmények összecsoportozása az itt megkivántató elégséges próbák sorába nem tartozván; mire nézve a rabot fenyegetéssel, veréssel, kegyelem ígérettel vagy bármi más móddal vallomásra kényszeríteni szigoruan, és legkeményebb fenyíték súlya alatt tilalmaztatik.

10. §. Mindezek jkönyvbe vétetvén és ez elébb egész kiterjedésében felolvastatván, a tárgy érdemleges megvitatásához kell fogni: ha t. i. a kérdéses vétek nyilvános-e? s valljon a rab rögtön elítélésre való-e vagy nem? miknek tökéletes megbírálása, s a terhelő úgy nem különben enyhítő körülményeknek megfontolása után ítélet hozatik, melyben a bűnösnek kárhoztatására minden voksoknak egybe hangzása kivántatik, úgy annyira, hogy ha a voksok csak egyetlen egyben különböznének is, a rab minden peres iratokkal együtt rendes törvény útjára igazítandó.

11. §. A büntetés nem lehet más, mint akasztófa, kötélnél egyéb büntetés nem is ítélthetik.

12. §. Mihelyt az ítélet, melyben a kárhoztatásnak minden indító okai, a tettnek a fenálló szabályra alkalmazásával együtt felhordandók, megállapítottak; az a jegyzőkönyvnek egész foglalatjával együtt az elítélt előtt legott felolvasandó, s így kihirdetendő.

13. §. Eképpen ki mondatván az ítélet, mennyire lehet az illető lelkész előhivatik; az elítéltnak, hogy magát halálra készíthesse csupán három óra engedtetik, s nem több.

14. §. A kimondott ítéletnek végrehajtása azon okból, mintha az elítelt valami újat, vagy bűntársakat akarna felfedezni, el nem halasztathatik.

15. §. Ezen ítélettől sem felebbvitelnek, sem folyamodásnak nincsen helye.

16. §. Az ítélet azon percztől fogva, midőn a törvényszék az elébe állított gonosztevő felett össze ülni kezdett; harmad nap alatt múlhatatlanul végrehajtható.

17. §. A végrehajtás teljesítéséről a kiküldött tag jelentést tesz a hatóságnak, mely csak ennek megtörténtével és nem előbb oszthat el.

18. §. A kivégzettnek holt teste harmad napig az akasztófán függve marad, aztán eltemettetik.

IV-dik fejezet. A jegyzőkönyv következő renddel készítettik :

1. §. A bevezetésben kitétetik a rögtön biráskodás gyakorlására nyert engedelemnek, vagy ha az meghosszabbított volna, az ismételt kihirdetésnek napja, azután az év, hó, nap és óra, hely, ahol és kinek elnöklete, s minő közbirák együtt létében kezdett a törvényszék össze ülni.

2. §. Megérintetik, hogy a kiszabott oktatás felolvasatott.

3. §. A történet leiratik. Továbbá :

4. §. a rabnak vallatása, tanúk szembesítés rende, és egyéb segéd próbák ; s mindezek, nem külön csatolmányokban, hanem magába a jegyzőkönyvbe egész terjedelmök szerint, valamint az is, hogy a jegyzőkönyv az ítélet hozatala előtt felolvasatott beigtatandók. Ezt követi

5. §. az ítélet

6. §. a végrehajtásra kiküldöttnek jelentése.

7. §. Végtére világosan megemlítendő, hogy a rögtön ítélő bíróság a kiszabott idő alatt szét nem oszlott.

Az eképpen elkészített, felolvasott, s mind az elnök, mind a közbirák által, kiknek mindösszege szerint saját kezével aláírt jegyzőkönyv legfeljebb harmad nap alatt az

alispáni hivatalnak bemutatandó, ki azt a legelső bizottmányi ülésnek bemutatja, s ez mindenesetre akár kivégeztessék, akár a törvény rendes útjára igazittassék a gonosztevő, az igazságügyi ministeriumhoz felterjeszti.

V-ik fejezet. Mennyiben azon törvényhatóságnak, melyhez különben a kivégzett tartozott volna, szükség tudnia, hogy ez a rögtön ítélő bíróság által az élők sorából kitöröltetett, e felől a megye által értesítendő.

Kelt Gyulán, január 24-én 1849. Szakál Lajos, küldöttségileg alkalmazott jegyző által. •

A küldöttségi jelentést a vármegye közönsége tárgyalás alávevén, — 227; jkvi cikk szerint következő határozatot hozott.

• Az elnök röviden érinti, miként a védbizottmány végzése által mai napra egybe hívott jelen bizottmányi ülés megtartását, a honvédelmi bizottmánynak nagy fontosságú utasító rendelete folytán teendő intézkedések, s egyéb időközben érkezett érdekesebb tárgyak iránt kívántató rendelkezések tették szükségessé, ennek folytán először is olvastatott a honvédelmi bizottmánynak f. é. január 15-ik és 16-dik napjairól 439. sz. a. Debreczenből kiadott, s a hazai állapotok előleges hű leírása után a mostani idők igényeihez mért szigorú rendelkezéseket, s egész ország minden lakosaihoz intézett több pontokba foglalt részletes utasítást tartalmazó rendelete, — valamint a fentebbi számmal változhatlan szoros kapcsolatnál fogva tárgyalás alá vétetett a megyei védbizottmány által J. könyve 18-ik száma alatt ama 439-ik számú honvédelmi bizottmányi rendeletnek mi módon életbe léptetése iránti egybevetés, és tervadással megbízott küldöttségnek f. évi január 24-ről kelt, s vele tárgyalás végett bemutatott véleményes jelentése, melyeknek egész terjedelembeni, és pontonkénti, tárgyalása és megvitatása után határoztatott: A küldöttségnek ezen véleménye következő világos módosításokkal

fogadtatik el, s emeltetik megyei végzési erőre, u. m. I. a vélemény **A.** betű alatt foglalt azon része, melyben az ellenség elől eltakarítandó élelmiszerek iránti rendelkezés a megye által úgy tartatik fenn, hogy annak idejében biztosokat fog kiküldeni, oda változtatik, hogy miután a szarvasi járás felől a szomszédságban tudatik lenni az ellenség, s miből isten óvjon e tájékon legelőbb fordulhatna elő a takarítás, vagy megsemmisítés iránti rendelkezés szüksége, e tekintetből a megye Szarvasra most mindjárt, egy bizottmányt küld ki és hatalmaz fel arra: hogy az élelembelieknek az ellenség előli eltakarítása, vagy megsemmisítése körül netán lehető szükség esetére saját belátása, és a körülmények szerint hazafias hűséggel, azonban kellő óvatossággal és lelkiismeretességgel járjon el, s a nép károsításának lehetősen kikerülhetésére is figyelemmel legyen. Ezen bizottmányok elnöke Tomcsányi József másod alispán, többi tagjai Lehóczky Lajos, Tessedik Károly, továbbá Szarvas város birája, polgármestere, ügyésze, Sipos Gábor, Viskovics Ignác és Kalmár Lajos mint jegyző. Mihez képest ama küldöttségi javaslat **A.** alatti d. pontjában az ellenség hadi mozdulataira adatni rendelt tudósítások az ellenség szállta vidékhez közel eső megyei helyekről egyenesen a Szarvason alakított bizottmány elnökéhez lesznek az illető járásbeli tisztviselők és a községek által időnkint pontosan utasítandók, az elnöktől pedig a megyei védbizottmányhoz Gyulára eljuttatandók; egyéb vidékekből az előbbi végzések szerint Gyulára lévén az alispáni hivatalhoz a tudósítások küldendők. 2-or. A küldöttségi javaslat **B.** alatti részében, mely a rögtön ítélési eljárások iránt adatott, az I-ső fejezet 3-ik §-a oda változtatik: miszerint a bizottmányhoz nem az egész bíróság névjegyzéke, hanem csupán az elnökök neve lesz bejelentendő. 3-or. Ugyancsak a **B.** alatti II. fejezet 4-ik §-ának a. pontja alatt említett 18 évi életkor, a felsőbb szabályokban kitett 20 évre mó-

dosittatik. Mely ekénti határozott és világos módosításokkal, ezen a honvédelmi bizottmány rendeletének biztosan sikerlésére, és életbe léptetésére megyeileg is czélszerűnek, szükségesnek ismert, és elfogadott vélemény a rendelet másával, ezen végzéssel, a rögtön ítéleti jog rövid szerkezetű hirdetményével együtt, a megyei és rendezett tanácsú rögtön ítélő bíróságok használatára, valamint illető részletekben a hirdetménynyel a megye minden községeinek, és a Szarvason alakított bizottmánynak, kellő tudás, és a szerinti pontos eljárhatás végett kiadatni rendeltetik.

A vármegye közönségének ezen határozatából meggyőződhetünk arról is, hogy mily fontos érdekek merültek fel Szarvas vidékén, s hogy ezen fontos érdekek szolgáltatára, a vármegye védelmére magát a vármegye másod alispánját kellett Szarvasra kiküldeni.

A vésztörvényszékek Gyulán, Csabán, Békésen és Szarvason meg alakitattak. Elnökül megválasztatott Gyulán Kis Lajos, a város főbirája, Csabán Csepcsányi Tamás, Békésen Kiss János főszolgabíró, helyettesül Asztalos István, Szarvason Lehóczky Lajos táblabíró.

Hogy a vésztörvényszékek rendkívüli hatalmuk érvényesítésére merültek-e fel s mily okokból, lesz alkalmunk feltüntetni.

II.

HONVÉDELMI INTÉZKEDÉSEK.

I.

BÉKÉSVÁRMEGYE SZABAD CSAPATAI.

Az ellenség betörése s győzelmes előnyomulása által előidézett válságos helyzetben, az ország kormánya, a harczok veszedelmeitől ment vidékekről igyekezett erőt meríteni a honvédelmi harczra.

Az 1848. év vége felé egymást érték a vármegyénkhöz intézett felhívások, rendeletek, melyekben a kormány a hadjuttalékok kiállítását, harcosok toborzását, adományok, fegyverek, had- és élelmiszerek gyűjtését sürgette.

S midőn a veszély nagyobb mérveket öltött, maga az országgyűlés is felhívást intézett a néphez, melyben a honvédelem helyzetét megrendítően ecsetelvén, küzdelemre, áldozatok nyújtására, ereje kifejtésére lelkesítette azt.

Népfelkelést is elrendelt az ország kormánya; s a lelkesítő szózat átjárta az aggodalomba merült honfi szíveket.

A népfelkeléssel azonban nem lehetett a győzelmes ellenség elé megfelelő erőt állítani; gondoskodni kellett arról, hogy harczra képes férfiak állják útját.

Fegyverre kellett szóllítani a régi kiszolgált, nyugalomba vonult vitézeket; s rendszeres hadi szolgálatra vonni ki a nemzetőrök közül az erőteljes ifjabb egyéneket, s azokat, kiket a védtörvény alapján a honvédek közzé állítani nem lehetett.

Ezekből kívánt a kormány szabad mozgó csapatokat alakítani, kik a harcz végeig teljesítették volna a hadi szolgálatot.

A mozgó csapatok nem tekintettek oly rendszeres csapatoknak mint a honvédek, s hadiszolgálatuk is jobbadán az ellenség háborgatására, egyes megerősített hadállások védelmére szorítkoztak volna.

A honvédelmi bizottmány 1848. évi deczember 16-án adta ki felhívását szabad csapatok alakítása iránt.

A hazafiui szeretettől áthatott s a honvédelmi harcz sikerébe vetett hit lelkesítő szavaival megírt kormányrendelet a következő volt:

„Miután az udvari kamarilla I. Ferdinánd császár lemondása mellett is nyíltan kimondotta azon szándokát, hogy Magyarországot nemzeti és országos önállásától meg akarja fosztani, s az ausztriai birodalomba provincia gyanánt beolvasztani, a magyar nemzetnek vagy harczot kell kivívni országos lételéért, mit annyi viszontagságok között ezer éven át fentartott, vagy alá kell írnia kitöröltetését a nemzetek sorából s országos lételéről le kell mondania.

A honvédelmi bizottmány nem hiszi, hogy lehessen magyar, ki ez utolsót választaná, s a haláltóli félelemből a nemzet halálát aláírná; azért tehát védenünk kell magunkat, védenünk azon erős hittel, hogy amely nemzet el van határozva élni, az mint nemzet nem halhat meg; s nem lehet, hogy az igazságnak istene egy senkit meg nem támadó s csak nemzeti lételének fenntartásához ragaszkodó nemzet szent harczát meg nem áldaná.

Ugy látszik, nemzetünk ellenségei ép e napokban vették s részint veszik végrehajtásba azon tervet, mely a volt nádor irományai között is feltaláltatott, t. i. hogy 9 oldalról támadják meg hazánkat s irányozzák támadó seregeiket az ország szíve felé.

És ámbár seregeink a Bánátban a rácok ellen épen most nevezetes győzelmet vívtak ki, ámbár Hurbán rablócsordái Trencsénből kiűzettek, más részről azonban Arad-Erdélyből túlnyomó ellenség tört be. Pozsony táját Nádist,

az ellenség bevévén, ezáltal Pozsony tarthatlan ponttá vált s az ország védelmét az ország határszéleitől beljebb összpontosítani szükségessé vált.

Most van itt az időpont, mely nemzetünk létele felett határozni fog, s melynek a magyar nemzet ősi dicsőségéhez híven kiállására minden erőt concentrálni kell.

A nemzetőrség, nem lévén időnk azt kellőleg kifejezni, organisálni, az ellenség visszaverésében ritkán mutatkozott sikeresen. De ez ne csonkítsa a nemzetnek ezen institúció iránti bizodalmát, mert annak a szabadság, jog és alkotmány biztosítására nagy jövője van.

És még a pillanatnyi szükségre nézve is minden attól függ, hogy minden elemek czélszerűen alkalmaztassanak.

A kasza és dzsida jeles fegyver, a lengyelek győzhetlen hírü, orosz seregeket tettek vele semmivé. Nálunk a kaszás seregek iránt csaknem minden bizalom veszni kezd; miért? mert nagy tömegekben állították a kaszás seregeket ellenséges ágyúk elé, hol azután azon passiv hősiességgel, hogy magukat tétlenül lövetni hagyják, természetesen nem bírnak.

A kaszás seregeknek nem ez a rendeltetése, hanem az, hogy vagy szabad mozgó csapatok gyanánt használva, minden oldalról mozgalmakkal az ellenséget soha nyugodni ne hagyják, s elesegük, társzekereik, betegek, egyes csapataikat gyorsan megtámadva, ártalmára legyenek, vagy pedig az, hogy a harcztéren kisebb támadó csapatokra osztva, örökös rohanásra alkalmaztassanak.

Másik baj volt ekkorig a nemzetőrségi roppant nagy erő alkalmazásában, hogy egy-egy vidék nemzetőrsége rögön mobilizáltatván, kellő megválasztás és gyakorlat nélkül alkalmaztatott, s e miatt a siker a várakozásának, a lelkesedésnek meg nem felelt.

A kormány tehát ezen törvényhatóság közönségét, valamint a többi törvényhatóságokat is következőkre szólítja fel:

Alakittassanak azonnal a törvényhatóságbeli nemzet-
 örség, s más önkénytes vállalkozók köréből gyalog és lo-
 vas mozgó nemzetőrségi csapatok haladék nélkül olyan
 egyénekből, kik erre magukat önkényt felajánlják. A lo-
 vasságra, mint a nemzetőrség száguldozási rendeltetésének
 leginkább megfelelő csapatokra, legkitünőbb gond fordít-
 tassék. A fegyverben ne igen legyen válogatás, szuronyos
 fegyverrel, karddal, pisztolylyal az ország nemzetőrségét
 rögtön ellátni nem lehet. Üljön kiki saját lovára, használ-
 jon fegyvert aminővel bir. Ezen mozgó nemzetőrségi csa-
 patok az illető törvényhatóságban vonassanak össze azonnal
 alkalmas helyekre; gyakorolják magokat nem a tömött
 csatarendi szabályokban, hanem a száguldozó csatarozásban.
 (Guerilla harcz.)

Az ország kormánya ezen mozgó nemzetőrség felállít-
 ásával azt reményli elérni:

1-ször. Hogy minden törvényhatóságokban leszen egy
 organisált, kész védőre, szükség esetében saját és szomszédja
 tűzhelyének rögtöni védelmére.

2-szor. Hogy ha az ország hadseregeinek operációi,
 ezen mozgó seregek közredolgozását igénybe veendik, nem
 kellend készületlen seregeket rögtön összegyűjteni, s gya-
 korlat nélkül kedvtelenül alkalmazni, hanem készen leend
 mindenütt egyelőre organisált, gyakorlott, kész önkénytes
 csapat, mely a hadsereg működéseit gyors közredolgozá-
 sával elősegíteni.

A kormány ezen önkénytes mozgó csapatoknak s kü-
 lönösen a lovasságnak mielőbbi, sőt a tornyosuló vész sok-
 féleségénél fogva azonnali összeszerkesztését az ország meg-
 mentése végett mulaszthatlan szükségnek ismervén, arra a
 következő kedvezményekkel kívánja elősegíteni:

1-ször. A lovas nemzetőrségi egyének biztosíttatnak,
 hogyha lovaikban a táborzás alatt, bár ha megyéjükből ki
 nem indulnának s ellenséggel nem találkoznának is, a hon-

védelmi szolgálatban kárt szenvednének, ezen kár azonnal meg fog az ország által térítettni.

2-szor. A mozgó nemzetőrség minden tagjai azon percztől, amint a törvényhatóság bizottmányi gyűlése által meghatározandó saját kebelükbeni concentrationalis ponton összevonulnak, mindaddig, míg szét nem oszlattatnak, a rendes katonaságához hasonló zsoldot s lovaikra nézve ló-tartási adagot kapandnak a státus költségére.

3-szor. E végett minden illető törvényhatóság fő- és alispánai, kerületi kapitányai s nemzetőrségi parancsnokai az összealakult mozgó nemzetőrség számát s havi illetményének költségvetését azonnal följelenteni tartoznak; melynek nyomán a kormány úgy a zsold, mint az ellátás tekintetében rögtön intézkedni fog.

Az illető törvényhatóságoknak tehát s törvényhatósági kormányzóknak ezennel a nemzet nevében meghagyatik, hogy azonnal bizottmányi ülést tartván, ezen mozgó nemzetőrséget rögtön felállítsák, tiszteiről gondoskodjanak, összevonulási helyeiket kijeleljék, a csapatokat kiállítsák, megalakítsák s a végrehajtottakról a kormányt azonnal tudósítsák.

A honvédelmi bizottmány megvárja, hogy mindenki, kinek keblét önzéstelenül becsületes honszeretet lelkesíti, ezen rendeletet sikeresíteni szent kötelességének ismerendi.

Kelt Budapesten, decz 16. 1848. — A honvédelmi bizottmány elnöke Kossuth Lajos.*

Ezen rendelet kibocsátása után csakhamar újabb felhívást bocsátott ki a honvédelmi bizottmány; melyben a népfelkelés és a mozgó csapatok szervezésére nézve kiadott rendelet végrehajtását erélyesen sürgeti.

A felhívás a következő volt:

„A magyar néphez a népfelkelés és szabad mozgó (guerilla) csapatok iránt.

A szabadság harcának népharcznak kell lenni. Ekkor a nép győzhetetlen.

A népfelkelés már többször alkalmaztatott. Gyakran nagy sikerrel, mint Roth táborának elfogásakor, néha nem felelt meg a siker a várakozásnak; minek oka az, hogy a felkelt nép csatarendbe állíttatott az ágyúk s ellenséges katonaság elébe, mi nem lehet a népfelkelés rendeltetése.

Ha a nép felkel, s nem csata rendben áll az ellenség homloka előtt, hanem azt ezernyi ezereinek számával mint a hangya körülkeringeti, ki gyalog, ki lóháton, ki szeke-res csoportban; használja az éjt, midőn az ágyú hiában dörög, használja azt, hogy a nép minden utat, ösvényt, hidat, bokrot ismer, eltakarit az ellenség elől minden élel-met, nyakára gyújt, a mit nyakára gyujtani lehet, elvágja társzekereit, nem hagyja soha pihenni, felriasztja az álom karjaiból, reá csap oldalt, reá csap hátulról; ha csata-rendbe sorozza magát ellene, akkor visszavonul, s egypár óra múlva ismét újra kezdi, — a nép ha ekként kél fel s kissebb csapatokban mint a hangya, örökké mozog az ellenség körül — győzhetetlen. — Nem kell a nép-nek puska, minek is kelljen? nem mindenki tud bänni vele, a ki tud, az szerez magának; nem is puffogva, lár-mázva kell a felkelt népnek járni, hanem csendben rohanni meg az éj oltalma alatt az ellenséget, mely szegény hazánk kebelét marczangolja, s ha megrohanta, fejszével, kaszá-val, bottal, késsel szórni a halált maga körül, kanóczot vetni az ellenség társzekereibe, puskaforos gyűjteleibe. Ez a népfelkelés feladata.

Az ellenség kimondta, hogy a magyar nemzetet ki akarja törölni az elő nemzetek sorából, s országunkat Ausztriába beolvasztani. Ezen istentelen szándokát végrehajtandó, miután minden oldalról megtámadta hazánkat s felbujtogatta nemzetünk ellen a vad szenvedelmek rabló vágyait, most végre azt gondolván, hogy e sok oldalról megtámadás által véderönket megoszlatá, főszeregével betört hazánkba a Lajtánál.

Felső dunai hadseregünk elszánt vitézséggel állott ellent, nehézzé és drágává tette a berohanást, s aztán hogy a hosszú vonalon szétszórt haderő öszpontosulva erősebb legyen, az e végre előre védsánczokkal ellátott Győrnél vonta magát össze.

Ott fogja a szabadság harczát megvívni a magyar szabadságnak, a Dunának jobb partján álló létserege.

A kormány megtette, a mi erejében állott s kötelességéhez tartozik. Most tegye meg a nép is a magáét önmagáért, a szegény szorongatott hazáért.

Keljenek fel a népnek ezerei, alakuljanak mindenütt az önkéntes mozgó csapatok; ne várjon senki parancsot, rendeletet; vállalkozzék, kinek szíve a hazáért dobog, vegye magához barátait, szomszédait, ismerőseit, és segítsen a hazát védeni.

Hajtassék végre erélyesen a szabad mozgó csapatok iránt kibocsátott rendelet.

Ezen felül pedig keljenek fel a népnek ezrei! segítsék az ellenséget semmivé tenni.

Keljen fel különösen Komárom, Győr, Veszprémmege, s Veszprém megyében a Bakonynak rettenthetlen népe. — Az ellenséggel szemközt ott áll vitéz seregünk. A nép pedig -- mint a fáradhatlan hangyasereg, vegye őt körül minden oldalról. Komárom népének a Csallóköz mocsárjai, — a győrinek maga Győr, — hadseregünknek a vidék biztosító vizei, — Veszprémnek a Bakony bevehetlen rejtelsei biztos fedezetül szolgálnak.

Mig a Bakonyban a Bakony táján a nép őrzi a hazát, addig jaj azon ellenségnek, mely azt háta mögött hagyva, előre mer vonulni!

Fel! fel! szabad hazánk szabad népének ezerei! Budapesten, deczember 18-án 1848. Az országos honvédelmi bizottmány.

Ezen felhívással egyideűleg adatott ki a honvédelmi

bizottmány elnöke által a szabad mozgó csapatok szervezésére vonatkozó következő rendelet is:

»Magyarország törvényhatóságainak.

A mozgó nemzetőrség kiállítása és alkalmazása tárgyában a «Közlöny» 190-ik számában kiadott rendeletnek kiegészítésül ezennel közhirré tétetik!

1-ör. Egy megyében több ily önkénytes mozgó csapat is felállítható.

2-or. A csapatvezéreknek megválasztása az illető megye főispánját, annak nem léte, vagy ott nem tartózkodása esetében az alispánt, vagy az azon megyében működő kormánybiztost fogja illetni. — Kit a most nevezettek egyike nyílt rendelettel ellátand, annak felhatalmázása van mozgó csapatot alakítani.

3-or. A csapatvezérek illetménye a csapat számának arányától függ. Oly csapatvezér, kiknek csapata 100 egész 200 főnyi legénységből áll, századosi, — kinek pedig 400 főből áll, az országtól örnagyi illetményt nyerend.

4-er. A fő és alispánok, vagy kormánybiztosok felelőssé tétetnek, hogy oly csapatvezéreket válasszanak, kik vezéri kötelességüknek pontosan és becsülettel megfelelnek.

5-ör. Az ily mozgó csapatok legalább 4 hónapra kötelesek alakulni és vállalkozni: akár lovasokból, akár pedig gyalog vadászokból, vagy szekeres hadak legyenek azok, minden egy legényre 5 pft foglaltot kapnak, fő- és altisztjei, úgy a legénység is ugyanazon zsoldot és díjt huzza, melyben a rendes katonaság részesül.

6-or. Köteles a csapat magát felfegyverezni, azonban mérsékelt fegyverválsági díjt az állománytól fog nyerni; azért is a csapatvezér köteles lesz mind a fegyverekért, mind pedig a kiadandó munitiók fejében járó díjnak 4 hónapra előre való kimutatását a kormánynak felterjeszteni.

7-er. A fő-, alispán, vagy kormánybiztos a kiszámított költségek iránt a kormánynak köteles jelentést tenni.

Mig a kívánt összeg a kormány által kiszolgáltathatnék, az előleges költségek a megye pénztára által lesznek fedezendőek.

8-or. A zsold havonként fog a kormány által mindig előre kiadatni.

9-er. Ezen szabad mozgó csapatok a rendes hadsereghez nem csatoltatnak, hanem minden csapat maga kezére szabadon fog az ellenség ellen működni; azonban, ha megyéjünkben nincs ellenség, tartoznak a kormány felhívására a szomszéd és második szomszéd törvényhatóságba is átmenni.

10-er. Rendeltetésük nem az, hogy csatarendben álljanak az ellenség ágyúi elé, — hanem hogy hangya-módra az ellenséget körülpják, azt szüntelen nyugtalanítsák, soha békét ne hagyjanak, — az élelmiszereket előre eltakarítsák, társzekerüket elfoglalják, éjjelenként az előttük ismeretes utakon és ösvényeken oldalt és hátul megtámadják és pusztítsák.

11-er. A mi zsákmányt az ellenségtől elfoglalnak, az az ő tulajdonuk; minden fogolyért, melyet átadnak, 5. p. ft. díjat nyernek, minden szuronyos fegyverért pedig váltásbérül 8—12 p. ftot.

A megbízás az ilyen szabad mozgó csapatok alakítására minden megyére kiterjed, főleg azonban határszéli megyékben, az ellenség által nyugtalanítottakban, s legnagyobb erélyvel felállítandó, és azonnal működésbe teendő és életbe léptetendő.»

Vármegyénkben a szabad csapatok felállítása, Báró Wenckheim Béla főispánra bízott.

Mindezen kormányrendeletek mig egyrészről megvilágítják az ország válságos helyzetét, másrészről kellő tájékoztatást nyújtanak azon célokról, melyek a honvédelmi bizottmányt a szabad csapatok alakításánál vezérelték s azon feladatokról, melyeket a szabad csapatoknak megoldani kellett.

Már a honvédelmi harcok kezdetén előterjesztést tett a honvédelmi bizottmánynak vármegyénk alispánja Szombathelyi Antal, hogy a nemzetőrök helyett hadi szolgálatokra önkéntes csapatok alakíttassanak. Megokolta javaslatát azzal, hogy a nemzetőrök csak 4, legfeljebb 6 hétig teljesíthetnek hadi szolgálásokat, s a gyakori felváltás igen sok nehézséggel és sok költséggel jár; s a családok s idősebb emberektől nem is lehet kívánni oly szolgálásokat, minőket a hadműködés jogosan igényelhet, s midőn már már egy nemzetőri osztály bele tanult volna a hadviselésbe, oda kell hagynia a harczyt, hogy teljesen tanulatlan s táborozáshoz nem szokott másik csapatnak adjon helyet.

Különösen felhozta az alispán azt is, hogy a vármegye termékeny rónája parlagon hever, a munkás kezek csaknem teljesen elvannak vonva a földmíveléstől; s ha ez továbbra is így tart, míg a vármegye nyomornak néz elibe, a honvédelmi harcz sem merithet erőt, — természetnyekben, — élelmi szükségletekben a vármegyéből.

Az alispán ki is jelentette készségét egy ezer főből álló önkéntes csapat szervezésére, mely a harcz végéig teljesítene hadi szolgálatot.

Hasonló javaslattal lépett fel Boczkó Dániel kormánybiztos is, azonban a honvédelmi bizottmány a javaslatokat nem fogadta el, s így az aradi táborban a hadi szolgálásokat nemzetőreink felváltva teljesítették.

Főispánunk Br. Wenckheim Béla teljesen osztotta s helyeselte az alispán tervezetét s a kormány rendelete nem riasztotta vissza annak végrehajtásától. Alakítottak önkéntes nemzetőri lovas és gyalogos csapatok, még az 1848 év őszén, vármegyénk ifjúságának színe s virágaiból; tagjai voltak annak a vármegye legelőkelőbb ifjai s a tisztviselők nagy része s vagyonosabb földmiveseink fiai, mint lovas önkéntesek, és hogy ezek a táborozásban s harczok-

ban a hozzájuk fűzött várakozásnak teljesen meg is feleltek, a hadvezéreknek már közölt elismerései tanusítják.

Az önkéntes csapatok táborba küldése után is ki kellett a vármegyének állítani nemzetőreit s így a hadviselés terhei nem hogy könnyebbedtek volna, de lényegesen súlyosodtak; ezentul az önkéntes csapatok felszerelése és ellátása is a sok gond mellett tetemes költséget okozott a vármegyének.

A honvédelmi bizottmány azonban látva azon előnyöket, melyek az önkéntes csapatok hadműködésében nyilvánultak, s az ellenséges haderők győzelmes előnyomulásának hatása alatt december 16-án, majd ismét decz. 18-án önkéntes csapatok szervezése iránt bocsátott ki rendeleteket.

A már ismertetett kormány rendeletek alapján a vármegye közönsége az 1848. évi december 28-án tartott közgyűlésében 1386—1389 számok alatt a következő intézkedéseket tette:

»Olvastatott az országos honvédelmi bizottmány elnökének f. évi december 16-ról 5831/e. szám alatt kelt, s a Közlöny 190. számában már minden községhez eljutott rendelete, melyben hazánk jelen állapotának hű képe adatván, — a tiszta hazafiság meleg szavával önkéntes mozgó nemzetőrségi főkép lovas, de egyszersmind gyalog csapatok rögtön alakítása, rendezése s e teljesítetetről jelentés meghagyatik.

Szoros kapcsolatosságnál fogva, olvastatott továbbá a fentebbi rendelet kiegészítéséül szolgáló az ország minden törvényhatóságaihoz eljuttatott f. é. december 18-róli a honvédelmi bizottmányi elnök aláírásával kelt rendelet, melyben a mozgó csapatok felállítása és alkalmazása iránti részletes feltételek és szabályok adatnak elő, s e megyére nézve a csapatok alakításával a főispán névszerint megbízatik.

Ugyancsak a honvédelmi bizottmány elnökének, december 18-róli, a magyar néphez, a népfelkelés és szabad mozgó (guerilla) csapatok iránt kiadott felhívása. Végre

A »Kossuth hirlap« utolsó száma mellett megjelent, hivatalos úton azonban ide még nem érkezett, december 22-ről magyarország népeihez »a mindenható Isten, a szabadság, a népnek istenének nevében« intézett magasztos, és csak a honvédelmi bizottmány elnökének ihletett lelkétől jöhetett felhívás, mely a népfelkelés és szabad csapatok országszertei rendezésére, buzdítólag, nagyszerűen egybe állított képét adják a mártius óta történeteknek, s az ország nevében azoknak, kik csatázás közben kenyér keresetre, szolgálatra alkalmatlanakká lennének, vagy holtig becsületes ellátása, vagy 10 hold örökös földbirtokot, vagy 1000 pengő forintot szabad választás szerint biztosít.

A felolvasott rendeletek és felhívások velős és lelket átható tartalma hazafi lángra lobbanta minden jelenlevőt, s a történet nyilatkozatok, a tapasztalt előjelek után nincs és nem is lehet kétsége a megyének, hogy e közlelkese-dését dús siker koronázzandja, annyival inkább, mert e megye hű fiai eddigelé sem maradtak soha hátra a polgári kötelesség tehetség szerinti betöltésében.

E biztos reményben, e jó hitben elegendőnek tartja ezuttal a bizottmány a szabad csapatok felállítására nézve (a népfelkelésre még jelenleg isten jó voltából most szükség nem lévén) következőkben rendelkezni:

1-ször. A felolvasott első rendelet, mely a Közlöny 190. számában minden községnél meg van, s időnyerés tekintetéből itt írásban ismételve ki sem adatik, ünnepélyesen meghirdetendő nem lesz, a feltételeket magában foglaló pótló rendelettel, és két rendbeli, az ország népéhez intézett magasztos felhívással együtt, meghirdetés alkalmával helyenként felvilágosító magyarázat tartassék, főleg az idegen ajkuaknál saját nyelvökön. Az így meghirdetett, s innen az 1-ső rendeleten kívül, megküldendő nyomtatványok nyilvános helyen kifüggesztessenek.

2-or. Toborzás helyett a járásbeli tisztségek, városi és

községi, világi és egyházi előjárók, hazafias hűséggel buzditásák hivatalos és magán úton a népet a szabad csapatokbai állásra, felvilágosítván azt a szolgálatnak oly sok kedvezéssel, s oly nagy jutalommal egybekötött s nem oly nehéz voltáról.

3-or. Amennyiben főkép lovas mozgó csapatok alakítása kívántatik, erre különösebb gond forditassék, s e tekintetből rendezett tanácsú városokban a tanács, egyebütt pedig az illető járásbeli tisztség útján, a megye minden tehetősebb egyénei felszólítandók lesznek, hogy amennyiben magok nem állnának ama csapatokba — pénzzel, lóval és fegyverrel, vagy fogadott alkalmas egyén állításával, kiki tehetsége szerint tegyen szolgálatot, áldozatot a közös haza szabadsága, s a nemzet lét biztosítására.

4-er. Az eljárás sikeréről, a csapatok miszámbani alakultáról, a lovasok és gyalogok pontos megkülönböztetése mellett 8 nap alatt ide jelentés tétessék, hogy azok alapján részint a megye, részint a főispán, a további teendőket czélszerűen végezhesse.

E határozatoknak szerezzenek gyors és minél nagyobb sikert a rendezett tanácsú városok, egyebütt pedig az előjárók buzgó közremunkálása mellett a járásbeli tisztségek, szívvökre vévén, hogy egyszer-egyszer nemesebb szolgálatot nem tehettek, és nem tehetnek a haza és szabadság szent ügyének, mintha itt híven, erélyesen és gyorsan eljárandnak.

A honvédelmi bizottmány rendelete szerint tehát az önkéntes csapatok alakításával Báró Wenckheim Béla főispán bizatott meg.

Nem volt könnyű a feladat, ha tekintetbe vesszük a vármegye válságos helyzetét az 1849. év első napjaiban, s hogy még is teljesen meg oldotta azt, nem csak buzgalmának, de a vármegye lakossai hazafias érzületének s kötelesség tudatának is kell tulajdonitanunk.

Az elesettekért Gyulán tartott gyászszertartás után, az önkéntes csapatok alakítására vonatkozó kormány ren-

delet a templomtéren kihirdetett, s a lelkesítő szónoklatok hatása alatt azonnal megkezdődött a toborzás, a vármegye ifju tisztviselői s Gyula város előkelőbb ifjai jó példát mutattak s néhány percz alatt már egy félszázadot képező önkéntes esküdött a zászlók alá.

Ezt követőleg a főispán toborzó biztosokat küldött szét a vármegyébe, azonban ezeknek különben buzgó működését nem követte oly szép siker, — mint Gyulán; minek okát méltán lehet azon körülményekben keresni, — melyek, mint fentebb láttuk az egész vármegyét izgalomba borították, elkeserítették; de különösen lehet tulajdonítani annak, hogy a vagyonosabb földmivelők hadképes gyermekeiket kivonták a hadkötelezettség alól helyettesek fogadása által s azok idehaza kényelembe éltek s gazdaságaikat gondozhatták; mi, — hozzájárulván az is, — hogy a kiváltott ifjak magatartása is sok jogos panaszra szolgáltat okot, — nem csak elkeserítette, de a hadi szolgálatól elkedvetlenítette a szegényebb sorsuakat, — úgy hogy a lelkesítő zene és szónoklatok, a lelkészek, tanítók, tisztviselők buzgó biztatásai nem hatottak a népre s a toborzó biztosok egyáltalán figyelemre méltó eredményt sem tudtak felmutatni, s attól lehetett tartani, hogy Békésvármegye talán egy század önkéntest sem lesz képes kiállítani. A toborzás sikertelensége még azokat is elkedvetlenítette, kik már Gyulán beállottak s napról napra fogyott számok, többen az ugyanezen idő alatt vármegyénkben toborzó Károlyi huszárok s Rákóczi csapat közzé vétették fel magukat.

A főispánt is elkedvetlenítette a nem remélt eredmény, — s január 8-án a bizottmányi ülésen elég gúnyos hangon panaszkodott is erről a vármegye közönségének. »Az önkéntes mozgó csapatok létesítése tekintetéből — így szólt — egy héttel ezelőtt községenkint több tekintélyes, és lakostársaikra hatással bíró egyéneket bizván meg,

azoknak hozzám beadott tudósító jelentéseikből felderült, miként ezen megkísérlett felszólításnak, nem épen a legfényesebb sikere mutatkozott, miután kivéve K.-Ladányt, hol 18 felszerelt lovas, Szent-Andrást, hol 12 lovas, 13 gyalog, Gyulát hol, mintegy 50 egyén állíttatott, némely községekben egyáltalában semmi, másokban pedig kevés számú ajánlkozók találtattak, s következőleg a nem elég eredményesnek tapasztalt önkéntességi eszme helyett más, több sikerrel biztató módját alkalmazza a vármegye közönsége az önkéntes csapatok szervezésének.

A vármegye közönsége pedig ezen előterjesztésre az 136./1849. sz. jegyzőkönyvi cikk szerint, következő határozatot hozott.

»Nem mulaszthatja el a bizottmány hazánk és így mindnyájunk közös érdekében eddig tett áldozatait, most ujabbán azzal tetézni, hogy egy mozgó csapatnak 1000 gyalog és 200 lovas főből való haladéktalan alakítását elhatározza, oly formán, hogy a népesség arányához eszközözendő, községenkinti kivetés alapjául — a lovasokat két főbe számítva, — 1400 fő vétessék, melyszerint

Békésre	e kitett összegből	143.
K.-Ladányra	»	33.
Vésetőre	»	38.
Szeghalomra	»	50.
F.-Gyarmatra	»	41.
M.-Gyulára	»	110.
N.-Gyulára	»	33.
Dobozra	»	23.
Várra	»	19.
Csabára	»	203.
M.-Berényre	»	74.
K.-Tarcsára	»	35.
Gyomára	»	64.
Endrődre	»	64.

Szarvasra	e kitett összegből	101.
Szent-Andrástra	»	37.
Öcsödre	»	47.
Orosházára	»	108.
Tót-Komlóstra	»	71.
Kétegyházára	»	28.
Kigyósra	»	18.
Bánfalvára	»	6.
Ó- és Uj-Csejtre	»	2.
Szénásra	»	1.

és ezennel szorosán rendeltetik, hogy mindnyája illető községek megállapított illetőségüket e hó — január — 14-ig valósággal kiállítani tartsák szoros kötelességüknek, mely alkalommal az e tárgyban biztos főispánnak okvetlen teendő jelentéseikben egyszersmind ruházás és felszerelés iránt is kimerítő jelentést adjanak, azonban semmi kiadásokba ne bocsátkozzanak, hanem mind a foglaló pénz, mind a zsold fizetése, mind a tisztek kinevezése tekintetében újabb rendeletet várjanak.

A vármegye közönsége tehát elég erélyesen fogta a dolgot; hogy mi történt egy hét alatt, arról a főispánnak a bizottmányhoz január 15-én tett előterjesztése tanuskodik, s e szerint :

»Több helyeken, mint például K.-Ladányban, Endrődön, Vésztön, Dobozon, Váriban, Szeghalmon, Gyomán, Szent-Andráson a kivetett szám egész készséggel már kiállítottatott, s több községben pedig csak nem teljesen együtt van a kívánt szám, ellenben Szarvason még sok hiányzik, Békésről az eredmény tudva sincs; Csaba, Komlós, Orosháza eddigelé lépéseket sem tett a kiállításra, Kigyós és Öcsöd lakosai, »a szolgálat e nemétől vonakodván«, nem is állítottak ki egyet sem.

Az adott viszonyok közt az eredmény mégis elég kedvezőnek tekinthető; nem úgy tekintette azonban a vármegye

közönsége, — mit következő, 171./1849. számú határozata tanusít. —

Ezen határozatot érdekessé teszi az is, hogy ezzel nyert »szabad csapat« elnevezést az önkéntes vagy mozgó nemzetőri csapat.

1. Miután a haza, és nemzeti létünk döntő perczei közel látszanak lenni, -- miután a kormánynak mely szabadságunkért küzd, mindig hű támasza volt a megye, — most a legnagyobb szükség idején a kormányt, a hazát elhagyni hazafiatlanságnak tartaná a megye, nem is teszi, nem is teheti fel: hogy az áldozatra eddig oly kész felkeltesült községek akár melyike csügedni tudhatna épen most, midőn a segélyre legnagyobb szükség van, s e reményben ismételve meghagyja a kivetett szabadcsapatbeli egyénekkel akár részben, akár egészben hátra lévő községeknek: hogy a reájuk vetett illetőséget akár lovasokból, akár gyalogokból, akár vegyest állítsák ki rögtön, hol az előjárók ezt maguk nem tehetnék a járásbeli tisztségek közbevetését is felhasználják, — s tegyenek az eredményről a főispánhoz jelentést. — 2. Megtörténvén a kiállítás, Magyar és Német Gyula, Doboz, Vári, Kigyós, Kétegyháza legközelebbi csütörtökre az az f. é. Január 18-án, a többi községek pedig mindnyájan Szénást, és Bánfalvát is ide érve, jövő szombatra az az f. é. január 20-ik napjára a gyalog szabadcsapatokbelieket okvetetlenül Gyulára szállítsák, és Okolitsny őrnagynál a számba vétel, és besorozás végett magukat jelentsék; — ellenben a lovassághoz tartozók az egész megye minden községeiből f. hó 20-ig Orosházán legyenek, és magukat Gállfy őrnagynál jelentsék. 3-or Tudassák a községek az ilyen szabadcsapatbeliekkal; hogy a besorozás alkalmával a kormány által ígért 5 frtot Gyulán, és Orosházán nyomban megkapják, — zsoldjuk és élelmi adagjaikat is a besorozás napjától fogják időnkint húzni. 4. E határozatok pontos si-

kerlésére, a haza és szabadság nevében, s a megye becsületére minden illetők felhivatnak, — felelőség terhe alatt köteleztetnek.»

A vármegye ezen határozata, mely erélyesség tekintetében túlhaladja a korábbi határozatot is, némileg felvilágosításokat nyújt azon okokra nézve, melyek a szabad csapatok kiállítását hátráltatták, s adatokat szolgáltat arra nézve is, hogy a kormány s hatóságok iránti bizalom, — a sok nem teljesített ígéret miatt meglehetősen megrendült, s külön határozattal is biztosítani kellett a besorozott önkénteseket, hogy besorozási illetményeiket, zsoldjaikat élelmi adagjaikat rendesen meg fogják kapni.

A vármegye közönsége, ez alkalommal is ígért, — anélkül, hogy annak teljesítéséről biztos lett volna. Pénzkészlete nem volt, a közönség kölcsönei ki voltak merítve, a községek sem rendelkeztek pénzzel, s bizonytalan volt, hogy a kormány is a zavaros közállapotok mellett képes leend-e az önkéntesek számára kért összeget megküldeni.

A főispán aggódással tekintett a valóban kényes helyzet elé, s átlátta, hogy a jövőbeni rendelkezések végrehajthatásának biztosítása tekintetéből is, az ígéretet feltétlenül be kell váltani. Sikerült is buzgalmának a pénzt kieszközölni; de egyelőre csak felét a kívánt 20000 frtnak.

Kalmár Mihály győzte meg a honvédelmi bizottmány elnökét a pénz feltétlenül szükséges voltáról s 10000 frtot haza is hozott a 174./849. sz. jegyzőkönyvi cikk szerint s ez képezte alapját a vármegye által alakított »szabad csapat pénztárának.«

Ekként biztosítva látván a vármegye közönsége ígéretének beválthatását, gondoskodott rendelete végrehajtásáról, azon módokról, melyek a szabad csapatok szervezését a táborba küldését is lehetőleg biztosíthatták.

A csapatok szervezésével Okolitsny István őrnagy bízott meg, ki már a nemzetőrség alakításánál, toborzá-

soknál, honvéd ujonczok kiállításánál kifejtett buzgó tevékenysége által is kiérdemelte a vármegye elismerését.

Az egyes községekbe pedig tisztviselők küldettek ki a nép és előjárók buzdítása, s a kiállítás sürgetése végett, s az egész ügy vezetésével pedig Bogyó Jánost. fő-ügyész bizatott meg.

Nagy gondot adott a vármegye főispánjának a csakhamar szép számmal kiállított csapatok felszerelése, ellátása. Igaz ugyan, hogy a honvédelmi bizottmány január 16-án 10000 frtot küldött e célra, de ez csak megnehezítette a helyzetet, mert a kiállítás első szükséglete is 21220 frt volt, melyből a foglaló és zsold pénz is meghaladta a küldött összeget; ezt pedig feltétlenül ki kellett fizetni; különben veszélyeztetve lett volna a már elért eredmény is. A hiányzó összeget a főispán s egyes közönségek fedezték.

Nem lehetne elítélni a vármegye közönségét, ha a szabad csapatokat egyáltalán ki sem állítja. Akkor, midőn tisztviselőit sem volt képes fizetni s folytonosan pénz hiányban szenvedett, s nem volt képes megfelelni azon jogos igényeknek sem, melyeket ígéretei alapján már az önkéntes nemzetőrök is támasztottak: valóban a legnagyobb áldozatkészség s jobb jövőbe vetett erős hit s rendkívüli erőfeszítés kellett ahoz, hogy újabb ígérekkel, melyeknek beváltásáról biztos nem lehetett, — igyekezzenek megfelelni a hozzá fűzött várakozásnak. Hiába sürgette a kormánytól a segílyt, mint a szabad csapatok kiállithatásának legfontosabb eszközét, úgy hogy ha a főispán s egyesek hazafias áldozatkészsége nem fedezi legalább a foglaló pénzekre s egy havi zsoldra szükségelt összeget: a vármegye ismét csorbát szenvedett volna hitelén, tekintélyén; de bizonynyal nem lett volna képes a kiállított csapatokat oly gyorsan táborba küldeni.

A honvédelmi bizottmány értesítettvén a helyzetről s a pénz elodázhatlan küldéséről, január 28-án ismét küldött 10,000 frtot; tehát akkor, midőn már csapataink táborba is szállottak.

Igen sajnos következményei voltak ezen késedelmezésnek. Csapatink jóformán fegyvertelenül küldettek az ellenség szuronyai elé. A vármegye levéltárában 478./1849. sz. a. levő s a gyalog csapatok századosai által kiállított kimutatások szerint, még mártius hó közepén is mindössze csak 54 darab löfegyvere volt a több, mint ezer embernek, és pedig a 2-ik századnál 9, a 3-iknál 15, a 4-iknél 15 s az 5-iknél szintén 15 db, s ezeknek is nagy része rosz karban levő s szuronytalan kovás fegyver volt.

S ezek a csapatok véres csatákban vettek részt, küzdöttek, s részesei voltak dicsőség teljes győzelemnek is.

Január hó vége fele a községek, kevés kivétellel kiállították csapataikat s azok következőleg szerveztettek:

Alakíttatott 5 gyalog század s az 1-ső században volt 1 százados, 1 főhadnagy, 2 alhadnagy, 2 őrmester, 1 zászlós, 12 tizedes, 12 őrvezető, 1 dobos, 1 ács és 146 közvitéz, összesen 178 egyén; a 2. században 1 százados, 1 fő-, 2 alhadnagy, 2 őrmester, 12 tizedes, 12 őrvezető, 1 ács és 155 közvitéz, összesen 187 egyén; a 3-ik században 1 százados, 1 fő-, 2 alhadnagy, 2 őrmester, 12 tizedes, 12 őrvezető, 1 dobos, 1 ács és 186 közvitéz, összesen 218 egyén; a 4-ik században 1 százados, 1 fő-, 2 alhadnagy, 2 őrmester, 12 tizedes, 12 őrvezető, 1 dobos, 1 ács és 193 közvitéz, összesen 225 egyén; az 5-dik században 1 százados, 1 fő-, 2 alhadnagy, 2 őrmester, 12 tizedes, 12 őrvezető, 1 ács, 165 közvitéz, összesen 196 egyén.

A gyalog csapatok létszáma tehát február 1-én kelt kimutatás adatai szerint 1004 egyén volt.

A táborzás folyama alatt megalakult a 6-dik század is, megfelelő szervezettel.

A lovas csapatok 300 lovassal alakultak.

A szabad csapatok szervezése főképen Okolitsny István érdeme, s a honvédelmi bizottmány méltányolta is ezen érdemet. Kossuth Lajos a bizottmány elnöke 1849.

évi február 5-én 1216. sz. a. A vármegye közönségéhez intézett leiratában következőkben ad kifejezést a honvédelmi bizottmány elismerésének: »Hazafiui örömmel értette a honvédelmi bizottmány Okolitsny örnagy úrnak január 28-áról kelt hivatalos jelentéséből, hogy a békési lelkes nép köréből egy zászlóalj gyalog és 300 főnyi lovas csapat nem csak megalakult, a haza védelmére, hanem már rendes szolgálatra el is van helyezve.«

A gyalog csapatok ellátása havonként 5946 frtot igényelt, — és pedig a csapat vezér illetményére 150 frtot, a segédtsiztnak 58 frt, 5 századosnak 600 frt, 5 főhadnagynak 310 frt, 10 alhadnagynak 580 frt, 10 örmesternek 120 frt, 60 tizedesnek 480 frt, a 912 közvitéznek pedig 3648 frt volt zsold illetménye.

A lovas csapat helyzete valamivel türhetőbb volt. Fegyverrel el volt látva, — habár nem úgy, mint kívánni lehetett volna. A csapat vezér még február 10-én is sürgeti a vármegyét, hogy küldjön vitézei számára fegyvereket, kard és pisztoly szijakat, patrontásokat, töltő vesszőket stb., különösen pedig töltényeket, mert ezeket teljesen nélkülözi a század.

Még jóformán hozzá sem fogtak az egyes községek által kiállított s Gyulára küldött csapatok szervezéséhez, már sürgettetett a vármegye, azoknak haladéktalanul táborba küldésére.

Az aradi táborellátási kormánybiztos Török Gábor január 11-én 1240. sz. a. következő megkeresést intézte vármegyénk alispánjához:

»Az erdélyi lázadás hamarébb lendő elnyomása és alkotmányunk ellenében feltámadt fegyveres erőnek különösen Puchner táborának, mely már futásnak indult elmetszése tekintetében a hadviselés megkívánta, hogy az aradi táborba öszvehuzott székely zászlóaljat egy szakasz Lehel huszárral és két ágyúval Erdélybe Nagy-Halmágyra kiindítsuk,

Bátor ezen erőnek Erdélybe elküldése által táborunk hadi ereje keveset megkisbbedett, mindazáltal hazafiúi kötelességünk öntudatában, mely a nélkülözött zászlóaljának sikeres működése által alapos reményünk van feltalálni, elég ösztönt nyerünk arra, hogy habár kevesebb, de most még inkább fellelkesült katonaságunk által bár honnan eredendő megtámadásoknak vitézül ellen állhassunk, sőt a várostromot is megkísérthessük.

De mind a mellett is nehogy a vidéken felsőbb rendelet értelmében alakíttatni kellett mozgó nemzetörök tétlenül vesztegeljenek Gaal Miklós ezredes és aradi hadvezér felhívásából t. alispán urat hivatalosan felkérem, hogy megyéjében eddigelé megalakult mozgó lovas és gyalog nemzetőrséget azonnal az aradi táborba szállítsa és megérkezésükről eleve tudósítson.

A később össze alakulandó mozgó csapatot szíveskedjék pótolólag is beküldeni.

A vármegye közönsége a január 15-iki bizottmányi ülésen tárgyalás alá vette a kormány biztos ezen megkezesését, — s értesítette 177 sz. a. kelt határozata alapján, — hogy „a szabad csapatokba több egyes községek ugyan már a rájuk vetett illetőséget kiállították, mindazáltal miután még némely községek e részben tetemesen hátra maradtak, s pénzt is csak mai nap nyerhetett a kormánytól s a foglалó s egyéb költségek fedezése is csak ma teljesítettett; a csapatnak központi helyeikre összevonása és kellő rendszerezése még ezután történhetik; ezekhez képest semmi esetre, akár a gyalog, akár a lovas sereget folyó hó 21-énél előbb ki nem indíthatja s miután az ellenség hadállásai ugyszólván naponta más rendelkezéseket és seregünk részéről más-más hadi mozdulatokat igényelnek: sürgösen tudósítsa a vármegyét, ha valjon továbbra is kell-e, és Aradra kell-e a szabad csapatokat a jelzett napon kiindítani, hogy szükség esetére annál

biztosabban rendelkezhessen, és ha pedig más felé lesz fordítandó az erő, a szállítási költség s idő veszteség megkiméltessék“.

A kormánybiztos már január 17-én újra sürgeti a vármegye közönségét a szabadcsapatok Aradra küldése végett.

„Arad oly pont — írja — melyet ha az ellenség elfoglal, az alvidéknek védpontja nincs, és ettől kezdve épen a magyar népséget dulandja a nélkül, hogy valahol csak feltartóztatni lehetne is. Aradon jelenleg annyi nagy ágyú van a vár ostromlására egybe hordva, hogy az ellenség ezeket, és löszereket, melylyel nagy mennyiségben vagyunk itt, minden áron magáévá tenni törekszik, több felől kapunk tudósítást, hogy az aradi várat ostrom alól kiszabadítani s egyuttal a várost elfoglalni törekedik, pedig a honvédelmi bizottmány e pontot, mint Nagy-Váradnak az ellenség elleni utolsó védfalát, miután hihetőleg az országgyűlés is N.-Váradra menend, ha a dolog úgy hozza magával, minden módon védelmeztetni rendelte.

Aradról a Székely zászlóalj hazament, a vitéz Debreczeni önkéntes nemzetőrök honukba tértek, most tehát fogyott erővel, állunk erősebb ellenség ellenében a multinál, és több hazai kincseket kell megőriznünk, azon káros körülmény közepette, hogy a befagyott Maroson az ellenség minden oldalról beronthat.

Ily körülmények között újra kérem a tisztelt egyetemet kövessen el mindent, megfeszített erővel, hogy az önkéntes mozgó nemzetőrsége hová hamarébb Arad alá jöjjön, ha most néhány hetet kitartunk, a vidék, mentve lessz, mert az aradi vár, mely már ismét nagyon meg van szorulva, kezünkre kerül. — Boczkó kormánybiztos úr távollétében Török Gábor.

Ezen megkeresés folytán a további intézkedéseket a védbizottmány megtette, értesítvén január 8-án 8. sz. a. kelt határozatával a kormánybiztost, hogy a már szervezett

csapatokat haladéktalanul utnak indítja s felkérte, hogy »mind az Aradoni elszállásolás, mind az utközbeni, nevezetesen Ottlakáról és Mácsáról leendő tovább szállítás iránt előlegesen intézkedjék.«

A szabad csapatok táborba küldését maga Boczkó Dániel is sürgette, a január 20-án 105. sz. a. kelt rendeletével, mire a védbizottmány megválasztotta a gyalog csapatok vezérévé Okolitsny István őrnagyot, a lovas csapat vezérévé pedig Gállfy Imre őrnagyot, s kiadván részükre a megbízatásukra vonatkozó nyílt rendeletét, utasította őket, hogy »nem várva az egész megye minden községéből állítandó csapatbelieket össze, azokat, kik már besorozva és felfegyverezve vannak, indítsák azonnal az aradi táborba, — s kirendelt a csapatok szállítására január 24-ére Gyuláról 120, január 25-ére Dobozról 45, Gyula-Váriból 25. Kétegyházáról 50 előfogatot.

Január 24-én tehát a táborba küldettek szabad csapataink, s táborzásukat a csapat vezéreknek vármegyénk közönségéhez intézett tudósításaik alapján következőkben ismertetjük.

A gyalog csapatok vezére január 27-éről értesíti a bizottmányt, hogy »az előbbi rendelkezés megváltoztatásával nem Aradra, hanem Glogovácra helyeztettek el csapatai, miután Damjanics több ezer főnyi seregének beszállásolásával Aradon csapatai számára helyet nem kapott. Itt még néhány napig időzvé, innen a Bánátba fogunk rendeltetni«, s kéri a bizottmányt, hogy a még ki nem állított legénységet sürgősen kiállittatván, küldje Glogovácra, s küldjön csapatai számára orvosokat s töltenyeket is, miután mindezekre nagy szüksége van.

Legtöbb bajt okozott a csapat vezéreknek, azok ellátása. Napról-napra sürgetik a zsold s tisztek fizetésére szükségelt pénzt.

A csapatok helyzetéről, s arról, hogy a vármegye

közönsége a legnagyobb buzgalommal igyekezett csapatait a szükségeseikkel ellátni, tájékoztató felvilágosítást nyújt Okolitsny Istvánnak január 31-ről a bizottmányhoz intézett következő jelentése :

»A megyei védbizottmánynak január 28-án 51. szám alatt kelt levelére válaszolva, tudatom a tisztelt bizottmánnyal, miként 12 ezer töltényt és 7500 gyutacsat seregem, s a közügy érdekében nagy köszönettel át vettem, legfőbb gondom oda lessz irányozva, hogy azok csak a legszükségesebb esetekben használva sikertelenül ne vesztegettesenek.

Ide mellékelve meg küldöm csapatomnak létszámát, s a községek által kiállítottak részletes kimutatását is, s miután több fontos tekinteteből szükséges még egy hatodik századnak alakítása is, hogy a zászlóalj kiegészítve legyen, kérem a községeknél kint lévő egyének mielőbbi kiállítását, s ide szállítatását megrendelni, szükséges lesz azon esetre néhány legalább 2 tisztségre alkalmas egyént is ide hozzám utasítani, a többire zászló aljamba találtatik egy két alkalmas fiatal ember.

További kérelmem a tisztelt bizottmányhoz, ezuttal is pénz, melynek már tökéletes híjával vagyok, nem szükség bővebben magyaráznom, miként az, minden katonai csapat lételét s felállítását biztosító, egyedüli fő eszköz, s mennyire demoralizáltatik azon sereg — ha külömben a legjobb szellemü is, — midőn zsoldját rendesen ki nem kapja, kérek e végből sikeres intézkedést tétetni, hogy a lehető legrövidebb idő alatt szükséges pénz mennyiséggel elláttassam.

Nem kevésbé fontos az orvosok iránti kérésem. Csapataimban számosak a betegek, s gyógyítások katonai orvosok hiányában, midőn Aradról egy orvosnak kihozatala 10 ezüst forintokba kerül, véghetetlen nehézségekkel vagyon egybe kötve, az emberiség nevében kérem fel a tisztelt

bizottmányt méltóztassék e részben czélszerűen gondoskodni, ne hogy orvosi ápolás hiányából ember élet áldoztassék, melynek megmentése emberiség s a jó ügy érdekében múlhatatlanul, legfőbb kötelességünk; e tekintetben oly szomorú helyeztetésünk, hogy néhány súlyosan beteg tisztem is, kiknek kórházban szállítások több tekintetekenl fogva nem eszközölhető, rögtön szükségelt orvosi ápolásban volt kénytelen hiányt szenvedni.

Dobosok iránt már egy izben tett kérésemet ismételve, kérem a tisztelt bizottmányt sziveskedjék néhány erre alkalmas egyénekről gondoskodni, s a gyulai nemzetőrsegnél meglévő 4 dobot is ide átszállítani.

Mi a fegyvereket illeti meg kell vallanom, miként különösen az utólagosan küldöttek, nemcsak hogy rögtön nem használhatók, de egy része teljesen javíthatatlan is, annál fogva oda terjed tiszteletteljes kérelmem, hogy a megyében öszve szedett, de különösen az Aradon tanyázott nemzetöröknél lévő szuronyos s egyéb jobb vadász fegyvereket öszve szedetni, s a tulajdonosok jegyzékével együtt hozzám küldeni méltóztassék; a fegyverek minémüsége egyes hadi testeknél mennyire szabályozza a működési kört, nem szükség elemezni, annyi bizonyos, hogy e különben legjobb szellemü zászlóalj, miután különösen lovasság rohamainak van kitéve, szuronyok hiányában vagy éppen kevés, vagy csak tetemesebb veszteséggel összekötött ellent állásra képes, míg jó fegyverrel kezében önmagát is erősebbnek véli s bátrabban daczol minden közbe jöhető vészszel, megkértem egyébként a honvédelmi bizottmányt is, hogy seregemenl lévő jobb, s arra alkalmas fegyverekre álladalmi költségen szuronyt csináltatni engedjen. Meg vagyok győződve, hogy e tisztelt bizottmány hazafias készséggel igyekezend hazánk s megyei fiainak érdekében teljesíteni tisztelettel feltárt kérelmemet, s e reményben örömmel ragadom meg az alkalmat felemlíteni a parancsnok-

ságom alá helyhezett csapatoknak eddig jómaga viseletét, a tisztikarnak buzgóságát s példás igyekezetét, melylyel vélem együtt értőleg a különben engedelmes s szorgalmas seregeknek szakadatlan gyakorlatok általi kiképzésén működik, több kitűnő egyéniségek, már is figyelemmel kezdik kísérni, a reményteljes csapatot s én részemről nem fogok mulasztani sem, hogy véle Békésmegyének becsületet s dicsőséget szerezhessenek.

A vármegyéhez küldött tudósítások tanuskodnak arról is, hogy csapataink nem vesztegették idejüket a nyugalomban. Tiszteik s a kiszolgált régi katonák fáradhatlanul gyakorolták őket a fegyver forgatásban, s a legnagyobb buzgalommal képezték a rendszeres katonai s hadi szolgálatokra, gondjuk volt arra is, hogy a csapatokban a bizalom állandóan fentartassék, s a pihenés óráit ezen célznak szentelék.

Február 6-án a tisztikar zászlót készítettett s nagy gyakorlatot tartva ünnepélyesen felavatta azt; de felavatták zászlójukat csapataink egy pár nap múlva már a harcban is.

Február 8-án az aradi csatában vettek részt s azon, hogy hiányosan felfegyverzett, gyakorlatlan fiainkat megíngatta az első csata tüze, nem lehet csodálkoznunk; de kétségtelen, hogy nyilvánultak e csatában vitézségüknek, bátorságuknak is elismerésre méltó jelenségei.

Az aradi véres csatában csapataink közül elestek öten; megsebesült kettő s többen fogságba estek; voltak néhányan kik hazáig futottak. Az elfogottakat, sőt azokat is, kik a december 14-ki csatában fogattak el, Asztalos Sándor s Boczkó Dániel s honvédeink hősie vitézsége szabadtotta meg.

Az elesettek között volt a csapatok egyik szép reményekre jogosító hadnagya Mikolay Albert is. Ugy a csapatokat, mint a vármegye közönségét mélyen megrendítette

a szomorú eset, s a vármegye közönsége megható szavakban adott kifejezést fájdalmas részvétének a szülők előtt, s kifejezést adott annak meggyeszte hirdetmények által is.

Szabad csapataink több csatározásban vettek részt, s habár nagyobbserű fegyver tények nem dicsőítik is őket, nem szenved kétséget, hogy rövid négy hónapi táborzásuk alatt a honvédelem ügyének hasznos szolgálatot tettek.

Nem kísérhetjük őket táborzásaikban, s nem ismeretjük részletesen hadi működésüket, mert e részben hiteles adataink hiányzanak. Azon jelentések, melyek a csapatvezérek által vármegyénkhez küldettek, leginkább a csapatok elhelyezésére, ellátására vonatkoznak, minden érdekesebb mozzanatok feltüntetése nélkül, általában azon nehézségeket vázolják, melyekkel a zsold kiszolgáltatása, s felfegyverzés tekintetében a csapatoknak folytonosan küzdeniök kellett, s vázolják azon kellemetlenségeket, melyek ez okból minden lépten nyomon felmerültek. Panaszkodnak a csapat vezérek, hogy vitézeikről a ruházat a harcokban, s folytonos menetekben leszakadt s igen sokan a legszükségesebb fegyvereszközöket is nélkülözik. Nem mulasztotta el ugyan a vármegye lehetőleg pótolni a hiányt; de a szükséglet nagy volt, s a vármegye nem volt képes azt kielégíteni, s ha nagy részök a négy hónapi szolgálati idő elteltével haza kíváncsozott, valóban nem lehet csodálni.

Minél tovább halad az idő, s temeti romboló erejével a pusztulás romjai alá szabadságharcunk drága emlékeit, annál erősebben tölti be az utódok hálátelt lelkeit a vágy, hogy dicsőségteljes küzdelmeinkre, azok hőseire vonatkozó legkisebb megmenthető adatok is megmentessenek a megsemmisüléstől. Habár a szabad csapatokra vonatkozó adataink — általános történelmi szempontból nem tekinthetők fontosoknak, nem vonható kétségbe azoknak érdekessége, fontossága vármegyénk közönségére nézve. A kor ezen irányzatának hatása, s a szabadságért küzdött elődeink iránt

való kegyelet indit arra, hogy a szabad csapatainkban küzdött harcosaink névsorát, a rendelkezésemre álló adatok alapján községenként összeállítva közöljem, s ezzel szerény emléket állítsak hazaszeretetüknek.

A gyalog szabad csapatok vezére Okolitsny István, őrnagy, gyulai lakos volt, ki szolgált a forradalom előtt az osztrák hadseregben mint hadnagy. Meghalt.

Századosok :

Foltinyi Ignác, ügyvéd, vármegyei első aljegyző 1848—1849-ben, később főszolgabíró Orosházán. Meghalt.

Grüninger (Zöldy) János ügyvéd Gyulán.

Veres Vendel volt osztr. katona, meghalt.

Omaszta Gusztáv ügyvéd, postamester Csabán.

Endreffy Károly ügyvéd, s később főszolgabíró Gyulán. Meghalt.

Gönczy Soma volt színész. Meghalt.

Főhadnagysok :

Báró Drechsel György földbirtokos Endrődön. Meghalt.

Lengyel Sándor Szarvason főjegyző. Meghalt.

Németh Józseftáblabíró, árvaszéki ülnök Gyulán. Meghalt.

Szikora József volt testőr altiszt, Gyuláról.

Szele József Csabáról, meghalt.

Rausch János vasuti főnök. Meghalt.

Hadnagysok :

Salacz Gyula, Aradváros polgármestere.

Viskovics József vármegyei esküdt. Meghalt.

Bartóky József gazdatiszt. Meghalt.

Szemián Sámuel csabai főjegyző. Meghalt.

Keresztury László ügyvéd Gyulán. Meghalt.

Szabó Károly egyetemi tanár, a tudom. akad. tagja történetíró. Meghalt.

Valberthy Lőrincz orvos K.-Tarcsán.

Hellebronth Miklós ügyvéd s jegyző Szarvason.

Kontur József kir. járásbíró Szarvason.

Mikolay Albert Orosházáról, az aradi utszai csatában
1849. február 8-án elesett.

Péchy Károly ügyvéd Szarvason.

Such Károly kir. mérnök.

Orvos: Neubarth (Bartnai) Venczel és Herczegh Gábor.

A lovas szabad csapat vezére Gállfy Imre őrnagy volt.

Százados: Geyer Ferencz.

Főhadnagy: Vresitz Ferencz Gyuláról, Szakál Antal
K.-Tarcsáról.

Hadnagy: Nagy Sándor Szt.-Andrásról, Morvai József
Békésről.

Zászlótartó: Scharntenreiter Albin őrmester, Gyuláról.

A csapatok altisztei s közvitézei községenként a kö-
vetkezők voltak:

Gyula: Patai István, Kis János, ifj. Sándor András,
D. Varga István, Herczeg János, Kövári János, Tar Mihály,
Gurzó Tógyer lovas, Kis Mihály, ifj. Pomutz Mojsza, Gurzó
Pál, Miskucza Tógyer elesett, Darvasi István elesett, Guba
Péter, Guba György lovas, Jouczó Ilia lovas, Tar András,
Argyelán Mitru, Szász András, később Károlyi huszár,
Marcsó András, Hirigye Mihály, Harmati István vésztői,
Pap Imre, Hegedüs András, Gerdán Demeter, Takács Sándor
később Miklós huszár, Aranyosi Ferencz, Rákoczi István
nem került haza, Dandé Albert gyula-vári, Gy. Szilágyi
András gy.-vári, Gy. Szilágyi István gy.-vári, Cséfa Demeter,
Szilágyi István, Fehér Flóra, Csokán Péter, Dudás József
lovas, Szányi Antal lovas, ifj. Takács Mihály lovas, Joszik
Péter nem került haza, Jouczó Dávid lovas, Balázs József,
Kanó Mihály, Tar János, Dobra Sándor gy.-vári, Pernyei
József nem került haza, Juhász István, Kis György, Teibis
Vincze kétegyházi, Janovits Mihály, Pál Mitru lovas, Tripa
János lovas, Jouczó Péter lovas, Héninger Márton, Török
István nem került haza, Rácz István elesett, Kis József
elesett, Baksa János lovas, Sárai Márton lovas, Lázár Lőrincz

lovas, Foltinyi Ignác megyei aljegyző, Veres Vendel megyei őrnök, forradalom után a cs. hadsereghez besoroztatott, Lehóczky Lenárd m. őrnök, Geyer Ferencz lovas, Vresitz Ferencz lovas, Keresztury László, Salacz Gyula, Grüninger János m. őrnök, ügyvéd, forradalom után besoroztatott, Lengyel Sándor, Viskovics József lovas, Hadi Mátyás nem került haza, Németh József. — **Vésztőről fogadottak**: Csurai János, Szabó Ferencz, Kuti Sándor, Márton János, Hegyesi Márton, P. Nagy Sándor, Sánta Sándor, Fejér Bálint, Szabó Sándor, Gurmai Ferencz, Kazai Sándor, Karats József, Szabó István, Csülög Bálint, Borbíró Sándor, Szentesi Sándor, Kis Sándor, Jámbor Mihály, Klaj Leopold, Pardi Gábor, Fekete János, Bárdi Ferencz, Sánta István, Molnár Ferencz, Balog László, Kis István.

Gyuláról tehát kiállítottatott összesen 98 egyén; kik közül 4-en elestek, s többen nem kerültek a harcz után haza.

Csaba: Hrdlicska István, Rác László, Kárman György, Koritár János, Dlihomiczki Mátyás, Schmidt Mátyás, Slegel János, Gyuris Sámuel, Bagyinka György, Lörincsik György, Kovács Pál, Hrabovszki Tamás, Csicsel András, Melichar András, Gyebnár Pál, Lipszer Jakab, Novák Ádám, Hankó András, Zangó György, Sztankó Pál, Máté András, Lakatos József, Mukis János, Ribár György, Jancsovics József, Huszei János, Berendy Pál, Beszter Mihály, Hrabovszki János, Berényi János, Gronecz Mihály, Balás Károly, Lopey György, Darida Pál, Balog Gergely, Macsok János, Lamper György, Gyebnár Mátyás, Vrbovszki Pál, Kudiák Márton, Balog János, Argyelán Marján, Franyó Pál, Gáspár István, Gortkó Mihály, Kovács Pál, Rác György, Orvos Mihály, Darabos Pál, Szrenszki Ferencz, Cservszki János, Kocsa Pál, Vangre Mihály, Szlavik András, Sicz János, Boros Péter, Snobel József, Kuchár Pál, Hanulik János, Stefkovics Jakab, Sipriczki Pál, Szlavik Pál, Cselevszki Márton, Debreczeni György, Kis Sándor, Lörincsik András, Lörincsik

Mihály, Machmis György, Rácz István, Hrdlicska György, Sipos Márton, Filippinyi Mihály, Filippinyi István, Paulovics János, Soltész János, Balázs Antal, Zvarinyi Antal, Molnár András, Maczik János, Psenák György, Gönczi Sámuel tisz, Zsibrita János, Hrabovszki János, Szlabej Pál, Zelenyánszki András, Uhrin András, Kornok Sámuel, Kelemen József, Vrankó Mihály, Zsják András, Tóth Antal, Dohányos János, Duhát Mihály, Molnár Mihály, Baranyi Mihály, Orosz György, Zberár Mátyás, Frnda Mihály, Juhász Vendel, Pál István, Marján György, Orosz János, Kaszás Mihály, Such Károly tisz, Valach János, Vilim János, Negyecski János, Gábor János, Nagy Ferencz, Lázár János, Horváth György, Fóka Ferencz, Hrvnák Sámuel, Bertok István, Lofay József, Havrán Pál, Dohányos János, Martin József, Paulcsik Márton, Pataki Mihály, Gyemikát András, Hegedüs Pál, id. Máthé András, Farkas József, Nagy László, Kálmán György, Laufer József, Laurencsik Imre, Nagyszász Imre, Sós Varga István, Majka János, Dekán Lajos, Basa János, Sárkán Mátyás, Kovács János, Kéllay János, Kralik Ádám, Cselovszki János, Havrán Pál, Uhrin György, Nedgyes István, Sztrenka András, Becz András, Jansofik József, Ser Mihály, Szenteszki Mihály, Brenyak Péter, Lovas Pál, Rácz József, Borgyik György, Vrbovszki János, Kovács Ferencz, Szabó Mihály, Körmendi Lajos, Szász Ferencz, Gaspardesz Sámuel, Marik András. Lakatos Péter, Kovács István, Gyebnár Mihály, Bartóky József tisz, Gál Dániel, Hrács István, Balázs Ferencz, Eliás Mihály, Máté György, Havrán Pál, Katyanszky András.

Elestek: Nemcsok János, Szatmári Mihály, Hegedüs János, Todi György, Mikuszk János, Budai János, Rontó Mihály, Rimanoszki Mihály, Uhrin Pál, Szikora András, Vozár János, Nagy Mihály n.-váradí, Ferenczi István békési, Hajdu István gy.-vári, Suszter József aradi, Zima Mihály békési, Halász József gyulai, Borbély István szegedi, Komlósi János mácsai.

Csaba városa tehát adott 194 egyént a szabad csapatok közzé, kik közül a forradalom után nem került haza 68 s ezek nagy részben a cs. hadsereghez besoroztattak. Elestek vagy később sebeikben elhaltak 11-en.

Békés: Almási T. Imre, 18 éves lovas; Arany János, 41 éves, 5 gyermek atyja, lovas; Ács András, 31 éves, nős, gyermekes, gyalog, — szolgált a harcz végéig, — Barkóczi István, 19 éves, gyalog, — a harcz végéig szolgált; Bereczki Péter, 35 éves, nős, két gyermek atyja, lovas; Budai Imre 17 éves, lovas; Baji István 32 éves, nős négy gyermek atyja, lovas; Bai István, 35 éves, nős, 3 gyermek atyja, lovas; Balogh Mihály, 33 éves, nős, 4 gyermek atyja, lovas; — szemei megromlottak; — Csarnai István, 28 éves, nős, 2 gyermek atyja, lovas; Czirok István, 20 éves, gyalog, szolgált a harcz végéig; Csibor Sándor, 29 éves, nős, 1 gyermek atyja, gyalog, szolgált a harcz végéig, betegen került haza; Domokos Imre, 36 éves, nős, 4 gyermek atyja, lovas; Domokos Mihály, 25 éves, nős, lovas; Farkas Lajos, 20 éves, gyalog, szolgált a harcz végéig, mint honvéd; Gellén Sándor, 24 éves, gyalog, betegen került haza; Gellén István 29 éves, nős, egy gyermek atyja, gyalog; Hadi István, 24 éves, nős, gyalog, szolgált a harcz végéig; Hégely Mihály 20 éves, gyalog, — a harcz végéig; Hégely István, 19 éves, gyalog, a harcz végéig; Illés Mátyás, 40 éves, két gyermek atyja, gyalog, szolgált a harcz végéig; Kulcsár Mihály, 28 éves, nős, gyalog, szolgált a harcz végéig, lábán megsérült; Katona János, 35 éves, 2 gyermek atyja, gyalog, szolgált, a harcz végéig; Kálmán Mihály, 23 éves, gyalog, lábán s fején sérült; szolgált a harcz végéig; Kertész Sándor, 18 éves, gyalog, szolgált a harcz végéig; Lasztovka Ignác, 29 éves, gyalog, a harcz végéig szolgált, lába megfagyott; Mik Antal, 17 éves, gyalog, harcz végéig szolgált; Oláh János, 50 éves, gyalog, szolgált

a harcz végéig ; Párdi Mihály, 18 éves, gyalog, szolgált a harcz végéig; Párdi Kis Sándor 20 éves gyalog, harcz végéig; Pocsaji Mihály, 21 éves, gyalog, szolgált a harcz végéig, sérült; Szivák Imre, 19 éves, gyalog, harcz végéig; Szécsi György 22 éves, gyalog, harcz végéig; Sebestyén Gáspár, 23 éves, gyalog, harcz végéig; Simon Sándor, 21 éves, gyalog, harcz végéig szolgált, jobb lába sérült, s dadogó lett; Ungor András, 23 éves, gyalog, harcz végéig; Zagyva Mihály, 20 éves, gyalog, harcz végéig; Varga András, 36 éves, nős, 3 gyermek atyja, gyalog, szolgált harcz végéig, jobb kezén sérült; Varga B. Gábor, 31 éves, gyalog; Vig Sándor, 26 éves, nős, gyalog, szolgált a harcz végéig; Vári Ferencz, 22 éves, szolgált a harcz végéig, jobb karja sérült; Gombos Sándor, 39 éves, nős, lovas, lába sérült; Högyes Mihály, 25 éves, nős, 2 gyermek atyja, lovas; Hellenbach Károly, 28 éves, lovas, szemei sérültek; Háló Mihály, 29 éves, gyalog, (honvéd testvére Páncsován elesett:) Jantyik Mihály, 40 éves, nős, 4 gyermek atyja, lovas; Kocsi György, 21 éves, lovas; Kis Bálint István, 39 éves, nős, egy gyermek atyja, lovas; Körözi Sándor, 50 éves, nős, 3 gyermek atyja, lovas; Kapitány István, 41 éves, nős, 3 gyermek atyja, lovas; Komáromi Ferencz, 45 éves, nős, 5 gyermek atyja, lovas; Kecskeméti János, 28 éves, nős, gyermekes, lovas; Kupás István, 49 éves nős lovas, Kopasz Szabó János, 27, éves, nős, lovas; Kis Antal Mihály, 32 éves, nős, gyermekes, lovas; Kis Ferencz, 30 éves, nős, gyermekes, lovas; Köpe Mihály, 18 éves, lovas; Kotlár József, 40 éves, nős, gyermekes, gyalog, balkeze sérült, jobb vállperece eltört; Kraller József, 33 éves, nős, gyermekes, gyalog; Mucsi Péter, 52 éves, nős, gyermekes, lovas; Murvai József, 38 éves, nős, 7 gyermek atyja, lovas hadnagy; Nagy Miklós János, 42 éves, nős, 3 gyermek atyja, R. Nagy Gábor, 26 éves, nős, 3 gyermek

atyja, lovas; Nagy Mihály, 28 éves, nős, lovas, jobb lába sérült; Szilassi Gy. János, 21 éves, gyalog; Sajti Gergely, 22 éves, nős, gyalog; Szilágyi György, 29 éves, nős, gyermekes, lovas; Szabó Ferencz, 22 éves, lovas; Szász Mihály, 50 éves, nős, 4 gyermek atyja, lovas; Szegedi János, 19 éves, lovas; Sebestyén József, 52 éves, nős, gyermekes, lovas; Takács Mihály, 62 éves, gyermekes, lovas; ifj. Tóth Mihály, 20 éves, lovas, sérült; Tokaji Mihály, 20 éves, gyalog; Weimann Fülöp 52 éves gyalog, sérült; Viznyiczai Pál 30 éves lovas, lába megfagyott; Vágási Péter 37 éves, nős, gyermekes, lovas, betegen jött haza; Okányi János, 50 éves, nős, 4 gyermek atyja, lovas; Háló János, 24 éves, lovas, sérült, mind két kezére nyomorék lett; Domokos András, 33 éves, nős, 4 gyermek atyja, lovas, megsérült; Farmasi Lajos, 42 éves. nős, 5 gyermek atyja, gyalog, sérült nyomorék; Hamza Ferencz, 43 éves, nős, gyermekes, gyalog, jobb kezén nyomorék lett; Duzs Péter, 48 éves, nős, 6 gyermek atyja, gyalog, melle és szemei sérültek; Bereczki János, 28 éves, nős, 3 gyermek atyja, lovas; Csökmei János, 42 éves, nős, 3 gyermek atyja, lovas; Czinczár János, 49 éves nős, lovas; Szűcs János, 49 éves, nős, 5 gyermek atyja, gyalog; Baji István, 35 éves nős, 3 gyermek atyja, lovas; Öri Gergely, 20 éves, gyalog, szolgált a harcz végéig, testben lélekben nyomorékon jött haza; Jantyik Mihály, 28 éves, lovas; Szabó Ferencz, 40 éves, nős, gyermekes, gyalog siketen tért haza.

A Békésről kiállított szabad csapatbeliek közül a harcz végén igen sokan nem kerültek haza; s ezek részint bujdokoltak, részint besoroztattak a cs. hadseregbe, sokan pedig a harcz áldozatául estek.

Angyal Lajos meghalt, Buzi Sándor elesett Aradon, Bakoczi János, Brandt Ignátz elesett Temesváron, Bondár János honvéd lett s nem tért haza, Csanak Sándor vízbe

halt Aradon, Erdős Szegedi Gábor elesett, Farkas Antal nem tért haza, Fendt Ádám, Gábor János szintén nem kerültek haza, Háló István meghalt, Herczeg Bálint, kisujszállási nem tért vissza, Ignács György, ifj László János, Lévai Ferencz elestek, Nyikos István meghalt Becskereken, Péter Ferencz kereszturi, Gulyás István, Köröksi Ferencz nem kerültek haza, Kürti István honvéd lett, mint szintén Mészáros Imre s nem kerültek haza, Szabó Károly, Scharntenreiter Albin gyulai, Szöllösi Ferencz nem jöttek haza, Szilágyi Imre meghalt, Asztalos István, Apáti Ferencz, Almási István, Asztalos Mihály, Boczó József, Barabás Mihály, Bokor György, Bokor Mihály, Bernádt Péter, Buzi Sándor, Borsi V. János, Dérer János, Erdélyi Todor, Faránki András, Fesető István, Nagy Mihály, Parádi István, Takács Mihály, Treba Gábor, Váczi János, Gombos János, Högye István, Högye Nagy Ferencz, Hinoráni János, Komáromi Mihály, Kovács János, Kállai István, Kis Sándor, Kis Sándor, Kis Pál, Kovács Mihály, Kis Imre, Lipcsei István, Markóvszki György, Mucsi Gábor, Marti János, Mucsi Mihály, Molnár István, Majlát Péter, Nyiri Lajos debreczeni, Nehéz Mihály, V. Nagy Gábor, Pikó Ferencz, Pocsaji Mihály, Püski István, Réz András, P. Szabó János, B. Szabó Sándor, Szücs Mihály, D. Tóth István, Tihanyi Lajos, Vincze Ferencz, Veres János, Váczi János, Varga Mihály nem kerültek haza.

Összegezve a Békésről kiállított szabad csapatbeliek számát, volt: 1 tiszt 92 közlegény, s ezek közül 44 volt gyalogos, 49 pedig lovas, harcz végéig szolgáltak 33-an, 3 hóig 60-an; ezeken kívül megsérült 23, s meghalt 12 s nem került haza 69.

A békésiek legnagyobb része szegény napszámos volt, kik lovaikat a tehetősebb gazdáktól kapták jutalmul, s feltűnő, hogy a kiállítottak közt a más községbeli igen kevés volt.

Szarvas: Miklósi János, Liszka Soma, Sinkovicz Soma, Szlávi József, Miklósi Mihály, Dankó Soma, Elefánt József, Liska György, Tóth János, Petrik Márton, Petrics András, Petrics György, Mányik Pál régi katona, Antal György, Jeszenszki András, Hrivnák Mihály, Dancs Mihály, Abrahám György, Chlebig János, Balog István elesett, Balog János, Pekarik János, Eliadesz János, Kondacs János, Tischler Pál, Babets János, Pivarchi János, Bacsok István, Novák József, Kolompár János, Korin János, ifj. Rátz Mihály, Balczó Pál, Alvinczi György, Tóth György Cifra, Hipszky Mátyás, Hipszki János, Szunyida János, Bagyinka János, Diján János, Ötvös Mihály, Petrás János, Czirják Pál, Ötvös Sándor, Ventzel Ignác, Dege János, Hidvégi János régi katona, Spisják György, Kövesdi János, Rác András, Chlebig György, Feálka Soma, Hungerleider Ferencz, Grünfeld Salamon, Balaksa János, Hanzel Mihály, Lányi Gusztáv irnok, Hellebronth Miklós, ügyvéd, tisz, Péchy Károly ügyvéd, tisz, szarvasiak; továbbá: Roszinszky Soma nagylaki, Nagy István, Kolarik Mihály, Pillér Ferencz, Zsembák József, Zsodák Mihály, Mányik András, Lentovszki János, Kohut János, Turóczy János, Faragó János, Ruzicska János, Szuhaj Pál, Mészáros György, Rohoska Mihály makói, Paulovits Mátyás, Fetz Mihály, Kurlik András, Zimhart Antal, Dobossy Antal, Kurutz János, Muha Mihály, Jurák Pál, Juratján Ádám, Varga István, Kiszely György, Fidin György, Csesznák Mátyás, Medvegy János, Potoczki János, Král János, Cselovszki János, Szvák András, Mányik János, Seja Mihály, Oláh Mihály, Lenthardt Mihály, Garaj János, Bencsik Mihály, Zsitka György, Rakovszki György, Kazsánszki Mátyás, Sonkoly György, Dauda János, Osgyán György, Kunstár Pál, Gunda Mihály, Frengel András, Juhász István, Kuthy István, Urbantsok György, Pljesovszky György, Ontsik János, Tekel János, Kovan János, Kurutz Pál, Bur János, Bolkab János, Darabos János, Kovács János, Jantsi

Mihály, Kohut Pál, Petyován János, Szedlják Márton, Varga József, Oláh János, Benyő Mihály, Hlivár Mihály, Lehóczki Mihály, Krzák Tamás, Bencsik Mihály, Farkas János, Ladanszki János, Hornyik János, Paulis Mihály, Csikász István, Balzo Bál, Szkamla István, Bak János, Markovics Mátyás, Hranyeczki József, Boriska Ferencz, Veisz Móricz, Scheith János, Málcsik Mihály, Németh József, Huszár Mihály, Lizon Mátyás, Henzel János, ismeretlen nevű szent-andrási, Tóth Ignác, ismeretlen illetőségűek s a harczután haza nem kerültek.

Füzes-Gyarmat : Ibrányi János 55 éves családós régi katona, Csató Sándor 34 éves családós, Kövér Mihály családós, K. Hajdu János nem került haza, Korda János családós, Zsiros Péter családós, Fekete Bálint családós, B. Kovács Sándor, Barta István, Nyéki István 54 éves családós, Sós János családós, ifj. Sós János, Pápai Sándor családós fél lábát elvesztette. Diviki István elesett, Bökfi Péter családós, M. Nagy János, Gidai Sándor családós, ifj. Kövér Mihály, Z. Csák István, Szoboszlai István családós, S. Szabó József, Zs. Nagy Sándor nős, Barta János családós, G. Csák Ferencz családós, Fülöp József családós, Hegedüs Mihály, Szoboszlai János családós, Berki Péter családós, Patai Bálint 53 éves családós régi katona, Tóth. B. János családós, Molnár Péter családós, D. Hegedüs Mihály családós, Sütő János családós, Gidai András családós, G. Homoki Sándor családós, Maksai Bálint 40 éves.

F.-Gyarmat kiállított 37 egyént mindannyit gyalogost s ezek közül elhalt 1, s nem került haza szintén 1.

Szeghalom : Béli István nyugdíjas katona, nős gyermekes, Gebei Mihály nős gyermekes kiszolgált katona, Turi András sérülten tért haza, Simon Mihály nős gyermekes, Pásztor István csökmői nős, Nagy Imre később honvéd lett, Szalai János, Seprenyi István nős gyermekes, Kenderesi Gergely, Furulyás Ferencz nős, Pap István kiszolgált katona honvéd lett, Imre István, Nagy János családós,

Balog Sándor honvéd lett, Köteles Bálint harcz után nem került haza, Bede Sándor, Körösi Ferencz harcz után nem került haza, Elek Sándor családós, Kenderesi Mihály régi katona, V. Nagy Sándor családós, Pécsi Tóth Bálint, Dienes Lajos nős, K. Kovács András elesett, Szekeres István elesett, Rácz Imre harcz után nem került haza, Török Sándor elesett, Szivós Pál, Siteri Sándor családós, Czeplédi István, Pap Ferencz, Garzó Bálint családós, Hegyesi István nem került haza, Sanyó László családós, Emödi Imre, Somogyi József családós, Pipó Sándor, Márki Lajos, Rácz István nős, Sándor István családós, Makai András, Bede Mihály, Vétési János családós, Szarka Bálint családós, Almási Sándor családós, A. Tóth János honvéd lett, Horvát Gergely családós, Bende Mihály nős, Hegyesi Ferencz családós, Jónás Imre családós, Hegyesi Bálint nős, G. Szabó Sándor, L. Borsos István nős, Turbucz János, D. Varga Sándor családós, Farkas Lajos, Hajdu József, Fodor Imre, Czeplédy Mihály, Furulyás Lajos nős, Dögi József, U. H. Farkas Bálint, Macsári Sándor, Kis József, Vég Gy. Sándor, F. Rácz János családós, Sipos Bálint, Balog Gergely harcz után nem tért haza, Vékony József, Nagy József, Hegyesi Mihály nős, Tóth G. Bálint családós, U. Nagy János családós, Vasvári István, F. Rácz Mihály, Oláh Mihály öreg, Péter János, Halász Bálint, Köteles Sándor, Molnár István családós betegen került haza, Balog Mózes, L. Hajdu Péter családós, Hegyesi Imre, Kovács S. József, Rácz Sándor családós, id. Rácz Márton családós, Jonás Sámuel családós, Máté Lajos családós, P. Szabó Sándor, V. Varga Sándor, Fülöp József mindannyian gyalogosok, Eke Miklós, Eke Péter, Boruzs István, Köleséri Bálint, Boruzs Imre, Vida János, Erdei Sándor lovasok.

Szeghalom tehát 98 egyént állított ki s ezek közül 91 volt gyalogos, 7 lovas, nem került haza 5 s elhalt 3 vitéz.

Gyoma: Hegedüs Sámuel 21 éves gyalog, Kruchiq

József 20 éves gyalog, Csökönyi István 40 éves gyalog, Cs. Szilágyi István 27 éves gyalog, G. Szabó Sándor 42 éves nős gyermekes gyalog, Dobó Sándor 45 éves nős gyermekes, Turi Mihály 24 éves, Becskerekai István 30 éves nős gyermekes, Erdei István 19 éves, Szabó Mihály 40 éves nős gyermekes, M. Juhász József, 33 éves, nős gyermekes, Diószegi János 31 éves nős gyermekes, Hajdu Mihály 43 éves nős, V. Balog János 18 éves, Fekete István 46 éves nős gyermekes, N. Kis János 20 éves, K. Csapó Mihály 35 éves, nős, gyermekes, Domokos Mihály 47 éves nős gyermekes, P. Szüts Mihály 35 éves nős, Bene Imre 34 éves nős gyermekes, Lukács István 53 éves nős gyermekes, Csökönyi Mihály 20 éves később honvéd lett, Szabó Mihály 36 éves nős gyermekes, Jenei József, 19 éves később honvéd lett, Cs. Szabó Bálint 27 éves nős gyermekes, Izsó István, 20 éves, Pardi János 48 éves nős gyermekes, Szerető Mihály 26 éves nős gyermekes, Seprenyi János 29 éves nős, Porcsalmi József 41 éves nős gyermekes, Biró Beniamin 48 éves nős gyermekes, P. Tóth Sándor 32 éves nős, M. Kis István 40 éves nős, gyermekes, Sárosi Gábor 26 éves nős gyermekes, Erdei István 25 éves nős gyermekes, Faragó János 56 éves nős gyermekes, Orbán István 49 éves nős gyermekes, Darvasi Sándor 26 éves nős, Szebenyi Péter, 20 éves, Balázs Sándor 20 éves mindanyian, gyalogosok s három hónapi hadi szolgálatra kiállítottak. Farkas Lőrincz 17 éves, Batori Sándor 21 éves, Kis János 22 éves, Füsüs József 24 éves, Hegedüs Mihály 25 éves, Pető András 27 éves, nős gyermekes, Tiszti Gábor, 21 éves, Nyitrai Mihály 19 éves, Sinka Mihály 20 éves, Kovács József 19 éves, Jókai Imre 19 éves, Czeplédi András 20 éves, Kertész György 42 éves nős gyermekes, Lukács István 41 éves, M. Juhász István 36 éves, mindnyájan gyalogosok, s szolgáltak a harc végéig. Kardos Mihály 24 éves, Aczél Imre 19 éves, Juka István 40 éves nős,

gyermekes, Szabó Sándor 27 éves, Dalmi Gergely 48 éves
nős gyermekes, Györfi József 36 éves, nő gyermekes,
Fekete József 23 éves, Vég Ferencz 26 éves, Török Sándor
21 éves, Bukovinszki Mihály 27 éves, Domokos István
44 éves nő, gyermekes, Imre Sándor 30 éves nő, gyermekes,
Csurgó István 45 éves nő gyermekes mindanyian
gyalogosok, a harcz után nem kerültek haza; s a harczban
elestek: Czeglédi Mihály 22 éves, K. Szűcs János 27
éves, az, ki az angyalkuti csatában vitézsége által kitünt;
Veisz Márton 20 éves, Isák Leopold 20 éves, Suszter István
27 éves. Gyomárról tehát kiállítottott 79 egyén, kik közül
13 nem került a harcz után haza, s 5 pedig meghalt.

Orosháza: Paulik Ferencz huszár volt a 6-ik reg.,
Sitkei Ferencz, Paulik József, Péter József nagykorösi, Kunos
György sz.-szt.-tornyai, Séllei Mihály, Garai István
elesett, Magyar Mihály, Balog Ferencz, Balog József, Nyers
András, Csont Pál, Nemes József, Sárközi János, Sárközi
György, Junászka József, Mihálkó József, Severla János, Jós
György, Somogyi János, Rimacsik Mátyás árvamegyei kubi-
bini, Balog Ádám csabai, Csilló János, Szemenyei Mihály,
Malitska András, Mislai Mihály, Dauda József, Szűts István,
Zsedényi Mihály, Oszatzky István, Lévai András, Szepesi
András, Fütsök Imre szentesi, Pali Mihály n.-szénási, Szer-
keres Pál, Szilassi István, Lentse Márton bánfalvai, Suller
Márton szegedi, Borsos Ferencz ágyai, Kis Pál békési, Csapó
András, Pusztai Mihály, Kovács István, Pukánszki Pál, Verasztó
János, Lakatos Mihály, Harbai Tamás, Szikula János, Nagy
József sz.-szt.-tornyai, Kuli Szabó János, Német Ferencz, Ladányi
István békési, Zarka Pál, Madarász István erdélyi, Bikádi
György, Sitanits Tódor, Izsó István, Kis József erdőhádi, Hegyi
József, Baki István, Madarasi Ferencz, Matkocsik István apáczai
Koloszi Ferencz mezőberényi, Szokolai István, Szathmári Gábor
békési, ifj. Varga József, Kiss János, Varga József
erdélyi, Nagy Ferencz, Patyi István, Patzuk István,

Sellei István, Antali György, Fekete Mihály nagy-szénási illetőségűek.

Orosházáról tehát összesen 74 egyén állítottatott a szabad csapatokba.

K.-Ladány: Vakarcs Imre, János Bálint, Györi Imre, Makra Sándor, Szabó Imre, Szegedi Sándor, Jónás Mihály, Nánási Sándor, Tóth Bálint elesett, Szabó Sándor, Pap Ferencz, Tóth Károly, Haramsák András, Ökrös József, Nagy Imre, Bögre Sándor. Összesen 15-en, mindannyian lovasok.

Vésztő: Jámbor József, Ökrös J. János, Pálfi Imre, Kaszai István, Z. Turbucz Gergely, Borbiró Ferencz, Balog P. András, Rábai Mihály, Kis P. Ferencz, Kerékjártó Sándor, Balog Ferencz, Szombati István, Pardi Mihály, K. Pap András, ifj Nagy János, Hagymási Ferencz, Péntes Mihály, Borbiró Bálint, Ugrai Toth Mihály, D. Toth Mihály, Török János, Pásztor István, Balog F. János, Győrfi Pál, K. Csüllög Imre, Hodászi Bálint, Sz. Nagy Sándor, Diriczi Péter, T. Turbucz Gergely, G. Pap Antal, Sánta Mihály, Khuszka János, Lázár M. Mihály, Kutasi P. Sándor, Marton P. István, Balog J. Mihály, Kovács Mihály, P. Nagy Sándor m.-berényi, Balog Gábor elesett. Vésztő község kiállított 38 egyént s ezek mind gyalogosok voltak.

K.-Tarcsa: Hajdu Gábor 52 éves nős 7 gyermek atyja faragó mester, Györi Lajos 28 éves nős 3 gyermek atyja földmives, Kovács Márton 37 éves nős földmives, Harmati Péter, 45 éves nős csizmadia, Cser Péter 30 éves nős 4 gyermek atyja juhász, Mező Mihály 25 éves nős gyermekes kerékgyártó, Vámos István 37 éves nős 3 gyermek atyja juhász, Vajda János 36 éves nős 4 gyermek atyja földmivelő, D. Szabó Gábor 23 éves családos földmivelő, Jenei Imre 33 éves nős 2 gyermek atyja földmivelő, Rása János 24 éves nőtlen kovács, Szabó Ferencz 25 éves nős földmivelő, Kozma Sándor 48 éves nős 5 gyermek atyja pásztor, Benkó János 35 éves nős 4 gyer-

mek atyja szücs, Cs. Szilágyi János 42 éves 2 gyermek atyja, csizmadia, Torma István 48 éves családós földmivelő, Kozma Ferencz 20 éves béres, honvéd lett, Cs. Nagy Imre 20 éves, honvéd lett, Petneházi Ferencz 20 éves honvéd lett, Kelemen István 20 éves honvéd lett, M. Nagy Imre 20 éves honvéd lett, Petneházi Imre 20 éves, honvéd lett, Lakatos István 24 éves földmivelő, Szalai József 18 éves földmivelő, honvéd lett, Makai István 23 nős földmivelő, ifj Major István 26 éves juhász, Dányi Mihály szeghalmi, F. Nagy József szeghalmi, Fábján András, később honvéd lett s a harcz után a csász. seregbe soroztatott, Szabó Károly főhadnagy 26 éves ügyvéd Toldi Ferencz m. t. társ. titkár urnál Pesten dolgozó társ, Valberti Lőrincz hadnagy 35 éves községi orvos helyettes, gyalogosok. Mező Gábor 30 éves nős 5 gyermek atyja, Hajdu Imre 32 éves családós földmivelő, Kozma Gábor 25 éves nős földmivelő, Boros Imre 25 éves nős földmivelő, Fazekas Sándor 16 éves földmivelő, Szakál Antal főhadnagy 35 éves kereskedő, lovasok. K.-Tarcza kiállított 3 tisztet, 34 közembert, 31 gyalogost és 6 lovast.

M.-Berény: Havrán Márton 49 éves nős, Bodnár Kása Mihály 36 éves családós, Bodnár Kása János 45 éves családós, Orosz János 27 éves családós, Karácson János 36 éves családós, Mrska György 35 éves családós, Kralik Pál 30 éves családós, Lukács István 42 éves családós, Károli Márton 23 éves, Csernai Mihály 46 éves családós, Bodnár Kása István 35 éves, elesett, Vírtes Pál 24 éves, Vári Sámuel 36 éves nős, Paraj György 45 éves családós, Tori Mózes 45 éves családós, Kozma János tizedes 36 éves családós, Pap József 24 éves családós, Hegyesi Gábor 22 éves f.-gyarmati, Erdélyi József 25 éves, Szatmári János 26 éves nős k.-ladányi, Nagy Kárpás Sándor 20 éves csökmői, mindannyian gyalogosok, s mások helyett fogadottak. Bagi István 20 éves önkéntes gyalog, Turi Ferencz 18

éves önkéntes gyalog, Varga Mihály 30 éves családós tizedes, Balog József 26 éves családós, Molnár Sándor 20 éves vésztői, Gulyás Mihály 24 éves, Z. Nagy János 22, Pikó István 37 éves családós, Török János 27 éves, Gila János 30 éves, szintén helyettesítettek, lovasok. — M.-Berény kiállított 30 egyént, és pedig 22 gyalogost s 8 lovast.

Endröd: Báró Drechsel György családós, főhadnagy, Vadacz Mihály családós földmives, Alt Mátyás nőtlen juhász, Pogácsa István családós földmives, B. Uhrin József családós földmives, Fábíán Antal nős molnár, Sz. Csuvár István, családós szabó, Viczián András családós, Tunár M. Mihály, Gyuricza József családós földmives, Varga M. József családós földmives, Koczka József családós félszemére megvakult, K. Zrena Mihály családós kerékgyártó, Pető György családós földmivelő, Goda István családós földmivelő, Kalmár Károly családós régi katona, Z. Kovács Imre családós földmivelő, Majoros György családós béres, Szügyi Imre családós csizmadia, Polányi Mihály családós béres, Lobestyák András nős kovács, Uhrin P. István családós öreg, Forgács Imre családós béres, Kulich János családós, Gombkötő Ferencz családós kertész, Mikó Imre családós földmivelő, Cs. Márki Imre nőtlen földmives, Batos György nőtlen szücs, B. Kurilla József családós béres, Mészáros P. János családós kertész, Kurilla J. Mihály családós zsellér, Marki Gábor csejti nőtlen, Vasspill József családós kötélverő kiszolgált katona, Dávid György nőtlen, B. Hornok Mihály családós, Balázs János családós idős, Rác Imre családós idős, Vitéz János nőtlen, Vaszkó J. János családós, birtokos, Alt Pál nőtlen szabó, Csejti Fábján Péter nőtlen szolgáltak négy hónapig, Arvai István családós kömives, Duda József családós varga, Polányi György nőtlen, Kakas János nőtlen, Suba András nőtlen, Veiger János nőtlen takács, Mészáros István nőtlen, Kurilla Mihály nőtlen, Hrontsek Mihály nőtlen, Bálint István nőtlen, szolgáltak a harcz végéig.

Endröd kiállított 51 egyént.

Szt.-András: Lányi J. Péter, Dorogi Lukács, Forray Sándor, Barta György, K. Szabó István, Szél M. János, Toth Sándor, Erdei István, Nyilas András, Csikós István, Fuits András, Kis Gy. Mihály, Németh Imre lovas, Gazsó Gy. János lovas, Sinka János lovas, ör. Füzfa Mihály lovas, Kis János lovas, Selmeczi Adám, K. Szabó Pál, Emödi Albert lovas, Tóth István, Nemes Ignácz, Bognár József, K. Nagy Antal, Nagy Sándor lovas hadnagy. Szt.-András kiállított 15 egyént, 8 gyalog s 7 lovast.

Öcsöd: H. Balog Sándor, Bende András, Rolkó József családos, Harsányi Ferencz, Hegedüs András, Harsányi Mihály, Rácz Lőrincz, Rácz Ferencz, Mészáros Lajos tanuló, Izbéki Imre, Gombás Márton, Czérják István, Erős Ferencz, Molnár Imre, Kardos Márton, Szatmári László, Papp Lukács, Kanter Lajos, Cser András, Madarász Sándor, Olasz Lajos, B. Tóth Mihály, Losonczy János, Murai Lőrincz, Kakucsi Mihály, Kovács Imre, K. Szabó Sándor, G. Tóth Mihály tanuló, Rolkó József, Kovács Lőrincz, Erdélyi Lajos, V. Szabó Lajos, Nádi Sándor, Kerekes Lajos, Szatmári Benedek, H. Balog István.

Öcsödről állítottatott 36 egyén.

Gy.-Vári: Kéri Mihály családos, H. Máté János családos, Székely Imre nőtlen, Tóth Antal nő, Dobra Mátyás később honvéd lett, Szilágyi Ferencz családos, Dobra István nőtlen, Bondár András sarkadi, B. Megyesi András családos, D. Szilágyi János családos, Sarkadi Mihály családos sérült, Seres András családos, Berek Mihály családos, Bakonyi István családos, Kávási Ferencz később honvéd lett, Vas István sarkadi, Ilyés András családos, Fazekas Sándor családos, Seres György családos.

Összesen 19 egyén.

Doboz: Tobai János, Balla János, Nagy Péter, Czinanó Lajos, Czinanó János, Szabó István, Kiss Mihály, Fejér

Mihály, Köteles István, Bosányi Péter, B. Balog János, Gy. Nagy Mihály, Molnár György, Szathmári József, Kárnyáczki István, Sztojka József.

Összesen 16.

Bánfalva: Vörös András, Czellár Mihály, Oláh János, Szenté Pál, Szula János, Hercz Pál.

Szénás: Fekete Mihály, Kluczlik János, Csilik Márton.

Kétegyháza s Kigyós községeket illetőleg adatokkal nem rendelkezünk, úgy látszik, hogy ezen községek illetőségeiket nem állították ki.

II.

HONVÉD UJONCZOK KIÁLLITÁSA.

Az osztrák haderő támadó fellépése a honvédelmi harcz komoly megküzdésére, a nemzeti erő lehető legnagyobb kifejtésére kényszerítvén a nemzetet, a honvédelmi bizottmáynak legfőbb gondját képezte a véderő rendezése, a honvéd ujonczok teljes kiállítása; melyet ha időnkint sürgetett is, nem hajtott végre kellő erélylyel.

Annál nehezebb volt aztán a feladat végrehajtása akkor, midőn az ellenség győzedelmes előnyomulása a kormányt a legnagyobb zavarokba sodorta s a fővárosból menekülni kényszeríté; s fokozta a nehézségeket azon körülmény is, hogy az ujonczok kiállítása, felszerelése s hova küldése tekintetében kiadott kormány rendeletek hiányosak, ellentmondók voltak, s a törvényhatóságok intézkedéseiben sem lehetett meg az egyöntetűség, határozottság; s hogy még is általában a legnagyobb gyorsasággal s lehetőleg mindegyik teljes számban kiállithatók s harczba küldhetők voltak a honvéd ujonczok: fényesen igazolja a nemzet áldozatkészségét, hazafiui kötelességérzetét.

Különösen szükségét látta a honvédelmi bizottmány, az ország véderejének lehető kifejtésére, annak, hogy a folytonosan szaporodó zászlóaljak s tartalék osztályok szervezését kellő felügyelet alatt biztosítsa. E végből az országot hadmegyékre osztotta fel, mindegyiknek élére főfelügyelőt s főparancsnokot állítván, azon feladatokkal, hogy a parancsnokságuk alá sorozott területen az ujonczok kiállítását folytonos figyelemmel kísérjék, az e részben kívánt intézkedéseket közvetlenül megtegyék s a kiállított ujonczokból zászlóaljak alakítását, azok szervezetét, felszerelését eszközöljék.

Vármegyénk a 4-ik hadmegyébe osztatott be. Ennek székhelye Szeged s főparancsnoka Hadik Gusztáv ezredes volt.

A hadmegyei főparancsnokságok működésüket december 1-én megkezdették s feladatuknak megfelelően érintkezésbe léptek a törvényhatóságokkal. De a főparancsnokokon kívül a honvédelmi bizottmány és hadügyminiszterium is folytonosan érintkezett a vármegyékkel s adott ki rendeleteket a hadmegyék hatáskörébe utalt ügyekben, s ezen rendeletek, sajnos, igen gyakran ellentétben állottak a hadmegyék részéről kiadottakkal.

A hadmegyei főparancsnokság nevében Puskás Ferencz százados hadmegyei első segéd, december 18-án vármegyénkhez intézett felhívásában, csatolva a hadügyminiszter rendeletét intézkedik, hogy »minden kiállítva levő s leendő ujonczait haladék nélkül Budapestre és környékére szállíttassa, s ennek módját s napját, úgy a szállítandó ujonczok számát is a hadügyminiszteriumnak mindenkor előre feljelentse, s e tárgyban intézkedéseiről a hadmegyei főparancsnokságot is értesitse.« A hó végén pedig a honvédelmi bizottmány rendeletére Nádosy Sándor ezredes, a hadügyminiszteri katonai osztályigazgatója, utasítja a vármegyét, hogy »minden hátralevő ujonczait e rendelet vételével azonnal kiállítani megkezdetvén, azokat legfeljebb 6 nap alatt Szegedre szállíttassa, a honvéd főparancsnokság rendelkezése alá.«

Látjuk, hogy a rendeletek elég alkalmasak voltak arra, hogy a vármegyét zavarba hozzák, különösen, ha tekintetbe vesszük, hogy egyes hadparancsnokok s kormánybiztosok ezekkel is ellentétes rendelkezéseket adtak ki. A vármegye azonban nem jött zavarba, mert elküldte kiállított ujonczait időnként Budapestre, Szegedre, Hódmezővásárhelyre, Aradra, Temesvárra, Péterváradra, Komáromba ; úgy, hogy vármegyénk fiaiból önálló zászlóaljok sőt századok sem alakíttathattak, hanem beosztattak azok

a szükség és viszonyokhoz képest az egész hadműködési területen különböző zászlóaljokhoz, s így honvédeink küzdöttek a szabadságharc minden csatáiban.

Merültek fel azonban az ujonczok kiállítása körül ennél fontosabb körülmények is, melyek a vármegyét e részbeni feladatai teljesítésében gátolták.

Ilyen volt nevezetesen az ujoncz fogadás és helyettesítés kérdése; továbbá az, hogy egyes községekből toborzott honvédek, vagy az önkéntes és szabad csapatokban szolgáló hadkötelesek betudhatók-e a község illetőségébe.

A hadügyminiszterium ujonczozási osztályigazgatója Péterfy Gyula őrnagy, a honvédelmi bizottmány rendelete alapján decz. hó 19-éről értesíti a vármegyét, hogy »ha valaki mint önkéntes nemzetőr már egy bizonyos ideig hadi szolgálatot tett, a rendes honvédi szolgálat kötelességétől, ha különben életkoránál fogva az alá tartozik, az, senkit fel nem ment. Az ujonczozási kötelességre ezek és a többiek között semmi más különbség nincs, mint egyedül az: hogy aki életkoránál fogva honvéddé lenni tartozik, annak rendes szolgálati idejébe azon idő, melyet mint önkéntes szolgált, beszámittatik. Ezen elvnel fogva az egyetlen fiuk tekintetébe is, a volt önkéntesekre nézve szintén azon szabály áll, mely általában véve az ujonczokra nézve fel van állítva.«

Az egyes községek gyakorlatba vették, hogy az ujoncz jutalék kiállításánál a sorshuzást, sorozást mellőzték, s e helyett az illetőséget akként állították ki, hogy közpénzen vagy egyes tehetősebb gazdák által összeadott pénzzel ujonczokat fogadtak fel.

A vármegye közönsége ezen eljárást helytelennek, az általános védkötelezettség kijátszásának tekintvén: megtiltotta; mire a besorozott ujonczok úgy segítettek magukon, hogy minden törvényszerű ok nélkül helyetteseket állítottak. Ez még veszélyesebb műveletnek látszott, de oly nagy

mérvet öltött, hogy a vármegye bizottmánya nem látta tanácsosnak a megfelelő intézkedéseket a maga részéről megtenni, s felterjesztést intézett a hadügyminiszteriumhoz, hogy a helyettesítés eltiltása iránt maga a kormány tegyen rendelkezést, s amennyiben megengedhetőnek tartja azt, csak kivételesen s fontos okok fenforgása mellett a vármegye ajánlatára adja ki egyeseknek külön-külön az engedélyt; a községet magát pedig helyettesek felfogadására egyáltalán ne hatalmazza fel.

A hadügyminiszter azonban a vármegye kívánata ellenére döntött; megengedte a helyettesítést egyeseknek, közvetlenül hozzá intézett folyamodásaikra; az ujoncz hátuláléknak fogadás s illetve helyettesítés útján való kiállítását pedig a községeknek, sőt megengedte a már tényleg szolgáló honvédeknek helyettesítését is.

Ily miniszteri intézkedés ellen irányul a vármegye közönségének 344./1849. számú határozata, melynek alapján következő felterjesztést intézett a hadügyminiszterhez.

»Midőn a »Közlöny« 33-ik számában 3219. sz. a. kelt abbeli rendeletet olvastuk, miszerint jövőre nézve egyedül csak a hadügyminiszterium által s mindig az illető hatóságok útján vizsgálatok közbejötte után fognak a törvény értelmébeni esetekben az ujoncz helyettesítések megengedtetni, valódi megnyugtatósunkra szolgált; mert hittük, hogy minden egyoldalu, vagy sokszor részrehajló intézkedéseknek is vége fog szakadni.

Azonban e megnyugvás, fájdalom, tartós nem vala, mert ama rendelet keletkezése után, csakhamar kebelbeli Csaba és Békés városokban fordultak elő esetek: hol egyszerű folyamodásra, a mi és a városi hatóság meghallgatása nélkül megadatott a helyettesítési engedély.

Mi a legöszintébb tisztelettel viseltetünk a felsőbbtség iránt; de e mellett bizodalommal is; s a bizalom s az alkotmányosság és hazafiság hű érzése vezérel bennünket

midőn nyíltan ki mondjuk: hogy a helyettesítést általában lehető legritkábban, a meghozott szabályrendeletek elleni kedvezésből pedig egyáltalában soha nem óhajtjuk megengedni.

A helyettesítésnek ugyan is rossz következtetés tapasztaljuk idehaza, mert a szegényebb sorsu, kitől a helyettes fogadás nem telik, fájdalmasan nézi a tehetősebb haza jövő fiát, míg az övé a harcz veszélyének kitéve maradt; s ez nyugtalanságot okoz a nép között; de károsnak hisszük a hadsereg nézve is, hol a szegényebb sorsu ujoncz szintén igen rossz szemmel nézi tehetősebb bajtársa haza szabadulását, s kedvetlenkedik az ott maradásra, s e felett a már némileg beoktatott egyéneknek egészen tanulatlanokká felcserélése bajt, akadályt, erőfogyatkozást szül.

Mind ezekhez képest, mi kik annyiszor felszólalánk az ujonczozás ügyében, ismételve kérjük a hadügyminiszteriumot, hogy említett bölcs rendelethez híven ragaszkodva semmi esetben a hatóság meghallgatása s egyenes ajánlása nélkül, főleg most, midőn hazánknak az edzett karokra oly nagy szüksége van, a helyettesítést meg ne engedje.

A vármegye felterjesztésének, — úgy látszik — nem sok hatása volt. Minden komolyabb akadály nélkül folytak ez után is a helyettesítések, s volt oly község, mint például M.-Berény, Kétegyháza, hol a kiállított honvéd ujonczok között alig volt egy-két községbeli. De ezen községeket nem igen lehetett mindenütt utánozni. Egyes községekben, mint Gyomán, Békésen a nép igen fenyegető állást foglalt el a helyettesítettekkel szemben, s nem egy esetről tanuskodnak adataink, hogy az ilyen haza került honvéd, inkább vissza tért zászlóaljához, mintsem, hogy gúny és megvetés tárgyául szolgáljon s a mellett komoly veszélynek tegye ki magát s vagyonát.

Zavart okozott vármegyénkben a honvédelmi bizottmánynak december 21-én 6252. sz. a. kelt azon rendelete, melyben az ujoncz hátralékot 629-ben tüntetvén fel, elren-

deli szoros felelősség terhe mellett, annak haladéktalan kiállítását s Pestre küldését.

A vármegye közönsége azt hitte, hogy a lakosság tényleges lélekszámának megfelelően ujonczait már kiállította, s ha még, a toborzás útján kiállított ujonczok nem számítottak is be a vármegyére kivetett számba, 629 egyénnel nem lehetett hátralékban.

A január 2-án tartott közgyűlésben tárgyalás alá vevén a bizottmány az ügyet elrendelte, hogy az alispán tartson vizsgálatot s állapítsa meg a valódi hátralékot s intézkedjék annak minden késedelem nélküli kiállítására.

Lássuk az alispán vizsgálatának adatai alapján, hogy állott az 1849. év elején a honvéd ujoncz kiállítás ügye.

Tudjuk, hogy a honvédelmi bizottmány a vármegyénk által kiállítandó ujonczok számát 2550 egyénben állapította meg, alapul vevén 161,925 lélek számot.

A vármegye bizottmánya az ujonczozásra nézve kiadott első rendelkezésében, minden községre magára bízta a lélekszám megállapítását s az ujonczokat a szerint kívánta kiállíttatni, minek az lön a következése, hogy a községek a hitfelekezetek kimutatásai alapján meghatározott 156,614 lélekszám után vetettek ki 2466 ujonczot, tehát 84-el kevesebbet a kormány által kívánt számnál. Már az 1848. év vége fele 2000-et meghaladta a kiállítottak száma, az 1849. év január elején pedig 2322 ujoncz küldetett táborba, részben a 31-ik, részben az 58-ik s részben Pestre a szám feletti zászlóaljokhoz, és pedig:

M.-Gyuláról: 109 Vásárhelyre, 48 Aradra, 39 Pestre.

N.-Gyuláról: 16 » 22 » 10 »

Váriból: 23 » — 5 »

Dobozról: 36 » — —

Kétegyházáról 18 » 28 » —

Kigyósról: 23 » — —

Csabáról: 300 » — 28 »

Orosházáról :	154	Vásárhelyre —	Aradra, —	Pestre.
Szénásról :	19	» —	» —	»
Bánfalváról :	20	—	—	
Komlósról :	99	—	17	»
Békésről :	212	» 22	18	»
Gyomáról :	113	» —	—	
Berényből :	123	» —	—	
Endrődről :	99	» —	—	
Vésztőről :	58	» —	—	
Szeghalom :	87	» —	—	
Gyarmat :	69	» —	—	
Ladány :	60	» —	—	
Tarcsa :	58	» —	—	
Szarvas :	264	» —	—	
Szt.-András :	60	» —	—	
Öcsöd :	65	» —	—	

Toborzás útján kiállított 174 egyén, s egyes községek a rájuk eső jutaléknál többet állítottak ki összesen 9-el, nevezetesen Szeghalom, Endrőd, Gyoma, mindannyian 3-mal, s ekként összesen akkor, midőn a honvédelmi bizottmány 629 hátralék kiállítását rendelte el, kiállított már vármegyénk 2484 honvéd ujonczot, tehát a lélek számnak megfelelőnél 18-al többet.

Miután azonban a toborzás útján kiállítottakat a kormány nem számította be a jutalékba, s a vármegye közönsége, habár a lélekszám arányában 2550 ujoncz kiállítására nem lehetett kötelezhető, mégis tekintettel az ország válságos helyzetére, 132/1849. sz. határozatával elrendelte még 174 egyénnek azonnal kiállítását, s e határozat alapján a legszigorúbb felelet terhe alatt meghagyta az alispán január 4-én kiadott rendeletében a községek előljáróinak, hogy minden község a kimutatás szerint meghatározott tartozást, minden kifogás nélkül folyó január hó 10-ik napjának déltájban óráira, okvetlenül Orosházára szállítsa,

hol akkoron Okolitsny őrnagy is megjelenvén, besoroztatnak, s ugyanazon szekereken Szegedre vitetnek.

A 3 éves honvédekhez beállottak, vagy összeirottak és megszököttek beszámítás alá nem jönnek, hanem tisztán és személy szerint annyi ujonczot tartoznak az egyes községek oda vinni, a mennyi kivetve van.

A megszököttek helyett a község, azoknak rovására fogadott egyént állítson, ha pedig azok vagyontalanok volnának, és már összeírás alá esett egyén több nem találhatna, megengedtetik a községpénztára terhére a helyettesítés, de csak is ha azáltal a főczél t. i. a tökéletes és teljes kiállítás a kirendelt határidőre megtörténik.

Azon egyének, kik összeírás és sorshuzás szerint honvédek lenni tartoznának; de jelenleg az Aradon tanyázó önkéntes nemzetőri csapatban vannak, betudandók lesznek, de csak azon esetben, ha ők életkoruknál fogva honvédek lenni tartoznak, s ha ezeknek keresztlevéllel tanusított névsora felterjesztés végett hozzám beküldetik.

A jelen pillanatok fontosak, hazánk körülményei nehezek. Hazánk, szabadságunk érdekében kérem fel az előljárókat hogy e rendeletet nem csak azért, mert annak engedelmeskedni tartoznak, hanem hazafiui buzgóságuknál fogva is sikeresítsék»

A vármegye válságos helyzetében nem volt könnyű feladat a kivetett ujoncz hátralékot kiállítani, s úgy az egyes községekben, mint a vármegyénél uralkodott pénzügyi hátrányos viszonyok mellett felszerelni; de az alispán méltán hivatkozott a községi előljárók hazafiui buzgóságára; s daczára annak, hogy a szabads csapatok kiállításával is tevékenységük rendkívül igénybe volt véve, s toborzó biztosok is működvén, folytonosan toborzották az alkalmas ifjakat: a kívánt időre hiánytalanul kiállították a kívánt ujoncz jutalékot, — s vármegyénk jegyzőkönyveiben nem találunk többé oly adatokra, — melyek az ujoncz hátralék kiállítása tekintetében tett intézkedésekről tanuskodnának.

A később kiállítani rendelt ujonczok is minden hiány nélkül kiállittattak; s vármegyénket e részben mulasztás egyáltalán nem terheli.

Az ujonczozás körüli teendők élén találjuk Okolitsny István őrnagyot; ki pedig egyideűleg a szabadcsapatok kiállítása s szervezésénél is a legnagyobb tevékenységet fejté ki. Valóban a legnagyobb méltánylást s hálás elismerést érdemel ezen férfiú buzgalma, mi egyik legfőbb tényezője volt annak, hogy vármegyénk a honvédelmi harczban teljes erejét kifejthette.

Lesz alkalmunk ismertetni azon erő kifejtést, melyet vármegyénk honvédei felszerelésénél tanusított, névszerint megismertetni vármegyénk derék honvédeit, s hogy ki melyik vezér alatt melyik zászlóaljnál küzdött, s megnevezni azon hősöket, kiket áldozatokul kívánt a szabadságharcz.

III.

TÖBORZÁS HONVÉD ZÁSZLÓALJAK, RÁKÓCZI CSAPAT
ALAKÍTÁSÁRA, KIEGÉSZÍTÉSÉRE. ÖNKÉNTESEINK
BEOSZTÁSA AZ 59-IK HONVÉD ZÁSZLÓALJBA.

Vármegyénkben az 1849. év elején válságos helyzet uralkodott.

Ha nem tekintjük is a közélet minden terén nyilvánult bonyodalmakat, a honvéd ujoncz hátralék kiállítása, szabad csapatok szervezése, felszerelése, önkénteseink ellátása, nemzetőreink felváltása, úgy az élelmi raktárak, hadszertárak, kórházak alakítása, önvédelmünkről való gondoskodás, teljesen elégségesek lehettek arra, hogy az oly erősen igénybe vett nép áldozatkészségét kimerítsék, hazafiui érzületet próbára tegyék.

De népünknek általában, s különösen egyes községeknek áldozatkészsége kimeríthetetlen volt, s hazafias érzülete tág tért nyitott még az egyes hadcsapatok megfogyatkozott létszámának kiegészítésére, új honvéd zászlóaljok, szabad csapatok alakítására szervezett toborzásoknak is.

Voltak zászlóaljok, melyeknek hadkiegészítési toborzása, az egész szabadságharcz alatt vármegyénkben működött.

Hol egyik, hol másik községben tüzetett ki egy-egy újabb toborzó zászló, s hogy nem csekély eredménynyel, igazolják az előjárók által nem ritkán emelt azon panaszok, hogy a községi hadjutalék kiállítására nem képesek,

miután a toborzók a legalkalmasabb hadköteleseket magukhoz vonzzák.

Ezen különben nem is lehetett csodálkozni, mert a községek, sőt a vármegye is nem rendelkeztek a toborzásra pénzzel, nem tudták honvédeinket felruházni; míg a toborzók a besorozott ifjakat minden jóval ellátták s azonnal igen csinosan felöltöztették.

Az első számú huszár ezred tartalék századja az 1849. év elején Békésen volt elszállásolva; s ennek parancsnoka Blasék Mihály százados napról-napra értesíti a vármegyét vagy a községet, hogy egy-két »Békés városától állított honvéd ujoncz, a lovassághoz való különös hajlandósága végett az I-ső huszár ezredbe besoroztatott.«

A tartalék század nyílt toborzást nem üzött, hanem fényes felszereléssel tartott utczaí meneteket, gyakorlatozat, s így édesgette magához a kiszolgált huszárokat s a hadköteles ifjakat.

Karácsony után érkeztek ugyancsak Békésre a Károlyi huszárok.

Ezen ezredet, mint tudjuk gr. Károlyi István hazafiúi lelkesedése teremtette, s az első vitézeket Czegléd, Körös, Kecskemét környékéről toborzotta; de Békésen, Szent-Andráson, Öcsödön, K.-Ladányban, majd Gyulán és Csabán toborzott vitézeivel vármegyénkben lett az tökéletesen szervezve s hogy nem csekély számmal járult az ezred alakításához vármegyénk, lesz alkalmunk feltüntetni. Az ezred tisztjei között találjuk vármegyénk fiai közül: Czigler György, Simay Lukács, Simay Gusztáv, Omazta Nándort, gróf Almásy Dénest s Wieland Károlyt.

Volt toborzó biztosa vármegyénkben a Kossuth, Miklós és Lehel huszároknak is, s nem távozott egyik sem, hogy néhány vitézt ne vitt volna a harczterre.

Az első honvéd vadász ezred részére január 19-dikén kezdetett meg vármegyénkben Gyulán a toborzás, s mint

érdekes okmányt közöljük a toborzásra vonatkozó nyílt rendeletet, melynek következtében az ujonnan alakítandó honvéd vadász ezred felállításához szükséges legénység betoborzása végett Békésmegyében, nevezetesen Gyula városában toborzói tisztül Rásony Mór hadnagy ur kiküldetik, minek következtében megkéretnek az illető előjárók, fent nevezett toborzói tisztnek a szükséges előfogatokat álladalom költségén nyugtatvány mellett rögtön kiszolgáltatni, és neki a haza iránti eme hasznos célban segédkezet nyújtani. — Kelt N.-Várad, január 17. 1849. P. H. Ormay Norbert, m. k. őrnagy az ezrednek parancsnoka, Láttam: Cserey alezredes.

Ezen ezred számára is szép számmal toborzottak.

Vármegyénkben volt elhelyezve az 1849. év elején az egész 69. gyalog zászlóalj, mely szintén több egyént toborzott.

Legélénkebb s legeredményesebb volt azonban a Rákóczi csapat számára eszközölt toborzás.

A Rákóczi csapatot Biharvármegyében Vasvári Pál alakította, s a toborzás mindjárt kezdetben átcsapott vármegyénknek Biharral határos községeibe.

Papp Károly toborzó hadnagy, később K.-Ladányban jegyző február hó 21-dikén Füzes-Gyarmaton tüzte ki a toborzó zászlót; azonban buzgólkodását nem igen kísérte eredmény. Füzes-Gyarmatról írja február 27-éről a vármegye alispánjának, hogy »hazánknak ily veszélyes körülményei között több védő karokra lévén szüksége, úgy hiszem megyénk börtönében többen vannak olyanok, kiket nem annyira a gyógyíthatlan rosszszaság, mint ifjai heveség s rábeszélés következtében elkövetett tettek zártak ki az emberek társaságából s lakolnak bűneikért a börtön falai közt, kik inkább szeretnék ottan töltendő idejüket a haza oltalmára fordítani, s vérökkel mosni le az őket jelenleg bélyegző gyalázatot, mint tespedni a lelket gyötrő unalom karjai közt; ha volnának ilyenek, számokra nyittatnék meg

az ajtó, nyujtassék nekik az alkalom magokat érdekesíteni az emberi szeretetre. Minthogy pedig ez leginkább tisztelt alispán úron áll, engedje meg nekem, mint e megye polgárának jelenleg pedig a »Rákóczi« névvel nevezendő szabad csapat részére toborzónak, hogy szólítsam fel őket, s az ajánlkozókat ha lehet, hadd nyerjem meg a hazának. E kérelmem előterjesztésére az bátorít fel, hogy már ez nem régen Debreczen városában is megengedettett és mondhatom, hogy ezek a legbecsületesebben viselik magukat.»

Igy sem segíthetett a toborzás sikertelenségén; mert az alispán ragaszkodva a vármegye által e tekintetben már kifejezett irányelvekhez, a kérelmet magtagadta, nem emelt azonban egyébként nehézségeket a toborzás ellen.

Később, midőn a kormány sem tett kifogást az enyhébb büntetéseket besoroztatása ellen s több vármegye a harczterre küldte foglyait: alispánunk s a vármegye közönsége is újra tárgyalás alá vette a kérdést, s elrendelte a foglyok összeírását s osztályozását, s reményt nyujtott a toborzó hadnagynak, hogy előterjesztett kérelmére figyelemmel lesz.

Ily ígéret folytán nem sokára ismét megkezdte a toborzást Papp Károly, s toborzott és elvitt is a foglyok közül többeket.

Ápril elején újra megjelent Gyulán s írja az alispánnak: »megérkeztem megegyeszer Békésbe, megkísérlem Szokolai biztatásából Orosházán a toborzást. De mielőtt ezt tettem volna, — személyesen ohajtottam alispán urat kérni az iránt, hogy a legközelebbi alkalommal tett ígéretéhez képest, mostanában törvényszéket tartva, az akkor elmarasztaltak közül az ajánlkozókat csapatunk részére elküldje. Tapasztalt tiszta hazafisága bátorít, hogy e kérelemmel alkalmatlankodjam, bátorít pedig azon eddigi tapasztalat is, hogy azon egyének, kiket e megye börtönéből magammal vittem; mindnyájan a legjobban viselik magu-

kat és csak egy van, ki büntettetett. Nyolczvan egyénre volna még szükségünk, ezeket szeretnénk, ha minél hamarabb előteremthetnénk. Egyrésze csapatomnak már Erdélyben van, s más része most a másnapokban indul, utolsó része pedig azonnal, mihelyt kiegészítve leend. Csapatunk érdeke kívánja, hogy rögtön vigyem magammal az ajánlkozókat jelenlegi törzshelyünkre Szalárdra.*

A Rákóczi csapathoz toborzott egyének többnyire azok voltak, kik a mult évi zavargások alkalmából kerültek fogóságba, — leginkább jóraavaló, a félreértett szabadságeszmék által elszédített, — legelő felosztási ügyekben rosszakaratulag felizgatott egyének.

Tudjuk a Rákóczi csapat szomorú sorsát. Hős vezérükkel Vasvári Pállal Erdély bércei között pusztultak el a legnagyobb részben s megváltották hősiességükkel, elvérezve a hazáért, a társadalmi rend ellen elkövetett vétkeiket.

S ily körülmények közt nem tartózkodunk attól, hogy a rendelkezésünkre álló adatok alapján, bár hiányosan is, neveiket közöljük.

Legtöbb egyént a Rákóczi csapatba Orosháza adott ; s ezek a következők voltak :

Bors János, Cseh Mihály, Győri István, Cseh István, Szokolay Sándor, Csepregi Ferencz, Sárközi József, Sárközy György, Hézer Varga György, Orbán István, Pap Horvát János, Fehér István, Tóth János, Nagy Tóth János, Nagy Horvát István, Meskó István, Ballai István, Trutz István, Vági András, Vági Mihály, Németh István, Ádász Márton, Szokolay Pál, Nagy György, Molnár Mihály, Bikádi István, Benkő István, Pápai Mihály, Csete Mihály, Izácski Mihály, Benkő József, Szemenyei István, Juhász István, Séllei András, Séllei János, Berta András, Baranyai István, Szokolay János, Csizmadia András, Zuba György, Keresztes Mihály, Séllei Mihály, Kötze János, Kötze György, Kis István, Batsur

József, Antali János, Gyarmati Mihály, Vági János, Gajda András, Farkas Péter, Görbits József, Patzul János, Szemenyei Pál, Németh György, Molnár János, Dékán György, Karó József, Fazekas Mihály, Rátz József, Virág János, Berta Mihály, Pataki György ; összesen : 64-en.

A Füzes-Gyarmatról toborzottak a következők :

Papp Károly főhadnagy,

Csató Sándor, Andrási Sándor őrmesterek.

Sárándi Sándor, Hajdu János, Nyilas Imre, Nagy István, Oláh János, Musika István, Budai Imre, Kis István, Kovács Mihály, Huszár Lajos, Szabó Mihály, Barta János, Hegyesi Mihály, Beke János, Czeglédi János, Gonda István, Eszesnyi János, Toltsvai Péter, Tóth B. Sándor közsítézek ; összesen : 22-en.

Ezekon kívül, hogy voltak-e s kik Békésvármegyének a Rákóczi csapatban adatok hiányában meg nem határozhatjuk.

Az 1849. év elején, különösen február és március hónapokban megkisérelte vármegyénk, önkéntesei megfogott csapatait is toborzás útján kiegészíteni.

Többen elhullottak a csatákban, vagy harcsképtelenné lettek, sokan pedig mint honvéd hadkötelesek honvéd zászlóaljakba osztattak be, s így megfogyatkozva sikeres hadműködésre alig használtathattak.

Nem volt azonban a toborzásnak kívánt eredménye ; de szétosztatásuk is felette károsnak látszott a honvédelemre.

Már február hóban arról értesült a vármegye védbizottmánya, hogy önkénteseink a 29-ik honvéd zászlóaljba olvasztatnak be.

E hírek részben valónak is bizonyultak.

Az 59-ik honvéd zászlóalj őrnagya Szent-Iványi márt. 20-ról Soborsinból következőket írja a védbizottmánynak.

»A védbizottmány 215. sz. a. kelt megkeresésére a parancsnokság értesíti a védbizottmányt, miszerint a két vitéz békesi század ministerialis rendelet folytán, a honvéd

59-ik zászlóaljhoz beosztatott; mindazonáltal önkéntes század megmarad a szükség idejéig, s ez megszűnván a zászlóalj ujonczozás után ki fog egészíttetni, szabadságukban állván a békési századoknak eloszlani.

Most azonban a hazának érdekében felszólíttatik Békés-megye védbizottmánya, hogy megyéjének rettenthetlen gyermekeiből, az annyi csatákban hőiesen elhulltak helyeit egészítse ki, — kötelességének érezvén a parancsnokság a védbizottmánynyal tudatni, hogy e két század bátor s elhatározott tiszteinek vezérlete alatt magát minden alkalommal kitüntette.«

A védbizottmány jóváhagyólag tudomásul vette ^{476/1849.} sz. a. kelt határozatával »vitéz önkénteseinknek az 59-dik honvéd zászlóaljba történt beosztását, s a századok kiegészítésére készséggel vállalkozott, megkeresvén a zászlóalj parancsnokát, hogy az elesetteknek, elfogottaknak s elnyomorodottaknak névszerinti kimutatását sürgösen közölje s gondoskodott a századok ellátására szükségelt költségek fedezetéről is.«

Önkénteseink tehát már 1849. évi mártius hó közepétől kezdve a rendes honvédek soraiban küzdöttek.

Láthatjuk ezen adatokból, hogy vármegyénk közönsége nemcsak a törvényszerű hadjuttalék kiállításával, szabad csapatok alakításával igyekezett megfelelni honvédelmi feladatainak, hanem a hazafiui kötelességérzet mindenütt helyt állt ott, hol a hazának érdekei harczosokat igényeltek, s az erő kifejtésben vármegyénk, a megfelelő helyet az ország törvényhatóságai között elismerésre méltóan kivívta.

IV.

FELSZERELÉS. FEGYVERGYÜJTÉS. HADSZERRAKTÁR.

A honvéd ujoncz-hátralék kiállításánál s a szabad csapatok szervezésénél nem kevesebb gondot okozott a vármegye közönségének azok felszerelése.

A vármegye pénzügyi helyzete 1849. év elején is igen kedvezőtlen volt. A minden lépten nyomon felmerülő honvédelmi szükségletek fedezésére nem rendelkezett pénzzel. Már az 1848. év folyamán egyes tehetősebb birtokosok segítettek időnként adományaikkal, kölcsöneikkel a szorongatott helyzeten, míg a kormány pénzt küldhetett a szükségletek fedezésére. E pénzküldemények is azonban rendszert csak részben fedezték a szükségletet, s így a zavar folytonos volt.

Különösen nehéz volt a vármegye helyzete az 1849. év elején, mikor a szabad csapatok szervezése és felszerelése is nagyobb kiadásokat okozott s ezenkívül még az élelmi szerek, fegyverek s hadiszerek összegyűjtése is tetemes összegeket követelt.

Mégsem voltak ezen nehézségek oly mérvűek, hogy a vármegye honvédei és szabad csapatai felszerelését legalább is türhetően nem eszközölhette volna, mert egyesek áldozat készsége ismét elhárította a felszerelés körül előállott zavarokat.

A vármegye bizottmányának 138. sz. jegyzőkönyvi czikke tanuskodik például arról, hogy Beliczey József tábla-

biró már több ízben tanusított hazafiúi áldozat készségével ujabban is kitűnt, amennyiben a felszerelési költségek fedezésére 2000 frtot adott; a következő cikk pedig tanuskodik arról, hogy mily szorongatott helyzetben volt a vármegye, mert a tehetősebb birtokosok kölcsönök adására hivatnak fel s a kormánytól segély kéretett.

Nem ismertetjük részletesen azon nehézségeket, melyekkel a vármegyének a felszerelési szükségletek előállítása körül megküzdeni kellett, — közöljük egyszerűen az előállított felszerelési tárgyak mennyiségét s ez tanuskodni fog vármegyénknek e téren is kifejtett tevékenységről.

A honvédek számára szükségelt ruhaneműek előállításával Bogyó Alajos t. főügyész volt megbizva.

Január 5-én terjesztette elő kimutatását a honvédek részére készítettett ruhaneműekről, s e szerint készült a vármegyében 2226 darab köpönyeg, 2162 nadrág, 2030 sapka, 2208 pár bakkancs és sok más mindenféle felszerelési tárgy.

Január 18-án a vármegye főpénztárnokának jelentése ismét nagy mennyiségű ruhaneműekről számol el, melyekre a honvédi pénztárból 944 frt fizettetett ki.

Láthatjuk ezen adatokból, hogy a nagy mennyiségben előállított ruhaneműek még saját honvédek szükségletét sem fedezték; s a pótlólag kiállított honvéd ujonczainkat, már, mint az alispán értesíti január 7-éről a hadmegyei parancsnokságot egyáltalán nem volt képes a vármegye kellően felruházni.

Legfőbb akadályát képezte a még szükségelt ruhaneműek előállításának az, hogy a vármegyében az 1848. év vége fele összeszedett 28 ezer rőf vászon, 500 rőf posztó s 10 ezer forint ára bő, jó része Nagy-Váradra szállított s az 1849. év elején már nem lehetett előteremteni az anyagot, melyből honvédek ruha szükségletét elláthatta volna.

Gyakran kapott vármegyénk közönsége egyes hadparancsnokoktól is felhívást, hogy honvédek részére küldjön ruhát, különösen fehérneműeket s habár felettébb nehéz volt az időnként sok bajjal beszerzett anyagokból munkás kezek hiányában azokat előállítani, — soha sem voltak a felhívások eredménytelenek.

A lakosság áldozat készsége a felszólításoknak mindenkor a legszebb eredményt biztosítá. Oly nagy mennyiségben gyűlt össze időnként mindenféle ruhanemű, hogy elég bőven juttathatott vármegyénk a hozzá folyamodóknak is.

A helyzet megvilágosítására szolgál a 69-ik honvéd zászlóalj parancsnokának vármegyénk alispánjához intézett s február hó 13-án kelt következő felhívása.

„Minek utánna e megyebeli Békés városában fekvő zászlóaljamhoz Máramaros megyéből 379 ujoncz honvéd érkezett, kik felszeretlenül és nagy részt ing nélkül szőrdarócczal vannak fölruházva és azon időtől, mióta utnak indítottak tiszta ruhát sem vehettek: felkérem tehát t. alispán urat, hogy valamint a Károlyi huszárok számára szükséges fehér ruhát megajánlotta, ugy ezek számára is, kik ugyan nem magyarok, de magyar hon függetlenségéért éltöket feláldozni készek, minthogy Biharmegyének, mely ezen zászlóaljat felruházza, fehér ruhája már nincsen, az elkerülhetetlenül szükséges 758 pár fehér ruhának nyugtatvány mellett mentül előbbi megnyerésében segéd kezet nyújtani sziveskedjék. Földvály György sk. őrnagy.“

A védbizottmány azonnal értesítette Földvály őrnagyot, — hogy „miután részint a 30-ik és 58-ik zászlóaljak, részint a 10-ik és 16-ik számú huszár ezredek részére nagyobb mennyiségű fehér ruhákat szolgáltatott már ki, — a kívánt mennyiséget azonnal el nem küldheti, de azonnal felhívta a községeket a még szükséges fehérneműek beszerzésére, s remélhetőleg egy hét alatt a haza védelmére küldött derék hadfiak szükségletét készséggel előállítja.“

Nem csak egyes hadcsapat parancsnokok, de maga a kormány is fordult vármegyénkhez fehérnemük készíttetése iránt.

Igy maga a hadügyminiszter hívja fel az alispánt február 24-én 4215. sz. a. kelt rendeletében, hogy „miután a katonaság által nyáron viselni szokott sávoly foszlányokra való kelme Békésmegyében köztudomás szerint főkép Csabán nagy mennyiségben készül, — szükségesnek látja ezen czikkekből szükségletét az álladalom részére jó eleve biztosítani s e végből szedesse össze az alispán a meglevő anyagot s készíttessen tovább amennyit lehet, hogy a katonaság ellátható legyen.“

Ezzel egyidejűleg Boczkó Dániel kívánt a vármegyétől a katonai kórházak számára 500 drb. lepedőt s 200 szalmazsákot s a tűz telep számára 1000 vagy 2000 drb. zsákot s több ilyen felét; s ezen kívül csaknem minden nap érkeztek katonai küldöttek, kórház felszerelési tárgyak vagy ruhaneműek beszerzése végett.

Ily igényeknek a vármegye a legnagyobb áldozatkészség mellett sem lehetett képes eleget tenni, ha a lakosság szolgáltatott is anyagot, — nem lehetett azt elkészíttetlen felhasználni. Ezen a bajon is igyekezett segíteni a védbizottmány, márczius elején már nagyban készültek a kórházi felszerelési tárgyak s fehérneműek a vármegye „dolgozó házában“ Gyulán, Budjáts Andor várnagy vezetése alatt; s Csaba város kapitányának Such Józsefnek ápril 11-én kelt s az alispánhoz intézett jelentése arról értesít, hogy ott a városházánál posztó készíttéssel foglalkoztak s a „dolgozó házba eddig már 123 rőföt be is szállítottak, s 69 rőf ismét készen van.“

A ruhaneműek előállításával egyidejűleg a fegyverek össze gyűjtése is fontos feladatát képezte a vármegye közönségének.

A honvédelmi bizottmány elnöke, 1848. évi december hó 30-án Budapesten 7023. sz. a. kelt rendeletében fel-

hatalmazza gróf Hadik Gusztáv ezredest, a 4-ik hadmegye parancsnokát, hogy hadmegyéjében magánosoknál, s szolgálaton kívüli katonai egyéneknél található minden fegyvert beszedjen, „szoros kötelességévé tétetvén egyszerűsmind nevezett ezredes hadmegyéjében hivataloskodó minden köztisztviselőnek és hatóságoknak, hogy a fegyver beszedésben segítségül lenni mulhatlan hazafi tartozásuknak ismerjék s az ezredes urnak e tárgyban intézkedéseit gyorsan és sikeresen teljesítsék.“

Ezen rendelet folytán Hadik ezredes, már január 1-én felhívta a vármegyét, hogy „minden községben, mindenkitől löfegyvereiket elszedvén, legfeljebb 14 nap alatt Gyulára együvé gyűjtesse, mikor azokat személyesen átveszi s a tulajdonosokat illő kárpótlásban részesíteni fogja.“

A vármegye közönségének igen sok gondot adott szabad csapatainak felfegyverzése. Volt fegyver elég, magánosok birtokában, de nem lehetett azokhoz jutni, mindenki féltékenyen őrizte fegyverét. A kormány rendelet megkönnyítette a hatóságok eljárását, s csak hamar habár nem is a kitűzött időre igen nagyszámmal állottak a jó és rossz löfegyverek rendelkezésre; de a vármegye nem nagy készséget tanusított arra, hogy az állam részére biztosítsa azokat, elsőbb feladatnak tartotta szabad csapatai felfegyverzését, miután az 1200 egyént alig 50—60 használható löfegyverrel küldte a harctérre. A beszedett fegyverekből első sorban tehát szabad csapatait látta el, úgy hogy azoknak márczius végén már több mint 900 löfegyverük volt.

Jutott elég az állam számára is, — s így nem róvta a vármegye terhére a beszedett fegyverek felhasználását.

Gondoskodott azonban a hadmegyei parancsnokság arról, nehogy a beszedett fegyverekkel ismét más csapatok láttassanak el s kiküldött a vármegyébe egy fegyverbeszedési bizottmányt, mely Szabó János hadnagy vezetése mellett mártius hóban megkezdte működését Csabán.

Nagy sikerrel működött e bizottság. Volt fegyver elég, — s pénze már az első nap elfogyott, s kérte a vármegyét, adjon vagy 2000 frtot s talán, hogy kérésének nagyobb nyomatékot adjon, követelte a szabad csapatbelieknek kiosztott fegyvereket.

Volt alapja a hadnagy követelésének, -- mert a szabad csapatok részére kiosztott fegyverekre, Vukovics kormánybiztos 6897 frt 36 krt fizetett ki Ormos János és Nuszbek József megyei kiküldötteknek martius 25-én, úgy látszik azonban, hogy a kifizetés alkalmával a kormánybiztos tévedésben, — legalább azon hitben volt, hogy az állam részére beszedett s a hadmegye által átvett és a Rákóczi csapatok részére kiosztott fegyverek becsárát fizeti ki.

Vukovics kormánybiztos még február 22-én megke-reste a vármegye alispánját, hogy »a Rákóczi csapat számára, mely jelenleg alakittatik, minél több alkalmas fegyvereket szedessen össze, és a csapat alakításával megbizott Vasvári Pálnak jegyzék mellett adja át s egyszersmind a szükséges utalványozás végett őt a fegyverek összes becsáráról értesitse.«

Ezen rendelkezés volt alapja annak, hogy a vármegye Vukovicstól a 6897 frt 36 krt követelte s meg is kapta, — bár a beszedett fegyverek egy részével saját szabad csapatait is felszerelte.

A fegyverek beszedése, becslése sok nehézséggel járt s a becsár kifizetése sok panaszra adott okot. Egyes községek, különösen Gyula, honnan a legtöbb fegyver szedett be, folytonosan panaszkodtak a kormánynál, hogy nem fizetik ki fegyvereik árát. A hadmegye nem fizetett, mert nem kapott fegyvert s utasította a panaszosokat, forduljanak Vukovics kormánybiztoshoz, ki aztán ellátva levén a Rákóczi csapatok fegyverrel, fizetett s megszüntette a panaszokat.

Később a vármegyének vissza kellett fizetni a saját csapatai számára kiosztott fegyverek becsárát.

Szabó János hadnagy folytonosan a vármegyében működött s gyűjtötte a kifogyhatatlannak látszó tárházból a fegyvereket, oly sikerrel, hogy ezrekre ment az összeszedett löfegyverek száma.

Gyűjtettek a vármegyében mindenféle hadiszerek, ágyúgolyók, ólom, czin és réz nagy mennyiségben.

Igen érdekes jelenetről kell e helyen megemlékeznünk, mely összefügg a hadiszerek gyűjtésével.

Az önkéntesek egyik őrtálló vitéze hallotta, hogy a mellette elhaladó tisztek az aradi vár sikertelen ostromlásáról beszélnek s az ágyú golyók hiányát tekintik egyik okául a sikertelen működésnek. Megszólította őket:

„Uraim, tudok én ágyúgolyót eleget, ha csak az a baj.»

A tisztek mosolyogva fordultak hozzá s kérdezték:

„Hát fiú, hol van az a golyó garmada?»

„Gyulán — szolt az őr, — a török időből maradt ott anynyi, hogy több se kell az aradi várnak.»

Ez a jelenet volt alapja Török Gábor, tábor ellátási kormánybiztos által márczius 6-án 1647. sz. a. vármegyénk alispánjához intézett megkeresésnek, melyet azért is közlünk, mert tanúskodik arról, hogy az aradi vár ostromlásánál mily hiánya volt a hadiszereknek.

»Az aradi tábor jelenleg a bombák és golyók dolgában elannyira meg van szorulva, hogy minden erőmegfeszítés mellett sem képes a várból városunkra az eddiginél sűrűbben irányzott lövéseket és bombázást kellőleg viszonzni, és noha a déznai és zimbrói vasgyárakban a golyók öntetése sok fáradsággal és költséggel már folyamatba is tétetett, mindazáltal még az sem elegendő arra, hogy a szükségét oly hamar mint megkivántatik, fedezné.

Mint értésemre esett, még a török háború idejéből a gyulai várban nagyobb számú golyók és bombák maradtak

hátra, melyek földdel betakarva voltak, ugyanazért tekintvén azoknak ott helyben haszonvehetetlenségét, és az itteni szükségét, szorgosan kérem tisz. alispán urat, méltóztatassék azon esetben, ha e célból kiküldött Háán Ferencz honvéd tüzér őrmester által ágyúinkba haszonvehetőnek találatnának azonnal kiadatni, és az ide szállításra a szükséges kocsikat készpénz fizetés mellett kirendelni.

A golyók és bombák tulajdonosa hazafi érzeténél fogva azokat úgy hiszem, a Haza oltárára ingyen is átengedendi, ha azonban kárpótlást követelne, sziveskedjek azt velem tudatni.»

Az alispán azonnal össze is szedette az egyes lakosoktól a török ágyúgolyókat s elküldött Aradra 85 darabot.

A vármegyének már régebben is volt fegyvertára, azonban a nemzetőrség felszerelésénél már kiürült az, — most újra felmerült szüksége fegyver- s hadszerraktár alakításának. Azon fegyverek, melyek az állami fegyverbeszedő bizottság által, mint nem használhatók, nem vétettek át, — összegyűjtettek a vármegye által s átalakítás s gyökeres javítás után raktározattak a fegyvertárban. Ezen előre látó gondoskodásnak tulajdonítható az, hogy midőn az év közepe táján újabb honvéd zászlóaljak alakítottak s úgy a vármegyének, mint az államnak nagy szüksége volt fegyverekre: készen találták azokat, úgy hogy a később kiállított honvéd ujonczaink felfegyverzése s felszerelése már nem sok nehézséggel járt s képes volt vármegyénket fegyver- és hadszertárából a 4-ik huszár ezred 2-ik tartalék százada részére több mint 100 darab kardot, s más századok részére is kisebb-nagyobb mennyiségben fegyvereket s május hóban pedig több mint 450 darab fegyvert s különböző felszerelési tárgyakat az állam részére minden megtérítés nélkül kiszolgáltatni.

Volt hadszerraktára az év elején Gyulán az államnak is, — mely azonban csakhamar áthelyeztetett innen Kis-

Ujszállásra. -- Ennek igazolására szolgál a vármegye bizottságának 172./1849-ki határozata, — melynek alapján megkeresi Somossy Ignác tábori kormánybiztost Kis-Ujszálláson, — hogy a 250 szekeren szállított hadiszereket átvevén, — az előfogatonként kialakult 2 frtot az illetők számára fizesse ki.

Későbbi kormányintézkedés folytán a löszerraktár nem Kis-Ujszállásra, — hanem máshova s megyénk által Túrkevéig szállítottatott el.

Berendezett a vármegye Gyulán tölténykészítő műhelyt is, melynek vezetője Budjács András várnagy volt, s ennek jelentéséből tudjuk, hogy február 8-án 8199 darab erős tölténynyel számolt el.

Füzes-Gyarmaton is létezett átmeneti hadszerraktár.

A Nagy-Váradról szállított hadszerek rendesen Füzes-Gyarmaton raktározattak le s innét szállítottak azok Szolnokra, vagy más helyekre.

A szállítás igen nagy terhet rótt sárréti községeinkre, úgy hogy azok alig voltak képesek előállítani a szükséges fuvarokat. — Sipos Sándor vármegyei esküdtnak, az alispánhoz tett jelentéséből tudjuk, — hogy 70–80 előfogatot kellett kiállítani Szeghalom s F.-Gyarmat községeinek a hadiszerek tovább szállítására, s panaszkodik, hogy a tisztek ökörszekereket elfogadni nem akarnak, — holott a folytonosan útban levő ló-állomány a szállításban kimerül, s ha a lakosság szolgálatkészségét fenntartani akarjuk, e helyzeten segíteni kell.

Akart is a vármegye segíteni, de nem lehetett, — mert más községek még jobban igénybe voltak véve a fuvarozással; de azért a sárréti községekben a lelkesedés nemcsak fenntartotta, de fokozta az áldozatkészséget. — Panaszkodtak, de panaszra nem adtak okot.

V.

TÁBORI KÓRHÁZAK.

Mint már jeleztük, a közegészségi állapotok az 1848. évben nagyon meg voltak rendülve, s az 1849. év elején nem hogy javúltak volna, de rosszabbúltak. Typhus és cholera, különösen a menekülők s hadi foglyok nagy számának elhelyezése után, ugyszólván dühöngött.

A vármegye közönsége, egyrészt a kormánynak e részben vett rendelete alapján, másrészt saját jól fel-fogott érdekében is szükségét látta a legkiterjedtebb óvintézkedések megtételének. — Első sorban a betegek számára készítettett elkülönített barakkokat, s igyekezett az egészségeseket úgy elszállásolni, hogy ezek úgy, mint a lakosság, a ragályozástól megvédessenek.

De a bajok így sem voltak orvosolhatók, mert a legfőbb tényezője a közegészség biztosításának, a tisztaság hiányzott. A menekülők s hadi foglyok legnagyobb része nélkülözte a legszükségesebb fehérneműeket is. — Első feladat volt tehát ezen hiányon lehetőleg segíteni, s midőn már tűrhető állapot létesítettett e tekintetben is, — felmerült újra a baj, a vármegyénkbe szállásolt katonaság körében. Láttuk a 69-ik zászlóalj parancsnokának a vármegyéhez intézett megkereséséből, — hogy a zászlóaljhoz Máramarosból küldött nagyszámu ujonczok szőrdarócban, ruha, különösen fehérneműek nélkül érkeztek meg. Így volt

kisebb-nagyobb mérvben más zászlóaljknál is, s bekövetkezett az, mitől tartani lehetett, hogy a nagy hidegben s a megrendült közegészségi állapotok mellett, kitört a ragályozás, habár nem nagy mérvben a katonaság között is.

Ehez járult még azon körülmény, hogy a közeli harczterekről csaknem naponként érkeztek vármegyénkbe beteg s sebesült szállítmányok.

Kezdetben, — miután a szűk megyei kórház nem volt képes befogadni a betegeket, — egyes középületekbe, magánházakba helyeztettek el ezek, s az iskolák sebkötélék s tépések készítésére rendeztetek be.

Ily körülmények közt elodázhatlanná lett kórházak alakítása.

A legtöbb beteg s sebesült Gyulán volt, legelőször tehát itt alakíttatott két katonai kórház, s e célra a róm. kath. nagy iskolák szereltettek fel.

Dr. Glück hadnagy volt a kórház orvosa, s ennek a vármegyéhez intézett jelentései tanúsítják a gyógykezelt betegek, — leginkább sebesültek nagy számát.

Folytonosan nagy szükség volt a kórházban sebkötélék s tépésre.

A vármegye levéltárnoka Szánthó Albert kezelése alatt állottak a kórházi szerek s ennek kimutatásából tudjuk, hogy a gyulai kórház számára február 20-án nagymennyiségű vászon darabok, tépések szolgáltattak ki, s már február 23-án azt írja a kezelő orvos, hogy a »2. számú kórházba több beteg honvéd érkezvén, kik majd egészen meg vannak fosztva fehér ruhától« — s kér azok részére sürgősen néhány inget stb. küldeni. A szükségesek kiszolgáltatván, — 28-án újra kellett 12 inget s 12 gatyát küldeni. Ugyancsak február 28-án érkezett sebesültek számára márczius 1-én küldeni kellett 3 pár fehér ruhát, sebkötéléket s tépést, s hogy ezen küldemény sem elégítette ki a szükségletet, tanúsítja az orvosnak a vármegye

közönségéhez intézett felhívása, — melyet a helyzet megvilágítására közlünk: »Rendíthetetlen hazafias buzgalmukba vetett bizalommal vagyok bátor hozzájok a szenvedő s a hazáért vérző honfiak nevében folyamodni, miszerint e megye székhelyén, t. i. itt M.-Gyulán létező kórházainkban nagyszámu betegeink a hosszas táborozás alatt fehérneműekben annyira megfogyatkoztak, hogy ha a bár sokat áldozott hazafiak ebbeli szükségsein nem segítendnek, — kórházunkból a tisztaság, — mely az egészség visszanyerhetésének fő eszköze, — egészen ki leend zárva. Kérem ezért önöket, polgártársakat, hogy a most igen szükséges 12 pár fehér ruhát a buzgó honleányok résztvevő sziveségéből eszközöljék ki, továbbra pedig még néhány darabról gondoskodni sziveskedjenek.«

Márczius hó 14-én érkezett újabb betegszállítmány részére, »sebkötőzésre megkivántató ruhákat, -- 15-án »újra tépést és sebkötéléket« kér az orvos.

Láthatjuk ezen adatokból, hogy a gyulai katonai kórházak mennyire el voltak látva betegekkal és sebesültekkel, — de el volt látva a hadi foglyok kórháza is, — melynek sebésze Ujházi József volt, s úgy látszik, a hadi foglyok nagy része szintén mint sebesült ápolgatott, — mert részükre nemcsak fehérneműeket, de nagymennyiségű sebkötéléket is kellett kiszolgáltatni, — így például Gyula város rendőrkapitánya Pain Antal márczius 18-án 60 pár fehér ruhát osztott ki közöttök s nagy mennyiségű sebkötéléket küldött részükre.

Volt ezen kórházakon kívül Gyulán, a kormány által létesített ideiglenes katonai kórház is, -- melynek parancsnoka Benő János hadnagy volt. Hogy ezen katonai kórház ellátása is nagy részben vármegyénk gondját képezte, tanusítja nevezett hadnagynak az alispánhoz intézett következő megkeresése: »a gyulai ideiglenes kórházban felgyógyult honvédek a fehérneműekben annyira szűkölköd-

nek, hogy különösen a Don Miguel ezredből itt levők, kik még a fehér ruha illetőségüket e folyó évre ki sem kapták, — ma-holnap ruha nélkül lesznek, — ezredjükhöz pedig, — mivel holléte nem tudatik, — felszerelés végett nem küldhetem.

Ez okból, — hallván azt, hogy itt az állomány részére fehérneműek készítettnek, felhiva érzem magamat, mélyen tisztelt alispán urat arra nézve felkérni, hogy a fehér ruhában hiányt szenvedő honvédeket elősegíteni s számukra vagy 20 pár fehér ruhát küldeni méltóztassék.»

A védbizottságnak 146./1849. számú határozatából tudjuk, hogy Damjanics tábornok Gyula városát felkéri, miszerint az ide utasított 80 beteg katonát kórházába vegyen fel s gyógykezeltesse. Azonban nem 80, hanem 224 küldetett, kik nemcsak gyógykezelést igényeltek, — de ételmezésükről s zsoldjukról is a városnak kellett gondoskodni, — erre a város képtelen lévén, a vármegyéhez fordult segélyért, s a vármegye a szegények pénztárából azonnal 300 frt kölcsönt adott, melylyel aztán a város berendezte a »Damjanics kórházat«. melyben a betegek gyógyítását Csausz Lajos és Glaser Károly önként vállalták el, kik a legnagyobb buzgalom mellett sem láthatván el a sebesülteket, — Erkel Rudolf, vármegyei főorvos is segítségükre sietett. — A kórház igazgatása pedig Finke századosra bízott.

Hasonló volt a helyzet Békésen is, — hol szintén volt katonai kórház, — mely ugyan a kormány által állíttatott fel, s a szükségletet a kormány fedezte, — azonban a vármegye kénytelen volt azt is ellátni fehérneműekkel, sebkötélékkel, sőt pénzzel is.

A vármegye pénztárnoka márczius 18-ról jelenti az alispánnak, hogy »a békési katonai kórház ételmezésére az igazgatónak, Kliegl hadnagynak még február 23-án 200

eziüst forintot adott kölcsön, mely ez ideig sem térítettett meg s intézkedést kér a visszafizetés iránt, — miután a pénz a hadipénztár nem nélkülözheti.

A békési kórházban is igen sok beteg honvéd nyert ápolást, úgy hogy az csakhamar szűknek bizonyult a folytonosan érkező betegek befogadására. A járás főszolgabirójának az alispánhoz intézett következő jelentése tanusodik e részben a helyzetről:

„Tisztelt Alispán Ur! Megyei védbizottmánynak J. k. 664. sz. a. kiadott végzése folytán sietek alispán urnak jelenteni: miként a békési kórház igazgatóságát felszólítottam a kórháznak a katholica oskolákban átételére, azonban oly választ nyertem, hogy a catholicusok oskolája nem elegendő a betegek befogadására, mert noha a mai nap kibocsájtott 40 betegekből csak 21-en maradtak, egy pár nap múlva annyi gyűlhet, hogy azokat a catholicusok oskolája be nem fogadhatja, — 2-or a katlanok s minden hozzá tartozó alkalmazások nagyobb költséget igényelnek, mit egy pár napra tenni nem csak nem érdemes, de az álladalom károsodásával lehetne eszközölhető, — 3-or pedig vannak oly nehéz betegek, kiket a felsőbb rendszabályok szerint helyből ki sem lehet jelenleg mozditani, — annál fogva az volna véleménye s kérelme, hogy amennyiben a koroda ugyis Csabára lészen áttétetendő, — rendeztetnék Csabán a kórház azonnal úgy el, hogy az ujjabb betegek mindjárt oda szállitathassanak, hogy itt nem szaporodván hanem fogyván a betegek száma, az egész kórház megszüntettethessék, — midőn tehát annak elrendeléséért s az ezredesnek szerinte felszólításáért alispán urat tisztelettel kérném hazafui tisztelettel vagyok Békésen május 1-én 1849.“

A békési főszolgabíró márczius hó 4-éről azt jelenti az alispánnak, hogy a békési kórház megszüntettetni, illetőleg Békésről Kisujszállásra áttétetni rendeltetett; azonban

a betegek közt 16 van olyan, kiket elszállítani nem lehet s a Békésen levő nagy számú katonaság közt keletkezhető betegek számára, mintegy ötven egyénre szükséges szalmazsákok, pokróczok, lepedők s a főzéshez kívántató edényekről mulhatlanul kell gondoskodni, hogy azok már márczius 5-én használatba is vétethessenek ; s különösen miután Békés városa által a kórház számára adakozásokból előállított ágyak is elvitetnek, azokról is gondoskodni kell, s nem lévén remélhető, hogy ezen szükségletek újabb adakozás folytán megszerezhetők lennének s a város pénztára pedig üres : kéri a megfelelő összeget sürgősen előlegezni.

Elvitetett tehát Békésről a katonai kórház, de úgy, hogy azonnal másikat kellett berendezni, melyben megint nemcsak a hátrahagyott betegek s a helyben állomásozó honvédek betegei ápolottak, hanem szállítottak oda folytonosan sebesültek s a felmerülő szükségletekkel a vármegyének kellett azt ellátni.

Igy például Földváry György a 69-ik zászlóalj őrnagya márczius elején Gratza János főhadnagyot fehérneműekért s sebkötelekekért küldi az alispánhoz, — majd közli kimutatását a kórház részére szükségelt felszerelési tárgyaknak, kérvén a vármegyét azoknak sürgős előállítására, s márczius hó 18-áról pedig báró Schluga Hugó a 69-ik zászlóalj századosa keresi meg az alispánt az iránt, hogy „zászlóalja részére szükséges tépések s kötöző rongyok adakozására hívja fel a vármegye közönségét s a begyülemelő szerek átvételével Boksa kórházi alorvost bizza meg.“

A katonai kórház Békésen a ref. gymnasium épületében állíttatott fel, s a kórház áthelyezésének egyik oka az volt, hogy az iskolát rendeltetésétől az oktatás hátránya nélkül hosszasan elvonni nem lehetett ; azonban fontosabb érdekek háttérbe szorították amaz érdeket, s újra megtelt a kórház, sőt még nagyobb mérvben betegekkal,

mert a csabai vármegyei kórházból is ide szállították az ott el nem helyezhető betegeket.

A vármegye az egészségügy szolgálatában ily nagy mérvben lévén igénybe véve, kezdett kimerülni s midőn a békési kórház s átszállító (transport) ház áthelyezésének költségeit is kénytelen volt fedezni, türelme is fogyni kezdett s a honvédelmi bizottmányhoz felterjesztést intézett, melyben feltárja szorongatott helyzetét.

„A Békésen alakult tábori fiók kórház, így hangzik 262/1849. sz. megyei határozat alapján szerkesztett felterjesztés, valamint átszállító ház részére 550 frt kívántatván s ily nemű megkereséssel a Gyulán levő kórház s tüzéség is járulván hozzánk, egész tisztelettel kijelentjük, miszerint mi annyiszor, amennyiszer a rendelkezésünk alatti pénztárakban pénz van, eddig is megtettük, ezután is megteszszük, hogy kölcsön az illető tisztek nyugtájára adunk, de épen jelenleg oly állapotban vagyunk, hogy a fentebb kívánt 550 frtból csak 200 frtot adhattunk. Hogy tehát ily esetekben a kórodáknak s egyéb kebelbeli katonai intézeteknek fenakadásunk ne legyen, tisztelettel kérjük a honvédelmi bizottmányt, méltóztassék azoknak időnként elegendő pénzzel leendő ellátása iránt intézkedni.“

A csabai katonai kórházban — melyre nézve alig áll adat rendelkezésünkre, — szintén igen sok volt a beteg. Január 2-áról jelenti Kis Péter főszolgabíró, hogy még elkerülhetlenül szükséges 24 darab lepedő, 12 párnahaj, 12 szalmazsák s 2 pokrócz s nem szenved kétséget, hogy ezen kórházba is folytonosan helyeztettek el sebesültek, kitünik egyébként a békési polgármesternek, Asztalos Istvánnak az alispánhoz tett jelentéséből, hogy időnként érkezett betegeket a csabai kórház nem volt képes befogadni, s Békésre kellett azokat szállítani; s a vármegyének, mint más kórházaknál itt is folytonosan ellátni kellett a fel-fel merülő szükségletet, habár a vármegye jegyző-

könyvei tanuskodnak arról, hogy Haan Lajos tanító később lelkész iskolájában fehérneműek, tépés és sebkötélék készíttével foglalkoztatta tanítványait s valószínű, hogy a szükséglet nagy részét e derék honpolgár buzgalma fedezte is.

A vármegyei kórházakon kívül igénybe vették vármegyénk áldozat készségét más vármegyék táborig kórházai is. Így találunk okmányt Aknais segéd tisztől, ki az aradi táborig kórház részére márczius 18-án 272 drb. lepedőt s 18 szalmazsákot vesz át a vármegyétől.

A védbizottmány 122/1849. sz. határozata szerint pedig Halassy Kázmér kormánybiztos kérésére Török-Szent-Miklósra egy mázsányi tépés s nagy mennyiségű sebkötélék küldetett.

Nem vázoljuk tovább a vármegyénk által a honvédelem szolgálatában kifejtett tevékenységet, így tartott ez folytonosan s talán nagyobb mérvben is az egész szabadság harcz alatt, meggyőznek azonban ezen adatok is arról, hogy vármegyénk valamint más irányban, úgy ezen a téren is a legnagyobb buzgalommal igyekezett megfelelni a hozzá fűzött kívánalmaknak.

VI.

NÉPFELKELÉS SZEGED S A TISZAI VONAL VÉDELMÉRE.

A délmagyarországi harctérről menekülők rémes híreket terjesztettek a szerbek hadi készülődéseiről s azon törekvésükről, hogy Theodorovits vezérlete alatt összegyűjtött nagy haderejük egyesülvén a temesvári császáriakkal, első sorban Aradot menti fel az ostrom alól s aztán Szabadkát s Szegedet elfoglalván, innét az egész közép Tisza vidékét hatalmába keríti, — feldúlja.

Ezen hírek csakhamar hivatalosan is megerősítést nyertek. Már január elején Boczkó Dániel kormánybiztos is értesíti vármegyénket a szerbek készülődéseiről, s értesülést nyert a vármegye arról is, hogy a szerb harctéren működő Kiss alezredes a már kivívott előnyöket is kénytelen volt feladni s visszavonult; s e visszavonulásban folyvást üldöztetve a szerbektől, s éhség, hideg s fáradtságtól gyötörtetve, alig lehet képes egy erőteljesebb támadás feltartására.

Nagy szükség volt tehát a szegedi — ez időtájt alig 4000 emberből álló haderő erősítésére, — s kétségtelen, hogy vármegyénket a leverő hírek is sarkalták arra, hogy eltekintve a honvéd ujoncz jutalék kiszámítása hibáitól, — kiállítsa honvédeit a kormány által meghatározott szám-

ban, s hogy egyáltalán nem tett ellenvetést a toborzás útján kiállítottak be nem tudása miatt.

A szerbek nagyszabású készülődései s a szegedi hadtest gyengesége s az ebből eredt aggodalmak teszik megérthetővé azon rendelkezéseket is, melyek vármegyénk erejének minden irányban való lehető legnagyobb kifejtésére irányultak; s azt, hogy vármegyénk az 1849. év elején mintegy előkészített védelmi hadállássá, azon esetre, ha a szerbek Szegedet elfoglalnák s ez teszi megérthetővé azt, hogy ez idő tájt vármegyénkben több mint 3000 honvéd szállásoltatott el.

Ugy látszik, hogy a szegedi parancsnok nem bízott haderejében, bár az napról-napra szaporodott s kész lett volna a szerbek támadása elől elvonulni, talán vármegyénkben keresni védelmi pontot.

Valószínű, — bár e részben adatokkal nem rendelkezünk, — hogy Szeged feladására s a visszavonulásra nézve tett is a honvédelmi bizottmány elnökének előterjesztést; erre enged következtetni a honvédelmi bizottmány elnökének Hadik Gusztáv ezredes és a 4-ik hadmegye parancsnokához 142. E. sz. a. intézett rendelete, melyet — sajnos — csak kivonatossan közölhetünk.

»Ezredes úr! Szedjen össze minden nemzetőr erőt, mely ezennel az egész vidékről rendelkezése alá bocsátatik. Lelkesítse Szegedet, — az nem lehet, az gyalázat volna, — ha Szegednek 55.000 népe maga is nem volna képes magát megóvni.

Ismétlem tehát: Szegedet minden áron tartani kell. Szegednek kitakarításáról gondolni sem szabad.

Kelt Debreczen, január 9-én 1849. A honvédelmi bizottmány elnöke: Kossuth Lajos.*

Ezen rendelet szolgált alapul azon erélyesebb tevékenységnek, melyet Hadik ezredes Szeged védelmére kifejtett.

Mellőzve a vármegye bizottmányát, az orosházi s gyulai nemzetőri parancsnokokhoz közvetlenül rendeletet intézett, — melylyel ezen községek nemzetőreit Szegedre rendeli, — oly szigorú utasítással, hogy azok minden késedelem nélkül be is vonultak Szegedre.

A vármegye közönsége az orosházi s gyulai nemzetőrség Szegedre rendeléséről január 19-én értesült, s bár nem volt ismeretlen előtte Szeged veszélyeztetett helyzete s az ott összpontosított haderő gyengesége, jogaira való feltékenykedésből a védbizottmány 16./1849. sz. határozata szerint óvást emelt az ellen.

»Az orosházi szolgabíró, — így szól a jelzett határozat, — jelenti, miként Gr. Hadik nemzetőrségi parancsnok, Orosháza községe nemzetőrségét a hatóság mellőzésével Szegedre rendelte.

Már a gyulai lovas nemzetőrség kirendelése is ily úton történvén, nem hagyhatja ez eljárást a bizottmány észrevétel nélkül s értesíteni rendeli a nevezett nemzetőri parancsnokot, hogy az 1843/4-ik évi XXII. t.-cz. 24. §-a értelmében bárhova szükségeltetik a nemzetőrség kimozdítása, a megyét, — mint minden község felett rendelkező polgári hatóságot keresse meg jövőre mindenkor.«

A vármegye megkeresésére Hadik ezredes azonnal válaszolt s kifejti, hogy a nemzetőrség Szegedre rendelésénél, mily fontos okai voltak a politikai hatóságok elkerülésére. »Megjegyzem még ezekhez; — írja, hogy veszély idején, — mert ez akkor volt, és háborús napokban valamint egyfelől nincs idő a hosszadalmas útu levelezésekre, — mely az eszme kivitelét késlelteti, — úgy másfelől nem is szükséges, sőt káros hatása lehet a veszély közellétét elhírlelni s minden oldalról segély sürgetések által azt mintegy nagyítani.«

A szegedi hadtest parancsnokának aggodalmai nem

voltak alaptalanok, s a Szegedet fenyegető veszélyek nem voltak rémképek.

Aggodalmat kelthetett, hogy Damjanics és Vécsey hadosztályai a szerb harcterről visszavonattak, mit a szerbek gyengeségnek tekintve, gyorsabban, mint várni lehetett előnyomultak Arad felmentésére s midőn Damjanics innen is eltávozott az ellenség merészsége nem ismert határt s a temesvári őrség a szerbekkel s oláhokkal egyesülve megkezdte a támadást s már február 7-ikén ellentállás nélkül meg is szállották Új-Aradot.

Ezzel egyidejűleg Theodorovics Szeged ellen indult s február 9-én Szőregig előre hatolt, honnan hadainkat elűzve, február 11-ikén már Új-Szeged külvárosát támadta meg, de viasszaszorítottatott.

Mindezen események igazolták Hadik ezredesnek az orosházi s gyulai nemzetőrség kirendelésére tett intézkedéseit s a vármegye sérelmeit háttérbe szorították, bár a védbizottmány nem mulasztotta el jegyzőkönyveiben kifejezést adni annak, hogy a „nemzetőrség táborba rendelése a politikai hatóság mellőzése mellett nem helyes.“

A közép tiszai harctéren is kedvezőtlen volt hadaink helyzete az 1849. év elején.

Tudjuk, hogy Ottinger január 13-án Szolnokot, jelentékeny hadi zsákmánynyal elfoglalta s még egy lépés, már hadai vármegyénk térein dulkanak. Ezen lépés előtt azonban a Tisza s innen Perczel tábora volt az akadály. A Tiszán átkelésre minden kísérletet visszavert Perczel.

A védelmi helyzet azonban sehogys sem tetszett a kormánynak s elrendelte a támadó fellépést s Szolnoknak minden áron visszafoglalását. Perczel nem késett a kormány rendeletét végrehajtani s tudjuk, hogy a mártius 5-ki dicsőség teljes ütközet, megszabadítá Szolnokot ellenségeinktől s megnyitá utját a diadaloknak.

Győzedelmes hadaink folytonosan előnyomultak s ki-

szorították lépésről-lépésre az ellenséget elfoglalt állásaikból; ezen előnyomulás tette szükségessé a tiszai vonal megszállását s biztosítását.

Ezen feladat teljesítése vármegyénkire várt.

Vukovics Sebő országos biztos mártius 15-én vármegyénk nemzetőrségét a Tisza partjaihoz rendeli. Az alispánhoz intézett rendelete a következő volt:

»Békésmegye első alispánjának. A közép magyarországi hadsereg jelen állomásaiból e napokban a Tiszán át kelend, s azért a Tisza partnak őrzése más erővel pótlandó. Miként az alsó Tisza és a Maros partjait nemzetőrségi csapatok védik, akép szükséges ezen vonal védelmét is a seregek tova vonulásával nemzetőrökre bízni.

A békésmegyei nemzetőrség igénybe vétetik. Alispán úr, mihelyt e rendeletemet veendi, gyorsan tegyen hat század nemzetőrséget, a községek közti felosztást legczélszerűbben eszközölvén, mozgóvá, s mihelyt két század együtt van, indíttassa Czibakházára, hol az illető parancsnok rendeleteit veendik. Hogy mind a hat század mennél előbb rendeltetése helyén legyen, alispán úr legyen szíves hazafi buzgalmával mindent elkövetni.

A szükségglendő pénzkezeléssel a kiindítandó csapatban ügyes és pontos egyén bizassék ki, ki az időnként felveendő zsoldot tőlem veendi át az egész csapat számára vagy a felvétel helye iránt általam elutasítva lesz.

Török-Szent-Miklós mártius 15. 1849. Vukovics Sebő, th. országos biztos.*

A védbizottmány mártius hó 17-én, Szombathely Antal elnöklete Beliczey József, Karassaiy István, Kalmár Mihály, Virágos Sándor, Ambrus Lajos, Kiss Lajos, Thezarovits János és Szánthó Albert jelenlétében tanácskozás alá vette az országos biztos rendeletét, s úgy találta, hogy igen nagy akadálya van a végrehajtásnak, nevezetesen az, hogy nincsenek nemzetőrei, amennyiben azok részben az aradi tá-

borban, részben Szegeden voltak s egyébként is, már kezdetben oly hiányosan szerveztetett vármegyénkben a nemzetőrség, hogy oly hiányok mellett csak névleg állhatott fent, s táborba jóformán azok küldettek, kik erre önként vállalkoztak, vagy kiket a táborban levők felváltására időnként az előjáróság összeszedett; másrésről a nemzetőrök nagy része, a toborzások és az ujonczállítás alkalmával honvédek állott be s a szabad csapatok és a nemzetőrök soraiból alakultak s így tényleg nemzetőrség nem létezvén, népfelkelést kellett az országos biztos felhívására elrendelni, s bár a vármegyére nézve igen hátrányosnak mutatkozott a munkaerő elvonása, mégis »mulaszthatlan kötelességének ismerte a védbizottmány, megtámadott édes hazánk védelmére hazafiai készséggel mindent megtenni«, s a vármegye »fegyveres ereje« sürgetős kiállítására nézve a következőket határozta:

Legelőször is megtétetett a kivetés községenként századokba megállapítva, mely szerint esik

1. a gyulai században: M.-Gyulára 80, N.-Gyulára 30, Dobozra 20, Várira 10, Kétegyházára 20.*

2. a békési században: Békésre 100, Berényre 50, Tarcsára 25.

3. a szarvasi században; Szarvasra 50, Gyomára 50, Endrődre 50.

4. a csabai században: Csabára 150, Kigyóásra 8.

5. az orosházi században: Orosházára 80, Komlóra 40, Szénásra 4, Bánfalvára 6.

6. a szeghalmi században: Szeghalomra 50, Vésztőre 30, Ladányra 30, Gyarmatra 40.

A kivetett mennyiség a teher egyenlőség elvénél fogva minden különbség nélkül a 18 évtől 30-ik évig bezárólag eső életkorúak közül házsorszám szerint leszen kiállítandó, egyedül a bénák és betegek kivételével, kik azonban felgyógyulásuk után lesznek alkalmazandók.

A helyettesítés megengedettik, ha az állított egyént a helybeli hatóság alkalmasnak találndja, miután azonban nem tudhatni előre a személyes teher meddig tart s hány ízben forduland elő, nehogy a bár egyesek által történendő helyettesítések által a szabadulni kívánok vagyonaikban nagy csunkulást szenvedjenek: eleve figyelmeztetendők s óvatosságra intendők, mindezekből önként értetődven, hogy tehát csak egyesek önmagukért, a község pedig általjában felfogadással nem helyettesíthet.

A szolgálat 10 napig tart, úgy azonban, hogy a jövet és menetben eltöltött idő be nem számittatik.

A felváltásra nézve minden községek előre akép intézkedjenek, hogy tudván a szolgálati idő kezdetét, 10 nap elteltével minden újabb rendeletek vétele nélkül illető egye-neit felváltassa.

A kellő felügyelet és századok megalakítása tekintéből, Békés, Csaba, Szarvas, M.-Gyula városok, Orosháza és Szeghalom helységek hatóságai oda utasíttatnak, hogy külön egy századosságra alkalmas egyént válasszanak, ki-nek aztán köteleességében álland századja alakultával a szükséges két hadnagyot és altiszti egyéneket megválasztani.

A felfegyverzés minden község által amennyire lehet löfegyverrel, lándzsával s ha ezekből nem telnék vasvilla s más alkalmas fegyverrel kellő rendben s jegyzék mellett vitessék végbe.

A kiindulás úgy intézendő, hogy a szarvasi század a jövő szerdán, azaz mart. 21-én reggelre, a szeghalmi század 22-én reggelre, a többi 4 század pedig 23-án reggelre Czibakházán az ottani parancsnokságnál okvetlen megjelen-jék, s ennek teljesítése az illető hatóságoknak, s előljárók-nak oly szigorú felelet terhe alatt hagyatik meg, hogyha a kiállítandó mennyiségből csak egyetlen egy is hiányza-nék életükkel és vagyonukkal felelnek.

Az elszállítás módja magukra az illető községekre ha-

gyatik, tegyék amint a körülményekhez képest a legczélszerűbb leend.

Útra való élelemmel mindenki úgy lássa magát el, hogy a táborban nyerendő zsold s élelem kiadatásáig hiányt ne szenvedjen.

Ami pedig a rendeletben kívánt számtisztet illeti, ez állomás betöltésére Beliczey Rudolf jeleltetik ezennel ki oly formán azonban, hogyha annak idejében — az aradi táborból — meg nem érkeznek, helyette más egyén, jelesen Pain Antal, ha ez ellen M.-Gyula városának kifogása nem lesz (rendőrkapitány volt) leend alkalmazandó s egyszersmind e határozatok tudatásával megkéretik a rendelkező országos biztos, hogy ezen számtiszt, századosi ranggal és illetménynyel láttassék el.«

A vármegye rendelete pontosan végrehajtatott; egyedül N.-Gyulának találunk jelentésére, melyben igazolja, hogy a kivetett 30 egyénből miért nem tudott kettőt kiállítani. Az alispán nem alkalmazta ugyan a rendeletnek megfelelően az élet és vagyoni felelősséget; de, kegyetlenül lehordta a város tanácsát, hogy nem tudja hatalmát kellő szigorral és erélylyel érvényesíteni, s élheteretlenségéről tesz jelentésével tanúságot.

III.

HADI TUDÓSITÁSOK.

Vármegyénk közönsége, az ellenség támadó fellépését követő szerencsétlen csatákról hivatalos értesítéseket nem nyerhetett, egyrészt a kormány körében is felmerült zavarok, s másrészt a közlekedési akadályok miatt.

A menekülők s szökevények hozták vármegyénkbe a csata veszteségeiről, az ellenség előnyomulásáról a híreket, ezek megbízhatlanok s az eseményekkel meg nem egyezők, de rendszerint oly rémesek voltak, hogy a köznyugalmat teljesen felzavarták.

Tájékozatlan volt a vármegye az ellenség hadállását, erejét, s a honvédelem helyzetét illetőleg. A rémes hírek a nép körében terjedtek s lehangoltságot, aggodalmakat keltettek, s tartani lehetett attól, hogy a népet áldozatkészségében, hazafiúi érzületében megingatják, az erőnkifejtéstől elrettentik, s a hatóságokat honvédelmi kötelességeik teljesítésében megbénítják.

A vármegye bizottmánya, már az 1849. év elején sajnosan tapasztalta a megbízhatlan tudósítások s a rémes hírek káros hatását, s átlátta, hogy a honvédelmi helyzet helyes és hű ismerete mily fontos tényezője nem csak a nép hazafias magatartásának s áldozatkészségének; de a hatósági rendelkezések végrehajtásának is; s átlátta, hogy a vármegye erejének minél nagyobb mérvben való kifejtésére a bizonytalan s téves hírek mily nagy akadályul szolgálnak, s a január 2-án s folytatva tartott közgyűlésében különös gonddal tárgyalta azon módozatokat, melyek mellett az ellenség hadállásáról, erejéről, előnyomulá-

sáról alapos tudósításokat nyerhet s gátat vethet a népet elrémitő hírek terjedésének.

Nemcsak a köznyugalom biztosítása s a rémes hírek terjedésének meggátlása volt azonban a vármegye bizottmányának célja, hanem az is, hogy az ellenség elönmulása s támadása készen találja s a védelmi intézkedéseket ideje korán megtehesse.

Az ellenségnek a déli harcztéren s a Tisza vidékén történt elönmulása s győzedelmei veszélylyel fenyegették a vármegyét is, s a védelemre, mint láttuk, erélyes előkészületek tétettek, támadás esetére a természetények eltakarítására, sőt elpusztítására is rendelkezést adott ki a bizottmány. Felette fontos volt tehát az ellenség s haderőnk helyzetének pontos ismerete. Különösen a Tisza vidékéről lehetett várni a veszélyt, első sorban tehát ezen harczteréről kellett a hadmozdulatokat éber figyelemmel kísérni s megbízható tudósításokat szerezni.

A bizottmány átalában véve a községek előljáróinak tette kötelességévé, hogy az ellenség hadmozdulatairól, erejéről híreket szerezzenek, s megkereste a szomszédos törvényhatóságokat is, hogy minden, a hadműködési téren felmerülő s tudomásukra jutott eseményről gyorsan tudósítsák a vármegyét; a csendbiztosokat pedig kirendelte a határszéli községekbe, kötelességükké tevén, hogy híreket szerezzenek s azokat napról-napra közöljék a vármegye alispánjával. Ezen feladattal a Szarvasra küldött másod alispán is megbízott.

A vármegye gondos rendelkezéseinek azonban nem volt meg a kívánt eredménye. A tudósítások gyéren s lassan érkeztek s a bizonytalan helyzet alig változott. Ez arra indította a vármegye bizottmányát, hogy állandó s rendszeres hírnöki állásokat szervezzen.

A január 6-án tartott közgyűlésben meg is választott hírnökül a Tisza vidéki táborba Kollár János szarvasi

ügyvéd, ki a megbizatást készséggel elvállalván, már január 7-én Török-Szent-Miklóstra ment s itt kezdte meg működését s becses tudósításainak közlését.

A naponként küldött jelentések azonban csak kerülő utakon s napok mulva érkeztek Gyulára, bár látszik a feljegyzésekből, hogy a községek nagy buzgalommal s minden késedelem nélkül igyekeztek azokat rendeltetési helyükre küldeni; minek folytán szükségét látta a vármegye annak, hogy a tudósítások gyors szállítására, futár állomásokat állítson fel.

A védbizottmány 43/1849. számú határozata következőleg oldja meg a kérdést.

»A már más ízben is tapasztalt hazafias készségénél s közelismerést nyert képességénél fogva Békésmegye hirnökéül Kollár János ügyész megbizatik és kiküldetik, oly utasítással, hogy az ellenségtől már megtisztult Szolnok városába azonnal átmenvén, s az ottani kormánybiztossal (Hallassy Kázmér) magát folytonos érintkezésben tartván, mind az ellenség, mind a mi táborunk hadi mozdulatairól kitudható biztos híreket, a már kiállíttatni rendelt futárok útján Gyulára az alispáni hivatalnak mindennap megküldje. Mely futárok tekintetében meghagyatik Szarvas városának, hogy a Czifra csárdán és Szolnokon egész heti élelemmel ellátott két-két lovas nemzetőrt tartván, a leveleknek egész Szolnokig és vissza Kondorosig leendő küldetéséről folytonosan gondoskodják. A Csaba és Szarvas közti nagyobb távolság megosztása végett pedig a kondorosi csárdán szintén élelemmel ellátandó két csendőr folytonos kirendelésére az orosz házi csendbiztos utasíttatik. Valamint végre Csabán, lovas nemzetőr nem léte miatt, a gyulai csendbiztos köteleztetik két csendőrt folytonosan tartani.«

Kollár Jánoson kívül, mint a vármegye hirnökei működtek még Bloch (Ballagi) Mór szarvasi tanár, Sipos Gá-

bor mérnök és Menyhárt Alajos, s ki volt küldve időnként Stummer Lajos orosházi szolgabíró, Ambrus Lajos gyulai szolgabíró, Andrászi és Kálló csendbiztosok.

Az aradi táborból a tudósításokat maga Boczkó Dániel kormánybiztos többnyire Babó Imre eleki szolgabíró által küldötte vármegyénkhez.

Küldöttek hadi tudósításokat a szomszéd vármegyék s a községek is.

Ezen tudósítások rendkívül fontos és érdekes adatokat szolgáltatnak szabadságharczunk történetéhez, s kötelességemnek ösmerem, azokat minden megjegyzés nélkül közzé tenni.

* * *

I.

Szolnok, január 7. 1849.

A már vidékünkön is szállingózó hírek, fájdalom valósultak. Január 5-én reggel 9—11 órakor rablók vonultak Pest-Budára. Görgey Vác-felé vonulván, a császári seregek hazánk fővárosába puska lövés nélkül benyomultak. Menekülőktől tudom mily pompával szállotta meg a császári sereg fővárosunkat. Mintegy hatezer lovas s négyezer gyalog, 15 kisebb ágyukkal Pesten dőzsöl, a fővezérek pedig az elcsigázott többi csordával Budán dőzsölnek. Perczel Pilis körül táboroz 7—8 ezernyi kinizsieivel. A honvédelmi bizottmány s Kossuth a koronával s az ország kincseivel (bank, fegyvertár stb.) Debreczenben van. Itt helyben oly a transena, hogy népvándorlás czimét bizony hordhatja magán. Ennyit általánosan.

Halasy kormánybiztos — kivéve a hadi operatiokat, melyekről igen bölcsen hallgat, — a biztos hírekből semmiben sem részeltethet, egyedül hazafias lelkesedéssel azt tudatja, hogy Békésmegyében szállító kocsik előre készen tartassanak, mondván: „Sapienti pauca.“

A mennyire lehet, igyekszem a legbiztosabb híreket kitudni s azokat közölni, mihelyt a csendörök utánnam ide érkeznek, ma délután Czeplédre futok át a vaspályán (tovább nem mehetni, mert a vassínek tegnap felszedték a mieink) s holnap táborunk állásáról irok tudósítást. Némi-
leg a titkokba is beavattatom, s alispán úr bölcsessége szerint fogja azokat megtartani, vagy közhírré tenni.

Ezen értesitésem inkább magán, mint hivatalos, s csak előfogatom szállítja tovább. K o l l á r J á n o s, megbizott hirnök.

II.

Szolnok, január 7-én 1849. esti 11 órakor.

A veszély nagyobbodik. Az ellenség Pestről kinyomult s Üllőn állapodott meg, minélfogva Perczel Czeplédig visszahúzódott, holnap — a jelentés szerint — Szolnokra jövendő.

Az előfogatokban igen nagy a hiány. Perczenkint érkeznek menekülők, betegek, podgyászok stb. s nincs kivel tova szállítani. Ezuttal csak az a cél, hogy mindent túl a Tiszán áttegyünk, s itt Szarvas város lakosainak készsége fog leginkább igénybe vétetni. Erről külön a város főbíráját is értesítém.

A felszereletlen honvédek átfázottan, dideregve, szám-talan mezitláb, rongyal kötven be lába ujaik — nyüzsög az országúton. Ez egy elátkozott népvándorlás képe.

A hangulat itt azonban mindenütt jó, levertségről szó sincs.

A kormánybiztosnál jelenté egy főtiszt, ki Pest városából tegnap délután menekült, hogy a magát császárnak nevező herczeg a koronát minden áron természetben kívánja elfoglalni, s ezután meg is induland. Többen állíták, hogy István főherczeget Pesten látták, már bajszatlan.

Debreczenből semmi hírek, semmi ujságlapok sem érkeznek. Kollár János s. k.

III.

Szolnok, január 8-án 1849. déltájban.

Repássy tábornok dandárja már itt van. A többi sereg is már útban van. Itt a zavar kimondhatlan nagy. Épe perczben még 15 ezer (?) por, ehhez golyó, kész töltény nagy mennyiségben, mintegy 36 ágyú, mindennemű elemszerek, só, liszt stb. stb. lenne szállítandó, s nincs elegendő előfogat. Békés és Csongrád megyéknek kell tehát erőlyesen intézkedni, hogy a már kibocsátott rendeletek az előfogatokra nézve mielőbb végrehajtassanak.

A csendőrök mind ez ideig nincsenek itt, s e miatt csak privátok által küldhetem tudósításaimat, az elkésésnek vagy más rendetlenségnek oka én nem vagyok.

Kassáról a kormánybiztoshoz „privátúton“ rossz hírek érkeztek. Táborunk szétveretve, 18 kocszi halottat számít. Szörnyű baj, hogy semmi hivatalos tudósítások nem érkeznek. Most azt sem tudjuk, hol a kormány? Kollár János, s. k.

Jegyzet. Én Korpos Gyalaynak parancsoltam meg, hogy két embert a parancsnok közül Szolnokba, kettőt pedig a czifra csárdára rendeljen, jó lesz azonnal lovas ember által kérdést tenni, hogy ki az oka a rendetlenségnek. Tomcsányi s. k.

IV.

Szolnok, január 9-én 1849. d. e. 10 óra.

Hogy Kassa körül levő seregünk megveretett, megíram. Kilencz ágyút veszítettünk, melyek közül 7 Schlick által elfoglaltatott, 2 pedig leszereltetett. Halottaink és sebesülteink száma sokra rug. A többi részletekről nem értesített kormánybiztos úr, mert meg kell jegyeznem, mi-

szerint elfoglaltatása olyan, hogy a bár hivatalosan értekező egyén is csak röviden szólhat vele. Ez megfogható. A most lefolyt éjjel kormánybiztos úr Répássy tábornok urral értekezett, sőt vele Perczel tábornokhoz is kirándult. Vélem a következőket tudatta : Perczel tábornok úgy látja, hogy az ellenség főhadi szállásán Budapesten vesztegel, s előerei Üllőig felállítvák. Perczel egyik dandárja ma délebben jő meg Szolnokba, a sereg többi része Abonyban marad. Ezen intézkedés által a legrosszabb esetben is néhány napig Szolnokon maradhatunk.

Az előfogatok iránt panaszkodott kormánybiztos úr, hogy Békésmegye községei a kívánt számot soha teljesen ki nem állítják, mely körülmény miatt hátráltatva van az álladalmi legszükségesebb szerek elszállítása. Ezek folytán szigorú parancs kieszközlését kéri alispán urtól, oly formán, hogy ha hátramaradás történnék, a községi előjárókat fogná a legszigorubb feleletre vonni.

Ugyanő rendeli : hogy a kiállított előfogatokról pontos névjegyzék készíttessék, s ezt az előfogatokkal egyetemben községi előjáró kísérje Szolnokra, magát a kormánybiztos úrnál rögtön jelentvén.

A kiállított előfogatokból — mint Endrődön történt — kormánybiztosi írásbeli megbízás nélkül lefoglalt szekerek, melyek bármit is szállítanak — habár a szállító tisztektől nyugtatványoztatnak is — a községre kivetett előfogat számba nem vétethetnek, s mint ilyenek kormánybiztos úr által ki sem fizettetnek.

Az előfogatos, ha úton útfélen jószágában vagy kocsi-jában kára történnék, jelentse magát kormánybiztos úrnál, s kára rögtön készpénzben megtérítettik.

Az állomásonkint megállapított fizetések jegyzéke következő :

Szolnoktul	{	Török-Szt-Miklósig	3 frt 30 pp.
		Kardszagig	7 » — »
		Debreczenig	16 » — »
		Kun-Szt-Mártonig	4 » — »
		Szarvasig	6 » — »
		Aradig	17 » — »
		Nagy-Váradig	16 » — »

megjegyeztetvén, hogy ha az előfogatos Debreczenig vagy Aradig vagy Nagy-Váradig nem személyt, hanem terhet szállítana, ez esetben a fenebbi árjegyzéken kívül még 4 p. forint felül fizettetik. S így terhes előfogatos:

Szolnoktul	{	Debreczenig	20 frt pengő
		Aradig	21 » »
		Nagy-Váradig	20 » »

forintokat pengőben fog kapni.

Mai napon a hátralévő puskapor, golyó stb. szóval minden löszerek már elszállítottak; sorban vannak már a mindenrendű depók, s külön a honvéd szerek (ruha, borjuk, patrontás, bakkancs stb.)

Abonyig a vasut fentartatott, innen tovább a sinek felszaggatvák. Azonban Abonyig sem szállítanak magán személyeket.

Végül jelentem, hogy a csendörök csak tegnap esti 7 órakor érkeztek meg. Kollár János s. k. megbízott megyei hirnök.

V.

Szolnok, január 10-én 1849.

Perczel tábornok éppen perczen vonul be Szolnokra. A központi tartalék sereg parancsnokságának ideiglenes főszállása Török-Szt-Miklós. A vasut sinei már mindenütt felszedettek, s itt ott a köhidak fölröptettek.

Annak hallatára — mi azonban még teljesen nem hiteles — hogy Bécsben a proletáriusok felülkerekedtek,

Windischgrätz Budapesten kívüli csapatjait összevonta, (s a mi már hiteles) Győr-felé küldte, magát itt roppant erősen körülsánczolván. Így akar Bécsben s Budapesten katonai uralmat gyakorolni. Hogy pedig Windischgrätz és czimborái kényelmesen s teljes nyugalommal nyujtódzkodhatnak, kiviláglik a következő körülményekből;

A túl dunai nép közt eső módra szóratják a nép közé a szabadsággal (?) kecsegtető proclamatiókat, de — hála a magyarok istenének — a nép erre nem hajol s felvilágosultan azokat teljes indignációval eldobja, megveti.

Továbbá Pesten mindúntalan jár fel s alá az utczákon legerősebb patroll; s az Újtéren, Sebestyén piacon, üllői kaszárnyánál s Újépületnél s néha másutt is tartalék csapatok vannak éjjel nappal felállítva.

Különben az ellenség vesztegel. Úgy látszik, hogy a felső vidékek-felé akart kirándulni; de alkalmasint a bécsi hírek miatt, tegnapelőtt estve Gödöllőre kiállított előöreit visszavonta.

Bábolna elesett, s a ménes sem többé a miénk. Az országgyűlés hétfőn január 8-án reg. 8 órakor tartá Debreczenben első ülését. A futár mondá, hogy Pázmándy Dénes a képviselőtérház elnöke mostanáig sem érkezett meg.

A szarvasiak a kir. biztos úr által nyilvános köszönetet fognak aratni. Kollár János s. k. megyei kiküldött hirnök.

VI.

Szolnok, január 11-én 1849. délelőtt.

A legutóbbi tudósítás szerint a császári rabló sereg részéről Babarczy Antal országos királyi biztosnak, Havas József tanácsos pedig budapesti királyi biztosnak van ki nevezve s kiküldve.

Január 9-én két ezred nehéz német Üllőn állomásozott, január 10-én Pilisen volt 14 ágyúval s estve Irsa-

Albertin ütöttek tanyát, Szolnok és Abony közt Perczel Mór megvárja őket 12,000-nyi seregével, 40 ágyúval.

A ma reggel érkezett hír szerint már Kecskeméten is mutatkoztak a bűdösbankák, ez azonban még teljesen nem valósult.

Egyébként itt szörnyű mozgás, ezt a kormánybiztos úr irodájában írom, s jobbrul balrul lökdösnek, minthogy a pénztárt, írományokat stb. pakolják.

Minden készen áll, csak a Szarvas városától kért és követelt egy nyerges ló nem érkezik meg számomra. Én pedig a legutolsó perczig itt állok, s a legvégsőbb perczekben a nyugodt lelkiismeret szárnyain, mind az által per pedes apostolorum leszek kénytelen menekülni. K o l l á r J á n o s s. k. megyei kiküldött hirnök.

J e g y z e t. Általam felbontatott esteli 8 órakor, s mint-hogy sietve tudatni való nem volt benne, az emberek ki-mélése tekintetéből csak holnap reggel 6 órakor fog odább indíttatni.

Szarvason, január hó 11-én 1849. T o m c s á n y i s. k. megyei alispán.

VII.

Szolnok, január 12-én reg. 8 órakor 1849.

A tegnapi hír szerint a bűdös bankák (a táj népe így nevezi őket) Kecskeméten mutatkoznak, szomoruan be-valósult. Kecskemét, Szolnok és Miskolcz felé 3 csapatban indult meg a Budapesten eddig veszteglő német. Kecskemét felé legnagyobb erejét indítá ki, Szolnokfelé a legkisebbet, 2 ezred nehéz némettel s 14 ágyúval. Budapesten tizenegyezeret hagyott dözsölni. Tegnap a vasut szivei és sinei a Tisza legközepébe hányattak, a mozdonyok szétszedettek, s a mozgony főalkatrészei Debreczen felé szállíttattak. Még ma reggel Abonyban maradt az utolsó dandár, alkalmasint ütközet nélkül, ma Szolnokon vonul be 8 ágyúval,

Aradról Gaál, Királyhágó felől Bem, Kassa felől pedig Mészáros a Tisza mentén összevonatnak, mert a tiszai föld ősnépében nagy a bizalom. Felkelés sehol sem rendeztetik; csak az élelmezés dolgában meg ne akadjunk. Ez a kormánybiztos úr aggodalma.

Tegnap délelőtt 11 órakor Takács Ferencz Török-Szent-Miklósi élelmezési tábori biztos, nem tudni mi okból egy kis pisztolyból föbe lötte magát. Ezen eset új kis zavart okozott.

Holnap a kormánybiztos urral innen eltávozzunk, s Török-Szent-Miklóstra megyünk át. A futárok most leg-szükségesebbek. A csendőrök panaszkodnak, hogy e rémisztő hidegben füleik elfagytak, báránybőr sipkát kérnek. Erre nézve alispán úr intézkedését kikérem.

Magam hirnöksége meddig szükségeltetik? K o l l á r J á n o s s. k. megyei kiküldött hirnök.

J e g y z e t. Általam felbontatott, s azonnal tovább utasított január 12-én esteli 7 órakor. Tomcsányi, s. k.

VIII.

Szolnok, január 13-án 1849. r. 5 órakor.

Tegnap estve felé érkezett meg Perczel Mór utócsapata Abonyból. Szolnok körül rögtön erős előőrsök állítottak fel. Az ellenség tegnap Abonyba bevonult. Ma reggel 8 órakor innen is kivonulunk s megyünk Török-Szt.-Miklóstra. Utban Beke Pál halmánál szándék, mint a legjobb s kedvező terepen, az úgy nevezett kakkukot bevárni s vele megütközni. Épen e perczekben indul el Perczel hátramaradt 26 ágyuja. Hátravonulásunk titka abban áll, hogy a magyar összes hadsereg a Tiszaháton egyesüljön.

A földnépe rémulve fut, menekül, de erre szüksége nem volna, mert az utban eső helyeken az ellen nem garázdálkodik. A községekben dobolták az előjárók, hogy meneküljön a fiatalabbja, s inkább álljon a magyar haza

szolgálatába. Ez által seregünk nőttön nő. Ezeket erdélyi fegyverrel majd ellátja Bem, ki Erdélyt (Gyulafehérvárt kivéve) 14 nap alatt Magyarhonnak visszaszerzé. Ezért január 7-én a honv. bizottmány elnökének jelentése szerint a magyar összes hadsereg fővezérévé neveztetett ki. A nyomtatott irat bizonyosan lekerülend a megyéhez, s e fényes győzelem részleteit abból átlátni méltóztatik.

A fegyverek a polgárainktól jó előre beszedettek. Kormánybiztos úr szavaival végzem levelem: Épen e perczekben van legtöbb reményünk ahhoz, hogy az ellenség nyakát egyszerre megtörjük. Aggodalomnak helye tehát ne legyen.

Tünnünk ugyan még kell; de él magyar áll Buda még. Kollár János s. k. megyei hirnök.

IX.

Mező-Túr, január 14-én 1849. délben.

Szarvason futtában megtevéen szóbeli jelentésemet, ma reggel Túrnak vettem útam T.-Sz.-Miklós felé, itt azonban hitelesen tudtam ki, miszerint ma délelőtt az ellenség T.-Sz.-Miklóstra is már bevonult. A két csendőrt innen visszaküldém, hogy a békési kocsikat visszarendeljék. A másik két csendőrrel pedig sebesen Kisujszállásnak tartok s ha csak lehetséges itt a kormánybiztos úrral értekezem. Innen tovább Kardszagra, Debreczenig nem mehetek, mint-hogy tudósításokat ily messzeföldről nem küldhetek, s azon az uton, a mely előttem nyitva lesz, megyénkbe visszahúzódok. Kollár János s. k. megyei megbiz. hirnök.

X.

Kisujszállás, január 14-én 1849. esti 10 $\frac{1}{2}$ órakor.

Mai napon M.-Túrról kelt jelentésem szerint az ellenség Török-Szt-Miklóstra vonulván, Kisujszállásra siettem, két csendőrt magammal vive, hol Halassi Kázmér kor-

mánybiztos urat utolértem. A csata mulhatatlan Kardszag és Nádudvar közt foly le. Csak jó eredmény várható. Perczel tábornok úr előtt is megjelentem (véletlenül), ki Békésmegyének a vésznek perczeiben történt intézkedését helyeselve, kinyilatkoztatá, hogy ő a magyarnak szabadságáért ezután is elszántan fog harcolni. Jelenleg talpra esett serege 18 ezer ember, 37 ágyú. Bemet várja 10 ezerrel, Görgeyt válogatott seregével, s Mészárost 12 ezerrel, valamint az alsó vidékieket. A tábornok az összevonuló sereget, amugy odavetőleg 50 ezerre teszi, s ez majd legközelebb szemébe nézend a németnek, ha még tovább is eléggé szemtelen leend gyalogjainkat követni. Most lovasság az úr, de éppen ezért torzonborz bajszu huszárjaink szabnak törvényt, s azt sanctionálni is fogják.

A vidéken a fiatalság mind elvonul az ellenség elől.

Kiujszálláson falragasz által hirdették a menekvést.

Kormánybiztos állítá, hogy a kecskeméti ellenség N.-Váradra igyekszik, Szentmártonnak s Túrnak veendővén utját.

Hogy a túri csendőreim által a szarvasi kocsikat, melyek T.-Sz.-Miklóstra valának rendelve, visszautasítám, a kormánybiztos e lépésemet helyeselte. K o l l á r J á n o s s, k., m. b. hirnök.

XI.

Kisujszállítás, január 15. 1849. hajnalkor.

Ezen letolyt éjjel az ágyúk mind Kardszagra szállítottak. Az utódandár 8 órakor reggel vonul át az ágyúk után, s így Kisujszállítás is fel lesz adva. A hadmozdulatok által az érintettem csatahely is változni fog. Ezt magam onnan gyanitom, minthogy 1200 Don Miguel gyalog jó Turkevinek, ma estve felé Kisujszállításra beszállásolandó. Perczel tábornok kiadá a parancsot, hogy ezek Debreczen felé vonuljanak.

Turkevi, január 15-én délben.

Perczel tábor a r. 9 órakor vonult el Kisujszállásról Kardszagra. Estvére elhagyott helyünkre várják a gonoszt. A földnépe a Kunságon közönyösen viseli magát. A fiatalja a rétekre menekült, az idősbje azt valja: ha öl az ellenség, inkább itthon öljön meg, mint másutt. A népfelkelés a felhívó szózatra itt legjobban fogja magát kifizetni. A nép elszántan várja a még most kétséges jövőt. A gonoszt, bármikép igyekszik magát szépíteni, a föld népe mindenütt valóságos ellenségnek tekinti.

A táborral, mely Debreczen felé vonul, magam el nem mehetvén, a csendörököt e helyről haza bocsátám, s ezzel a mennyire tehetségemben állott, hivatalos kiküldetésem céljának megfelelttem. Méltóztassék velem mindenkor rendelkezni.

Kormánybiztos azzal örvendeztetett meg, hogy Békésmegye a gonosztól meg lesz mentve mert — mint látszik — a kecskeméti gonosz Czibakházának, Túrnak, Nagy-Várad felé igyekszik, — hol engedje a magyarok Istene — nyakát szegik. K o l l á r J á n o s s. k., hírnök.

XII.

Mező-Túr, 1849. január 20.

Tisztelt Esküdt úr! A császári hadsereg mozgalmáról kívánt tudósításunkat a különböző hírek egybevetése után következőleg terjesztjük elő: A császári hadsereg Budapest elfoglalása után Budapesten szállásol; mintegy 2—3000 lovas csapat Ottinger vezér-örnagya vezérlete alatt folyó hó 13-án Szolnok városáig — hol jelenleg is tanyáz — lejött, Pesttől Szolnokig semmi csapatot sem hagyván. Továbbá, hogy a császári hadsereg különböző irányban indult volna ki Pestről, teljes hihetetlen hír, főképp, hogy Körös-Kecskeméten által, Czibakháza felé vette volna út-

ját; ezen községek, valamint mi, csak hírét hallottuk mind e mai napig a császári hadseregnek, de nem láttuk; egyenes irányban Pesttől Szolnokig e nevezett csapat jött. E csapatból T.-Sz.-Miklóson f. hó 15-én mintegy 90 megjelent s egy-két órai ott mulatás után semmit sem csinálván visszament, intvén egyébiránt a t.-sz.-miklósi előjáróságot a császári hadsereg e városba leendő bemenetele esetén a szükséges ellátás iránti intézkedés megtételére. Folyó hó 17-én, hogy bizonyos hirt szerezzünk magunknak, sóvétele ügy alatt Szolnokba küldöttünk egy bizonyos polgártársunkat; el is ment s a sóházhoz menvén, Ottinger vezér-örnaghyhoz vezetettet, ki is küldöttünket emberségesen fogadta, sőt mi több egy, a császár nevében irt levél mellett a császár és Windischgrätz neve alatti, proclamatiókkal ellátva, szabadon bocsátotta. A proclamatiók mit foglaljanak magukban, vajmi hosszadalmas volna leírni, rövideden ide megy ki: »Ő császári felsége szíven hordozván magyar népe boldogságát, a dolgot békés úton kiegyenliteni legfőbb célja.« A megtérőknek kegyelmet, az ellenszegülőknek halált ígervén. A kísérő levélben a proklamatióknak szószékbeli közhirre tétele, valamint a hódolat iránti nyilatkozat megtétele köteletségünkkel tétetett, de mi ezeket, mint a halált, legutoljára halasztánk. — A legújabb hír szerint Görgei Windischgrätz több csapatjait megverte annyira, hogy Windischgrätz Bécsbe örömet kimenne, de nem lehet, uti non serio!!! Kik tisztelettel vagyunk tisztelt Esküdt úrnak Mező-Túr M. Előjárói s Főbirája : C s a l a G e r g e l y.

XIII.

Arad, január 20-án 1849.

Aradmegyei kormánybiztos. Békésmegye tisztelt közönségének! Hazánk jelen háborús állapota megkívánja a hadseregek, a szomszéd hatóságok közlekedésének s hiva-

talos levelezéseknek gyors előmozdítását; megkívánja, hogy hadseregeink vezérei s a kormánybiztosok az ellenségnek minden mozgulatairól lehető leggyorsabb tudósítást nyerjenek.

Békésmegye tisztelt Elnöksége s bizottmánya, a mint értésemre esett, a Pest felül Szeged, Szolnok és Debreczen felé nyomuló ellenséges hadseregnek minden mozgulatról az erre megbízott egyének által rendesen tudósíttatik.

Hivatalos kérésem oda terjed, sziveskedjék Békésmegye elnöksége az e részben nyerendő tudósításokat vélem s általam az aradi hadsereg főparancsnokságával sietve közleni, s hivatalos levelezéseit Ottlakának, Mácsának Aradra utasítani, késznek nyilatkozván én is az aradi hadsereg működéséről s egyéb előforduló eseményekről tisztelt Békésmegye egyetemét viszonylagosan tudósítani.

A hivatalos levelezések gyors előmozdítása iránt Aradmegyében a szükséges rendeletek megtétettek.

A székely katonaság s a debreczeni önkéntesek eltávoztával az aradi hadsereg száma és ereje tetemesen meggyengült, e végett hivatalos megkeresésem oda terjed: hogy minekutánna Békésmegye, a kebelében alakított mozgó csapatok tagjait úgyis már fizeti, ezek katonai szolgálattételre az aradi hadseregnél alkalmaztassanak.

Sőt ha a mozgó csapatok még alakítva nem lennének is, az aradi tábor körülményei megkívánják, hogy legalább azon egyesek, kik magokat Békésmegyének Aradmegye felé fekvő részén, t. i. gyulai, csabai és orosházi kerületekben mozgó csapatokbani részvételre önként ajánlották, vagy kiket a nevezett városok és kerületek állítani fognak, egy csapatba összeszedve, mennél előbb az aradi táborba küldessenek, hogy az aradi hadsereget működéseiben haladék nélkül támogathassák.

Aradmegye csekély számú magyar népességgel bir,

mégis egy hét óta már mintegy ötszáz főnyi gyalog és százötven főnyi lovas mozgó csapat katonai szolgálatot tészen.

Pesten mult 1848. évi augusztus hónapban a hadügy-minisztérium által az orosházi nemzetőrök számára közbenvetésemre ötven darab kard adatott ki.

Szükség intézkedni, hogy azon orosházi lakosoktól, kiknek a kardok használatra kiosztattak, s kik lovas mozgó csapatokban résztvenni nem akarnak, e kardok szedettesenek el és haladék nélkül Aradra küldetessenek, hogy azokkal a lengyelekből alakított 120 főnyi lovas csapatot ellátni lehessen.

Bem Tábornok serege két csapatokra oszolva, még e hó 14-én egyrészt Tordát, másrészt Maros-Vásárhelyt elfoglalva, eddig Szebenbe nyomult, s nem sokára egy része Nagy-Váradnak debreczeni táborunkkal egyesülni, más része, a mint hirlik, Krassónak Puchner seregét Temesvár felé üldözni, s az aradi hadsereggel egyetértőleg működni fog.

Mihelyest az aradi tábor segítséget nyerend, a vár azonnal ágyúkkal ostromoltatni fog, táborunk már elegendő ágyúkkal el vagyon látva. B o c z k ó D á n i e l, s. k., kormánybiztos.

XIV.

207. sz. A kormánybiztostul. Szarvas városa közönségének. Vitéz seregeink f. hó 22-én az ellenség zsoldos bérenczeit Szolnokból diadalmasan kivervén, a várost visszafoglalták. Ennélfogva a koronként szükségessé válható intézkedések megtételének könnyítése végett ezennel rendelem, hogy Önök az ellenség betörése előtt Szolnokon volt biztosukat hozzám haladéktalanul küldjék be, s egy-

szersmind a szolnok-szarvasi úton kiállított volt 4 csend-öröket az említett vonálon újra állítsák ki.

Kelt Szolnokon, 1849. január 23. H a l a s i, kormány-biztos, m. k.

XV.

Tisztelt megyei védbizottmány! Midőn seregeink szerencsés előnyomulását az itt másolatban felmutatott (XIV). levél szerint örömmel tudatnánk: egyúttal felkérjük a megyei védbizottmányt az azon levélben foglalt rendelet teljesítésére, annyiival is inkább, minthogy az ott említett biztos nem városunk, hanem a megye részéről volt kiküldve, s jelenleg teljes lehetetlenné vált, hogy a lovas futárokat — miután a megyei csendörök más vonalon állították fel — egyedül Szarvas városa teremtsse elő. Úgy véljük, hogy a szolnok-gyulai vonalon, ha másképp nem lehetne, a lovas nemzetörök használtathatnának rendes díj mellett.

Ezen intézkedéseinket Halasi kormánybiztos úrral is levél által rögtön tudattuk. — Költ Szarvason, január 24-én 1849. Szarvas városa Tanácsa. M o j s i s o v i c s S a m u, s. k., főbíró.

XVI.

Folyó hó 26-án tartott védbizottmányi ülés 43. sz. folytán, kiküldetésemhez képest az ellenségtől akkor kitisztított Szolnok városába kellett volna mennem, azonban a mai napon onnan visszaérkezett szarvasi futár azon hirt hozván, hogy az ellenség oda tegnap újra benyomult, utamnak más irányt kelle adnom. Ugyanis a szolnoki kormánybiztosnak Szolnokon január 27-én 248. sz. a. kelt s Szarvas városához intézett leveléből kitűnik, miszerint ő még tegnap oda hagyá Szolnokot s rendeli, hogy az élelmezéssel kirendelt kocsik rögtön N á d u d v a r r a küldessenek s oda

vigyék a kívánt kenyér és zab részleteket, s ezen felül Szarvas városából 100 kocsi, 3 napi étellemmel ellátva, f. hó 29-én délben Török-Szent-Miklóson készen tartassék.

Ezen hiteles kútfők után tájékozván magamat, négy szarvasi önkéntes lovas nemzetőrrel, ma délután okvetlen T.-Sz.-Miklóstra indulok, s onnan fogom teljesíteni a reám bizottakat. Szükség azonban megemlitenem, miszerint a szarvasi lovas nemzetőrség mindezideig teljesen rendezve nem lévén, számra csak 43-an vagyunk, (s ezekből nagy részint hivatalnokok, más részint még felszereletlenek is), egész Kondorosig a szolgálat csak néhány lovasra esnék, kikre ezen szolgálat igen terhessé válnék. Méltóztassék tehát e részben rendelkezni.

Végül: a védbizottmánynak elébb említett rendelkezését Szarvas városa előlegesen is megtévén, küldvén egy futárt s négy lovas nemzetőrt Szolnokba, de a kik — mint említém, ma visszajöttek — e részbeni költség, mely nem nagy ugyan, de mégis szükség tudnom, a város vagy a megye által fog-e fedeztetni? -- Költ Szarvason, Január 28-án 1849. Kollár János, hirnök.

XVII.

Török-Szent-Miklós, január 30. 1849. délben.

A szarvasi lovas nemzetőrök kiállítását, minthogy még rendezve s tisztjeink az őrnagy által is megerősítve nem lévén, csak önkéntesekből lehetett kieszközölni, s épen ezen körülmény — valamint az út szerfeletti rosszasága és kocsitörés s egyéb viszontagságok miatt érhettem bé ma reggel T.-Szt-Miklóstra. Szolgáljon ez mentségemül, hogy tudósításim fonala megszakadt volt.

Most a dologra. Az ellenséges Schulzig, 6,000 főből álló csapat vezére, 18 ágyúval Debreczennek indulván, ezért Tisza-Füredet, mint a tiszai átkelési helyét fe-

deznünk kellett, s a honvéd-bizottmány rendelete folytán a már Pilisig nyomult seregünkből 4,400 ember 12 ágyúval eleibe küldeték. Ennek folytán — bár Czeglédén a mult csütörtökön részünkről jól ütött ki a csata, — de a szolnoki vonalon lévő erünk 10,000-re s 24 ágyúra leolvadván, vissza kellett vonulnunk, Szolnokot is feladván. — Perczel Mór tábornok, a honvédelmi bizottmánynak ezen rendelkezését nem helyeselvén, seregét csonkitani nem akarta, sőt az engedelmességet is megtagadta: miért tőle a parancsnokság elvétetvén, serege az ősz lengyel Dembinszkynek adatott át. Perczel, mint egy szemtanútól hallám, Tolnába, hazájába ment egy időre.

Mieink Szolnokból kivonulván, a hidat maguk után felégették, de a gonoszok a jégen tábori dobogó hidat rögtönöztek, hogy előreiket Szanda felé kiállítsák. — A czeglédi csatában részünkről elesett 2, — és 8—10 megsebesült. Az ellenség vesztesége 40 ló, 70—80 halott és sebesült. — Huszárjaink egész Pilisig száguldoztak. Szolnokon van jelenleg 4000 német 18 ágyúval.

Kecskeméten ellenséges előcsapat mutatkozik. Schlick Tokajnak tart. Klapka vezér őt feltartóztatja és Görgey Miskolcz felé megy segítségére. Kollár János, s. k. Hirnök.

XVIII.

Török-Szt.-Miklós, január 31. 1849.

Tegnap óta semmi nevezetes elő nem adta magát. — Az itt tanyázó sereg, a mint az élelmi szerek beszerzése s mennyisége mutatja, hosszabb ideig fog e helyen maradni.

Babarczi Antal országos császári királyi biztos foga fejejét legujabban mutogatta. Pest, Jász-Kun népéhez kibocsátott proclamatiójában többek közt szemtelenül azt is meri hazudni, hogy mink nem lévén igaz ügy barátai, még a nemzetiségeket is elnyomni törekedtünk,

stb. Sikere : haszontalan költség a kiállításban, a papiros jó lesz az asszonyoknak, — kalácssütéskor. Tiszta és romlatlan még a magyar nép.

A mi seregeink itt folytonosan gyakorolják magukat.

Folyó hó 22- és 23-án Schlick Tokajnál szörnyen megveretett Klapka által, ő maga, — t. i. a gonosz — is csak csellel szabadult meg. Ha a magyar álnok, ravasz és nagylelkűtlen, mint Schlick volt, a lábáról a kis ujját sem érhetette volna el egy is.

Lengyel csapat, 34. zászlóalj, Császár-, Koburg- s Lehel-huszárok pompásan viselték magukat.

Bem nem vehette be Szebent mig hátrahagyott ereje meg nem érkezik. A híres megtámadást azonban jobban sínyleti Puchner — ki fűhöz-fához kapkod -- mint Bem.

A honvédelmi bizottmány január 27-én kelt rendelete folytán a jelen háborúzás alatt a szállást adó gazda minden fej után főzeléki, sói stb. élelmi jutalmazás fejében 3 pengő krt kapand — a rendes hálópénzen felül. K o l l á r J á n o s, s. k. Hirnök.

XIX.

Ó-Arad, január 31-én 1849.

Az aradi vár ágyuztatása a tábornok által reményelt siker nélkül maradván, megszüntettetett.

Rendelet tétetett vashámorokban több ezernyi vasgolyók készítésére, melyek a vár falának rongálására s az által az ostrom könnyítésére fordíttatnak.

A várnak minden oldalról lajtorják segítségével végrehajtandó megtámadás tervét a haditanács mellőzte, mivel az ostrom e neme, módja nagy vérontással s a legbátrabb, legvitézebb katonáknak feláldozásával lenne össze kötve; ámbár kivált a békési önkéntesek, s a Damjanich tábornok seregéhez tartozó 3-ik és 9-ik honvéd-zászlóalj katonasága e cél kivitelére önként ajánlkoztak.

Hirlik, hogy a rácok egy részt Temesvár alá, más részt Hatzfeldnek Új-Aradfelé nyomulnak. Hírek szárnyalnak arról is, hogy a szerbek Temesváron, a szerb zászlónak kitűzését kívánván, e miatt az ezt ellenző császári sereg és szerbek között összeütközés is történt.

Mondják, hogy Szegedfelé is nyomulna előre egy szerb csapat.

Vagy Gaál, vagy pedig Damjanich tábornok urak mintegy ötezer főből álló gyalog és egy ezred lovas sereggel, 32 ágyúval mihelyst Új- és Ó-Arad között a közlekedés megnyílik Ó-Aradról Orosházának Pestmegye felé nyomul a Windischgrätz ellen működő sereghez csatlakozandó.

Damjanich seregének többi része és ágyúi a aradi táborba maradnak.

A Szolnok vidékén tanyázó ellenséges sereg mozgulatairól s hadvezéreinek működéseiről magamat tudósíttatni kérem. B o c z k ó D á n i e l s. k., kormánybiztos.

NB. Békésmegye kebelében gabona vételre az álladalom részéről bizonyos Landshutt Lipót aradi kereskedő bízott meg.

Rendeletemre Aradmegye részéről is intézkedtek, hogy Gyula s Arad közötti levelezés gyorsítására Eleken és Mácsán lovasok tartassanak, s így Békésmegyének e részbeni intézkedései kivált jelenleg, midőn az aradi vár ostromlása elhalasztatott, feleslegesek.

XX.

Török-Szent-Miklós, február 1-én 1849. délután.

Közép tiszamelléki seregosztályunk régi állásában maradt meg, azon változással, hogy az itt helyben tömött seregből az élelmezés és szállásolás könnyebbitése tekintetéből egy dandár 12 ágyúval ma Kis-Újszállásra tétetett

át. Az ellenség innen mintegy $1\frac{1}{2}$ mértföldnyire, Püspöki közelében lévő Szórá csárdáig állítá fel előőreit, azonban az ott közelében portyázó egypár württembergi huszár látására, a 30 főre menő előőr, az ezeket éppen felváltani jövő másik 30-al egyetemben, lóhalálába elfutottak. A szam-lai csárdánál vannak most fő előőrei, s mink a közel varsányi pusztáról szállítjuk a szénát, 50 huszár fedezete mellett. — Ma hoztak be két gyanús személyt, egyikét Vercsenyi, másikat Püspöki rétségről. A hüvösön mulatnak.

Bem még bé nem vehette Szebent, január 22-én Puchnert azonban igen kis erővel Gálfalvánál megverte, maga a vezér elől szaladt a legsebesb galoppban. N.-Sze-benben pontosul össze főereje Puchnernek, Brassóból kos-csikon szállíttatja haderejét. Bem majd tesz róla.

Görgey január közepén a bányavárosokat megszáll-ván, Hurbánnal Beszterczénél és Turóczban is összeütkö-zött. Hurbán maga is megsebesítettetett. Több oldalról rohannak Görgeyre, ő azonban Klapkát is tudja s birja segíteni. Seregéhez egy rövid, velős proclamatiót bocsá-tott, melyben serkenti hű bajtársait, hogy harcoljanak, mert itt az ideje, hogy sem holmi politciai nézetek, sem pedig felsőbb rendeletek, őket a rég óhajtott csatától fel nem tartóztathatják.

Klapka győzelmeiről tegnap tettem jelentést. Ezt már a hivatalos lapban is bőven olvashatni.

Gróf Eszterházy Sándor, a bácsi sereg vezére, midőn Bácsból a körülményekhez képest máshová rendeltetett, több törzs- és főtiszttel együtt lemondott. A kormány eme lépését botránkozással vette, mert a sereg csaknem bomladozásnak indult volt. Helyébe lépett gróf Vécsey, Lenkey ezredessel a dolgot ismét helyre hozák.

Perczel helyet adván Dembinszky Henriknek, érde-meinek kellő méltánylatával másutt fog alkalmaztatni. — Kollár János, s. k., Hirnök.

XXI.

Török-Szent-Miklós, február 2-án 1849. délben.

Középtiszamelléki itt levő seregünkben ma indított el m. e. 900 gyalog s 200 lovas Czibakházára, a Tiszáni átkelést gátolandók. Ott maradásuk bizonytalan időre halasztatott. — Az élelmi szerek beszerzése körüli intézkedések oda mutatnak, miszerint T.-Sz.-Miklóson — ha csak rendkívüli körülmény nem jő közbe — több hétig tanyázzunk. A kormánybiztos úr megkeresi a megyét, hogy a felállított futárok útján, a megye által az aradi állapotokul koronkint tudósíttassék.

Tisza-Füreden fia sincs az ellenségnek, csak Poroszlón mutatkoztak. Az ellenség rugdalózik, kapálózik a hol lehet, így nyomult volt Kecskemét felé is, de már onnan is tovább ment, azaz visszahúzódott. — Tegnap egy futárt küldénk Szegedre.

Ma jöttek meg Bécsből néhány legényeink, kik Moór-nál elfogattak. — Még m. e. 500-an maradtak Bécsben fogva Hunyadi és Zrinyi csapatokból.

Bem január 24-ről Stolzenburgból, N.-Szebentől egy állomásnyiról jelenti, hogy több oldalról Puchner által megtámadtatott. — Örvendett pedig ezen ausztriai szokott taticának, mert erejét összevonva, könnyű volt neki őt visszaverni s tetemes kárt okozni az ellennek.

Még akkor is havon futott az ellen, midőn Bem serege már a kályháknál melegedett.

Viszonzásul Bem is rendez egy tactikát, melynek folytán bizton hiszi, hogy más napon N.-Szebenben fog háltni. Kollár János, s. k. Hirnök.

XXII.

Költ Török-Szent-Miklóson, február 3-án 1849.

Táborozásunk ismét annyiban szenvedett változást, a mennyiben ide Török-Szt-Miklóstra a Don Miguelek s

Zaniniak hozattak be. Egyébként semmi új, kivéve, hogy több gyanús embert s tisztet fogattak el.

Az élelmi szerekben legkisebb hiány sincs, sőt aképp volt a rendelkezés, hogy már ellenparancsok is adtak ki. Kollár János, s. k. Hirnök.

XXIII.

Szarvason, február 4-én esteli 10³/₄ órakor 1849.

A szarvasi védbizottmány azon felül, hogy Kollár János folyvást T.-Szent-Miklóson van, még Öcsödről és Szent-Andrásról Földvárra és Czibakházára rendelt be öröket, honnét is e pillanatban vett jelentés szerint értesítettünk arról, hogy ma délután 3 órakor az ellenség Czibakra be akart törni, de a mieink által, (900 gyalog, 400 lovas és 3 ágyú), visszaveretett. A belőtt gránátoktól néhány ház meggyuladván, leégett. — Mint a czibaki toronyőrök mondák, az ellenség elveretése után O-Kétske felé ment, miből azt következtetik, hogy talán Inokánál akarja újra megpróbálni az általjövetelt. Tomcsányi J. s. k., m. alispán.

XXIV.

Ó-Arad, február 4-én 1849.

Damjanich tábornok s hadvezér úr rögtön vett rendelet következtében e mai napon indul Aradról seregének nagyobb részével, e hó 6-án vagy talán már 5-én Komlóra, utánna való nap pedig Orosházára érkezik.

A megye részéről azonnal tétessenek meg a szükséges rendeletek, hogy mintegy ötezer főből álló gyalog és egy ezred lovas katonaság Komlóson és Orosházán a szükségességekkel kellőképp elláttassék.

Megtörténhetik az is, hogy e sereg Békésmegye kebelében néhány nap időzni kénytelenítettik. Boczkó Dániel s. k., kormánybiztos.

XXV.

Tisztelt megyei Bizottmány! Az eddig itt történetekről rövid tudósítást tenni kötelességemnek ismerem, ma negyed napja estve 6 óra tájban riadó veretett, mivel Szőreg helységét a rácok megtámadták, a benne volt előőrséget, — mely részint nemzetőrökből, részint honvédekéből állott — kiszalasztották, utánna való nap mindjárt délután, a rácok Új-Szegedet elfoglalták és magát Szegedet is ágyúzták, de részint az itt levő fegyveres erő, részint a fellelkesezett nép, Új-Szegedet még az nap visszafoglalta, számos szerviánusok legyilkoltatván; — ez alkalommal részünkről is volt veszteség, tökéletes bizonyossággal a számot nem tudom, de úgy vagyok értesítve, hogy csak hárman haltak meg. Tegnap ismét riadó volt, mi szolgáltatott erre okot, nem tudom, de úgy délután 3—4 óra között ismét csendesség lett. — Ma reggel 4 óra tájban kezdetett a riadó és az itt lévő rendes katonai erő, ágyúink, nemzetőrség és a nép átkelt és Szőreg tájékán csata kezdődött. Szőreg bevételét és lepusztított. Szabadítottak ott ki foglyok, kik Szőreg elfoglalása alkalmával fogattak el, részleteit e csatának még nem tudjuk, némelyek szerint veszteségünk holtakban az 50 számot haladja, de azért ezt még állítani nem merem, sem a megyei nemzetőrök, sem a mozgó csapat részéről holtbani veszteséget eddig nem tudok, mennyi esett el az ellenfél részéről, azt meghatározni nem lehet, de annyi bizonyos, hogy igen soknak kellett elhullni, két ágyut is elfogtak tőlök, sebesülteink vannak, azonban hála Istennek, nem felette terhesek, a rácok részint Szent-Ivánnak és Gyulának, részint Bélnek futottak. E csatának részleteit megtudhatás után fogom a tisztelt bizottmánnyal közleni.

A védbizottmány működésére vonatkozólag meg kell jegyeznem, miként az, miután országos biztos, Hunkár

Antal úr köréhez tartozó intézkedések tétele végett e várost elhagyta, majd csak tehetetlen helyzetbe jutott, annyit azonban mégis kieszközölhetett, hogy a 8-ik zászlóalj itt tartóztatott.

A nép lelkesült és az védni fogja magát, de mulhatatlanul szükséges, hogy rendes katonai erővel támogatassék és a megyei t. e. bizottmány kell, hogy hathatósan sürgesse a véderőnek nyerését, mert e vidéknek csüggedetlen és nagy védelemre van szüksége. — Isten velünk. Kelt Szegeden, február 13-án 1849. Tisztelője Rónay Mihály, m. k. alispán.

XXVI.

Török-Szent-Miklós, február 5-én 1849.

Tegnap a k. biztos úr meghagyása folytán az élelmiszerek beszállításának megváltoztatása végett Szarvason valék Tessedik főbíró úrnál. — Itt jelenleg 300 ezer részlet élelmiszer van felhalmozva, mely csak később fog felémésztetni.

A tegnap délutáni kis csatáról Czibakházánál, eddig már hiszem, van a t. megyének tudomása, — Innen a fegyverős erőnek nagy része Czibak felé indított, de miután a gaz németek elverettek, ma éjfélkor a kirendelt katonaság ismét visszajött. A németeknek vakmerőségét az éhezés szülte, s a Tisza jobb partján ki-kirándul a helységekre — enni-inni.

Egyéb ujság ezuttal nincs, hacsak a félhivatalos hirt nem emlitem meg, miszerint Bem már N.-Szebenben van győztesen. Kollár János s. k., hirnök.

XXVII.

Török-Szent-Miklós, február 6-án 1849. délben.

A hadi tactika titokteljes lévén, erről — bár minden oldalról készültek tételnek hadi operációkra — mit sem

irhatok. Ezt sem a katonai, sem a polgári előjárók meg nem mondják. — Ágyúhoz való lovak vásároltatnak, fűrészt, fejsze, kötél, stb. stb. egyre hordatik össze a városházához. Az egész dologról csupán csak annyit tudhattam meg, hogy Békésmegyét semmi veszély sem fenyegeti.

Madarason lévő katonaság T.-Füredre vonatott. Az itteni, czibakházi, kis-újszállási fegyveres erő minden perczben fluctuál, ide-oda vonuló kisebb csapatok által, azonban a főerő sehol sem csökken.

Dembinszky ma Balmaz-Újvároson van, a minap Semseyéknél 700 darab kétfejű sasos régi karabint fedeztek fel a pinczében. A Semseyek coquetteriája vizsgálat alá került.

A mostani tétlenség és egyformaság miatt jelentéseim kopárak lévén, a mi ugyan körülményeknek tulajdonítandó. Mindazáltal szükség ezúttal kijelentenem, miszerint a sereg-néli maradásom a t. megyei védbizottmány határozatától függ.

Méltóztassék tudtomra adni, mikor kellene visszamenem, addig mindenesetre pontosan járok el megbízatásomhoz képest. Kollár János s. k., hírnök.

XXVIII.

Kelt Orosházán, február 7-én 1849.

Alispán Úr! A b. j. k. 236. sz. a. kelt végzése következtében a legközelebb tartandó fenyítő törvényszék törvényes bizonyságaul én lévén berendelve, miután ugyanezen időn várom biztatása szerint Vukovics Sebők kormánybiztost is, hogy véle a készpénzben teendő némely tábori fizetések iránt értekezhessem, ennélfogva az iránt kérem meg alispán urat, hogy engemet a február 12-ki bejövételtől felmenteni s helyettem más szolgabírórt rendelni méltóztassék.

Többire mi a rácok betörését illeti, az egyedül schwarczgelbek és gyávák agyréme, mert abból csak annyi való, miként a páthfalvi magyarok reá törvén Rác-Csanádra, azt mindenbül kirabolták és feldúlták, másnap tehát nehány, mindössze 30 rác visszatorlásul Páthfalvát meg akarta gyujtani, azonban visszaverettek, egy halva maradván közülök a téren.

Komolyabb színü azonban a hír, melyet éppen e perczben Boczkó kormánybiztostól vettem, ki az itt állomásozó nyolcz ezer főnyi hadsereget visszakivánná Aradra, miután biztos kútföböl meritett tudomása szerint a Temesváriak 20,000 főből álló sereggel már kiindultak Arad felé — a hadsereg vezére Damjanich azonban nem lévén jelen, mostani parancsnokai semmi szín alatt sem akarnak Arad felé menni, miután a Tisza felé van parancsolatjuk.

Ismét e jelen perczben vett tudósítás szerint az itt tanyázó 1000 főnyi sereg még talán egy pár napig itt mulatand, s ennél fogva a törvényszékre leendő megjelenéstől okvetlen felmentetni kérem magamat, egyszersmind az iránt is felhiván hivatalosan alispány urat, miként az itt szállásolandó Károlyi huszárokat addig legalább, míg e nagy hadsereg eltávozik, más helyt elhelyezni méltóztassék.

A teher, mely Orosházát nyomja iszonyú, a 8000 ember élelmezése mellett még naponként az átvonulókat is ellátni már csaknem lehetetlen, a Károlyi huszároknak mi jut, nem tudom — naponként hat-hét száz előfogatra van szükségünk. Stummer Lajos, s. k., szolgabíró.

U. I. Tegnapelőtt Czibakról ide hallatszott a nagy ágyúzás, melynek következése Czibakháza felgyujtása lön, az ellenség azonban visszaveretett.

XXIX.

Török-Szent-Miklós, február 7. 1849. délben.

Gróf Vécsey bácsi főparancsnok seregének előcsapatja ma éjjel K.-Sz.-Mártonban volt, ma érkezik meg Czibak-

házára s Földvárra, a többinek szállást előrendelni. A sereg számát nem tudjuk. — A czibaki erő T.-Sz.-Miklóstra vonul, az itteni pedig följebb, a Tisza partján fölfelé. Helyet ad egyik a másiknak. — Tessedik főbíró úr oda utasított, hogy az élelmi szereket 48 óra alatt Kardszagra szállíttassa, az itteni kormánybiztos úr oda volna szintén rendelve, de nem fog oda menni. Az ő állását csak ő maga töltheti be itten talpraesetten.

Szeben elővárosát Bem tábornok bevette, 13 munitió kocszi löszert emésztettek fel az ágyúk.

Szolnokon az ellenséges erő megöregedett. Három ezred svalízsér (a nép szerint faluzsir) van, a többi gyalogság. Az erő összesen 8 ezer fő (a lovakon kívül.)

A czibaki csata alkalmával 6 ház és 2 fészert elégett. Sebesültünk egy sincs, annál kevésbé halott. A partról működünk 3 ágyúval 6 ellen, s 3 röppentyű tüzelése daczára vitézül. A czudar ereje 3 divízió faluzsir, 1 batall. jager, 2 ágyút demontiroztunk. Mienk: 1200 gyalog, 3 század lovas. Az aradi állapotokról úgy van értesítve a kormánybiztos úr, hogy Damjanich 4 ezerrel Bemhez indított. Aradon maradt mintegy 8 ezer magyar, de az ostrommal felhagytak volna. Épen ezért szeretne értesülni, valjon igaz-e?

A Szolnokon maradt kerek számú 100,000 köből élet holléte felől a kormánybiztos úr kérdeztetett. A búza biz ott maradt.

A kecskemétiak fél hivatalos hír szerint a németet kebelökbe befogadni vonakodtak, s ezért a német üdvösnek vélte a félkapufát meg se közelíteni.

A hadi tactika titokteljes, evvel okosan hallgatnak. Annyiról biztositanak ujjolag is, hogy dolgaink jól állanak, s Békés — mint az ország jelen kamarája — biztosságban van. Kollár János s. k., hirnök.

Itt jelenleg 4 ezer köből abrak van reservában.

XXIX.

Kelt Mácsán, febr. 8-án 1849. éjjel után 1 órakor.

Okulicsny őrnagy úr, az aradi csata után a békésmegyei szabadcsapattal Mácsára vonult, kapott rendelet következtében azonban Mácsára érkezte idő alatt a mieinknek szolgált a szerencse az ellenséget Aradból egészen kiverni, ezen szerencsés fordulat után t. őrnagy úr az egész csapattal még ez éjjel Aradra ismét visszavonult — történt azonban, hogy a visszavonulás közben a csapat podgyászos kocsisai a csapattól vagy elmaradtak, vagy előre mentek, mire nézve őrnagy úr kéreti tiszt. alispán urat, ha netalántán említett podgyászos kocsik és csapatbeli egyének Gyulán lennének, azokat azonnal Aradra indíttatni méltóztassék. — Tiszt. alispán úrnak D o m b a Gy ö r g y s. k., jegyző.

XXX.

Török-Szent-Miklós, február 8-án délben 1849.

Vécsey serege, bár előcsapatja már K.-Sz.-Mártonban volt, a ráczok közeledése miatt visszaindított Szeged felé; egy hét mulva vissza fog jönni, hogy a hadi tervet foganatosítsák. — Holnapra kellett volna a császári seregeket általánosan megtámadni, de a főnebbi körülmény, itt a Közép-Tisza tájon e tervet megghiúsítá. — A felső tiszatájak azonban holnap támadó harczot kezdendnek.

Az aradi állapotokról tudósítást kormánybiztos úr igen szívesen vette.

Az öcsödi lovas nemzetőrök ma érkezvén meg T.-Sz.-Miklóstra, a szarvasiakat felváltották. Kollár János s. k. hírnök.

XXXI.

Török-Szent-Miklós, febr. 9-én 1849. délben.

Ma hajnalban, innen legfeljebb másfél órányira, de túl a Tiszán fekvő Szórói csárdára ment 60 főből álló por-

tyázó gyalog csapatka, s ködös idő lévén, készakarva rábukkantak 30 dragonyosra, kik is előörsön voltak kiállítva. A dragonyosok a csárdához futottak, menekülni akarván, de a mieink 3 részről törvén rájok, előbb a magát hőiesen védelmező Blank nevű főtisztet leszúrták, egy káplárt 12 legénynyel elfogtak, hatan megmenekültek, a többiek vére a szuronyt festé.

Mieink közül még csak sebesült sincs. Magam láttam őket a foglyokkal együtt, vígan jöttek vitézeink, fegyvert s 11 db lovat hozván magukkal, két elfogott lóval a Tiszán átkeléskor bemerülvén. — Két elfogott sebesült dragonyos estig meg nem él.

Seregünk régi állásban van, s egypár napig változni sem fog. Kollár János s. k., hírnök.

XXXII.

Ó-Arad, február 9-én délután 1 órakor.

Békésmegye véd-bizottmányának. Sietve tudósítom a tiszt. Bizottmányt, hogy Ó-Arad városából egész napig az útszakban tartott véres csatázás után az egész ellenség a Maros tulsó partjára kiveretett.

Az ellenség részéről mintegy 250 esett el, közöttük a határörvidéki szerbek vezére, Joanovits Mihály őrnagy és egy katonai mérnök kapitány. Több szerb fogoly a Leininger és Rukavina ezredjéből került kezünkbe.

Ugyanezen ezredekől mintegy 40 átszökött hozzánk fegyverestül.

Ma délig erőssen folyt az ágyúzás és plenkirozás mind a két részről, az ellenség készült a Maroson áttörni, de visszaveretett, s reményljük, hogy ámbár az ellenség serege számos s ereje nagy, sikerülni fog Ó-Arad városát megtartani, e célra minden lehető erő fog fordíttatni, halottjaink és sebesültjeink száma az ellenségéhez képest cse-

kély, a mozgó békési nemzetőrök közül eddig két halott s néhány sebesült közvitéz.

A békési összes elesettek és sebesültek neveiről a csatázás bevégeztével tudósítás tétetik. Kormánybiztos Boczkó Dániel, s. k.

XXXIII.

Török-Szent-Miklós, február 10-én 1849. délben.

Még ma a k. biztos úrral nem szólhattam, — valahová kirándult az élélmezés dolgában. Levelet vett a kormánytól, melyben értesittetik, hogy az egész tiszai tábort ő fogja élelemmel elláttatni. Szaporodik a gond és munka.

A tegnapi csetepatét nem rendes honvédek, hanem a szolnoki szabadcsapatbeliek idézték elő.

Semmi változás. Kollár János s. k., hirnök.

XXXIV.

Kelt Gyulán, február 10-én 1849.

Alább irtt tisztelettel jelentem a védbizottmánynak, miként a február 7-én és 8-án történt aradi csata kimenetele felett tudósítást szerzendő, megbízásomnál fogva Aradra tegnapi napon elmenvén, mindenekelőtt Boczkó Dániel kormánybiztos urat igyekeztem felkeresni, reménylően, hogy tőlle a legbizonyosabb felvilágosítást a legrövidebb úton nyerendem, kivel csakhamar találkozván, kiküldetésem célját vele tudatva, felkértem a történeteknek velem leendő közlésére, s tőlle ekként értesíttetem: az Aradot megtámadó ellenség mintegy 8000 főből állott, kik nagy részben rácz pórok s szerbek voltak, kevés számú Rukavina s Leininger katonaság fedezése alatt, kik Ó-Aradról február 8-án délutáni 3 óra tájban kiverettek, sőt másnap Új-Aradról is kiüzettek tetemes veszteséggel, mert

Ó-Aradon mai nap reggeléig 230-et temettek el közülök a mieink által, 125-en pedig elfogattak, részünkről az eddigi számítás szerint 10 halott maradván a csatatéren, s mintegy 12-en könnyű sebet kapván; egyébiránt több különböző előadások szerint az ellenség vesztesége sokkal nagyobb, mint a mi elesetteink után reményleni lehetne, de ezeknek nyomán bizonyosat nem mondhatván, részletekbe pedig nem bocsájtkozhatván, hiteles adatokat ez ideig maga kormánybiztos ur sem birván általánosan, azzal zárom tudósításomat, hogy Boczkó Dániel kormánybiztos ur megígérte a legrészletesebb tudósítás azonnali teljesítését, mihelyest hiteles jelentést kapand az illetőktől. *A m b r u s L a j o s s. k., megbízott szolgabíró.*

XXXV.

Orosházán, február 11-én.

Sietek jelenteni, miként az itt állomásozott tábor ma reggel Szentes felé elindult, Orosháza és vidéke minden kocsija nem voltak elegendők tovább szállítani a tábori szereket s még Fehértemplom és verseczi előfogatosaik is voltak -- én azonban megkértem a parancsnok tábornokot, miként népünket ott ne tartóztassa, sem pedig mások által ott tartatni ne engedje.

Makón nagy számmal összevont fegyveres nép két csajka ágyúval védi a Marost.

Hir szerint Kecskeméten Vécsei jöttének hírére a nép felkelt s az ott tanyázott császári katonák közt sicíliai vecsernyét csinált -- nem tudom, mennyire valósuland. *S t u m m e r L a j o s s. k., szolgabíró.*

XXXVI.

Ó-Arad, február 11-én 1849.

Békésmegye véd-bizottmányának! Értésemre esett, hogy az aradi hadsereghez tartozó több tisztek e február

hó 8-án, midőn O-Arad városa az ellenség által megtámadtatott, hibásan közlött, vagy hibásan értett parancs következtében, s így tévedésből vagy szándékkal az aradi tábort elhagyva, egészen Békésmegyébe vonultak.

Hivatalosan megkerestetik a megye bizottmánya, hogy illetén, a megye kebelében tartózkodó tiszteket az aradi hadsereghez visszautasítani, s ha netalántán azonnal önként visszatérni vonakodnának, őket, valamint az aradi táborból a csata elől netalántán megszökött közkatonákat őrizet alatt Ó-Aradra kísértetni sziveskedjen.

Az ellenség e hó 9-én estvéli órákban Új-Aradról is kiveretett, 40—50 kocsikon sebesültjeit magával viszi.

10-én katonáink Új-Aradról Ó-Aradra ismét visszahúzódtak, nehogy idő enyhültével a Maros jege megindulván, elzárattassanak. Ó-Arad teljesen biztosítva legyen. Az ellenség Temesvár felé nyomult s Dreyspitz és Orczidorf, Sz.-András vidékén tanyázik.

Az ellenség összes halottjainak száma ó- és új-aradi csatában az ötszázat haladja, foglyok száma 156. 4 főtiszt esett el az ellenség részéről, kettő fogságba esett. Attól félek, hogy mi a békési mozgó gyalog csapatokból egy tisztet veszítettünk el. Nyomára nem juthatni eddig, hacsak haza nem menekült.

Sebeseink száma 90 körül. Boczkó Dániel s. k., kormánybiztos.

XXXVII.

Török-Szent-Miklós, február 11-én 1849. délelőtt.

A tisztelt megyének hozzám küldött két rendbeli levelét vevén, — magamat a rendelethez alkalmazandom. Az aradi állapotokról értesítő levelet a kormánybiztos és Répássy tábornok urakkal azonnal közöltem. Tábornok úr az eredeti levelet letartá, hogy belátása szerint intézkedhessék.

Damjanichot minden órában várják ide, Répássy tábornok a sereggel Kúnhegyes, Füred és Poroszlóra vonulván, helyet adand neki. A sereg azért veendi e helyzeteket, hogy úgy Klapkához, valamint Damjanichhoz is közel legyen s könnyen összevonathassék.

Mai hírek szerint Klapka ismét győzedelmeskedett, a nekie segítséget vitt Schulczik is 5000 emberével üzetvén.

Görgey Kassán van, nagy kárt okozott az ellenségnek emberben és ágyúban, Gion pedig Iglón van, ritkítja az egyes rabló ellenséges bandákat a vidéken. A holnapi és holnaputáni számokban, a »Közlöny«-ben részleteket olvashatnak.

Szolnokon kevés az ellenség. A minapi hajnali csetepáté következtében (hol bizony mégis csak a huszárok voltak a hősök), az ellenség Abonynak és Czeglédnek vonúlt s könnyen összevonandó csapatonként eloszlott. — Félnék a gonoszok. A hajnali lármára »Jézus Mária« névkiáltással csatarendben állottak. A Szolnok alatti gátot (töltést) a Tisza mellett elvágták.

A hidat annyira kiegészíték, hogy a leégett lábak már fennállanak, a hid jobb- és balfelén pedig a Tisza partján 2 öles sánczokat ástak, de messzire nem nyúlnak.

Az élelmi szerekben nincs fogyatkozás, inkább fölösleg találtatik. Ez Békésmegyének főérdeme, mely jelenleg az ország kamarája.

Ide egyes csapatok vonulnak éjjelenként. Előpostái ezek a nem soká intézendő támadásnak.

Az aradi állapotokról tudósítások itt igen nagy fontosságúak, — tessék koronként ezen kis fáradsággal ügyünket előmozdítani. K o l l á r J á n o s s. k., hírnök.

NB. Az aradi tudósításokra nézve megjegyzem, hogy Boczkó Dániel úrnak február 9-ről kelt jelentését én párban már megküldöttem, és így ha későbbi tudósítások van-

nak, azt tessék közölni, olyat én számomra is kérvén. —
T o m c s á n y i, s. k.

XXXVIII.

Török-Szent-Miklós, február 12-én 1849. délelőtt.

Tegnap estve s az éjjel vonúlt be Vécsey serege, s másfelől is érkeztek és mentek csapatok az éjnek fátyola alatt. A készülétek nagyszerűek, két kész hid már a koszikra rakatott. S bármily titokban haladnak és vitetnek véghez hadmozdulataink, az ellenség mégis mindjárt észreveszi, s ő is azokhoz képest intézkedik. Annyi azonban bizonyos, hogy a magát hősnek híresztelő foglalo mindig csak védelmi állapotban lézeng s hátrál. — Tegnap Eger és Hatvan közti téren ágyúdörgést hallottunk, eredményét nem tudjuk, valamint a felsőtiszai 9- és 10-ki támadásnak részleteit sem birjuk.

A hadmozdulatok változékonysága miatt — mely csak egy percznek műve gyakran — már Damjanich is nehezen jön el, de alkalmasint Szeged táján maradand.

A terveket el nem árulják ott, hol azokat biztos kútból szedhetném.

Répássy tábornok úr ma délután menend el Kúnhegyes, Madarasra s följobb. A mozgó had útjában is vesz új és új parancsokat. K o l l á r J á n o s s. k., hirnök.

XXXIX.

Török-Szent-Miklós, február 13-án 1849. délben.

Vécsey serege már egészen bevonult. A rend dolgában nem szólhatni épen dicséretest; mig Dembinszky mutató újját meg nem látandják. Sok kaszás és önkéntes nemzetör van köztük; a többség mindazáltal rendes régi fegyveres, számra 8–9 ezer.

Damjanich Szeged tájékán s Szentesen maradt rövid ideig, ide jöend ő pár nap mulva.

Tegnapelőtt Eger s Hatvan felől történt s általam is hallott ágyúzásról még eddig bizonyost ki nem tudhattam.

Az itteni lovasság számát még nem tudom; köztük van a rettentő külsejű Bocskai hajdúk csapata s Ferdinánd huszárok. — Munitiót nagy mértékben hoztak magokkal. Kollár János s. k., hírnök.

XL.

Török-Szent-Miklós, február 13-án 1849. délután 3 órakor.

Épen egy órával ezelőtt megperdül a rézdob, a trombita harsog, az ágyúk indulnak, s »Fegyverre! jő a német« — hangzik minden oldalról, — a mi egy percz műve volt. A nagy zajban gr. Vécsey tábornok és Lenkey ezredes a sereg élére állanak s kifelé vonúl a sereg, — de egy futár jő s a szokott csendet visszatrombitálták, — és folytatjuk félbenszakasztott ebédünket.

Délután 4 órakor. A zaj félreértésből eredt. T. i. ma vonult el Répássy utócsapata a már megírt helyre, s Püspökin levő egy század württembergi huszároknak megparancsolá, hogy őt kövessék. Havazás közben kiindul a vitéz század, s félködben távolabbról a fehér köpönyeg német lovasnak látszott. Az előőrök 3 ágyúi csaknem tüzet adtak már, midőn egy fehér kendő lobogtatása megelőzi a bekövetkezhető veszélyt. — E kis tévedés mozgásba hozta a már higgadni kezdett vért, de cseppet sem ártott. Láttam a vén vitézeket, mikép restellették, hogy — hát miért nem jő már az a német. Szégyenlik a dolgot, s még eddig kevesen is tudják okát a rögtöni lecsillapulásnak.

Esti 7 órakor. Minden csendes, csak a takarodó ütése dörög. — Jelen jelentésem úgy sem nagy fontosságú, ezért bevártam a debreczeni futárt, ki ezúttal 100,000 pengő forintot hozott. Ez mondá, mi ugyan még nem hivatalos

hir, hogy Bem kissé megpacskoltatott Szeben alatt s Beszterczét is elveszté. Ezért — a futár szeme láttára — rögtön indult egy zászlóalj edzett gyalogság Bem segítségére. — Ezt a tábornok úr is elhívé, — hodiè mihi, cras tibi — mondas alapján. — Egyéb, bizonyos hír nincsen. Kollár János s. k., hírnök.

XLI.

Török-Szent-Miklós, február 14-én 1849. reggel 9 órakor.

A mai napon hajnalban érkezett futár szerint a f. h. 9-én 10–11. napjain felső Tisza tájon folytatott támadások eredménye lön röviden: hogy Schick jól megszlikoltatván, a gaznak sikerült megmaradt seregével Lengyelországba menekülni. Egyrészt kár hogy kiment s megugrott, másrészt azonban könnyíti Windischgrätz elleni harcunkat.

Az ősz lengyel generalis Umbinszkyról mondják, hogy átjött mihozzánk magánköréből, s itt kapott is alkalmazást. Isten hozta a szabadság hőstét körünkbe!

Vécseyhez jő 4 nap múlva Szentes és tájékáról a ráczok ostora, Damjanich. Félfüllel hallám, hogy 4000 embere (Kerntrupp) Erdélybe menend. — Bem, mint mondják, csupa hadi taktikából retirált Szeben alól s Beszterczét feladá, hogy a hűtlen szászokat annál könnyebben meghódítsa.

Szeged alatt — tán Szőregen összegyűlt, a már egyszer legújabbán megvert rácz csoport. E tájról bizonyos híreket nem tudnak, pedig a legkisebb hír is igen fontos, s a tábornok úrral kell tudatnom.

Végül: Kossuth igen víg s friss egészségének örvend minden hazafiá. Kollár János s. k., hírnök.

U. I. Bocsanat, hogy fél ívekre kell írnom, mert a táborban a papír szűkében vagyok. Kollár.

XLII.

Czibakházán, február 14. 1849.

Önnök felszóllítására, örnagy Mesterházi úr parancsából, a már történt expeditiónk eredménye: 2 tizedes és 10 közvitéz elfogatása, a Vallmoden 6, Hardeg 6 vasasok közül; reájuk rohanva, katonáik még csak nem is próbáltak megszabadulni; — van egy pár használható egyén is köztük, kik szerencsétlen sorsukat valódi keserőséggel adák elő.

Dolgaink jobban állnak, mint magunk gondoltuk, február 4-én az egész Vallmoden ezred, 2 osztály Hardeg, gyalog, 6 ágyú és 3 röppentyű volt ellenünk s ezt a mai elfogottaktól tudtuk meg. Mészáros Endre s. k., f. hadn. segéd.

XLIII.

Török-Szent-Miklós, február 15-én 1849. délután.

Az éjjel érkezett futár azon hiteles hirt hozá, hogy Vezseny tájékát a jenői szőlőknél portyázó 12 német katonára, 4 huszár s néhány pozsonyi vadász körmei közé került. A vadászok az elfogott lovakra ültek s a német katonákat gyalog — behajtották. .

Szolnokon most valami Grammont generalis tanyáz. A szandai gát mellett levő fűzfákat m. e. $\frac{1}{4}$ részben levágatta s azokból a hidfőnél torlaszokat készített. A várban a Zagyva mellett, Fokoró pusztára felől erősséget készít, az abonyi utat szintén elsáncsolja. 1500 gyalog s 600 kocsival dolgozik ingyen 4 napig — egymást az idő eltelte után felváltván. — A hid már kész. A torlaszi csomókat a szandai szőlőlökből is készítik. Pénzt tölle nem lát a föld népe, néha egy nyomtatványt nyomnak a munkás napszámos kezébe.

Itt-ott circulál a Schlick-bankó. Ez egy darab finom papírka, rá van nyomva: 30 kr. C. M. s az, hogy a német

bankókkal bármikor felcserélhető és érvényes. Ennek nagyobb hitelére semmiféle aláírást sem tett a bujdosó Schlick.

Az elfoglalt tájékokon a tisztek a néppel szépen bánnak, nem verik, csak szidják. Így adja elő egy szenvedő.

Kassára a mi seregünk f. h. 10-én a nép örömrivalgásai közt bevonult. Schlick Tornának tartva — megugrott Lengyelországba.

Ma hajnal óta 8 óráig daloltak, trombitáltak a mieink, 8 órakor egyre vonult a katonaság s minden ágyú — mindenestül ki a városból, a Ferdinánd huszárok táborig zenéje mellett Lenkey ezredes vezetése alatt. Fél óra múlva ismét mind visszatért zene mellett. — A kivonuláskor reméltük, hogy a jövő éjszakát Szolnokon töltjük. De az egész csak vak hadjárat próbája volt. Kollár János s. k., hírnök.

XLIV.

Török-Szent-Miklós, február 16-án 1849.

Az elfogott 12 vasas német (köztük 2 altiszt), tegnap ide be is hozatott. A legénység víg és bátran állítja, hogy itt jobb dolguk leendő, mint a másik őrségnél.

Dembinszky főtábornagyot ide minden órában várják megvizsgálandó a sereget, melynek nagyobb része rendes katonaság.

Szolnokon ismét redouttek készítéséhez fogtak.

Tegnap és ma iszonyú nagy szél fú s ez a csatázásra alkalmatlan.

Folyó hó 13-án Szőreghnél a rácokat szörnyen megverték az ostromlott szegediek. Kollár János, hírnök.

XLV.

Török-Szent-Miklós, február 17-én 1849. délelőtt.

Tegnap délben a Püspökin levő előőrségből egy pár gyalog a Tiszán innen egész a Szórá csárda alá ment s a

nagy szélben a folyón át egy lovast lelövé, két lovast megsebesített.

Dembinszkyt holnap várják.

Ma az ottani seregből nem csekély rész Czibakházára küldetett, — mint bejelentetett, felváltás végett.

Egy érkezett futár azon örömdetes hirt hozá, hogy Schlick még sem szökhett ki, mert Tornán felül Dembinszky seregének egyik szárnya szerencsésen eleibe kerülén, feltartóztatták s tegnapelőtt már is számban megcsökkent erejét ismét kisebbre olvaszták. — A részletekről bővebben is értesülendünk.

Damjanich még ma sem érkezendik meg. Kollár János s. k., hírnök.

XLVI.

Török-Szent-Miklós, február 18-án 1849. délelőtt.

Ujság különös annyiban van, hogy ma egy erőszakolt recognoscirozás tartatott Szolnok alatt. A tegnapi fegyveres erő, mint előre gyanítani lehetett, vakmerőleg is működött. Ma ismét ment arra felé erő; az első csapat éjfélkor indult meg innen, a második pedig hajnalban. Az ágyúzás reggel 8 órakor kezdődött meg s mintegy hat-szor mormogott az ágyú összesen. — Egyéb eredményt még nem tudnak.

A legújabb Közlöny számában olvasható, hogy a derék Mikes ezredes Szeben alatt elesett.

Pestről pedig egy magán utazó azon hirt hozá, hogy tegnapelőtt Pestről 1500 gyalog katona indult, állítás szerint Szeged felé tart. Kollár János s. k., hírnök.

XLVII.

Török-Szent-Miklós, február 19-én esti 8 órakor.

A kormánybiztos úr valamely ügyben a szomszéd falukba rándulván, őt csak estve várhattam be.

A tegnap megírt Szolnok alatti recognoscirozásnak mi eredménye sem lőn, mintegy 25 – 30 ágyúlövés történt mind a két részről. Veszteségünk, 1 ló sebes ugratás közben megsántult, de azért használható. Egyéb semmi. Az ellenség részéről a Tiszán keresztül ismét lelövetett egy vasas s kettőt egy ágyúgolyónk sodrott el.

Több oldalú kérdezősködéseimre is egyéb tudomást nem szerezhettem. Kollár János s. k., hírnök.

XLVIII.

Török-Szent-Miklós, február 20-án 1849. reggel 8¹/₄ órakor.

Schlick felől semmit sem hallunk. — Hir szerint Dembinszky Gömörben volna, tegnap nem jött el T.-Sz.-Miklóstra, mint váratott.

Ma Vécsey serege 3 ágyúval, 2 zászlóalj gyaloggal s egy század lovassággal megszaporodik. Gróf Buttler dandárja jö ide Répássytól, a ki pedig egészen Kenderesre vonuland, minthogy Andorfy őrnagy és táb. intendans jelentése szerint az ellenség nyakrafőre fut. A hir szerint, Pest-Budáról is egy pár ezer katona vonult legyen Radeczkyhez Olasz-honba, hol a hódítónak szarvát kezdik törni a szabadság harczosai.

Privát hir szerint Damjanich seregével együtt 18-án Körösön és Kecskeméten lett volna.

Tegnap Dembinszky centrumából sietve ment a pesti kis legio egyenesen Mező-Hegyesre. Okát nem tudjuk.

Ma reggel innen ment el 2 ágyú, 2 század gyalogság s egy század lovasság Szolnok felé. Azt mondják, előrségre küldetnek; de a készüllet erős recognoscirozásra mutat.

Bém Erdélyben, Szebentől Vizakna alól egy futtában egész Szászsebesen alól retirált, kis veszteséggel, míg ő ellenben útban zsákmányolt is. Eddig mint hirlik, tiz ezerével már ismét Szeben alatt volna. — Az ellenségtől egy

lengyel parlamentert ki sem hallgatott. Kollár János s. k.,
hírnök.

XLIX.

Török-Szent-Miklós, február 21-én 1849. reg. 9 órakor.

Tegnap gróf Buttler dandárja ide érkezvén, csaknem félannyi fegyveres Püspökibe kivonult.

Damjanich még Szentesen van, rosszul valánk értesítve elmeneteléről.

Kopár most a hírvilág, még a Közlöny legújabbi száma sem tartalmaz különöset. Kollár János s. k., hírnök.

L.

Török-Szent-Miklós, február 22-én 1849. délelőtt.

A kormánybiztos úr kérdéseim következtében azon határozott választ adá, hogy míg Erdélyben a hadi műtételek újlag ismét meg nem kezdetnek, addig a jelen pangó helyzetben meg is fognak maradni.

Egyébkint a futó híreket most mellőzöm, minthogy minden alkalommal azokat vissza is kellene vonnom.

A katonaság a lövésben folyvást gyakorolja magát. Kollár János s. k., hírnök.

LI.

Kelt Szarvason, február 22-én 1849.

Tegnapelőtt érkezett meghagyás folytán a február 15-én este innét általam Gyulára indított s elkészített levél tárgyában a kellő vizsgálatot megtétetvén, ezennel hivatalosan jelentem, miszerint a kérdéses levelet Plisoczki György szarvasi lovas nemzetőr, mint e célból kirendelt egyén vitte el Szarvasról, február 15-én esteli 9³/₄ órakor s Kondorosra ért vele 1²/₄ órakor Gr. Bolza majorjába, honnét azt az a végre kirendelt Persecutoroknak kellett

volna odább szállítani, de azok közül egyet sem talált ott, s így azon nemzetőr ott várakozott mindaddig, míg egyike a kirendelt Persecutoroknak, névszerint Varga megérkezett, de csak február 16-án este felé, s a levelet csak 17-én hajnalba vitte tovább. Bizonyos tehát, hogy a levél Kondoroson a Persecutorok hanyagsága, vagy talán felváltási rendetlenség miatt késett el.

Hogy Kollártól néha két levél is érkezett egyszerre, annak oka az is lehet, hogy én azt felbontván, ha átaljában semmi érdekes tudni valót sem tartalmaz, néha más levéllel összevárom, de mindég reá irom az érkezés és indulás napját.

A tegnapi tudósítás hozzám is csak ma érkezett. **T o m c s á n y i J ó z s e f** s. k., m. alispán.

LII.

Török-Szent-Miklós, február 23-án 1849. r. 9 óra.

Gróf Vécsey tábornok tegnap délben értesítettett, hogy M.-Tárkánynál huszárjaink dicsően viselték magokat, a kóborló ellenségből 70-ig levágván, számosakat pedig lovastul elfogván. Ennek következtében a Gyöngyösen levő ellenség is búcsút vett a város kapufélfájától.

Ma hajnalban ide ismét katonaság érkezett; s újlag is arról értesítetttem, hogy Damjanich Kecskemétnek stb. tart.

Bém a hivatalos tudósítás szerint Dévág hátravonulván, miután ott a hozzá érkezett erővel egyesült, másnap ismét Szeben felé indult. Bém a harczban jobb kezének közép ujját elveszté. Már Vizaknán van.

Hurban tót pap s osztrák ezredes, a felső vidéken tót papokat tett alispánokká, Stur a bányavidéken Kriegshauptmann.

10 ó r a k o r. A főnebbi értesítés alkalmasint a Közlöny

február 21-ki számán alapszik. Ugyanis Kompolton Dessewffy Arisztid megrohaná az ellenséget, 50-et levágatott, s 35-öt lovastúl elfogatott és valamit zsákmányolt. Klapka ezredes főhadi szállása Mező-Kövesd. Kollár János, s. k., hírnök.

LIII.

Török-Szent-Miklós, február 24. 1849. reg. 9 óra.

A sereg itt Szolnok táján egyre gyűl és szaporodik, részint pedig közeledik. Tegnap délelőtt ment ugyan innen el Czibakházára fél üteg egy zászlóaljjal, de helyébe jött Kenderesről az 54-ik honvéd zászlóalj, nagyrészt csak kaszával felfegyverkezve. Nehány főtisztől hallám, hogy Rózsa csapatját Kisujszállásról minden órában várják. A puszták vitéz fiai közül láttam egypárt, cifra karikások, mint a szabadságháborúnak méltó fegyvere, kezökben az ellenségnek valódi ostora és csapása. Ettől igen rettegnek a zsoldosok, minthogy képükön hagyja úgy a boszúnak, mint a szégyennek kék foltját.

A legújabb Közlöny mi nevezetesebbet sem tartalmaz. Kollár János s. k., hírnök.

LIV.

Török-Szent-Miklós, február 25-én reg. 8 órakor.

Tegnap reggel 5 órakor Czibakházán levő erőnk az ellenség által megtámadtatván, a kölcsönös ágyúzás déli 11¹/₄ óráig folytatott. A német zsoldos vakmerőségének újra megadá az árát, mert 8-an s egy főtiszt elejtetvén, számosan megsebesítettek s 2 lovuk elesett. Részünkről veszteség egy halott s 5 sebesült. Nyereségünk pedig 15 ellenséges fogoly a vadászokból. Egyik őrnagyunk, nevét nem tudom — elfogatott volt, de a vitéz legénység őt az ellenség körmei közül kiszabadítá, ugyanekkor ejtvén

le a főtitstet. A csata a hidfő gátjánál történt; a mieink elébb a Tiszán keresztül ágyúztak, utóbb karra ment a dolog, s a zsoldosokat vitézüil elűzték. — Kun-Szent-Mártonból jött ugyan 4 ágyú segítségre, de ez az utat eltévesztvén, későn érkezett, s nélküle is győztünk. — Ezt a czibaki előljárók, mint szemtanuk referálták. Alkalmasint az egész dolog csak erős recognoscirozás volt.

Ugyan tegnap este felé érkezett vissza a Debreczenbe küldött futár. — Ott már általános azon nem kedvező hír, hogy Eszék feladta magát. Eszéken volt ötezer főre menő várőrség. Aradon sokkal kisebb a várerő, s mégis öt hónapja tartja fenn magát élelem hiányában is. — Eszék feladásának oka a Batthyány és Nádosy kegyenczeiből ki-nevezett tisztek, kik ijesztgetésekkel álltak elő az őrségnél, bár élelmők volt. — Az őreink szabadon bocsáttattak, egygyel itt beszéltem is. A vár alku szerint adatott fel. A honv. Bizottmány vizsgálatot fog e tárgyban rendelni. — Pétervárad most az aldunai kulcs, Csuha és Hollán várparancsnokok, kikben bizni lehet.

Kecskeméten Stauffer magyar születésű alezredes 580 vasassal tanyáz. E gyönyörű mákvirág hatalmaskodik, — a pesti főczinkosokkal együtt ujonczoztat is, (a mi hitelesen bebizonyult); mig ennek daczára a solti járás küldöttségileg holtiglani hódolatot nyilvánított Debreczenben a hazának.

Pesten a mult héten nagy cravall volt. Windischgrätz öt ezer ujonczot kívánt kiállittatni, s a pestiek ellenszegültek. — A befogatások sürűdnek, a foglyoknak alkalmas helyet alig bírnak adni. Halálos elítélések is igen gyakoriak, Szentkirályi azért fogságából is azt tanácsolja a kis kunoknak, hogy a németnek hódoljanak. — !!! Komárom már ugyszólván Osztrákország, s mégis poltron követei helyett ujakat választott, kik már utban is vannak.

A kedvező idő az utakat megjavítván, az ágyúkkal mozoghatást is lehetővé tette. — Ezért a mult éjjel nagy

erő vonult ki városunkból nagy csöndben, az ágyúk s a lovasság 7 óra reggel mentek el. — A készüllet nagy. Tegnap valamennyi főtiszt a tábornok eleibe parancsolta-tott s szívökre köttetett a dicső harc s győzelem. Ma délben erős ágyúzást fogunk hallani, s ha az isten úgy akarja, mint magunk, tán holnap Szolnokon leszünk. Isten adja! Huszárjaink legalább azt mondogatják, hogy ha soha sem is hagyják csatázni őket, — a »németet« tiz év alatt mégis kipusztítják, titkos portyázás közben minden héten százat a más világra küldvén. Szemere szerint a huszár csak a harcban él.

Curiosum gyanánt ide iktatok egy saját szerü iratot, melly itt közkézen forog. Damjanits tábornok, mikor a bácskai táborból feljött; a ráczokhoz egy — saját nyelvükön szerkesztett proclamatiót bocsátott ki, melly így hangzik: »Kutyák! Én elmegyek mint ellenségtek. De visszajövök mint bosszuálló. — Ha ti azalatt fel mertek támadni a magyar nemzet ellen, kiirtalak benneteket a föld színéről; s hogy magja se maradjon a rácznak, utójjára magamat lövöm föbe, mint a legutolsó ráczot.« (Aláírás.) Ez Charivariba igen gyönyörű czikk.

Bemnek szerencsés hadjáratáról sokat beszélnek. A futár csak annyit tud, hogy Segesvár, miután bevételét — felpredáltatott. Azonban Urbán uj sereggel ütött volna Erdélybe — állítás szerint — orosz zsoldosokkal; de Dézs-nél, Bánffy János ezredes őt visszavonulásra kényszeríté.

Riczkó holléte nem tudatik. Hozzá teszik: tán elesett, tán megszabadult.

Tegnap estve felé egy vasas, Szolnokból hozzánk átszökött. — Sokat beszélnek arról a menekült szolnokiak, hogy igen soknak van kedve a szabadság zászlaja alá átjöni.

Végül még megemlítem a nyomoruságot, melyben a szegény föld népe sínylődik az ellenség járma alatt. Naponkint számos szegény kapások stb. járnak be élelemért

Szolnok alól, minthogy a városból — ha bemennek — ki nem bocsáttatnak. A valódi nyomorúság rá ki képükből. Közülök 7-en éhen haltak el már. — A dözsölő dynastia miként adand számot pokoli műveiért?!

Adjon Isten erőt s szerencsés előmenetelt a magyarnak! Kollár János s. k., hirnök.

Sz.-Andrásról állandóan Czibakra rendelt békésmegyei örünk s még más szemtanu előadása szerint az ottani csatának eredménye annyiban változik, hogy értvén az ellenségből 34 legény és 2 tiszt lőn fogolylyá, halott pedig 14 maradt a csataterén, kiket örünk maga szemcivel látott s megolvasott. Tomcsányi J., s. k., m. alispán.

LV.

Török-Szent-Miklós, február 26. 1849. reg. 9 órakor.

Seregünknek tegnapi kimozdulása teljesen sikertelen volt. — Kémeink tegnapelőtt azon hirt hozák, hogy Szolnokon az erő 6 osztály lovasság s néhány század gyalog és egy üteggel megszorodván, bennünket megtámadni készülnek. Ezért tegnap a sereg künt alkalmasan elhelyezkedvén, csaknem délig várta készen harczszomjan az ellenséget. De ez el nem jött, szándékában sem volt. Tegnapi szép reményeink után tehát ismét a régi kinos egyformaságba süllyedénk.

Lenkey Szegedre menend, az ottani sereg parancsnokságát átveendő.

Damjanits seregének fele része Szentesről T.-Földvára érkezett.

A tegnapelőtti czibakházi csatában elfogott őrnagy, gróf Leiningen, a temesvárinak öcsse. Kiszabadulásakor leöletett főtszt neve — Dichtig. — Hiteles értesítés szerint a foglyok száma nem 15, de 31, köztük két főtszt.

Eszéket Éder adta fel 150 ágyúval egyetemben.
Kollár János s. k., hírnök.

LVI.

Ó-Arad február 26. 1849.

Uj-Aradról Treuspitz, Vinga és Orczidorf vidékéről az ellenség egészen elvonult, a rendes katonaság Temesvárra, s a mint hallatszik Lugosra, a ráczság Kikinda felé.

Mint hirlik, a császáriak a ráczsággal egyenetlenségben vannak, sőt a ráczok két pártra látszanak oszlani, melynek mindegyike más vajdát kíván.

A Maros innenső része az ellenségtől biztosított.

A várból mindennap tétetnek néhány lövések Ó-Arad városa felé, melyek részünkről viszonzotatva, a várbeli ellenséget hallgatásra bírják.

Gaál Miklós a kormány rendelete következtében, Kis Pál alezredesnek adta át e mai napon a parancsnokságot az aradi hadsereg felett.

Gaál Debreczenbe idéztetett, feleletre vonandó ó-aradi visszavonulási hibákért.

A most vett tudósítások szerint Bem Szeben alatt vagyon. A székelyekkel mintegy nyolcz ezernyi főből álló sereggel csatlakozott. A székelyek minekelőtte egyesültek volna Bem táborával, több ezernyi fegyveres százokat lekasaboltak.

Bem összes serege jelenleg huszonegy ezerre rug.

A katonai kórházak számára még mintegy ötszáz lepedőkre és kétszáz szalmászsákra lenne szükség.

Kérésem oda terjed, méltóztassék a tisztelt honvédi bizottmány Békésmegye tehetősebb lakosait e részbeni önkéntes adakozásra felszólítani s a hiányt készpénzen veendő lepedőkre és szalmászsákokra alkalmas vászonnal pótolni, melynek ára a vélem közlendő árjegyzék szerint Török

Gábor tábor-ellátási biztos által kezelt pénztárból azonnal meg fog téríttetni,

A febr. 8- 9-ki csatáról megfutamodottak közül békésiek még akkoráig sem kerültek vissza. Szükség ezeknek nyomozását szigorúan elrendelni.

Szükség e szökevények által eladott fegyverek s ruha-félék iránt szigorú nyomozást tétetni, azokat összeszedetni s az aradi katonai parancsnokságnak kiküldeni, s az iránt engemet is tudósítani.

Az aradi táborban létező békési szabad csapat, orvosszerekkel ezentúl a tábor részéről fognak elláttatni, a békésmegyei gyógyszer-tárakból eddig kiszolgáltatta, gyógyszer-ek azonban innen meg nem téríttethettek. Boczkó Dániel s. k., kormánybiztos.

LVII.

Török-Szent-Miklós, febr. 27. 1849. délben.

Ma reggel kivonult az egész sereg a túri részen levő térségre, az 52., 34. és 65. zászlóaljnak zászlóit felszentelendők. Az ünnepély nagyszerű volt, puska- és ágyúroponás közt, számtalan nézők jelenlétében vitetett véghez az ünnepély, a katonaság egyuttal az esküt is letevén. Franz Karl ezred (52. z. a.) és Prinz Preisz (34. z. a.) s a 65. huszár honvéd zászlóaljjal dörgék el az esküt a magyar nemzet oltalmára.

Egy nevezetes hirnek, Schlick tökéletes bekeríttetésének bevalósultát várjuk. A tisztek igaznak állítják. Majd meglássuk. Kollár János s. k., hírnök.

LVIII.

Ó-Arad, február 27. 1849.

Mult éjjel fél tizenegyre a várbeliek vak lármára megijedve, hogy a mi seregünk a várat ostromolni akarja,

riadót vertek s a sánczokat meglepve, löfegyverekből vakon lövöldözni s a városba bombákat és gránátokat bocsájtani kezdettek, melynek következtetésében a mi seregünk is riadót vert, a meghatározott helyeken összegyűlt, magát védelmi állapotba helyeztette s a várbeli ágyú lövéseit viszonzta.

A kölcsönös ágyúzás éjfél utáni egy óráig tartott.

Jelenleg Aradon ismét minden rendben s a Maros vonal biztosítva vagyon.

Gaál tábornok úr ma elutazott.

A 38-ik zászlóajból egy hadnagy a szétpattant bomba által fején halálosan megsértetett. Ugyanazon zászlóaljnak az őrnagya is lábán megsebesítettetett.

A kivándorlott lakosság reggel felé a városba visszatakarodott.

Gyújtás nem történt, a piaci házakban megmaradt ablakok az éjjel a sűrűn szétpattanó bombák és gránátok által egészben elrontattak. Boczkó Dániel s. k., kormánybiztos.

LIX.

Török-Szent-Miklós, február 28. 1849. délelőtt.

Azon kedvező hirt vettük a minap, hogy Dembinszky Schlicket Eger körül bekerítvén, 12 ágyúját s 3 kocsival röppentyűjét elfoglalt. Ezt még hitelesen nem tudjuk, annyi azonban bizonyos, hogy a mieink Pétervásár melletti rengetegségben a szarvaskői és a baktai völgyeket keresztül sánczolván, erősen eltorlaszolák.

Ma érkezett hivatalos jelentés szerint pedig tegnapelőtt febr. 26-án Füzes-Abonynál összeütköztünk. A csata reggeltől délig tartott, s mind a két reszről erősen morgott az öreg ágyú. — Tegnap, 27-én pedig Heves, Árokszállás és Visznen ágyúztak és csatáztak. Mily eredménnyel?... Még nem tudatik. Következtetni lehet azonban a helyek fekvéséről — azt, hogy előre nyomultak,

Mint bizonyost állítják, hogy Damjanitsnak balszárnya Kecskemétre vonult be. — Az operációk tehát megkezdődtek, pár nap alatt eredményt várhatunk.

Két dragonyos — ki hozzánk átjövén, — Ferdinand husárok közé besorozva s felszerelve, a sorokban paradiroznak.

Szegedről érkezett hír szerint, oda a ráczok már két parlamentért küldtek. — A ráczok Temesvárt ostromolják, — előbbi kegyetlen kegyes pártfogóikkal összekoczanván. Kollár János s. k., hírnök.

U. I. Szolnok. Az ellenség vadászcsapatja, hozzánk átjövési szándéka felfedeztetvén, lefegyvereztetett. Kollár.

LX.

Debreczen, márczius 1. 1849.

A mai napi országos ülésnek tárgya volt:

1. A Debreczenbe meg nem jelent, és meg nem jelenéseiket nem igazolt,
2. Az engedelem nélkül eltávozott és
3. A nyert engedelmen túl távol maradt, s magokat szinte nem igazolt — képviselők iránt megállapított azon határozat hitelesítése, szerinte mindezek képviselői állásukat tetteg elhagyóknak tekintetvén, az illető választó kerületeik új választásra szólíttatnak fel.

Ami után a kevés napok előtt a felső táborba utazott, s tegnap este visszaérkezett bizottmányi elnök Kossuth Lajos megemléké rövid beszédében, hogy valamint már ez előtt 12 napokkal Dembinszky oda nyilatkozott, hogy alkalmasint az elhatározó ütközet Eger tájékán fog megtörténni, úgy azon szerint meg is kezdődött a múlt hónap 26-án a Tarna völgyén Verpelét-felé délutáni 2 órakor oly nagyszerűen és véresen, a milyent még ez ideig harczainkban hallani nem lehetett, Klapka ezredes lőn megtámadva,

a csata késő estvéig tartott azon eredménnyel, hogy a mieink az ellent minden posztóiból kivervén, — azokat magok foglalták el, mindamellett, hogy az ellenségnek 24—30 ezer embere együtt volt, a mi seregünk azonban még tökéletesen nem is egyesült.

27-én hajnalban az ütközet megkezdetvén, 8 óráig folytonosan tartott anélkül, hogy mi lettünk volna a vesztők, míg délután 3 órakor Dembinszky Kápolnát szuronyt szegezve bevette, de minthogy ugyanezen rohamkor seregünk közül a Zanini zászlóalj az ellenséghez szegődött, — seregünk nem is üldöztetve Maklárra vonult vissza -- az ellen pedig Gyöngyösre vonult.

28-ára, midőn már elnökünk vissza indult, ismét ütközet, még nagyobb szerű s tán eldöntő volt határozva, a győzelemhez reményünk igen nagy, mert seregünk lelkesült, honvédek rendtartók, s ha megzavarodnak is, tüstént csatarendbe állíthatók, s mert 27-én estve seregünk ismét 10 ezerrel szaporodott; amint e napi csatáról hirt nyeredek, tudósításomat azonnal megküldendém.

A két napi véres ütközetben elhaltak és megsebesültek száma még egyrésztől sem tudatik, annyit Kossuth ottlétében még huszáraink bizonyítottak, hogy annyi a sok elhullott dzsidás, mint a csirke; — az ellen az ágyúzásban igen erős, — de a szuronyt ki nem állja, — az ellenség 3 falut leégetett.

Ma ismét az ellen foglyai közül amint kivehettem, mintegy 60-an nagyobb részint vasas németek jelenlétemben esküdtek zászlónk alá. Huszka Mihály s. k., békés-gyulai képviselő.

LXI.

Török-Szent-Miklós, 1849. márczius 1.

Első tudósításomat nem a legkedvezőbb hírrel teszem át önhöz. Ma reggel érkezett ide egy zsidó, — ki külön-

ben élelemszállítással van megbizva, -- ki azon hirrel jött, hogy hétfőn reggel 6 $\frac{1}{2}$ órakor Szekulics megtámadta az ellenséget Kálnál s Halmajig üzte, az ágyúzás estig tartott; — másnap, vagyis folyó hó 27-án Halmaj alatt újra megütköztek, s az ellenség Kerecsendig visszaverte a mieinket, a csata 6-tól 10-ig tartott. Oka e veszteségnek a hirhozó szerint, -- ki azon vidéki lakos, s tegnap d. u. 3 órakor indult hazulról, — két körülményben rejlik: egyik az, hogy az ellenség ereje a mieinkhez képest tetemesen tulnyomó volt, másik pedig, hogy a Sándor ezred ezredesse Aulich, a kitűzött időnél jóval később érkezett rendeltetési helyére; — harmadnap, vagyis tegnap Kerecsend és Szihalom között ment végbe az ütközet, s a mieink Novajig, mely Eger szomszédságában van, üzettek a zsoldosok által. Jelenleg — mint a hirnök állítja, — Görgey Maklár körül van, s így az ellenség Szekulics és Görgey között áll, — kissé azonban oldalasan. — Lehet, hogy az egész hátravonulás bizonyos terv szerint történt, hogy az ellen közreszoríttassék, mi ha nem így van, és az ellenség két tűz közzé nem szoríttathatik, akkor Görgey csapatának útja elzárathatik az ellenség által, mire ez — mint mozdulataiból kivehető — törekszik is. Az ellenségnek főereje azon a vidéken van összpontosítva, Szolnokon alig van már pár ezer ember, mind kivonult, — félig-meddig biztos kútfőből meritett értesítés szerint az ellenség e vidéken létező minden erejével készül ma vagy holnap Czibakot megtámadni, ha e hir valósul, úgy épen jókor fognak jönni. Damjanics serege már tul a Tiszán van, s hátulról igen szép operációval gyujthat be az ellenségnek; Pestről valamennyi katonai erő mind kivonatott. — Eszékről a tiszteket a közbírákkel együtt szabadon bocsátotta Nugent, a tiszteket fegyverestül. Midőn ily tisztek Szegeden átjöttek, az ott levő jó érzelmű collegáik fejüket elfordítván tőlök, hozzájuk nem is szólottak. Midőn Bathányi Kázmér

Eszékről eljött a tiszteket és közvitezeket is megeskettette, hogy a várat utolsó csep vérükig védelmezendik, s ha valaki feladásról szólna, jogában álland bárkinek őt leszurni, magát a parancsnokot sem kivéve. Ez eskü után alig jött el Bathyanyi, s Eder várparancsnok bizonyos ürügy alatt a várból eltávozott, Rácz Sándor pedig és Földvári őrnagyok azonnal parlamentairet küldöttek az ellenséghez, s hódolatukat nyilváníták, a legénységet mindenféle álhirekkel elvakították, s így történt a vár feladása; — ha a tisztek között csak egy becsületes van is, a vár megvan mentve, mert a közvitézség hallgatott volna szavára az egyetlen becsületes tisztnek is. — A honv. bizottmány kijelentette, hogy mindazon tisztek, kik az eszéki várban voltak, habár nem folytak is be tetteleg a vár feladásába, de csak arról legkisebbet is tudtak, s a legénységet elmulasztották a gaz árulásra figyelmeztetni, — hazaárulók. Pálfi Antal. s. k.

LXII.

Debreczen, márczius 2. 1849.

Tegnap küldött tudósításom folytán a február 28-iki csatáról bővebb tudomást nem szerezhethvén, — mind azt, mi a mai napi Közlönyben is köröztetendő lészen, — azon reményben tehát, hogy jelen levelem hamarébb érkezend Gyulára, ide iktatom annak erre vonatkozó pontját:

Szemere Bertalan hivatalos jelentése febr. 28-áról a honvédelmi bizottmánynak.

„E mai nap rövid csata volt, de eredményes, Kmetty alezredes osztályát, mely a tegnapi csatára későn érkezett, ma Szíhalom tájékán megtámadta az ellenség. A huszárok, különösen a Miklós huszárok és Hunyadiak vitézül viselték magukat, és elfoglaltunk négy darab lovag ágyút lovastól.

Sok vasas elesett, sok vasas és tüzer elfogatott, ezek közül a lengyelek már seregünkbe örvendőve ajánlkoznak.

Közülünk is esett el, de csak egy kettő, sebesült tiszt is, a többek közül kettő, egyike a jeles Mezey őrnagy, ki fején egy veszélytelen sebet kapott, miután még gyalog is védte magát több vasas ellen. — Most minden nap nagy eseménynek lehet szülő anyja. Kelt Mező-Kövesden. Huszka Mihály s. k., országgyűlési képviselő.

LXIII.

Török-Szent-Miklós, márczius 2. 1849. délelőtt.

Mai napon támadás rendeztetett Szolnoknál és a czibaki oldalon, azonban további parancsolatig elhalasztatott. Ez elhalasztást Dembinszkynek egy sürgönye okozta, mely tegnap estve érkezett.

A hétfői Kálnál történt csata eredményéről Somossy kormánybiztos tudósítása folytán annyit tudnak, hogy részünről 2 huszár elesett, 17 Hunyady lovas elfogatott, több gyalog megsérült s egy ágyúnak hátulsó kereke elövetett. Császár huszárjaink azonban egy század dzsidást tökéletesen semmivé tettek, s tüzeink oly jól irányzott lövéseket tettek, hogy egész sor esett el minden lövésre az ellenség közül.

A későbbi csaták eredményéről még részleteket nem tudunk, csak annyit, hogy előre nyomulunk.

Itt Hevesmegyében népfelkelés készül rendeztetni.

Kossuth, Vetter és Kis Ernő, Dembinszky táborában vannak. Kollár János s. k., hírnök.

LXIV.

Török-Szent-Miklós, márczius 3. 1849. rég. 8 óra.

Tegnap s tegnapelőtt küldött hivatalos tudósításim azon oknál fogva késtek, mert Hevesmegye népe felkelésre szólíttatván fel, midőn tehát Túron azt hirdeték, hogy mindenki készen álljon, az ott levő futárjaink gyáva félelemből vagy mi oknál fogva, állomásukat oda hagyák. Ezuttal nem tudom, felváltattak-e? . . . jelen tudósításomat

egy — Szarvasról érkezett lovas nemzetőr viszi. A várost szigorú intézkedések megtételére felszólítani igen szükséges, kivált most, a hadi műtételek folyama alatt.

A lefolyt éjjel s most hajnalban az egész erő kivonult városunkból. A tegnap megakasztott műtételt ma szándékoznak véghez vinni. Szolnok alá mentek. Damjanits túl a Tiszán lévén seregének egy részével, az ellent a vasuti indóház felől, Dembinszky balszárnya pedig Fokoró felől fognák megtámadni. — Vécsey a szandai részen az átkeletést gátolván. Mily eredménnyel működünk majd, pár óra múlva is megtudhatjuk. Saját magam már reg. 5 órakor hallék tompa ágyúmorajt, de az Heves felső része felől jön, s annál kevésbé — a szél kedvező fuvása daczára is — Cziibakháza vagy Szolnok felől. — A legénység lelkesedve vonult ki, megunván a t.-sz.-miklósi állomást, — harczvágygal telt meg.

Délelőtt 10 órakor. E perczben jött egy futár Cziibakról, Mesterházy őrnagytól hozván egy levelet a tábornoknak. Rögtön Derzsi pusztára küldetett tovább a tábornok után. A tábori intendans major mondá, hogy a levél hátán is volt irva, miszerint Czikak felől a támadás ma meg sem történhetik. Miért? Azt a lepecsételt levél tartalmazá. — Ágyúmorajt nem hallani, így a két sereg-szárnny hiában várja a jelt. — Holnap korán majd megirom az eredményt. Kollár János s, k., hírnök.

A nemzetőröket érdeklő vád megvizsgálása iránt a kellő rendeletek megtétettek. Tomcsányi, m. alispán.

LXV.

Török-Szent-Miklós, márczius 3. 1849. esti 11 órákor.

E perczben vett értesítés szerint folyó hó 5-én Kenderesen és vidéken 12,000 ember szállásoltatván el, az élelmi szerek behordásának nagy szüksége állt elő. A nem-

zetörök e perczekben indittatnak el rendkívüli sürgetősen Tessedik főbíró urhoz.

Mint délelőtt megírá, a támadás véletlen körülmények közbejöttével ismét elmaradt. Damjanitsnak állomásán kellett maradnia. Ennek oka — titok. — Répássy is szintén véletlen körülmények miatt erejével Poroszlóra és Tisza-Füredre húzódott.

A mult keddi csata eredményéről annyiban értesültünk, hogy ámbár Árokszállása körül csapatjaink diadalmaskodtak, az ellenségnek rendkívüli jó helyzete miatt Füzes-Abonyra vissza kellett húzódnunk. Kollár János s. k., hírnök.

LXVI.

Török-Szent-Miklós, márczius 4. 1849. délelőtt.

Tegnap seregünk a szandai gátnál, a hídfő felé Szolnok alá csatározó vadászokat küldvén, az ellenség őket szintoly renddel fogadta, s mintegy kétezer lövést tettek összesen. Ágyú nem dörgött. A mi vadászaink elleneinkből egyet agyönlöttek; ők viszont egyik vadászunk lábába találtak, s egy törökszentmiklósi vezető nemzetörnek a vállába lőttek. Mindketten azonban könnyű sebesek. A Heves felső részi csatákról még semmi tudomásunk.

Legujabban Windischgrätznek egy gonosz kiáltványa osztatik a földnépe közé. A vezsenyi jegyző megküldé azt, s ide másolatban megküldöm.

P r o c l a m a t i o. A Debreczenbe menekült pártütők az országnak már egyébkint is oly igen megzavart viszonyait mindinkább bonyolítani meg nem szünvén, a már engedelem s jog nélkül kibocsátott bankjegyeken kívül még 30 és 15 kros jegyeket is adának ki, melyek már forgalomban is mutatkoznak. Ezen papirpénz főképen a szegények, s különben is majd minden kereset nélkül szűkölködő kézművesek és földmivelők kezébe kerül, kiket a kártól megőrizni mindenekelőtt szükséges. Azért előleg

addig is, míg a magyar bankjegyek iránt rendelkezés fog tétetni, ezen egészen törvénytelen 30 és 15 kros jegyeket érvény- s értékteleneknek nyilvánítom, s elfogadásukat mind a közpénztárakban, mind magánforgalomban ezennel eltiltom. Kelt budai tábori főhadiszállásomon, február 23. 1849. Herczeg Windischgrätz Alfred s. k., cs. kir. tábornagy.

Szolnokról valami Charge generális rendeli ezen kiáltványt ki is függeszteni. A vezsenyi jegyző azt tót és német nyelven függeszté a statáriumot hirdető tábla alá. — A nép különben sem olvasná. Kollár János s. k., hirnök.

E tudósítás Szarvasra érkezett márczius 5-én délelőtt 10 órakor, amidőn éppen sűrű ágyúzás hallatszott, s mint-hogy különben is sietve tudatandót nem tartalmaz, — felbontottam azt mindaddig, míg az ágyúzás eredménye felőli tudósítás meg nem érkezend. Tomcsányi József s. k., m. alispán.

LXVII.

Török-Szent-Miklós, márczius 5. 1849. hajnalban.

Mai napon Szolnokot újra ostromolván, mielőtt eredményét közölhetném, megírom igen rövid kivonatban a február 27- és 28-iki csaták közlésének igen rövid kivonatját. — Az ellenség Eger felől összpontosítván erejét, ezen oldalról akart Debreczen felé nyomulni, de Dembinszky a csaták ősz galambja észrevevén finom tapintattal az ellen szándékát, ütközetre várta a gonoszt. Hanem az egy nappal hamarabb nyomulván előre, őt csupán Klapka szárnya állíthatá meg, Görgey fáradt seregével el nem érkezhétvén. Két nap folyt a csata, a vér patakonként folyt. Két század dzsidás a szó legszorosabb értelmében lekaszabol-tatott. A kétszínű Zaniniak zászlóalja az ellenséghez pártolt, épen akkor, midőn Kápolnát, Kál, Kompolt mellett ostrom-

mal bevettük. — Két napi csata után 1 órányira a csatáról visszavonultunk. A Közlöny márczius 2-iki számában foglaltakon kívül még a következő részleteket közlöm. Egy ágyúütegnél bizonyos főhadnagy parancs nélkül húzódván vissza, őt a példás erélyű Dembinszky pár percz alatt szuronyokkal leszúratá, s maga vezérlette a batteriát új rohamra. Maga Dembinszky a nyakszirten egy kartácsütést kapott, később lova golyó által sértetett meg, de ő folyvást vezénylett. — Más napon maga Windischgrätz vezérlé zsoldosait. — A tábornok Vécsey szava után, e két nap 4000 ember esett és sebesült mind a két részről. Mily alapon nyugszik ez adat, nem tudom. Annyit tudunk, hogy e csatában sebesülteink mintegy 200-an Kardszagra vitettek kórházba. — Mondják, hogy Venturinit, az olaszok őrnagyját egy ágyúgolyó derekán szakítá ketté. — Halottaink számát nem tudni. — A honv. bizottmány elnöke megjegyzi, miként az ellenség itt átláthatá, hogy hadsereggel van dolga, mely a szabadságért elszántan s lelkesülten vív.

Damjanics azért nem támadhatott tegnapelőtt, mert serege igen kifáradt volt. Azonban néhány vadászai Várkony alól a vaspályához húzódott, éjjel a lefülelt ellenséges őr segedelmével jó darabon a sineket fölszaggatták. Szolnokon a gonosz Abonyból kapott új erőt, mondják a kémek: 12 ágyúja van, s a katonaság mind horvát. Abonyban maradt egy ezred lovas s négy század gyalog.

A mi erőnk már mind Szolnok alá vonult, pár óra múlva ujat irhatok. Követem a tábort messziről. Kollár János s. k., hirnök.

LXVIII.

Török-Szent-Miklós, márczius 5. délben 1849.

Seregeink az éjjel Szolnok alá vonulván, ma reggel 9 órakor megkezdték az ágyúzást, mely két óra hosszant

tartott, mind a két részről erősen tüzelvén. Ekkor rohammal a mieink a hidon átkelvén, a németet kikergeték, mely nyakrafőre futott a rékasi mező felé. A csata részleteit még egész bizonyossággal nem tudván, azokról holnap bővebben szólok. Ezúttal meglegésem azzal, hogy egy győzelem hírnöke vagyok.

Gróf Buttler dandárja mint tartaléksereg, s Klapka itt van T.-Sz.-Miklóson. Épen e perczben Klapka Szolnokra megy fáradt s éhes seregével.

Holnap, vagy tán ma is Szolnokra menendünk, kérem tehát az alispán urat, hogy a futárokat a Czifra csárdára méltóztatnék rendeltetni, az itt levő öcsödieket magammal Szolnokba elvivén. Kollár János, hírnök. s. k.

LXIX.

Békésmegye közönségének. A Szeged vidéki harcztérről folyó év és hó 6-ról nyert tábori tudósítást ezennel megküldjük.

Kelt az 1849-ik év márczius 8-án Vásárhelyen tartott állandó bizottmányi gyűlésünkből. Csongrádmegye bizottmánya.

Győzelmi hírek a harcztérről.

A ráczok ellen ismét győztünk!

Szabadkán létező 2-ik dandárságtól f. hó 5-ről következő hiteles tudósítást vettem:

A csatatérről jövök, hol a szemtelen ráczokon győzelmet vívtunk ki.

Már tegnap éjjel támadtattak meg előöreink, a kaponyai csárda mellett 8 ágyú és 2000 ember által. Ennek következtében riadót veretett és ellenök indultunk, de az éj nem engedé a gazok megfenyítettését és visszaverettetését; s ekép az egész éjet fegyver alatt töltve, a hadi

működést a mai napra halasztók. Ma korán reggel a tegnapiénál sokkal nagyobb erővel megújították az általunk szinte óhajtván várt támadást; mi pedig a legczélszerűbb intézkedések megtétele után ellenük indultunk.

Több órai kemény harcz után a rácok megfutamodtak és üzetek általunk egész Bajmokig.

A kaponyai csárdánál — hol az ütközet vívatott — elfoglaltunk ostrommal: egy 18, egy 6 és egy 3 fontos ágyút, 3 löpor társzekeret; — a 18 fontos ágyúhoz tartozó löportárszekér azonban egy gyújtó gránát által levegőbe röpttetett.

Veszteségünk 25—30 ember, a rácok részéről 150 és sok ló — sebesülteiket nem is számítva.

Majd 24 óráig tartó fegyverben állás és a küzdelem általi fáradság nem engedé, hogy szép seregünk a gaz ebeket még tovább üzze, s meg kellett elégednünk a mai napon kivívt győzelemmel.

A rendes erőn kívül résztvettek a csatában és helyüket dícséretesen megállották a szabadkai nemzetőrök és itt levő mozgó csapatok. Jó szolgálatot tett ezenkívül Horgoson állomásozó seregünk is, kinek rendeltetése, hogy Szabadkát és Szegedet szüntelen szemmel tartsa és szükség esetében gyámolítsa.

Erősen hisszük, hogy e győzelmünket nem sokára egy nagyobb szerű követendi, mert hol fegyelem, vezér iránti bizalom és egyetértés uralkodik, ott a harczter a diadal mezeje.

Szolnok ismét kezünkben van!

Épen midőn fentebbieket sajtó alá adtuk, érkezett azon örömteljes hivatalos tudósítás, hogy Damjanich és Vécsey tábornokok Szolnokot megtámadták és száncaiz daczára szerencsésen bevették, az ellenséget pedig Abony felé folytonosan üzik.

Szeged, márczius 6-án 1849. Gróf Hadik Gusztáv m. k., ezredes és a 7-ik hadosztály parancsnoka.

LXX.

Szarvas, márczius 9. 1849. délben.

Szolnokra lett diadalmas bevonulásunk óta három tudósításaimnak elkelte maradni. Méltóztassanak megengedni, hogy e részben felvilágosításul s illetőleg mentességül pár sort írhassek. — Diadalmas seregünk márczius 5-én délben a gaz ellent kivervén, Abonyig üzték, s ezen egészben kiért vidéken vitézeinket edellel s itallal kellvén ellátni, e végből a korm. biztosi személyzet mind élelmezéssel foglalkozott, s korm. biztos ur rendeletéből, mi ugyhiszem a tisztelt megyének sincs ellenére, magamnak is jutott Turkeván, Turon egy kis teendőm. Innen viszont Szolnokra is kellett mennem, hol a korm. biztos urtól a további rendeletet vettem, t. i. hogy ő Szolnokon maradván, lovas nemzetőreinket is odahozzam. Így ismét vissza Török-Szt.-Miklósra s Turra futék át a számadások megtétele végett, honnan a szükségelt zabrészetekért Szarvasra jöven, itt írom soraimat, rögtön még ma Szolnokra átmenendő. A közügy igényelte, hogy tehetségemhez képest körömön kívül is munkálkodjam.

A szolnoki csata nagyszerű volt; részleteit azonban most sem tudjuk hitelesen, a sok mindenféle végrehajtó tiszti tudósítások után az ember bizton el nem mehet. Nyereségünk 8 ágyú, 3-at pedig a Zagyva vizébe toltak be, honnan már kettőt ki is huztunk, s a harmadikat is kifogjuk huzni. Számtalan ágyúló, munitio szekeresstül, lovastól, podgyász, kocsik s mindennemű szerszámok. Tegnapelőtt 385 egészséges foglyot vittek Debreczenbe, számtalan sebesült a kórházban van, az elesetteken kívül még rémitő sokat a Zagyvába fulasztattak, honnan még tegnap is halásztattak kifelé. Az ellenség szerteszét futván, még tegnap is hozott be a föld népe néhány foglyot, kiket magok elcsiptek. — A mi veszteségünk szintén fájdalmas, de még

sem éri fel az ellenség vesztségének $\frac{1}{4}$ részét sem. Pár nap múlva hivatalosan is fogjuk olvasni a Közlönyben. Damjanitsnak III-ik honvéd zászlóalja kitünőleg harczolt, az ágyúknak rohammal mentek előre. Soraikban megýenkbeliek.

Szolnok kulcsa lévén a Gyöngyös és Eger tájaknak, az ellenség onnan is visszahúzódtott, azaz szaladt Pest felé, fájlalva, hogy szárnyai nincsenek. Abonyból, Kecskemét, Kőrösről szintén kitakarodott, a tegnapi szolnoki piacon onnan már eledeles kocsik is valának.

Jelenleg Szolnok erősítettik. Tegnap reggel kezdték sánczolását köröskörül. A Tiszán dobogó tábori hidat is ütöttek. Az ott maradt kereskedői hajókon levő 100,000 pozs. mérő gabona a Tiszán Füred felé szállíttatik. A búzát az álladalom lefoglalá.

Tegnap jött Klapka ismét Szolnokba, honnan tegnapelőtt ment volt vissza Török-Szent-Miklóstra pihenni. — Mint a tisztektől hallám, ma indul meg Damjanits Pest felé. — Klapka segédjétől hallám, hogy a tegnap délben a vezérhez érkezett futár azon örvendetes hirt hozta, hogy Görgey, ki T.-Füreden volt, tegnapelőtt márczius 7-én Poroszló és Füred közt Ottinger seregét szörnyen megvervén, 17—18 ágyút elfoglalt s három ezerig foglyokat nyert. Azt is beszélik, hogy Ottinger látván vesztségét, 6000 emberével a fegyvert letette. Ezt azonban a tisztek koholmányának mondják.

Azt is hallám a fönnebbi segédttől, hogy Bem már Szebent teljesen elfoglalván, Puchnert Bukovinában üzi.

Vezérjeink egymással — fájdalom — ellenkeznek. — Görgey és Klapkának, Dembinszkyvel volt valami baja, márczius 5-én Kossuth személyesen jelent meg Füredre, a dolgok kiegyenlítése végett. Tegnapelőtt meg Damjanits gr. Vécseyvel nem egyezhetett, s e miatt Vécsey mindjárt Debreczenbe is utazott. — Isten távolítsa el a viszálykodást hazamentő seregeinktől.

Végül a tisztelt megyei védbizottmánynak, kiküldetésem általi megtiszteltetésemet forrón megköszönvén, mint városi hivatalnok is egyuttal, kénytelen vagyok e miatt eddigi fényes pályáról lelépni. Szarvas városánál mint ügyész, számvevő és árvai felügyelő működöm, s két hónap óta pangásban levő ügyeim megsaporodván, azokat veszélyeztetes nélkül tovább a jelen állapotban nem hagyhatom. Méltóztassék ezen lemondásomat ezuttal csak hivatalos buzgóságnak tekinteni.

Hogy pedig ezen állomás a tisztelt védbizottmánynak további rendelkezéseig betöltetlen ne maradjon; én mindaddig, míg az engem felváltó egyén meg nem érkezik, Szolnokon, s illetőleg Halasy Kázmér kormánybiztos ur oldala mellett maradok, tudósításimat naponkint megteendő. — Méltóztassanak megbocsátani bátorságomért, ha helyembe két kitűnő egyént ajánlok. Az egyik *Ballagi Mór* tanár, ki jelen zavarokban hivatalát nem folytatván, oda elmehetne. Képessége országos hírvű, s bár nem képviselő, de már egy ízben a tisztelt megyének nagyrabecsült bizodalját egy kiküldetésben kiérdemlette. — A másik *Sipos Gábor* uradalmi mérnök és képviselő, ki szintén mint az előbbi, pontossága és ügyessége s képessége miatt ismeretes. — Kollár János s. k., hírnök.

LXXI.

Debreczen, márczius 7. 1849.

Békésmegye alispáni hivatalának! Hogy a f. hónap 2-ik napjától fogva tudósítást nem küldöttem, oka volt Kossuth Lajos urnak ismét innét a táborba való eltávozása, a honnét tegnap délutáni 2 órakor visszaérkezvén, ma reggeli 9 órakor tartott zárt tanácskozásban előadta az indokot, mi ötöt az eltávozásra kényszerítette, tudniillik a vezérek és főbb tisztek közt támadott egyenetlen-

ségek megszüntetése, mi is azzal végződött, hogy Dembinszki helyett a tiszai tábor fővezérévé Görgei lett, — amaz pedig ide Debreczenbe váratik.

Jelenleg tehát a táborban megvan az egyetértés, seregünk ég a harcz vágyától, a mit Szolnoknál közelébb dús eredménynyel megmutatott, -- mivel pedig a tanácskozásról kijöttünkkor már a Közlöny mai száma is készen volt — bátor vagyok azt ezennel azon reményben elküldeni más két lappal együtt, szerintem ez alkalmilag küldve hamarább jutand kézhez, s talán nem leszek alkalmatlan, ha a postánál jókorabb járok, főkép a kedvező hirekkel. Végre el nem mulaszthatom Kossuth úrnak a mai alkalommal tett nyilatkozatát egész örömmel s olyaténképpen kijelenteni, hogy ő annyira megnyugodva hazánk sorsa iránt még alig volt, mint jelenleg, s ez reményem, mindnyájunk megnyugvását is maga után vonja.

Tegnapelőtt az elpártoltnak állított Zanini zászlóaljából mintegy 220 egyén a bandával együtt Debreczenbe megjelent, s így az elpártolás aligha igaz lesz, e körülmény egyébiránt Kossuth úr előadása szerint vizsgálat alatt van. Huszka Mihály s. k., képviselő.

LXXII.

Ó-Arad, márcz. 8. 1849.

Békésmegye tisztelt véd-bizottmányának! Fogadja a tisztelt véd-bizottmány szives köszönetemet a felső tábori hadseregünk működéseiről vélem oly pontosan közleni szokott tudósításokért.

E tudósításokat én is közölni szoktam az aradi hadsereg parancsnokságával s aradmegyei és városi főbb tisztviselőkkel.

Szükségesnek látnám azonban a hirnököt oda utasítani, hogy ő a sereget ne messziről kövesse, de azzal járjon, tudósításai ez által gyorsíttatnának.

Vukovics kormánybiztostól Czibakházáról e hó 5-ről kelt levelét én márczius 6-án vettem, melyben tudósított, hogy seregünk az ellenséget 5-én Szolnokról kiverte s Abony felé üzte.

Az aradi vár ellenséges katonasága Arad városa irányában rossz lelkületét folyvást tanúsítja.

E hó 5-én a várost reggeli fél hét órától délutáni 5 óráig,

7-én délutáni 4 órától esteli 10 óráig, éjfél után ismét reggelig ágyúztatták.

Némely épületek tetemesen megrongáltattak, tűz nem támadt.

Hirlik, hogy Lugos alatt a császári katonaság az őket követő ráczokkal összeütközött.

Tegnap szárnyalt Aradon azon hitelesnek nem állítható hír, hogy Bem tábornok Szebent bevette, s hogy néhány száz főből álló előcsapatja a Maros mentében, Arad felé Zámig már előre nyomult volna.

Hiteles, bizonyos tudósítás érkezével közleni fogom azt. Boczkó Dániel, s. k.

LXXIII.

Török-Szt.-Miklós, márczius 10. 1849. délbén.

Tegnap napon irt tudósításomban érintett kedvező hírek — igen is leolvadtak. — Bem nincsen még Szebenben, s Puchnert nem üzi Bukovinában. — Görgey győzelméből sincs semmi. Annyi van csak a dologban, hogy Poroszló mellett egy törzstiszt egy magas fára mászván, a vidéken szétnézendő, Görgey küldött egy ágyut ellene, s a fára mintegy 7—8 kartácsot röpítettett, — de a tiszt megmenekült. — Ennyiben hihetni a tisztok előadásainak. Ellenben pótlólag Szolnokról megjegyzendő, hogy a hadi cassát is elfogtuk, mely a bent lévő ezüst és arany sokasága miatt üres épen nem volt. Az összeget némelyek 19,

mások 40 ezer pfrtra teszik. Az előbbit inkább elhisszük.

Szolnok részünkről igen gyenge helyzet lévén, általunk meg sem tarthatott. Tegnap estve — ellenséget sem látva a mi fegyveres népünk — a városból kivonulván, a hidat beszurkolva, tökéletesen felégettük, s ma reggel részint Czibakháza és Földvárra, részint pedig Török-Szt.-Miklóstra vonultunk. Az ellenség előőrei használván az alkalmat, ma reggel 7 órakor Szolnokra bevonultak. Visszavonulásunk oka, — mint mondatik — csel. — Görgey már Poroszlóra, túl a Tiszán átkelvén, két három nap múlva új megtámadásról beszélnek.

Kossuthet ma estvére várjuk Török-Szent.-Miklóstra. K o l l á r J á n o s s. k., hírnök.

LXXIV.

Török-Szent-Miklós, márczius 11. 1849. délbén.

Szolnokot feladván, onnan mindent eltakarítottunk, még az első futáskor ott hagyott bankó- és fegyvergyári maschinákat is. Előőreink a Derzsi gátnál és Szandánál vannak; ma érkeztek hozzájuk Szolnokról a részegen s másképp ott maradt huszárajaink s gyalogjaink, kik mondják, hogy a német nem mer már Szolnokba jönni, csak kívül állanak előőrei, s a városba csak erős patrolokat küldözget, kik közül egy huszár már kettőt lelövén, fegyvereivel a Tiszán átkelt. Az ellenség veszteségét gr. Vécsey tábornok segédje következőleg írta le: 780-at a Zagyvából huztak ki tegnap estig, 220-at a csatatéren eltemettek, 385-öt fogolyul elvittek. Tiszt 27. — Tizenegy ágyú, egyben egyben 8 lóval, 14 munitiós szekér lovastól, (ennek minden foglalatja 130,000 pfrtra becsültetik.) 120—130 nyerges ló, 46 társzeker lovastól, számtalan tisztí vezetéki ló, podgyász, kocsik, fegyver. — A cassában 6000 pforint találtatott huszasokban, mely pénz azonban tisztí depositum lévén, az

ellenségnek visszaküldetett. — Egy fiatal huszár 4000 pfrtot zsákmányolván, társai közt a pénzt egyaránt elosztatta.

Részünkről halott van 47. — Sebesült 111.

Görgey Tiszafüredről Tokaj felé vonul. — A Dembinszky féle tábor Füredre ment, ezt ott átveendi Wetter tábornok. — Damjanits maga és seregének egy része itt van. — Vécsey még meg nem érkezett. — Kossuth tegnap itt meg nem jelenván, mára várják.

Tegnapelőtt Debreczenben katonai érdemjeleket osztogattak. — Főérdemjeleket kaptak: Damjanits, Wetter, Kiss Ernő, Görgey, Gyon, Bem és Dembinszky.

Három négy napig seregeink pihenni fognak. Kollár János s. k., hírnök.

U. I. Perczel a bánáti tábort veendi át. Kollár s. k.,

LXXV.

Török-Szent-Miklós, márczius 12. 1849.

Ujabb írni valóm egy csepp sincs. — Kossuth még mostanáig sem érkezett meg. — Az új lapok Erdélyben orosz beavatkozásról szólnak. — Utólagosan kijavítandó, hogy érdemjelt nem Dembinszky, de helyette Perczel Mór kapott. — Kollár János s. k., hírnök.

LXXVI.

Török-Szent-Miklós, márczius 13. 1849.

Szolnokra az ellenség nem mervén bevonulni, Abony és Czeglédén tanyáz egy része, másrésze pedig Kecskeméten és Körösön. Némelyek ezt arra magyarázzák, hogy a ráczokkal óhajtanának egyesülni a császáriak; de mások szerint hihetőbb az, hogy az élelmezés könnyítése végett vonult oda, hol a vidéket még ki nem élte.

Néhány vadász a császáriakból átszökött a Tiszán, s vadászcsapatunkba besoroztatták magokat.

Kossuthot hiában várták, meg nem érkezett.

Ma délelőtt árverezték a tiszti zsákmányt. — Semmi nevezetesebb dolgok nem történnek. Kollár János s. k., hirnök.

LXXVII.

Török-Szent-Miklós, márczius 14. 1849.

Az ellenség mozdulataihoz képest a mi seregünk is kimozdult eddigi helyzetéből. Az elmúlt éjjel jött ide s ment el több ezer főnyi fegyveres erő. M.-Túron ma 5—6 ezer szállásoltatik be, Földváron és Cibakon az ott levő sereg szintén szaporodott. A mozdulatok, valamint az élelmezési rendelkezések után ítélve, seregünk rövid időn teljesen támadólag lépend föl. — Görgey tegnapelőtt Rákamazson volt, ő a felső tiszai sereget vezérli, Damjanich még itt van, s ő viszont az alsó tiszai sereg élén áll. E két seregnek főparancsnoka pedig Vetter. — Hihetőleg Görgey túl a Tiszán, mi pedig ezen oldalról támadandunk. — Az ellenség még itt-ott a Jászságban is lézeng, főereje öszpontosítva van Kecskemét és Körös vidékén. — A megtörténhető csel kikerülése végett a cibaki erő a németet schachban tartja. — Az ellenségnek alsó Tisza-vidékrei nyomulása még titok, legalább meg nem mondatik.

Kossuth tegnap délben érkezett, s még ma is itt időz. A helyenkinti táborokban több ideig szándékozik maradni.

Privát tudomásom szerint Klapka készíté a támadási tervet, s az ellenség szétverésének órája közel volna. Adjá Isten! Kollár János s. k., hirnök.

LXXVIII.

Török-Szent-Miklós, a szabadság első évünnepén 1849.

Mintha csak megünnepelni akarták volna a mai napot, oly mennyiséggel lepték el ma reggel a honvédek az ut-

czákat. 25,000 emberünk vonult át Tisza-Földvára, a többi seregünkhöz csatlakozandó, hogy 35,—40,000-nyi erővel s 143 ágyúval a hason erejű s Körös és Kecskemét vidékén összpontosult ellenséget seregeink semmivé tegyék. Görgey, ki jelenleg Miskolcz táján van már, felülről az ellenség háta mögé vonuland, s mi a Tiszán átkelve, rohanjuk meg az ellent, ki — mint beszélük, nyílt csatát csak a Rákos mezején fogadand el. Abonyban és Czepléden Schlick serege tanyáz, 4—5000 emberét Parrot vén tábornok vezérli. — Jász-Berényből is elvonult már az ellenség, néhány községre sarczot pénzben és élelemben kivetvén.

Kossuth és Damjanits ma délben mennek Földvára, kormánybiztos úr személyzete pedig holnap induland el, Földváron telepedvén le, honnan az egész tiszavidéki erőt ő fogja maga élelmezni. — Ma ide T.-Sz.-Miklóstra még 7 vagy 9000 ember érkezend mint utócsapat, ez is a többi seregek után vonulván.

Seregeink 3—4 napig táborozni fognak, ezért a vidéken több ezer bogrács szedetett össze. Szolnokra is küldtünk ezekért, de a lakosság csupa félelemből megtagadta az összeszedett üstöket, minthogy a német sereg csapatvezérei kötéllel fenyegették azokat, kik a magyaroknak bármiben segédkezet nyújtani merészelnék. Minthogy a városban német nincsen, színllett erőt küldend át a tábornok. — Az elfoglalt vidékeken a magyar bankjegyeknek a közpénztárakbani elfogadása szigorúan eltiltatott. Nyomorult már az ellenség, midőn ily haszontalan módokhoz nyul. Cargel generalist pedig elfogató a szolnoki vesztett csata miatt stb. A többek közt megemlítem még Szolnokon s az elfoglalt vidékeken hagyott kiáltványokat, melyben a német császár bécsi miniszteriuma által biztosítja az ausztriai császárságba olvasztott Magyarország népeit, hogy a robotot és dézmát minden kármentesítés nélkül eltörölvén, a föld népét szabaddá teszi, s ezennel

alkotmányi is ad: — több pontokban. — A hozott 7 rendbeli kiáltványokat s okiratokat Kossuthnak kézbesíték. Kollár János s. k., hírnök.

LXXIX.

Török-Szent-Miklós, márczius 16. 1849.

Seregeink Czibak és Földváron s a pusztához összpontosulván, melyhez a Túron volt 5—6 ezernyi erő is járul, — a hadi operációk pár nap múlva ismét megkezdetnek. Görgey felülről kerül s gyorsan halad.

Halasy kormánybiztos úr hivatalát Szarvas városába tette át; holnap tehát oda megyünk s az élelmezés egész Pestig onnan fog megtörténni. Eszerint, miután Sipos Gábor legujabban kinevezett hírnök mai napig sem érkezett meg felváltásomra, szükség sem lenne tán eljövetele, mett Szarvasról naponkint küldendő jelentésekről t. Tomcsányi József alispán ur gondoskodandik. — Kollár János s. k., hírnök.

Megjegyzendő, hogy a kormánybiztos eddigelé ide nem érkezett, sőt Tessedik főszolgabíró urhoz mai napon irt levelében annyit mond, hogy *talán* Szarvasra teszi által szállását, és így addig, míg ő ide nem jön, e tárgyban nem gondolom újabb rendelkezés szükségét fenforogni. — Szarvason, márczius 16. 1849. Tomcsányi J., m. alispán.

Török-Szent-Miklós, márczius 17. 1849.

Utolsó jelentésem e helyről. — Seregünk tegnap a Tiszán már átkelt, összesen 30,000 ember. Az utócsapatok még nem követték a főerőt. Kossuth folyvást a sereggel van.

Kormánybiztos ur nem Szarvasra, mint multkor megíram, hanem a körülmények változtával Tisza-Földvára megy ma. Ide kell tehát jöni a helyemet betöltendő egyénnek. Kollár János s. k., hírnök.

LXXX.

Békésmegye védbizottmányának. Csányi orsz. biztos urtól Váradra, onnét pedig ez órában azon örvendetes tudósítás érkezett, hogy Bem tábornok Szeben városát márczius hó 11-én esteli 10 órakor szerencsésen bevette, bár nékie mintegy 5000 muszka s Puchnernek nagyobb számú serege ellen küzdeni kellett. Boczkó Dániel, s. k.

LXXXI.

Tisza-Földvár, márczius 20. 1849.

Örvendetes hir, hogy Bem Szebent bevette és örse-reget hátrahagyva, többi seregével hozzánk indult. E hirnnek következtében történt az, hogy seregeink a tiszántúlról visszavonatván, az eldöntő csata akkorára halasztatott, mikor Bem megérkezik, hogy annál biztosabb legyen a győzelmünk.

Egyebként jelenleg az idő kuruczsága is, mely oly hirtelen beállott, nagyon ellenünk volt, az ellenség pedig Kecskemét és Körös táján egész erejét központosította volt. Ballagi Mór.

LXXXII.

Békésmegye védbizottmányának! Az 5-ik magyar hadtesti parancsnokság f. márczius hó 20-án kelt parancsa következtében, márczius 22-én egész zászlóaljjammal Szegedre fogok indulni, hol is a további parancsot várandom. Miről midőn a tisztelt védbizottmányt értesíteném, tisztelettel maradok Ó-Aradon, márczius 21. 1849. Okolitsny s. k., őrnagy.

LXXXIII.

Ó-Arad, márczius 22. 1849.

Békésmegye védbizottmányának! Okolitsnyi

őrnagy urat oda utasítottam, hogy Békés városa által a honvédi ujonczok számára küldött pénzt Török Gábor tábor ellátási biztos urnak fizesse le.

Az aradi katonai kórházak számára ajándékkép küldött lepedőkért és szalmazsákokért fogadja a tisztelt megye közönsége szives köszönetemet.

457-ik sz. a. e hó 20-áról kelt késői jelentésről válszoltatik, hogy miután a gabona eladás iránt a felszólítás általam még e folyó év január hónapban tétetett, s arra nézve a jelentés oly későn érkezett, az ajánlott gabna ily tulságos áron az álladalom részére most már meg nem vétethetik. A hadügyminiszterium rendelete következtében a 30. honvéd egész zászlóalj és a békési összes mozgó gyalog csapat ma indult Szegedre. — Boczkó Dániel s. k., kormánybiztos.

LXXXIV.

Török-Szent-Miklós, márczius 22. 1849.

A honvédelmi bizottmány elnökétől Klapka ezredes urhoz intézett nyílt levél arról tudósítja a sereget, hogy Bem Nagy-Szeben bevétele után rögtön egy hadosztályt Verestorony felé küldött, hogy az oroszokat onnan is kiűzván és a verestoronyi szorost megrakván, az oláhországgali közlekedést végkép elzárja. Ezen expeditió szabadságunk születése napján, márczius 15-én történt és tökéletesen sikerült.

Puchner, Pfersman, Gecser és Jovics azonban három századnak romjai kíséretében még is megszöktek. De számos törzstisztek, Kopet ezredes, Berger alezredes, az aradi honáruló fia és mások elfogattak.

Bem hadseregének egy másik osztálya az osztrák sereg romjait vette üzőbe Brassó felé, 3 vagy 4 nap alatt Brassó bevételeét igéri, s akkor seregének egy részét azonnal áttesz Magyarországba.

Jelenti még azt is Bem, hogy Szebenben az angol konzulatus egy ügynökével találkozott, ki az angol kormány által a végett volt küldve Szebenbe, hogy a muszka avatkozást figyelemmel kísérve, kormányát az ügyben tudósítsa; s az angol ügynök, a szebeni harcban, a muszka avatkozásról tökéletesen meggyőződván, az angol tiltakozás *bizonyos*.

Szeben bevételével özönlik a fegyver kezeink közé, úgy, hogy a seregesen szaporodó honvédek mind fegyverrel is el fognak láttatni.

Levelét Kossuth avval zárja be, hogy pár nap alatt személyesen sietend a sereghez, hogy tanuja legyen a dicsőséges harcznak, melylyel egy eldöntő csatában *hazánkat* megmentendik vitézeink.

Hogy ezen eldöntő csata mely vidéken lesz, nem tudatik. Jelenleg a hadsereg Tisza-Füred felé vonul és épen ez oka annak is, hogy az élelmezési hivatal Földvállról ismét ide tétetett át.

Szolnoknál a vörössipkások őrizete mellett hidat akarnak építeni a mieink, s már is hozzáfogtak, de aztán megint abbahagyták. Ballagi Mór s. k., tábori hírnök.

LXXXV.

Arad város közönsége Békésmegye közönségének.

Városunk helyzete ezideig is mibe sem változott, azért a közelebbre eső virágvasárnap i országos vásárt csak városunkon kívül tarthatjuk.

Megkeressük ennél fogva a tisztelt közönséget, sziveskedjék azt, hogy közelebbi országos vásárunk a városon kívül fog tartatni, megyeszerte kihirdettetni.

Kelt Aradon, 1849-ki márczius 22-én tartott közgyűlésünkől. — A város közönsége nevében: Hajka Demeter h. polgármester.

LXXXVI.

Török-Szent-Miklós márczius 23. 1849.

Utolsó tudósításom óta semmi nevezetes nem történt. Seregeink folytonosan vonulnak Tisza-Füred felé és a dob egész nap szól az utcán. Ennyi mindössze a mit jelenleg mondhatok.

Egyébként én mai nap állandó hivatalba léptem a seregnél, minélfogva a bennem helyezett bizodalomérti há-lás köszönetem mellett az az alázatos kérelmem, méltoz-tassék engem a tábori hírnökség kötelességei alól fölmen-teni. — Ballagi Mór.

LXXXVII.

Arad, márczius 24. 1849.

Győzelmi hírek. Perczel Mór tábornok Deszk, Szőreg és Szent-Ivánnál a rácok és császáriak ellen győ-zött! Szőreg és Szent-Ivánnál a sánczokat márczius 22-én ostrommal bevette és az ellenség eme fészkeit felgyuj-totta, a rablókat megverte olyannyira, hogy azok Béb felé eszeveszetten futni kényszerültek; huszáraink 2 ágyút munitiós szekerekkel, tüzérestül együtt elfogtak, számosak pedig közülök a csatatéren maradtak.

Dobsa és Csemegi őrnagyok szinte Kis-Zombornál győzték le ugyanaz nap az ellenséget! több százat a csata-téren elejtettek, 116-ot pedig, közöttük főbb tiszteket is fogolylyá tettek; éljenek e hősök! a szabadság valódi baj-nokai! — Kornis Károly m. k.

LXXXVIII.

Török-Szent-Miklós, márczius 27. 1849.

Folyó hó 23-án két spion fogatott el, nevezetesen egy mészáros és egy pék, ezek az ellenség által meg-vesztegettettek, hogy táborunk ételét t. i. a húst és ke-

nyeret megmérgezvén az egész katonaságot etessék meg; de az isteni gondviselés ez irtózatot tetté végrehajtani nem engedvén a két spion, a magyarok spionjai által felfedeztetvén, befogattak és a mécsáros márczius 24-én Török-Szent-Miklóson főbe is lövetett, a pék pedig, minthogy ennek ítélete még ki nem mondatott, a sereggel Tisza-Füred felé elvitetett. Katonáink Fürednél a Tiszán átkeltek. Görgei serege pedig Hatvanba van, itt jelenleg kevés katonaság van, csupán négy század a 49-ik zászlóaljból és 1700 nemzetőr. Az ellenség részéről minden nap egy czug svalizsér megy be Szolnokra széjjel nézni; de a mi katonáink is csónakon által járnak és gyakorta megugratják. Folyó hó 25-én Mesterházy alezredes úr meghallván, hogy az ellenség Kecskeméten 3000 részlet zabot, ugyanannyi szénát s kenyeret, bort és szalonát megrendelt volna, minek következtében azonnal felraká 40 kocsin vadászokat és katonákat, azonfelül a kún lovasokat kiküldötte azon élelmi szerek elfoglalására, mit is szerencsésen elfoglaltak és még néhány svalizsért is lovastól, fegyverestől elfogtak, s Czibakházára bevittek; de meg hogy mennyi az az elfoglalt élelmi-szer nem tudjuk, miről is részletes tudósítást jövő levelembe közlendem. Kormánybiztos úr Halasi Kázmér, ma elutazott Tisza-Füredre és harmadnapra jö vissza, ott megtudandó körülállásosan állapotunkat. — Menyhárt Alajos békésmegyei-hirnök.

LXXXIX.

Török-Szent-Miklós, márczius 29. 1849.

Kormánybiztos Halasi Kázmér úr ma délután Tisza-Füredről visszaérkezvén, következő jó híreket hozott: először is, hogy Bem tábornok Brassót bevette és ezzel már egész Erdélyt megtisztította az ellenségtől, úgy, hogy néhány nap múlva 12 ezer emberrel jön be. Tisza-Fürednél

seregünk utócsapatja is már átkelt a Tiszán, onnan útjokat tovább folytatandók. — Görgei jelenleg hadiszállását Besenyőre tette át, az előörsei pedig Gyöngyösön vannak. Az ellenségnek összesített ereje Vatt felé húzódott, de még Abonyba is tart egy kis erőt, melyből majd mindennap Szolnokba is beküld néhányakat requirálni, e hó 27-én Szolnokba három ház gyulladt meg, miről azt állítják, hogy az ellenségtől bejáró katonák gyújtották volna fel. Honvédelmi bizottmány elnök, Kossuth Lajos úr Tisza-Füreden van s ott fog néhány napokig maradni. Menyhárt Alajos s. k., békésmegyei hirnök.

XC.

Török-Szent-Miklós, márczius 31. 1849.

Folyó hó 29-én a Bocskai huszárokból gyalog néhányan átmentek Szolnokba és a sóházból 9200 pengő forintokat által hoztak, mely összeg a sóházi pénztárnoknak Török-Szent-Miklóson által is adatott. — Kis-Ujszálláson kolera uralkodik nagy mértékben, úgy hogy volt olyan nap is, hogy 40-en haltak meg: minek következtében a kórházat Túrkevibe általtették. — E hó 30-án Pest felől nagy ágyúzás hallatszott, de hogy hol és mi volt az eredménye, még nem tudjuk, de reménylem, mentül előbb tudomására jövök és azonnal közlendem. — Ma hoztak be katonáink egy zsidót, aki Szolnokra akart haza menni, az éppen most jön Pestről, kormánybiztos, Halasi Kázmér úr elébe állítván kikérdezte, ki is a következőket válaszolá, t. i. hogy Görgei elől a Pest körül lévő ellenség nagy része befutott Pestre, s onnan egy részét által szállították Budára a várba, egy része pedig Pesten maradt, és a Duna melletti házakból a lakosokat mind kiszoríták, a házak falain lyukakat vagdálnak, a hol majd a szükség esetében kilövellőzhessenek. — Éppen ma értesültünk egy futár által, a ki plakátba hozta azon örvendetes hirt, hogy

Benitzki szabad csapat vezére Gömörből az ellene Losonczon rendezett ellenséges csapatot, mely állt: 4 század gyalog és 1 század dsidásokból, Losonczon megtámadta és szerencsésen meg is verte, úgy annyira, hogy közülök 220 gyalog és lovasokat elfogott, köztük Zalából Inkei őrnagyot is a Czibininének vejét, két másod és két százados kapitányt, több altisztet és 24 bagázsias kocsikat, és 27 ezer pengő forintot, legnevezetesebb a csatában, hogy 35 huszár egy egész század dsidás ellen attakirozott, és rúttul megszalasztotta és többeket közülök lovastól elfogott. - Az ellenség részéről elestek egy alezredes, két kapitány, néhány altisztek és több közvitézek. Részünkről a veszteséget nem tudjuk. — Ma délelőtti 11 órakor minden gyalog és lovas katonáink kirendeltettek a forposztok megerősítésére, a tiszt urak azt állítják, hogy ez azért történt, hogy Damjanich seregének egyik szárnya Szolnok felé vonuland, és ott ezek is hozzájuk csatlakozandanak. Menyhárhath Alajos s. k., békésmegyei hírnök.

XCI.

Török-Szent-Miklós, ápril 13. 1849.

Hogy jelentésem elébb nem küldhetém, oka az, hogy kormánybiztos Halasi Kázmér úr elutazott Pest felé, állásunkról tudomást szerzendő, ki is most haza érkezvén, ezennel van szerencsém önöket a legörvendetesebb hírekről tudósítani, hogy seregeink itt létem óta négyszer ütköztek, és pedig Bicskén, Gödöllőn, Izsákon és Vácson, minden posztójokból ellenségeinket szerencsésen kiverték, legnevezetesebb ütközetünk volt Izsáknál, ott mindkét részről három colonba csatáztak, egyik szárnyát vezérlette az ellenség részéről Schlick, másikat Vindisgrätz és a középet Jelasits, részünkről pedig az egyik szárnyát Gáspár, másikat Aulich és a középet Damjanich, a harcz irtózatos tűzzel folyt mindkét részről és seregeinknek mindkét szárnyát

annyira visszanyomta az ellenség, hogy már majd hogy a középben levő colont, melyet Damjanich vezérlett, be nem kerítette, ezt Görgei fővezérünk átlátván, a legnagyobb ágyúgolyók hullása közt az egész tábornot végig lovagolván, a haza szent szeretetére kérte a katonaságot, hogy csak egy fertály óráig tartsák magukat, a segítség 10,000 katonából álló megérkezend, és akkor ismét lelkesedve kiállották a rettentő harczot, és csakugyan a reserva katonaság el is érkezvén, háromszori desars után elleneinket megszalasztották, többeket elfogtak, de kegyelmet egynek sem adtak, hanem lefegyverezvén, azonnal föbe lőtték vagy agyon szúrták, a veszteség az eddigi tudomás szerint az ellenség részéről egy nagy ágyú és 900 ember, részünkről 700 halott és több sebesült. Bicskén is nagy veszteségünk volt, mint mondják, Máriási szelessége miatt, kit is mint beteget szabadsággal haza bocsájtottak, a szecsei papot a szomszéd falusi pap társával felakasztatták, minthogy a népet úgy kezdte lázítani, midőn seregünk arra jött, hogy ne eresszétek be ezen lázítókat, mert ezek a ti ellenségeitek, hanem álljatok ellenük s mindent kövessetek el, mi nekik ártalmukra lehetne. Jelenleg 22 ezer főből álló seregünk Vecsésen van és 20 ezer nemzetőr vagy inkább felkelt nép, epedve várjuk azon pillanatot, melyben Pest-Budát bevehessük. — Damjanich 12 ezer főből álló sereggel Vácra ment s Esztergom körül holnap 6 órakor átkel a Dunán, a mikor Gion is a komáromi várból 6 ezer emberrel hozzá csatlakozik s így fogják Budát ostromolni. — Vácson 1300 foglyot kaptunk. — E napokban Vetter főkomendirozó is Vácson lesz, három nyerges lovai már ott is vannak. — Pesten az ellenség katonáinak a Józsefvárosba két órai rablást engedett, melynek következtében a vészharangok megkondultak és igen nagy kraval volt, számtalanok estek áldozatul. Menyhárh Alajos s. k., békecségyei hírnök.

XCII.

Török-Szent-Miklós, április 15. 1849.

Az április hó 13-ról kelt jelentésemben hibásan írásmint iszaki csatát, hanem helyette isaszegi leend, és a részünkről az egyik szárny vezénylője Aulich helyett Klapka.

A péczeli táborból április 12-én nevezetes csata történt, az ellen három erős positiójából kiveretett, s ezen ütközetben résztvevén a kun lovasok is, bár eleinte igen jól viselték magukat, de végtére a nagy tüzet nem állhatván megszaladtak, úgy hogy zászlójuk a földön heverve maradt, de egy kis idő múlva leszállván egyik lováról s megragadván a zászlót, e szavakat kiáltá a kun lovasok után: »Ki hagyja itt zászlóját és vezérét?» mire a kunok ismét helyökre visszatértek és elszántan harczoltak. — A 63-ik zászlóalj szinte annyira megzavartatott, hogy a legnagyobb rendetlenségbe tért vissza, a 49-ik zászlóalj pedig midőn látta, hogy huszárjaink mily elszántan attakiroznak egy nagy tömeg vasasok ellen, így kiáltának fel: »Gyerünk mi is szuronyal a vasasok ellen, im ott derék huszárjaink vesződnek velök.« — Amint mondatik, egy bizonyos kiszámított győzelmes csatát reményelt ellenségünk, és a legjobb positiokat választotta magának, de mindazonáltal rútul megverve, befutott Pestre, úgy hogy seregeink egész a steinbruchi kertekig üzték őket, ezen csatában az ellenség három rakétát vesztett, a holtak és sebesültek számát még nem tudni, ugyanonnan kísérték kun lovasaink 22 foglyot Debreczenbe, voltak közöttök gyalogok, vadászok, egy Jelasits huszár és tót privadiner, kiknek egyike Ditrich generálisé volt, ezt szép hat lóval fogták el. — Ugyanekkor Pest alatt Ottinger fővezér agyonlövetett és még két törzstiszt. Az ellenségnek jelenleg nagy ereje van Pesten, mint beszélük, 15—20 ezer főből álló serege, az előrsége a téglaháznál van, egy század vadász csapat

és $\frac{1}{2}$ század lovas. — A csatázás alkalmával Budáról három bombát bocsájtott Pestre. Pesten jelenleg nagy nyomorúság és inség van, úgy hogy a katonák is szenvednek szükségét. — Váczi csatába Götz nevű generális és több tisztek estek el. — Ma érkeztek Debreczenből 300 felszerelt lengyel lovasok, a csata mezejére sietnek, szép, csinos s szálás emberek, a harci vágytól égnek s oly örömmel mennek, mintha most harcolnának tulajdon hazájukért, Isten segítse őket. — Végül ide zárva küldöm Kossuth Lajos elnök úr szózatját, mely Gödöllőn a tábori sajtóba nyomtatott. Menyhárhath Alajos s. k., békésmegyei hírnök.

XCIII.

Török-Szt.-Miklós, április 19. 1849.

Hadseregünk bal szárnya Asbóth vezérlete alatt jelenleg is Vecsésen van, és hétfőn egy kisszerű csata volt a kurazirokkal, délután 4 és 5 óra közt Bocskai huszárjaink igen jól viselték magukat, az ellent benyomták egész a pesti csárdáig, de itt már nagy erő matatkozván, ismét visszahúzódtak. Az ellenség részéről elesett 18 kurazir, kik közül 8-nak lovait szerszámostól elhozták huszárjaink. — Részünkről elesett 6 huszár és 4 ágyús ló. — A pestmegyei felkelő nép haza küldetett, mert anélkül, hogy ellenséget látott volna, mind megszaladt, csupán a lovasok maradtak a rendelt helyökön. — Vácznál a múlt héten Götz generális szétvert seregét katonáink üzőbe vették, s most már Lévánál hajtják oly sebességgel, hogy a bagázsias kocsik nem is bírnak utánnok menni. — Komáromi várat az ellenség cernirozta 12 ezer emberrel és folyvást ostromolja, de mint halljuk, mind hiába, mert legkevesebbet sem árthatnak neki. — Ma érkezett Pestről Rosenfeld pesti nagykereskedő, a ki a budai oldalon kiszökött és Pentelénél ájtott a Dunán, azon hirt hozván, hogy az ellenség a budai várba 3000 zsák gyapjút hordatott fel, a

barikádok készíttetéséhez, s minden erejüket megfeszítik a budai vár megtarthatására. — A Magyarországon létező ausztriai hadsereg főparancsnokául Velden van kinevezve Windischgrätz helyett, őt letették, és ad Audiendum Verbum Regium felhivatott, de hogy miért? nem tudni. — Pestből sem ki, sem be nem eresztünk senkit sem, még Bécs felé sem. — Tegnap voltak itt Debreczenből két képviselő urak, kik azt mondták, hogy Bém tábornok április 14-én irt Kossuth elnök úrnak, és így már bizonyos, hogy jön, és nem is messze van már. — Debreczenbe új miniszterium alakul, Kossuth egy szívvél-lélekkel kiálthatott miniszterelnöknek. Tervezve vannak pedig Csányi. Battyányi Kázmér, Szemere Bertalan, Vukovits, Horváth Mihály püspök és Dusek. — Mészáros Lázár hadügyminiszterünk lemondván, helyébe proponáltatik Görgei, Kis Erneszt és Perczel Mór. — A magyar bankjegyeknek Pesten ismét nagy keletjük van, a 100 frtosért adnak 95 frtot, az 5-ös és 10-ekért 98 frtot. — Szilágyi nevű gombkötőt, kinek szülöje és pinczéje a Kövágónál van, azért hogy honvédeinket borral megvendégelte, az ellenség azonnal befogatta és börtönre ítélte. Babartzi és Havas jelenleg is Pesten működnek. — Dunán a gőzhajózás Vác eleste óta egészen megszűnt, s hasonlóan a vaspályázás is. — A vasút már elkészült Szolnoktól Üllőig, de csak egy vagonunk jár, az sem igen jó, a többi mind felvitetett Pestre. Menyhárh Alajos s. k., békésmegyei hírnök.

XCIV.

Arad, ápril 21. 1849.

Kormánybiztos Békésmegye közönségének.

Bém e hó 18-án Krassóban Lugosra érkezett seregével. Karánsebesen az ellene nyomult temesvári császári sereget

megverte. Bém altábornagy e napokban Temesvár alatt fog megjelenni, e várost s erősségét ostromlandó.

Az aradi hadseregnek is egy része támogatni fogja ebbeli működéseit.

Az Arad és Temesvár közötti közlekedés seregünk által elzárattott. Boczkó Dániel s. k., kormánybiztos.

XCV.

Török-Szent-Miklós, ápril 21. 1849.

Folyó hó 15-én hadseregünk jobb szárnya Klapka vezérlete alatt megütközött, Esztergom és Komárom közt, azon megfutott részével az ellenségnek, és még a komáromi vár ostromlók egy részével, a hol nagyszerű csata volt; itt ismét az ellenség csúfosan megveretett, úgy hogy 700-an estek foglyokká, a halottjaik pedig 1000 egynehányra megy, birtokunkba jutott 375 mázsa puskaapor, 8 ágyú és bele való lovak; több fegyver és 48 munitió kocsí, ugyanezen ütközetbe több tisztek is elesetek és Bakonyi generális elfogatott. — E héten ismét 200 lengyel ulánus és 200 huszár küldetett Debreczenből felszerelve Pest alá a táborba, s így naponként erősebbek leszünk. Halasi Kázmér kormánybiztos úr, kinek felszólítására újólág kiküldettem, azt mondá, hogy itt Török-Szent-Miklóson hétfőnél, azaz április 23-nál tovább sem reám, sem futárookra szüksége nincsen, minekutánna ide csak későn jönnek a tudósítások, ennélfogva ha a tisztelt Békésmegye közönsége ezentúl is és gyorsabban kívánna tábori hírekről tudomást szerezni és hírnököt tartani, bátor vagyok egy tervet elejbe terjeszteni, t. i. hogy a hírnöknek állomása lenne Abony, s onnét a vasúton gyakrabban fel is szaladhatna a táborba és a biztos híreket is gyorsabban és többször kaphatná, a négy futárt pedig egyenként így oszthatná fel: egyet Abonyba, másikat Harangosnál, harmadikat Cibakra és a negyediket Öcsödre, mert két fu-

tárt egy státióon tartani úgy is felesleges, és így a négyet felosztva, sokkal messzebb is és minthogy a statiók nem nagyok, könnyen meg is győzhetnék, minek következtében bevárom rendelkezésöket. Menyháarth Alajos s. k., békésmegyei hirnök.

XCVI.

Török-Szent-Miklós ápril 23. 1849.

Folyó hó 17-én Pest alatt erőszakos recognoscirozás történt, eleinte az ellenséget hátráltattuk, de később nagy erővel jöven, a mieink kénytelenítették hátrálni, jelen voltak a czeplédi lovas nemzetörök is, kik a legnagyobb tűzben voltak és egynek a nagy újját vitte el egy kartács golyó, más veszteségünk nem volt — ezen szemlénél oly dicsőül viselték magukat a Donmiguél gyalogok, hogy zászlóaljuk érdemkereszttel jutalmaztatott. — Bém, amint tudomásunkra jött, 16-án ismét visszatért Erdélybe, mint-hogy a muszkák ismét beütöttek és a szászokat kezdik ismét fellázítani, de ezek szavukra semmit sem hajtanak. Vetter főparancsnok Fűreden át elindult a táborba s hihető, hogy már ott is van, — Léván ismét egy péket fogtak meg, aki a katonáink kenyerét megmérgezte s ennek következtében vagy 200 meg is halt. — Csömörön pedig két spion, úgyszinte Pest alatt négy spion fogatott el, kiket Debreczenbe Török-Szent-Miklóson keresztül már el is kísértek. Menyháarth Alajos s. k., békésmegyei hirnök.

XCVII.

Abony, ápril 30. 1849.

A sok kósza hírek közt az alaposak megtudhatása végett felmenvén Pestre, következő valódi hírekről tudósíthatom a tisztelt Békésmegye közönségét, hogy Asbóth táborának egy része Pest alatt áll táborba, egy része

Pestbe be van szállásolva, melyek közül a Duna mentét őrzik; azon öröm, melyet a pesti polgárok mutatnak, leírhatatlan, szabadságunk kezdetén, azaz márczius 15-én sok lobogó volt látható a pesti utczákon, de most legalább hat annyi tolmácsolja a pesti polgárok örömét, hogy a gyalázatos Habsburgi iga alól a jó érzelmű szabad magyarok közé juthatának három holnapi szenvedések után s a magyarok jövetelét be sem várhatván, elejbéjük mentek zászlókkal, koszorúkkal megrakva, s huszárjainkat, honvédeinket átkarolva vezetik fővárosunk szép utcáján, s az volt a legszerencsésebb, a ki koszorút vagy lobogót nyújthatott, huszárjaink lovai alig birtak menni a sok reájok kötözött drága selyem kendők és sálak miatt, úgy hogy 2—3 száz pengő forintos sálakat is kötöztek lovakra, egy szóval leírhatatlan örömmel fogadták seregünket, egész nap nem hallani egyebet az utczákon,, csak »Éljen Kossuth Lajos! éljenek a magyarok!« Most tehát Pest városába minden ház három színű lobogóval van felékesítve, csupán a városházán nincs, de azt úgy beszélik, hogy Asboth úr tiltotta volna meg, nehogy az ellenség e miatt az egész várost a várból lövöldöztesse. — Az ellenség Budára átvonulása előtt a város előljáróit elhivatván azt ígérte, hogy ha seregét békességben átvonulni engedik, úgy a várost nem fogja lövöldöztetni, ellenkező esetben az egészet porrá és hamuvá teszi, mit a város megígért és teljesítette is, és amint a sereg átvonult, a hajóhidat azonnal felgyújtatta és oltani nem engedte, a lánczhidnak pedig járdáit felszedette és a hidfőket eltorlaszolja, ágyúkat helyheztesztett. — Budán temérdek torlaszokat készítettett és a várat megrakta ágyúkkal s katonákkal, de mint mondják a pestiek, kik gyakran a szigetnél átmennek Budára, hogy Budán és a várban legfeljebb 3000 katona van, a többi pedig Budától Fehérvárig a Duna mentén felosztva, de győzedelmekről már maguk is kétel-

kednek, mert naponkint elhagyják katonái, a ki el nem szökhethet másképp, nekimegy a Dunának, éppen ott létemkor három granátéros átúszott a Dunán és úgy jött által hozzánk, a budai várba pedig egy batalion olasz gyalogság bevette magát a nyúl kaszárnyába, ágyúkkal és élelmi szerekkel magukat ellátva kinyilatkoztatták, hogy ők többé a magyarok ellen harcolni nem fognak, s ha őket erőltetnék, készek utolsó emberig magukat védeni. — 25-én a tatái csatában Damjanich az ellenség táborát kettévágta és a felfelé futó részét Görgei elfogta. 26-án pedig Komáromnál nevezetes győzelmet vívtak ki seregeink az ellenség részéről több ezer olasz is megsebesült, birtokunkba jutott 6 darab 24 fontos ágyú és 2 darab Haubitz, és az úgynevezett Deutchmeister granatírosaiból 600 lett fogolylyá, több puskaporos társzekerek elfoglaltattak, egy a levegőbe röpítettett, s több tisztek is foglyokká lettek, minek következtében Welden, Ausztria utolsó reménye annyira megütődött, hogy nemcsak forrólázba és velőgyulladásba esvén, némelyek szerint halálán van, némelyek szerint pedig már meg is halt volna, és betegségében mindig azt kiabálta: „Betrogen schrecklich, betrogen“, mivel néki mindig csak azt mondták, hogy ez a harcz nem a nemzet harcza, hanem csak néhány rebellišeké, és így nagyon megcsalatra látta magát. Komáromi várparancsnok Makk, befogatott valamely gyanús tette miatt, mit még ekkoráig ki sem puhatolhatni. Irányi Dániel Pest-Buda városának teljhatalmú biztosává nevezetett ki, ki is működését azonnal megkezdette. — Pest városa április hó 28-án közgyűlést hirdetett, melyen magam is megjelentem s következőkről tudósítom önöket: hogy ezen ide mellékelt magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata felolvastatván, az minden vitatkozás nélkül elfogadtatott, s így küldöttség menesztetik ki Debreczenbe, a ki Kossuth Lajos miniszterelnök úrnak a város nevében

tisztelkedjen és a város véleményét a nyilatkozat iránt kinyilatkoztassa. -- Egyszersmind egy lakoma adás határoztatott el, melyre az ott tanyázó magyar hadsereg is hivatalos. Ugyanezen gyűlésben olvastatott miniszterelnök rendelete az újon kiadott erőszakolt bankók iránt, melyeknek kiadója mint segéd czinkosa Ausztriának, hazaárulási büntetés alá esik, mely kiadott bankjegyek mintáját bár nehezen is megszereztem, s ide mellékelve küldöm. Pestről az ellenség mindent, a mi csak vihető volt elvitt s nagyrészt gőzhajóra rakatván, Eszékre vitette. — Pestmegyei lovas nemzetőrség Pest alatt folyvást szolgálatokat tesz és a nemzetörököt most tüzzel-vassal igyekeznek rendezni és betanítani, hogy a szükség esetében rendesen kiállhassanak, a gőzösök, a vaspálya rendesen megindítottak, a váczi vonalon 29-én, a szolnoki vonalon pedig 30-án, és most közlekedésünk ismét a régi vágásába jutott. Buda várán fekete-sárga lobogó lobog, de a budai jobb érzelmű polgárok házai ablakjaiba már sok háromszinű lobogók láthatók, kik várva-várják az időt, melyben a vár megtámadtasson, hogy az alkalmat használva, segédkezet nyujthassanak. Menyhárháza Alajos s. k., békésmegyei hírnök.

XCVIII.

Pesten, május 5-én, esti 7 $\frac{1}{2}$ órakor 1849.

A biztos hírek megtudása végett ismét Pestre rándultam s következőkről tudósíthatom a tisztelt közönséget: Hogy a közlekedés 3 napig Pest-Buda közt zárva volt és csak tegnap nyitódott meg. — Az ellenség a várat a lehető legjobban megerősítette, több helyeken falakat húzatott, a városba pedig sok helyen fenyőfából barrikádokat készíttetett és a hidfőtől be a várba egy föld alatti járást csináltatott a hátrálás esetére; — egész folyó hó 3-áig az erőszakolt bankjegyeken nagyszerű vásárlásokat tett, de most már megszűnt. — E folyó hó 3-án igen

számosan bevonultak a várba s amint hirlik, ezek fölülről mint segítség jöttek. — A Dunán inneni seregünk 3-án átkeltek a Dunán Ráczevinél és már 4-én Vörösváron voltak, Pesten pedig a lengyel lovasok, két zászlóalj honvédek és huszárok vannak, a lengyelek bejövetele szinte nagyszerű volt, a babérkoszorúk és virágok mint az eső, úgy hullottak reájok. — A toborzás Pesten megkezdődött e hó 3-án és igen sokan állanak be a hon védelmére. — E hó 2-án mintegy 300 foglyot vittek Debreczenbe. — Az ellenségtől naponként szökdösnek át a katonák, midőn a közlekedés el volt zárva, három a Dunán át is úszott és úgy jött által. — Végre 4-én seregeink megérkezének Buda hegy ormaira, de minden posíciójukat szuronynyi rohammal vevék be, s mint tudósítottam, 500 körül esett áldozatul, most tehát hat batteria ágyúval van Buda vára körülvéve, minden batteria egy külön hegyen áll, vajmi isteni látvány, midőn 4 huszár vágatva vitte Sz.-Gellért hegyére a nemzeti lobogót, a két testvérváros csak rengett az »Éljen!“ kiáltások harsogásaitól, utánnok azonnal rohant fel a katonaság és velök a budai nép, s alig egy óranegyed múlva egész Buda városában a nemzeti lobogók voltak láthatók, csak a várban volt a gyász, egy óra múlva félállítottak az ágyúk minden pontokon és 10½ órakor megkezdődött a vár ostromlása, s honvédeink azonnal a városba rohantak és az utczákon, nevezetesen a bombatéren a templom elejbe állottak, többen beljebb is mentek, de sok esvén áldozatul, apródonkint mind a templom elejbe és kilyebb is vonultak, rémitő volt a látvány, hogy ágyúztak reájok, a házak tétejét a várból keresztül furatván az ágyúgolyókkal, de hála az Istennek, nem érheti őket a golyó, az ágyúzás még ekkoráig szakadatlanul tart mindkét részről, éjjel 11 órakor egy jól irányzott rakétával a széna és több magazint meggyújtották tűzérjeink, úgyszint a nyomdát is, melyek másnap

reggelig égtek, erre az ellenség megboszankodván, Pest városát irgalmatlanul bombáztatta és mintegy 300-at bocsájtott át s igen nagy károkat tett, de nem gyújthatott semmit sem fel, nappal is már átlőtt egynehányszor a Duna mellett összegyűlt nép közé, s eddigelé 14 halott van Pesten, kik közül kettő huszár meg honvéd, és 8 polgár lett áldozatja, leginkább József- és Lipótvárosi és a Duna melletti házakat rombolta, de legfőképp a Király- és Kétszerecsen utcát; 60 és 120 fontos bombákat eresztett, úgy hogy Pest városa utczái terítve vannak az ablakokból kihullott üvegektől, minden ablak, a mely utczába belőtt, mind kitört, legkeményebben folyt az ágyúzás 11 órakor éjszaka és reggeli 3 órakor. Jövő levelemben talán majd örvendetesebbet. Menyhárth Alajos s. k., békés-megyei hírnök.

XCIX.

Szegeden, ápril 18. 1849.

Békés megye védbizottmányának. Török-Kanizsán tegnap kelt levelemben arról tudósítottam a tisztelt megyei bizottmányt, hogy táborunk T.-Kanizsáról előbbre fog nyomulni, később kapott rögtöni parancs következtében azonban táborunk egy része s ebben zászlóaljам is Szegedre rendeltetett, hová ma reggel megindulván, délután vissza is érkezénk. Miről a tisztelt védbizottmányt azonnal értesíteni multhatatlannak tartván, egyszersmind tisztelettel megkérem a megyei választmányt, hogy mint becses ígéretét vettem folyó hó 22-én, bennünket megjelenésével szerencsétetni sziveskedjék, teljes reménységgel és biztossággal lévén az iránt, hogy zászlóaljам az addigi néhány napot Szegeden fogja tölteni. — O k o l i t s n y, örnagy.

C.

Török-Becsei főhadiszállás, ápril 26. 1849.

B é k é s m e g y e v é d b i z o t t m á n y á n a k. A Bánátban történt hadi munkálatok s szerencsés előnyomulásunk felől, azok után, miket egyik közelebbi levelemben Oroszlános és Török-Kanizsa elfoglalásáról irtam, következőket van szerencsém tudatni a tisztelt védbizottmányynal.

Folyó hó 20-án zászlóaljam Szegedről 1 napi nyugvás után ismét Török-Kanizsára rendeltetett s gőzhajón leszállítatván, az éjt ott töltötte.

21-én a parancsnokságom alatti dandár (Brigade) T.-Kanizsáról, valamint Derra őrnagy ur dandára Szanádról, Kohlmann ezredes ur főparancsnoksága alatt előnyomult. hogy Perczel tábornok urnak a Tiszán átkelt táborával öszhangzólag működjék. Ez éjet dandárom Czernaba nevű falu alatt, honnan a ráczok kifutottak, táborban töltötte, Derra őrnagy ur dandára pedig Tisza-Sz.-Miklóson halt.

22-én hajnalban dandárom megindítatván, reggelre Csóka alá, nemsokára pedig Tisza-Sz.-Miklós közelébe ért, honnan folytonos erős ágyuzás hallatszott. Táborunk erre csatarendben gyorsan előre törvén, alig egy félóra mulva, oldalban támadta meg a vakmerően előnyomuló ráczokat, kiket a sz.-miklósi erő alig lehetett volna képes tovább visszatartani; így azonban 6 ágyúnk váratlanul közbejött oldalt tüzelésére a ráczok megrémülvén Hegyesre, s mi arra felé nyomulván, innen is vad futásban tovább szaladtak. Ez éjjel mind két dandárunk T.-Sz.-Miklóson halt.

23-án Sz.-Miklósról Mokrin alá nyomultunk, mi alatt Perczel tábornok N.-Kikindát támadta meg. Mokrinban az egész elpusztult vidéki rácz menekvők és a Zubán rácz vezér alatti fegyveres nép némi ellenállást látszott mutatni akarni, azonban a helység csak hamar 1 ágyú lövés után feladta magát; a fegyveres ráczság ezalatt Kikindára megszökött,

itt azonban Perczel táborának torkába futott, kik is közölök mintegy 400-at összekonczoltak. Mokrin alatt zászlóaljam, mely a csatarendben mindig elől áll, alig volt visszatartható, hogy a helységet, a mint benne az ellentállási kísérletek mutatkoztak, azonnal dühösen meg ne rohanja. Az éjt a helységen kívül szabad ég alatt töltöttük.

24-én délben Kikinda alá szállottunk, s innen Perczel fő ereje Basahidjának, a mi hadosztályunk pedig Beodrának nyomult. Karlova előtt nagyszámu rácz sereggel s 14 ágyuval találkozáink, kiknek még 2 zászlóalj graniésár siegett Török-Becséről segélyökre. — Fél órai kemény ágyuzás után a ráczok itt is megfutamodtak, miután mintegy 18 elesett közülük. Részünkről csak egy löszeres kocsi s egy ágyukerek sértetett meg. Ugyanez idő alatt Perczel tábornok az ellentálló Basahidját bevette, porrá égette s a futó ellenségből számtalan összevágatott. Karlovára és Beodrára a sváb lakosság nagy öröm nyilvánításai közt vonultunk be.

25-én Török-Becsére vonult egész erőnk, egyik oldalról mi, más felül Perczel tábor. Innen a ráczok még az éjjel megszökven, s alkalmasint Becskerekre huzódván, csak az örvendező német és magyar lakossággal találkozáink.

Ma, azaz 26-án, összes haderőnk, miután 13 napi folytonos táborozásban, előnyomulásokban és csatározásokban igen kifáradt, T.-Becsén és Frányován pihen, s tábornok ur a sereg teljes kipihenésére még 1 vagy 2 napot bizonyosan fog engedni helyben töltenünk. S ekkor Becskerekre, s innen tovább ujult erővel fogunk az ellenség üldözésére előnyomulni.

Zászlóaljamról örömmel nyilváníthatom a tisztelt védbizottmánynak, hogy minden támadásoknál rendkívüli fáradtsága daczára is, nagy lelkesültséggel, bátorsággal és elszántsággal viselte magát, s ha az ellenség minden csatá-

zásznál jókor meg nem szaladt, örömmel lett volna kész azt szuronyszegezve megrohanni.

Az eddigi folytonos hadi működések közben a zászlóaljban a honvédekké való toborzás kevés sikerrel folytathatnak. O k o l i t s n y, őrnagy.

CI.

Orlováth, május 12. 1849.

Békésmegye védbizottmányának. A hadügyminiszteriumnak másolatban ide mellékelt hivatalos levele következtében tisztelettel kérem a megyei védbizottmányt hogy zászlóaljam részére mult április havára a szegedi sóháztól általam felvett s összesen 6630 pfrtra menő összeget az említett sóháznak megtéríteni, s ezen eljárásról engem hivatalosan tudósítani méltóztassék, hogy ez ügyben a kívánt fölterjesztést a hadügyminiszteriumhoz minél előbb megtehessem.

A bántási hadseregről s illetőleg zászlóaljamról röviden következőket van szerencsém előterjesztetni:

Május 4-én T.-Becséről megindulván, N.-Becsikereken a főerővel egyesültünk, honnan 6-án egész táborunk Zsigmondháza alá szállt.

Május 7-én reggel Tomasovác felé előnyomulván, az ottani rendkívül erős fekvésű temesi hídat két órai erős ágyúzás után, úgyszólván minden veszteség nélkül bevettük; a megfutott ellenségnek a híd megégetésére ideje nem lévén, csak a deszkákat hajigálta le.

A híd helyre állításával főerőnk azonnal átnyomult, dandárom a híd védelmére, a jobb szárnynak s a netalán lehető visszavonulásnak fedezésére a hídnál hagyatván, Rövid idő múlva Uzdin mellett a csata megkezdődött, mire én dandárommal azonnal előnyomultam, de a szerfelett tulnyomó számu s rendes zászlóaljából álló ellenség, iszonyu heves tüzelés közben, hátrálni s futni kénytelenit-

tetvén, azt a legnagyobb sietség mellett sem valánk képesek utólélni. Vesztetségünk e csatában nagyobb részben a nap hősei, a dicsően harczolt Turszkyak közül mintegy 30—40 sebesült és halott.

Az éjtelme s következő napot Uzdin alatt töltvén, 9-én reggel dandárom a tomasováczi híd fedezésére Orlaváthra rendeltetett, a többi dandárok pedig, miután az ellenség Szerviába átszökvén, Páncsova is feladta magát, Páncsovától Tomasováczig a német-bánsági ezred helységeit megszállották.

Zászlóaljam ezóta folyvást Orlováthon állomásozik, fedezve a hídat, melyen folyvást számtalan kocsikon jön vissza a meghódolt torontáli bujdosó rácz lakosság.

Titelben a ráczok még nevezetes erővel fekszenek, e táboruk előöreivel Perlasz alatt lovas czirkálóim tegnap lövéseket is váltottak. Hallomás szerint Jelachich Batinánál Bácsba beütött, mi ha valósul, egész táborunk kétségtelesenül összpontosíttatván, elő fog nyomulni.

Zászlóaljam szolgálati ideje elteltével, minden igyekezet és buzdítás mellett is, a táborozásban aligha fog tetemesb ideig részt venni; minek egyik akadálya az is, hogy a legénység ruházatja, különösen pedig csizmája, a folytonos terhes gyaloglásokban nagyon megszakadozott; de a haza vágyódó tömeg, mint már nyilatkoztattá, különben sem igen lenne hajlandó a rendkívül fárasztó és terhes táborozást tovább is folytatni.

A dolog így állván s ezt én Perczel tábornok urnak már egyszer jelentvén, ő úgy nyilatkozott, hogy a kötelezett idő elteltével kész lesz a zászlóaljat hazabocsátani, minek következtében, ha netalán az ellenség által addig oly mozdulatok nem tétetnek, melyek minden erő együttmaradását és működését fogják kivánni, a zászlóalj f. hó 20-án útnak fogna indulni. O k o l i t s n y s. k., őrnagy, dandárparancsnok.

* * *

Tábori hírnökeink hadi tudósításai ezzel megszakadnak.

Nem sikerült adatokat szereznünk arra, hogy érkeztek-e még május 12-én túl is vármegyénkhez tudósítások; de valószínű, hogy a vármegye tovább is kiváló gonddal kísérte honvédelmi harcunk sorsát, s értesülést szerzett annak minden mozzanatáról, s így a hadi tudósítások ezután is rendesen megküldettek.

Valóban kár, hogy ezen hadi tudósításokat, melyek honvédelmi harcunk legérdekesebb részét tüntetnék fel: nem sikerült feltalálnunk; s a tudósítások megszakadt fonalát csak ott vehetjük fel, hol már az orosz haderő betör hazánkba, s az osztrák hadakon kivivott fényes győzelmeink után az egyesült erő fokról-fokra taszítja a nemzetet a sötét örvény felé.

IV.

BÉKÉSVÁRMEGYE A NEMZETI HADSE-
REG TÁMADÓ MŰKÖDÉSE S A TAVASZI
GYŐZEDELMESE HADJÁRAT ALATT.

I.

Az aradi ütközet.

Szabadságharczunk véres csatái, az önfeláldozó hazaszeretet s a szabadságért való rajongás szülte hősiesség s vitézségnek számos regeszerü fegyvertényeiről tanuskodnak.

Méltán sorolhatjuk a legszebb harczi emlékeink közé az 1849. évi február 8-án vívott aradi ütközetet is.

E véres küzdelem s a dicsőségteljes győzelem különösen érdekli vármegyénket is.

Fiaink a szabadságharcz aradi táborozásában folytonosan részt vettek s a február 8-ki nevezetes ütközet küzdői között voltak szabad csapataink, nemzetőreink s különösen honvédeink is, s az ellenségtől megszállott Arad hősiek visszafoglalására, az ellenség győzelmes kiverésére a vitézség lélekemelő tényeivel ők is közrehatottak.

A győzelem dicsősége első sorban Asztalos Sándort illeti meg, de az ő dicsőségének osztályosa Boczkó Dániel, az aradi tábor kormánybiztosa s vármegyénk szülötte is. Ott látjuk őt is tudósításaink szerint a harczosok élén, — hol oly bőséges aratása volt a halálnak. Ott volt az egyszerű polgár, fegyvertelenül, séta bottal, a küzdők között lelkesítve elszánt harczra s győzelemre buzdítva őket.

Az Asztalos Sándor s Boczkó Dániel hősiek bátorsága, életveszélyyel daczoló vitézsége menté meg e napot nemzeti dicsőségünknek.

Az aradi ütközetről Szeremlei Samu krónikájában a következőket írja :

„A Theodorovics tábornoktól küldött szerb felkelők s az ezekkel egyesült temesvári osztrákok, (Gläser altábornagy) reggeli 7 órakor Uj-Aradról Ó-Aradra ágyúzást kezdenek. Gál Miklós ezredes derék hadával fogja fel s ostromozza a támadást, azonban dél tájon az ellenséges röppentyűk a Maros jegén áthozatván s a magyar sereg háta megett néhány lőszer kocsi felrobbanván, a város védelmezői rendetlen szaladásnak erednek, midőn Ó-Aradot megszállja s rabolni kezdi az ellenség. Gál tökéletesen lemondván minden reményről, serege mindkét szárnyához is visszavonulási parancsot küld. De a jobb szárnyon levő Asztalos százados (a 29. zászlóalj), Boczkó Dániel kormánybiztostól buzdíttatván, — a városból kimenekült lakosokkal kezét fogva, d. u. 2 órakor a vezér parancsa ellenére is visszarohan az elhagyott városba, a rablásban elfoglalt szerbeket és a meglepett osztrákokat elszántan megtámadja, s miután soraikban nagy öldöklést visz véghez, a tizszer nagyobb számú ellenséget a Maroson át szorítja. A lelki erejét vesztett Gál csak akkor (este) eszmél futásából. Veszteségünk 100, az ellenségnél mintegy ezer ember holtakban és sebesültekben.»

Az aradi ütközetről igen kevés adat maradt reánk, s az adatok is oly zavarosak, oly ellentmondók s oly tévesek, sőt többnyire egyéni érdekekre s mellék körülményekre vonatkozók, hogy minden új adatot, mely az események közérdekű ismertetésére, tisztázására csak némileg is szolgál: örömmel üdvözölhetünk.

Ily adatokhoz juttatott a véletlen kedvezése, s habár ezen adatok sem festik az aradi ütközet képét, mégis némileg világot vetnek arra.

Az ütközet lefolyásáról maga Boczkó Dániel is küldött kimerítő tudósításokat; s ezen tudósításokban nemcsak az

ütközet lefolyása volt közvetlen tapasztalatok s a később felmerült egyes adatok alapján részletesen ismertette, hanem meg voltak nevezve vármegyénk fiai közül azok, kik a harcban vitézségük által kitűntek, s meg voltak nevezve azon hősök is, kiket a harc, a hazaszeretet, áldozatokul kívánt.

Sajnos, hogy ezen jelentésekből csak a kevésbé fontosokat sikerült felfedeznünk, -- míg azoknak, melyek a csata részleteire s a csatában kitűnt és elhalt vitézekre szolgáltatott adatokat, — ma már csak nyomaira akadunk.

Legérdekesebb adatokat a békésvármegyei szabad csapat parancsnokának Okolitsnyi Istvánnak jelentései tartalmaznak.

Még az ütközet napján rémes hírek keltek szárnyra Gyulán. Az aradi tábor szétveretett, Arad feldúlott, s a szabad csapatbeliek még az ütközet előtt vagy az ütközetből gyáván megfutottak. Ezen híreket igazolni látszottak a haza menekülők, kik mitsem tudván a későbbi fényes győzelemről, az aradi tábor megsemmisítéséről jóhiszeműleg beszéltek is.

Természetesen ezen hírek nagy aggodalomba ejtettek mindenkit, — kapott ugyan az alispán már másnap a mácsai jegyzőtől tudósítást az ütközet szerencsés fordulatáról; de ez, zavaros voltánál fogva alig talált hitelre, — a védbizottmány tehát biztos híreket nyerendő, azonnal útnak indította a gyulai szolgabíró, hogy Aradra menvén, közvetlenül szerezzen alapos adatokat s küldjön a valóságnak megfelelő tudósítást.

Másnapig, míg a kormánybiztosnak a haditudósítások közt (XXXII.) már ismertetett tudósítása megérkezett: a legnagyobb aggodalom uralkodott Gyulán, s a kedvező hírre, az aggodalom a legnagyobb örömmel adott volna helyet, ha a szabad csapat sorsáról biztos, megnyugtató hírek érkeztek volna; s a kormánybiztosnak egy későbbi

tudósítása nemhogy el nem oszlatta az aggodalmakat, de fokozta, s midőn az Aradra küldött szolgabíró, Ambrus Lajos sem tájékoztatta a védbizottmányt, s az aggódó közönséget a szabad csapat helyzetére nézve: futár útján hivatott fel a szabad csapat parancsnoka jelentés tételre.

Csakhamar megérkezett a parancsnok megnyugtató jelentése, mely az ütközetre nézve is érdekes adatokat tartalmaz.

De kövessük adataink megösmertetésében a sorrendet.

A kormánybiztosnak még az ütközet izgalmaif s kimerültségét feltüntető, s már közölt jelentése után érkezett Ambrus Lajosnak február 10-én kelt következő tudósítása:

»Tisztelettel jelentem a védbizottmánynak, miként a február 7-én s 8-án történt aradi csata kimenetele felett tudomást szerzendő, megbízatásomnál fogva Aradra tegnapi napon elmenvén, mindenekelőtt Boczkó Dániel kormánybiztos urat igyekeztem felkeresni, reménylven, hogy tőle a legbizonyosabb felvilágosítást s legrövidebb uton nyerendem, kivel csakhamar találkozván, kiküldetésem célját vele tudatva, felkértem a történeteknek velem leendő közlésére, s tőle ekként értesítettem: Az Aradot megtámadó ellenség mintegy 8000 főből állott, kik nagyrészből ráczipórok s szerbek voltak, kevés számú Rukavina és Leiningen katonaság fedezése alatt, kik Ó-Aradról február 8-án délutáni 3 óra tájban kiverettek, sőt másnap Uj-Aradról is kiűzetek, tetemes veszteséggel, mert Ó-Aradon mai nap reggeléig 250-et temettettek el közülök a mieink által, 125-en pedig elfogattattak, részünkről az eddigi számítás szerint 10 halott maradván a csatatéren, s mintegy 12-en könnyű sebet kapván; egyébiránt több különböző előadások szerint az ellenség vesztesége sokkal nagyobb, mint a mit elesetteik után reményleni lehetne, de ezeknek nyomán bizonyosat nem mondhatván, részletességekbe pedig nem bocsájtkozhatván, — hiteles adatokat ez ideig maga a

kormánybiztos ur sem birván általánosat, — azzal záróm tudósításomat, hogy Boczkó Dániel kormánybiztos ur megígérte a legrészletesebb tudósítás azonnali teljesítését, mihelyst hiteles jelentést kapand az illetőktől.»

A gyulai szolgabíró már febr. 10-én Gyulán találjuk, — s így valószínű, hogy az írásban foglalt adatokon kívül szóval kimerítőbb jelentést tett; de ugylátszik, a szabad csapattal igen keveset törődhetett, mert annak helyzetéről sem írásban, sem szóval jelentést nem tett.

A kormánybiztos újabb tudósítása Szt.-Márton, Otlaka, Nagy-Pél s Gy.-Varsándon át két napi ut után febr. 13-án érkezett.

Értésemre esett, — ugyszól a tudósítás — hogy az aradi hadsereghez tartozó több tisztek február hó 8-án, midőn Ó-Arad városa az ellenség által megtámadtatott, hibásan közlött, vagy hibásan értett parancs következtében, s így tévedésből vagy szántszándékkal az aradi tábort elhagyva, egészen Békésmegyébe vonultak.

Hivatalosan megkerestetik a megye bizottmánya, hogy illetén a megye kebelében tartózkodó tiszteket az aradi hadsereghez visszautasítani, s ha netalántán azonnal önként visszatérni vonakodnának, őket, valamint az aradi táborból a csata elől netalántán megszökött közkatonákat őrizet alatt Ó-Aradra kísértetni sziveskedjen.

Az ellenség e hó 9-én estvéli órákban Uj-Aradról is kiveretett 40—50 kocsikon sebesültjeit magával vivén.

10-én katonáink Uj-Aradról Ó-Aradra ismét visszahúzódtak, nehogy idő enyhültével a Maros jege megindulván, elzárattassanak.

Ó-Arad teljesen biztosítva vagyon. Az ellenség Temesvár felé nyomult, s Dreispitz, Orczidorf Szt.-András vidékén tanyázik.

Az ellenség összes halottjainak száma ó- és uj-aradi csatában az 500-at haladja, foglyok száma 156, 4 tiszt

esett el az ellenség részéről. Kettő fogságba esett. Attól félek, hogy mi a békési mozgó gyalog csapatokból egy tisztet veszítettünk el. Nyomára nem juthatni eddig, hacsak haza nem menekült.»

Lássuk ezek után a szabad csapat parancsnokának jelentését:

»Kellemetlenül hatott reám némely roszakaró által megpendített s szárnyalni kezdett azon hír, mintha e folyó hó 8-iki aradi csatából a békési szabad csapat megfutamodott volna. — Békésmegye fiairól ilyesmit hallani nem ujság ugyan, mert megyénknek sajátságos szerencsétlensége, hogy legtisztább szándéku tettei gyanusitassanak, s harcztéren vérző gyermekei gyáváknak bélyegeztessenek; engedjen meg a tisztelt bizottmány, ha e merőben hazug körülményről, s általában azon nevezetes csatáról, amennyiben szakadatlan elfoglaltatásom engedi, némelyeket részletesebben előadandok:

Glogováczon seregembe rendet és fegyelmet igyekeztem beoltani s ez rövid ott létem alatt várakozásomon felül sikerült is. Február 6-án délben parancsot vettem azonnal Aradra vonulni, a parancs vétele után fél órával seregemmel utnak indultam s este Aradra megis érkeztem. 7-én reggel zászlóaljammak első fele átvette a szolgálatot s azóta felnem váltatva, embereim állomásaikat csak az ellenség bevonulása után hagyták el; sőt olyan őrpontokon, melyeken az ellenségnek nem kellett keresztül vonulni, február 7-től, mikor 24 órai élelemmel ellátva, kirendeltettek, még ma is vannak embereim anélkül, hogy felváltásuk iránt engedelmet vagy parancsot vettem volna.

Mig embereim az aradi csaknem egész szolgálatot által vették s dicséretesen teljesítették, február 7-én Uj-Arad kard csapás és lövés nélkül feladatott anélkül, hogy mi tudtuk volna, ki az ellenség, honnan s mi erővel jön felénk; — midőn ez Uj-Aradra bevonult, Ó-Aradról két

zászlóalj tökéletesen fegyverzett és honvéd Mikalaka, Glo-
govácز felé kirendeltetett, ugyanakkor városunk a várból
erősen ágyuztatott. A tábornok terve az volt, hogy Új-
Arad felől a várrali közlekedést ágyúcsatával gátolná, de
erre nézve az ágyúk elhelyezése akkor történt, midőn
az ellenség a várban már bent volt; az éjszaka csendesen
folyt le; másnap azonban, vagyis február 8-án reggeli fél
7 órakor Pécska felől, Új-Aradnál, a Maros tulsó oldaláról
s Mikalaka felé Leiningen, Rukovina, határörvidékiek,
szerbek és rácok által megtámadtunk, a várból pedig
mindenfelé, különösen pedig ágyútelepeink s a város sza-
kadatlan ágyúztattak; — nekem utasításom a teendők iránt
nem volt, hon lévő embereimet tehát összeszedtem, s hét
órákor az Oskola-utczába vezettem, hol az 58-ik honvéd
zászlóaly tartalékul felállítva volt, — itt állottam a legki-
nosabb bizonytalanságban, minden oldalról szakadatlan
ágyúzás s golyózápor között fél 12-ig utasítás nélkül. Sere-
günk mindedig jól tartotta fel az ellenséget, azonban
egyik telepünk három oldalról tüzelésnek ellent nem áll-
hatva, visszavonult, másik telepünknel pedig a puska-
poros szekér egy gránát által meggyulladván, maga körül roppant
pusztítást s e végett hasonlóul visszavonulást okozott, e
két dolog majdnem egy időszakban esett, futó hírekből
értesültünk csak az ellenség előnyomulásáról majd vissza-
veretéséről s több ilyenekről, míg végre irtóztató zaj közt
ágyúink hátrálva, oly rendetlenségben vágattak el mel-
lettünk, hogy belőle egyebet, tökéletes megveretésünknel
következtetni nem lehetett. Láttunk ágyúkat minden tüzér
nélkül, lovakat ágyú nélkül, fogatokat csupán az ágyú
elejével, töltényszekereket, podgyázkocsikat össze-vissza
zavarva hátrálni, mindenki csak hátrálást kiáltott, mert az
ellenség több oldalról, nagy erővel betört, ágyúink elfog-
laltattak, seregünk pedig megszaladt, — a lakosság nagy
tömegekben podgyással, gyalog és szekereken jajveszé-

kelve szaladt kifelé. — S én még akkor is parancs nélkül állottam seregemmel magamra hagyatva, midőn egyszerre az 58-ik honvéd zászlóalj őrnagya a városbéli kivonulásra parancsot vevén, seregével együtt utnak indult, csekély számu embereimet — miután a kiállításra sem vettem parancsot — nem tudván merre és hol célszerűen használni, a legnagyobb rendben, szabott katonai lépéssel vezettem a honvédek után kifelé, ott azonban csatarendben állottam s az előőrsöktől érkezőket összeszedtem, de mielőtt önbelátásom szerint intézkedhettem volna, az aradi dandárparancsnokságtól odautasítottam, hogy seregemmel rögtön Batonyára vonuljak, megindítván csapatomat, ugyanazon dandárparancsnokságtól érkezett újabbi parancsban Simándra rendeltettem, hová már az 58-ik zászlóalj megindult, a mikalakai, glogováczi s egyéb csapatok pedig indulni utasítottak, én e parancs értelmében Simándnak tartottam, de utat tévesztve, — s mindamellett is tudni óhajtván, Aradon hova fejlődtek ügyeink, seregünk merre vonult, s megyénk van-e fedve rögtön történhető portyázások ellen, visszaküldtem egy századost a fentebbiek ki tudhatása végett, addig több napi szolgálatban kifáradt népemnek nyugidót engedendő, Kurticson akartam maradni, de már ott is nagyobb mennyiségű honvédet leltem, kik foglyokkal voltak oda rendelve, s így Mácsára kénytelenítettem egy rövid utat tenni, megjegyzendő, hogy Kurticson Boros őrnagy részéről ismét azon parancsot vettem a jegyző által, hogy csapatomat Batonyára vezényeljem, ennyi parancs és zavarból jót még reményelni sem mertem. Mácsán embereimet elhelyeztem, de a visszaérkezett századostól megértvén, hogy Aradon a csata újból megkezdve, még áll, csapatomat a vett parancsok ellenére, nem Simánd vagy Batonya, hanem azonnal egyenesen vissza Aradra vezettem, — oda jókor reggel csatarendben bevonultam. Itt embereim azonnal igénybe is vétettek, s

az ellenség berohanásainak kitett utcákhoz rendeltettek s helyökről mindaddig nem távoztak, míg végre estvefelé az ellenség a Maroson túl s Uj-Aradról is szerencsésen kiveretett.

Itt van rövid, de hű vázlata a leginkább reánk is vonatkozó eseményeknek, sokat, igen sokat lehetne e tárgyról írni, de nekem nem célom vádakat emelni mások ellen, csak seregem és saját becsületem szeplőtlen megőrzése az, mit jelen soraimban kimutatni kötelességem, a folyamatba tett vizsgálat kideritendi a bűnös vagy hanyag kezelőt, ki hazánknek ezen fontos pontját oly nagy veszélynek kitette. Átláthatja ezekből a tisztelt bizottmány, hogy csapataim részéről semmi sem történt, mi gyávaság vagy rendetlenség bélyegét viselhetné, sőt bátran merem állítani, hogy zászlóaljam mindenütt, hol állott, becsülettel állott meg. Megvallom, szégyenítő volna csapatomra és reám nézve is, ha egyedül csak mi hagytuk volna el állomásainkat, de ne hídje senki, hogy ez úgy volt, mert úgy-hiszem, a tisztelt bizottmány azonnal fogja magát tájékozhatni ha megemlítem, hogy Ó-Aradot parancs következőben az egész sereg elhagyta akkor, midőn én csapatommal kivonultam, 40 ágyú pedig Batonyaig vonult, s az ekként elhagyott városban fél 12-től délutáni csaknem 4 óráig az ellenséges sereg kénye-kedve szerint rabolt, tört és rombolt. — Kiveretése egy szomszéd helyről érkezett, kis sereg bátorságának, talán a véletlennek s az ellenség gyávaságának tulajdonítható. Csapatom saját vezérletem alatt, katonai rendben s érezve a szerencsétlen esemény nagyságát, szorult kebellet hagyta el a várost; futamodás, szaladásnak árnyéka sem fordult elő, tisztikarom ott volt, hol lennie kellett, s ki ellenkezőt mond, bizonyosan olyan, ki maga nem töltötte volna be azon helyet, melyről gondatlan bírálatot szór.

Sajnálattal jelentem egyébként a t. bizottmánynak, hogy

zászlóaljammak a csatában szenvedett vesztesége érzékenyebb, mint eleve hittem, halott van ugyanis 5, sebesült 2, kikről pedig eddig semmi biztos tudomásunk nincs 29.

Figyelemmel tett nyomozások azon szomorú bizonyosságot szülték, hogy a 2-ik század egyik derék hadnagyát, a minden tekintetben kitűnő Mikolay Albertet is elvesztettük, — vesztesége annál érzékenyebb, mennél több reményre jogosítottak kitűnő tulajdonai, s én tisztikarom egyik gyöngyét, társai egy hű barátot, a haza pedig egy tiszta keblű bátor fiát veszte a korán elhunyt ifjuban. — Áldás poraira! — Kelt Ó-Aradon, február 11-én 1849. O k o l i t s n y, őrnagy.

A szabad csapat parancsnokának ezen jelentését kiegészíti a következő tudósítás, mely egyszersmind a szabad csapat helyzetére is kimerítő értesítéseket nyújt.

Folyó február hó 11-ről kelt leveletem pótlólag nem mulaszthatom el a tisztelt bizottmányt értesíteni még né-mely oly körülményekről, melyeket akkor idő rövidsége miatt nem vizsgálhatva, egész bizonyossággal magam sem tudtam, hasonlóul alkalmat veszek most, röviden érinteni a megszorult Aradra vonatkozó legújabb eseményeket.

Hivatkozott levelemben azt irtam, hogy zászlóaljam-ból az elhullt és sebesülteken kívül még 29 ember hiány-zik, ezekből eddigelő csak egy került meg, ki, mint alább érintendem, a fogságból kiszabadított, a többiekről mos-tanság nincs tudomásunk, egyébként igen hihető, hogy ezek közül többen meggyék, illetőleg községeikbe mene-kültek, ezeknek visszakísértetését tehát elrendeltetni ké-rem. — Még ezeken kívül voltak olyanok is, kik a vá-rosta nyomult ellenségtől elfogattak, utóbb kiszabadít-tattak, fegyvereik azonban az ellenség kezei közt marad-ván elvesztek, szükséges tudomásul a tisztelt bizottságnak ezt is feljelentem, a hiányzó fegyverek számát pedig akkor fogom közleni, ha az e tárgybani vizsgálat befejezve leend,

amit tehettek olyanok is, kik ezen ürügy alatt gondatlannabbul bántak fegyvereikkel, mintsem kellett volna, ezekre nézve példa végett szigorúan kell eljárni.

A zászlóalj 3-ik századának főhadnagya D . . . úr Aradról Békésmegyébe távozván, miután maga már ezen utazása is elegendő tanúság arra, hogy betegsége nem oly fokozatu lehetett, mely őt minden szolgálatban gátolta, annyival is inkább, mert már Aradon is fent járt, sétákat, de semminemű szolgálatot még nem tett, énnélfogva bizottmányilag kérem a nevezettet állomásának 8 napok alatti elfoglalására utasítani, mivel ellenkező esetben helye más alkalmas egyén által fog betölteni; vagy pedig hiteles megyei orvosi bizonyítvánnyal támogatott nyilatkozatot adjon arról, hogy betegségi állapota olyanemű, mely miatt rövid idő, de legfeljebb 15 napok multával zászlóaljához visszatérhet, — mert ezen, különben is csak négy holnapra kötelezett seregnél a szolgálat idejét betegeskedéssel kitölteni egyáltalában nem szabad, s csak annyit tenne, mint a hazát jó fizetésért megcsalni, a távozottnak helyét különben is alkalmas egyénnel betölthetnem könnyű leend.

A honvédelmi bizottmányhoz csapatunk alakítását tudató jelentésemre válaszul érkezett levelet másolatban ide fektetve kellő tudomásul tisztelettel megküldöm.

Visszatérve a február 8-ki aradi csatára megírtam már mult alkalommal, miként tetemes erővel, különösen pedig ügyesen irányzott ágyútüzzel támadtatott meg Arad városa, annyira, hogy ágyúink hátrálni kényszerítettetek, s csapataink is a városból kivonultak, már hogy ezen parancs következtébeni kivonulás idejében, s az ellenség túlnyomó erejének miatti valóságos kénytelenségből történt-e, jelenleg nem vitatom, szakértő katonai egyének s a szigoruan bíráló közvélemény meghozta már e tárgyban ítéletét? Annyit azonban nyugodt lelkiismerettel irhatok,

hogy ha az elhagyott városba bevonult ellenséges sereg azonnal nem rablás, törés, gyilkolásnak indul, hanem katonai szempontból a várost elfoglalja, s azt ellenünk védelmi helyzetbe teszi, Aradot vitéz seregünk bátorságának s bármily feláldozásnak daczára sem lehattunk volna képesek visszaszerezni, de nemzetünk felett örködött a gondviselés, s nem lehet tagadni, mind ezek mellett sem a csapatok hősie viselete, bátorsága s ügyessége, különösen a 29-ik honvéddzászlóalj s a Hunyadi-huszárok rettenthetetlen elszántsága. A győzelem részünkről fényes, mert az ellenség közül csak az Aradon eltemetettek részére 600 egynehány, de elfogott kémek vallomásai után, az ellenségnek 1200 embere hiányzik, beleszámítván hihetőleg ezek közé még a hozzánk átjöttek s elfogottakat is.

A csata után Dreispitz s környékére visszaűzött ellenséges tábor tegnap, vagyis 13-án délelőtt Aj-Aradra bevonult s ismét általános megtámadással fenyegetett, mi azonban résen voltunk, de úgy látszik, ez alkalommal az ellenségnek nem volt egyéb valóságos célja, mint a várat mindennel ellátni, mi teljesen sikerült is; délutáni időkből Új-Aradról visszavonulni kezdett, s részünkről az ellenséget üzendők, erő rendeltetett a Maros tulsó partjára, azonban a Marosoni gyenge jég miatt ágyút nem lehetvén szállítani, seregünk Új-Aradon az első házakba benyomult, s a már kiment ellenséges tábor után igyekvő podgyászból 8 szekeret megrakottan, és 75 magyar foglyot, köztük 9 békésmegyeit kiszabadított s elfogott, a kiszabadított megyénkbeli foglyok közt van 5 szent-andrási nemzetőr még a decemberi csata alkalmával elfogva, a többi önkéntes és szabad csapatbeli. — Új-Aradot megszállva nem tarthatjuk, mert a jég gyengesége miatt már említvén, a közlekedés nehezítve van; — az ellenség Új-Aradon túl kis távolságra tábort ütött, s mi, erőnk nagy mértékben haladó ellenséggel szemközt, minden perczen

várjuk három oldalról megtámadtatásunkat; a seregek hangulata jó, s Arad védelmeztetni fog úgy, mint azt a nemzet és sereg becsülete s hazánk java megkívánja.

Az e folyó hó 18-ára kitűzött zászlószentelési ünnepély, jelen zaklatott s veszélyes helyzetünk miatt elmarad, mihez képest szíves meghívásunkat is visszavenni kénytelenek vagyunk.

Bogyó János főügyész úrtól átvett 60 darab szuronyos fegyverek helyébe visszaküldetnek Pernyei József őrmester kísérete s számadása alatt 56 darab rossz fegyverek oly megjegyzéssel, hogy azokhoz hasonló még 75 darab maradt itt s számos kisebb hiányosságukon kívül, melyeknek kijavítása idő s mesteremberek hiánya miatt még eddig eszközölhető nem volt.

Most érkeztek meg éppen egy tizedes és 23 közemberem, kik a február 8-ki csata alkalmával tudtomon kívül egy ágyútelep fedezéséhez rendeltettek s mindeddig el nem bocsájtattak, mihez képest már nem 29, hanem csak 5 emberem hiányzik, ezek közt a békési dobos. — Kelt Aradon, február 14-én 1849. Okolitsny, őrnagy.

II.

Hadsereg élelmezés.

Vármegyénk a honvédelmi harcz egyik tekintélyes erőforrása volt.

Mint láttuk, vármegyénknek nemcsak a törvényes hadjuttalék, a nemzetőrség, szabad csapatok s népfelkelés kiállításában kellett erejét kifejtenie, de az egyes honvédszázaljak alakítására, kiegészítésére szervezett toborzások is nagyrészen innét merítették a fegyveres erőt, s vármegyénk volt tanyája nemcsak a nagyszámu hadifoglyoknak, de a véres harczok sebesültjei is vármegyénk kebelében nyertek elhelyezést és gyógyulást.

Nem ezekben rejlik azonban vármegyénknek fontossága, hanem abban, hogy termékeny rónája volt a hadseregek élelmezési s ellátási forrása; s talán ezen körülménynek tulajdonítható, hogy hadseregünk, sőt az ellenséges haderők is nem tevék vármegyénket pusztító harczok színterévé, — minek kétségtelenül megvolt azon eredménye, hogy a harcz alatt hadseregünk, s azután az ellenség a kimeríthetlennék látszó éléstárból s raktárból meríthette minden szükségletét.

Igen figyelemre méltó vármegyénknek ezen szerepe. Az e részbeni erő kifejtés bámulatot keltő számadatai méltán vezethetnek azon meggyőződésre, hogy Békésvármegye a honvédelmi harczban igen fontos tényező volt és hogy a kormány által is ilyennek tekintetett, tanusítja azon számos

kormány rendelkezések, melyek a vármegye termőképeségének fentartását, fokozását oly nagy gonddal igyekeznek biztosítani.

Különösen az 1849-ik év elején egymást érték a kormány rendelkezései, s a többek között gróf Batthyányi Kázmér, földmivelés ipar és kereskedelmi miniszter a tavasz kezdetén így ír vármegyénkhez :

»A termékeny alföldnek, mint az ország éléskamrájának sok helyein az őszi és különösen a búza vetések, a száraz hidegek által tetemesen megromolván, miután hazánk más vidékein a folytonos hadjáratok s illetőleg belzavarok miatt, úgy az őszi mint tavaszi vetésekben tetemes károk történtek, sőt Erdélyben, a Bánságban és Bács megyében tömérdek föld egészen vetetlen maradt, — nehogy a belháboru szenvedései mellett szegény hazánkra még jövőendő szükség és drágaság is nehezedjék, sietek megyei elnök urat ezennel hivatalosan felhívni, hogy egyetértőleg a kormánybiztos urral, haladék nélkül czélszerűen intézkedjék, miszerint a vetetlen maradt földek, az éghajlat, földminőség és helybeli körülményekhez képest és különös tekintettel lévén az oly tápláló és kenyérnek úgy, mint főtt ételnek egyaránt használható kukoriczára, a még el nem készt tavaszi magokkal azonnal vettessenek és ültetessenek be, azon megjegyzéssel, hogy ott, hol a nép a szükséges mag nélkül szűkölködnék, az neki a kormány és a törvényhatóság részéről előlegezés útján vagy a hadi élelmezési magtárak készleteiből nyujtassék, vagy egyébként a legrövidebb uton megszereztessek.«

Már az 1848-ik év folyamán feladatát képezte a vármegyének az aradi tábor s délvidéki hadsereg élelmezése, mit Csongrád s Csanád vármegyékkel együtt teljesített is ; az 1849-ik év elejétől kezdve pedig már a tiszai hadsereget is élelmezni kellett, s ezen teher jóformán kizárólag vármegyénkre nehezedett.

Ugyancsak az 1849-ik év elején vármegyénkben volt szállásolva a 16-ik számú egész huszárezred, a 8-ik számú huszárezrednek a tartalékja és a 69. sz. gyalog zászlóalj, s így összesen mintegy háromezret meghaladó katona és kétezer ló. Ezeken kívül a sebesültek száma megközelítette az ezeret, s hadi fogoly volt 1800 egyén, s mindezeket a vármegyének kellett ellátni minden szükségességekkel.

A vármegyének a rendszerinti szükségletek ellátására volt élelmiszer raktára — Csabán és Békésen, — össze is volt azokban gondosan gyűjtve igen sok gabona, s széna raktárai is telve voltak; de midőn a tiszai hadsereg élelmezéséről kellett gondoskodni, a raktárak hamarosan kiürültek s a hadsereg s beszállásoltak ellátása a lakosság feladatává tétetett.

A honvédelmi bizottmány elnöke, Kossuth Lajos 1849. évi január 2-áról Szolnokon kelt rendelkezésével értesíti a vármegye közönségét, hogy Halassy Kázmér Szolnokra és vidékére nézve szállítási és élelmezési kormánybiztosul neveztetett ki, s utasítja a vármegyét, hogy nevezett kormánybiztos rendeleteinek készséggel engedelmeskedjék s őt eljárásában elősegíteni kötelességének ösmerje.

Alig néhány nap múlva érkezett a honvédelmi bizottmány elnökének egy másik nyílt rendelete, melyszerint Boczkó Dániel képviselő és kormánybiztos az orsz. honvédelmi bizottmány által megbízott, hogy Békésmegyében és környékén legalább 30,000 emberre és 3—4000 lóra számított élelmi-tár felállításával, felelet terhe alatt meghagyatik a hatóságok előljáróságainak, hogy nevezett kormánybiztost, fontos feladata kivételében elősegíteni, rendeleteit végrehajtani s végrehajtatni szigorú kötelességüknek ismerjék.

Egyszerre két oldalról halmozódott tehát a vármegyére a fontos kötelességek teljesítése, azonkívül a vármegyében elszállásoltakat is el kellett látni. Halassy Kázmér

kezdetben nem sokat törődött a vármegyével, kiadta rendelkezéseit közvetlenül a községeknek, hogy melyik mennyi élelmiszert mikorra és hová tartozik beszolgáltatni, sőt szerte küldte ügynökeit a községekbe a gabona és széna készlet összevásárlására.

A hatóság mellőzése kellemetlen következményeket szült. Ellepték a községeket s birtokosokat a gabonakereskedők, összeszedték a gabonát, szénát az állam nevében jó olcsón s szállították az államnak jó drágán; de a legnagyobb baj az volt, hogy ezzel rendkívül megnehezítették a kormánybiztosnak a szükséglet beszerzését, különösen Boczkó Dániel volt nagy zavarban, mert az ő ügynökei Csaba és Békés vidékein egyáltalán nem juthattak gabonához, az üzérkedők jóformán minden készletet összevásároltak s lesték a beszerzés halaszthatlan idejét, midőn magas áron remélték az államnak átadni összehalmozott gabonáikat. Azonban rosszul számítottak, mert az erélyes kormánybiztos igen szigorúan bánt el velük, s véget vetett az üzsorás kereskedők bűnös üzelveinek, kik megtudva az államany célját és szükségét, aljas nyerészkedési vágy által indítatva, több békésmegyei természetőknek nagyobb mennyiségű gabonájukat összevenni a végett siettek, hogy azt az államany tőlük drágábban megvenni kénytelenítették.»

Halassy teljesen tájékozatlan volt vármegyénk viszonyait illetőleg, nem ismerte az egyes községek erejét s oly rendelkezésekre vezette tájékozatlansága, melyek kétségbe ejtették a községeket. Így például január 25-én Szolnokon kiadott rendeletében meghagyja, a 3500 lakossal bíró Szt.-András községnek, hogy a lakosoktól 800 házi kenyeret beszédetvén, azokat január 30-ika reggeléig okvetlenül s felelőség terhe mellett Szolnokra szállítsák, s ugyancsak akkorra szállítsanak még 150 köböl zabot, vagy ugyanannyi árpát, vagy kukoriczát.

Elrendeli továbbá a kormánybiztos, hogy az egész szállítmánynyal egy előljárót küldjenek be, ki a szállítók névjegyzékét, a zabnak köből számáról és a kenyérnek darab és font szerinti mennyiségéről szóló jegyzéket, minden kenyérre nehézségét is hitelesen feljegyezve, magával hozandja; s tudatja az előljárással, hogy a szállítók miután a szállítandó élelmi szereket a hadsereg után Szolnokról tovább is fogják szállítani, 5 napi eleséggel legyenek ellátva, s mind a szállítandó élelmi szerek, mind maga aállítás készpénzben s azonnal fog kifizettetni, és pedig a kenyér darabja 24 pkrrel, a zab köble 2 pfrt 6 krral, az árpáé és kukoriczáé 2 frt 24 krral, a fuvarozás pedig állomásonként 48 pkrrel.

Még terhesebb volt azon további rendelkezés, hogy a fent jelzett élelmi szerekállításáról hétről-hétre gondoskodjanak.

Szent-András község ezen rendelkezés végrehajtására képtelennek érezvén magát, az alispánnál kereset segédelmet, különösen a fuvarozást találta olyannak, melynek megfelelni nem tud; annyival is inkább, mert a Szolnokba s onnat Debreczenbe s Nagy-Váradra történőállítások, — még ha képes lenne is erre a község — teljesen kimerítenék a lakosságot, s ilyállításokat ismételten nem is teljesíthetne a legjobb akarat mellett sem.

A tisztelt kormánybiztos ur — írják az előjárók — a békésmegyei helységek és városok tehetségeit nem tudván, a multkor is Szt.-Andrásról 200, Öcsödről pedig 100, Szarvasról 400 kocsí volt kirendelve, s kéri az alispánt, hogy helyesebb arány alkalmazása iránt intézkedjék.

Hasonló panaszok érkeztek más községekből is, s így szükségét látta a védbizottmány oly intézkedéseknek, melyek a községek arányosabb s erejükhöz mért megterhelését célozták; e végből a tiszai hadsereg ellátását Szarvas, Szt.-András, Öcsöd, Gyoma és Endröd községek köteles-

ségévé tévé, az élelmezési ügy élére Tessedik Károlyt, a szarvasi főszolgabíróát állította, s felhívta a kormánybiztost, hogy a szükségletek előállításáról s fuvarozásáról nevezett főszolgabíróval egyetértőleg s az ő közbenjövete mellett intézkedjék.

De nemcsak az aradi tábor s tiszai hadsereg élelmezési kormánybiztosai által vétetett igénybe vármegyénk. — Vukovics Sebő országos biztos Orosháza vidékén szedte össze a gabonát, s február 17-én Szentesről irt levelében felhívja a vármegyét, hogy az »álladalom részére bevásárolt s bevásárlandó nagyobb mennyiségű gabona elhelyezése végett Orosházán magtárról gondoskodjék, -- jelezvén, hogy már Tót-Komlóson intézkedett olyképen, hogy a helység magtára az álladalmi gabonának átengedtessek.«

Hiányosak lévén adataink, nem állapíthatjuk meg teljes pontossággal sem az egyesektől összevásárolt gabonamennyiséget, sem azt, hogy az egyes községek kormánybiztosi rendelkezésekre a hadseregek ellátására mit szolgáltatott ki, az időnként kiszolgáltatott mennyiségre vonatkozó adataink azonban elég meggyőző bizonyítékot szolgáltatnak arra nézve, hogy Békésvármegye szerfelett igénybe volt véve.

Az 1848. évfolyamán községeink által kiszolgáltatott 91,467 kenyér, 66,717 adag abrak és 72,286 adag széna november elsőig, — ettől kezdve 1849. évi február elsőig pedig : 50,260 adag kenyér, 50,417 adag abrak és 46,045 adag széna, s fuvaronként ezen idő alatt 18,512 frt 40 krt igényeltek az államkincstártól községeink.

Mindezen mennyiségbe nincsenek beszámítva a községek által kormánybiztosi rendeletre közvetlenül kiszolgáltatott élelmi szerek, a fentebbi adatok a vármegyében elszállásolt vagy az átvonuló csapatok, hadi foglyok s kórházi ápoltak részére kiszolgáltatott mennyiséget tüntetik fel.

A tiszai hadsereg elelmezésére kijelölt községek csakhamar kimerültek.

Tessedik márczius 12-én jelenti a védbizottmánynak, hogy »már két hét óta 80,000 font kenyeret és 500 köböl abrakot szállítanak a rendelkezésem alá adott községek minden ötödik, hatodik nap a táborba, — s nem csekély aggodalommal tapasztaltam, hogy Gyoma és Endröd községekben oly csekély a gabonanemű, hogy százra menő földes gazdák vannak, kiknek birtokukba anynyi buza sincsen, hogy az új termésig családjukat eltarthatnák, s egyáltalában az egész község oly szegény e tekintetben, hogy azokban a megkívántató mennyiséget, — ha t. i. az élelmezés még több időig tart — requisitio útján sem lehetne beszerezni.«

A kimerült községek egyelőre úgy segítettek magukon, hogy az Orosházán s az aradi tábor részére beszerzett feleslegből kaptak annyit, hogy még sok ideig tartott kötelezettségeiknek megfelelhessenek; de még így is Öcsöd és Szt.-Andrást az élelemszállítás terhe alól fel kellett menteni, s már márczius 14-én kérte a főszolgabíró, hogy ezek helyett más községek jelöltesse ki az élelmezésre.

A védbizottmány még meg sem kapta a főszolgabíró jelentését, már felmerült a szüksége annak, hogy a rendkívüli szükségletek más községek hozzájárulásával is fedeztessenek.

Halassy kormánybiztos köteletségévé tette a főszolgabírónak márczius 16-án, hogy az eddig kívánt 80,000 adag kenyeren felül 24 óra alatt még 40,000 adagot szállítson, s jövőre pedig minden 5 napban 200,000 adag kenyeret és 600 köböl zabot küldjön a Czibakházán és Földváron összevonult 40,000 főből és 8000 lóból álló tábor számára. A főszolgabíró hogy megfeleljen a rendeletnek, Tarcsa, Berény és Orosháza községeket is bevonta az élelem szállításba, megállapította minden községnek az illetőségét s a védbizottmányt rendelkezésének megerősítésére kérte.

Még így sem tudott volna a főszolgabíró nehéz feladatának megfelelni, — mert alig 10 nap alatt községei teljesen kimerültek, segített tehát községein akként, hogy a hatósága területén raktározott állami gabonát lefoglalta, s abból süttette meg a szükségelt kenyeret. — Márczius 26-áról írja az alispánnak: »a Tiszán inneni tábor élelmezésére eddigelő 6000 köből búzát (t. i. kenyerekben) és 7200 köből zabot szállítottunk ki, — s a tábornak mostani szaporodtával 5 naponként 1200 köből búzát kell kenyérnek sütni s 800 köből abrakot szállítani.

A kormány több megbízottja által megyénkben a gabona összevásárlását eszközölvén, jobbra minden gazda, kinél csak nélkülözhető termény volt, igyekezett azon ily háborgós időben túladni. Csak itt Szarvas tájékán is tudok két egyént, Landshut Lipót aradi kereskedőt, Boczkó Dániel kormánybiztos ur és Seres László szegedi kereskedőt a hadügyminiszterium élelmezési osztályától kiküldötteket, kik néhány ezer köből gabonát vásároltak össze, melyeket a tábor élelmezésére kíván felhasználni, — írja továbbá, hogy a Boczkó-féle gabona már ma-holnap el is fogy; — Seres László azonban élve a gyanúval, hogy felhasználtatik az általa összevásárolt nagyobb mennyiségű gabona is, intézkedéseket tett azok elszállítására, azonban ő az elszállítást megakadályozta s kéri az alispánt tekintettel a reá nehezedő felelősségre, tegyen sürgősen intézkedéseket a lefoglalt gabonák felhasználására nézve, mert másként a tiszai tábor élelmezése felakad.

Csaknem 5000 köből gabonát talált a főszolgabíró Szarvason raktározva, s ezzel némileg segített a helyzetben, különösen miután a hadsereg Czibakháza környékéről T.-Füred felé vonult, az élelmezési terhek is könnyebbültek, — a 200,000 adag kenyér és 800 köből abrak helyett 5 naponként már csak 64,000 adag kenyeret és 200 köből abrakot kellett kiszolgáltatni.

A nagymérvű szükséglet folytán a gabonaneműek az egész vármegyében rövid idő alatt összevásároltattak részben az állam részére, részben egyesek által üzleti célokból, s a községek teljesen kimerülvén, nem voltak képesek saját szükségleteikre szolgáló gabonát sem előteremteni. Az üzérkedők felhasználva e helyzetet, lényegesen felszöktették a gabona árát; márczius közepén még 5 frt volt átlag a buza, 2 frt 30 kr. az árpa ára, egy hó múlva már 10—12 frtot kértek egy köből buzáért. Ily körülmények közt igen nehéz helyzetbe jutott a lakosság s a vármegye, ki kénytelen volt raktárait megnyitni, kiosztván felhalmozott gabonáit; de ennek az lett a következménye, hogy később meg a vármegye szorult meg, s nem volt képes az elszállásolt s átvonuló katonaságot ellátni, amiért aztán a kormány az alispánt vonta felelősségre, s a lakosság megsegítésére kiosztott gabonát a kormány szigorú rendeletére 15—16 forintos árak mellett kellett nagy bajjal helyre-pótolni.

III.

Áldozatok a haza oltárára.

A szabadságharcz folyama alatt vármegyénk népe érzületében az öröm s aggodalmak jóformán napról-napra váltakoznak, amint a győzelmek vagy csatavesztések hatnak, amint az ellenség előhaladása vagy visszaverése a nemzeti ügy helyzetét kedvezőbbé vagy válságossá teszi; de nem változik a hazafias lelkesedés, az áldozatkészség, nem csökken a kötelességérzet.

A diadal vagy vereség mindegyik fokozta az áldozatkészséget; s a lelkesedést fentartotta a nemzet erejébe vetett bizalom, melyet a nemzeti törekvések jogos és igazságos voltának tudata hatalmasan táplált.

Ha voltak is oly pillanatok, midőn a nép csaknem leroskadva a vér és vagyoni áldozatok súlya alatt, -- fel-emelé félelemgerjesztően szavát, — ha felbomlott is helyenkint a közrend: nem támadt fel a hazafiúi kötelességek teljesítése ellen, s nem merültek fel a nemzeti törekvésekkel szemben ellentétes irányzatok.

Azon kitörések, melyeknek az 1848. év folyamán tanúi valánk, -- mint láttuk, inkább csak magánjogi érdekekből vagy a közterhek aránytalan megosztásából származtak, s ha némi szocialis vagy alkotmány ellenes jelleggel bírtak is: a szabadság félremagyarázásából, félreértéséből s fájdalom, a kormánynak kapkodó, a nép felfogásának, a viszonyoknak meg nem felelő s félreértésekre alkalmas egyese-

ket a hadi szolgálat alól felmentő, s a kiváltakozást megengedő rendelkezéseiből eredtek.

A nép lelkesült, áldozatkész volt minden időben, — hevült a szabadságért, a honvédelmi harcz sikerét rajongó szívvel óhajtotta s várta.

Ezen lelkesedést, áldozatkésztséget, kétségtelenül a vármegye tisztviselőinek, s a községek előljáróságának tevékenysége, de főképen az egyházak versengő buzgalma élesztette.

Vármegyénk lelkészei, tanítói oly példás, oly buzgó tevékenységet fejtettek ki a nép lelkesedésének, áldozatkészségének fentartásában, mely valóban megérdemli az utódok elismerését.

Midőn az ellenséges haderők hazánkba törve, szorították, üzték s véres csatákban legyőzték hadainkat: a lelkészek, a nép nevelői gyújták fel a már-már hamvadó hazafiúi áldozatkésztség tüzét, s élesztették azt a haza oltárára gyűjtött áldozatokkal, s nem imára hivat az egyházak harangjai, de a nemzet védelmére szolgáltak a harczterén.

Láttuk azon áldozatkésztséget, mely a szabadság napja viradatánál szegénynek, gazdagnak aranyát, ezüstjét, filléreit gyűjté a haza oltárára, s látni fogjuk most, — hogy midőn a nap elborult, — mint hozza a nép újra össze mindazt, mit a haza harczosai igényelnek.

A legelső áldozatot a szarvasi evang. egyház lelkesedése hozta meg, midőn »a hazánk szabadságát és minket óvó ágyú« öntésére egy harangját ajánlotta fel.

Majd M.-Berény község előljárósága 1849. évi január 7-én értesíti a vármegyét, hogy az ev. ref. egyház s az evang. tót egyház egy-egy nagy harangjaikat ajánlák fel, a »hon védelmére megkívántató ágyúk öntéséhez.«

A gyula-vári és öcsödi ev. ref. egyházak is egy-egy két mázsás harangot adnak az 1849. év első napjaiban, »egyhangu lelkesedéssel és készséggel a hazának.«

De nem az egyházak, nem a polgárok áldozatkészségét kívánom ezúttal feltüntetni, hanem vázolom a nők és pedig főképen derék nemes érzésű köznépünk nőinek áldozatkészségét.

Nem csillogó aranyat, ezüstöt hordtak ezek össze, hanem felosztották önmaguk s honvédeink között kevés fehéreneműiket, rongyaikat, s ezen csekély értékű adományok becsebbeeknek tekinthetők, mint a gazdagok feleslegei.

Együtt találjuk ugyan az áldozatok nyújtásában a gazdagot s szegényt; de lélekemelő a sok szegénynek apró adománya, lélekemelő, hogy egy-egy községben százakra, ezrekre megy az áldozatot nyújtó nők száma.

A békési főszolgabíró január 5-éről jelenti, hogy járásához tartozó K.-Ladány község lelkes honleányi — minden felszólítás nélkül — 41 drb inget, 50 lábravalót, 9 lepedőt, 10 törölközőt, 1 zsebkendőt és 25 font tépést küldtek az aradi tábor honvédei számára.

Ezt követi a k.-ladányi nők egy újabb gyűjtése, mely 46 inget, 53 lábravalót, 9 lepedőt, 8 törölközőt, 69 pólját s ismét 25 font tépést szedett össze.

E lelkes példát, — melyet vármegyénk 153/1849. jegyzőkönyvi czikkal tesz közhirré, — követik a többi községek lelkes női is.

Szeghalom községből 117 nő adományoz az 1849. év elején 120 pár fehér ruhát, 24 uj lábravalót, 4 lepedőt, 4 törölközőt, 1 párnát, 1 asztalterítőt, 4 pár kapczát, 1 női ruhát s nagy csomó tépést.

Gy.-Vári községből összegyűlt 19 ing, 19 lábravaló, 2 lepedő 12 drb. tépésnek s fáslinak való ócska ruha s egy czintányér golyónak.

A vésztői év. ref. gyülekezet női «összegyűjtenek 116 pár fehér ruhát, 25 lábravalót, 24 lepedőt, 15 törölközőt, nagymennyiségű ócskát kapczának, tépésnek, fáslinak.

F.-Gyarmatról 71 pár fehér ruhát, 12 pár ócska ruhát,

2 lepedőt, 17 kendőt, 8 ócska lábravalót és 2 frt 30 krt küld be Csánki Beniamin lelkész, mint hiveinek adományait.

A dobozi nők 33 inget, 32 lábravalót, 2 törölközőt, 8 ködmönt s 15 font tépést gyűjtenek össze.

A m.-berényi nők s köztük a »szegényebb sorsuak« 78 uj inget, 91 lábravalót, 23 ócska inget s 19 ócska lábravalót, 77 törölközőt, 31 lepedőt, 53 rőf vásznat, 31 font tépést és 2 frt 48 krt — krajczáronkint összegyűjtve — küldenek be a vármegyéhez.

Gyomárról 125 pár fehérnemű, »jó öltözet«, 12 lábravalót, 24 lepedőt, 140 törölközőt, 11 drb. vásznat, 34 font tépést és 16 párnatakarót gyűjtenek össze.

Endrődről 131 inget s ugyanannyi lábravalót, 8 lepedőt, 2 mellényt, 1 nadrágot s nagy csomó tépést küldenek.

Szent-Andráson 43 ing, 44 lábravaló, 8 lepedő, 1 szalma zsák, 2 törölköző, 29 drb. ócska s egy csomó tépés gyűlt össze.

A tót-komlósi nők 47 inget, 38 lábravalót, 23 font tépést, s több mint 400 rőf vásznat küldenek a »fenyegetett haza harcosai számára.«

Orosházáról 78 ing, 90 lábravaló, 100 font tépést és 71 rőf vásznat küldenek a vitéz honvédek részére.

Az öcsödi nők nagymennyiségű zsákot, szalmazsákokat, lepedőket, fehér ruhát, vásznat, ólom és czinedényeket gyűjtenek össze.

Gyula városából első ízben 39 ing, 30 lábravaló, 7 törölköző, 9 lepedő s 14 csomó tépés, majd ismét 152 ing, 138 lábravaló, 5 csomó tépés, 20 csomó rongy, 12 törölköző, 1 vég vászon, 2 lepedő és 80 fásli szedetett össze.

K.-Ladány község »iskolás gyermekei« is összegyűjtöttek 7 inget, 7 lábravalót, 1 lepedőt, 1 törölközőt s készítettek 24 font tépést és 34 pólya darabot.

A többi községek adakozásaira nem rendelkezünk adatokkal, kétségtelen azonban, hogy mindenütt nyilvánult a nők áldozatkészsége.

Egyes honleányok a községi gyűjtésen kívül közvetlenül is küldtek be a vármegyéhez nagymennyiségű fehér ruhát, tépést, s ezek közt találjuk Beliczeynét, ki 33 pár fehér ruhát, 12 lepedőt, Fazekas Józsefnét, ki 4 inget, 4 lábravalót, Lépésy Jánosnét, Orosházáról ki 189 rőf vásznat, 25 font tépést, 25 pólyát, 30 font ócska vásznat, 22 inget, 24 lábravalót, 44 lepedőt, 6 szalmazsákot, 2 törölközőt, Elszánt Borbála név alatt egy lelkes honleányt Gyuláról, ki 4 inget, 4 lábravalót, 4 zacskót, 6 pólyát, 1 lepedőt, egy csomó tépést, Bayer Minkát, ki 2 inget, 2 lábravalót, 2 zacskót, 1 lepedőt s 1 csomó tépést adományoznak; s ezeken kívül Hoffmann Nina, Huszka Francziska, Beretvás Judit, Merza Antónia, Geyer Katalin, Karassaiy Istvánné, id. Farkas Gáborné, Farkas Vilma, Salacz Mari és Nina, Sztachó Jánosné, gróf Wenckheim Józsefné, Czingulsky Józsefné, Ferenczi Lény és Máli, Kollár Nina, Paulovits Ilka, Omazta Mari, Németh Antalné, Ferenczi Alajosné, Grindli Luiza, Ormos Jánosné, Bodoki Zsófi és Nina, Kosztyik Fáni, Erkel Karolina, Keller Ferenczné s több gyulai nemeslelkű hölgy nagymennyiségű, a raktárbiztos jegyzései szerint csaknem ezer darab fehér ruhát s 646 darab lepedőt küldenek a vármegye raktárába.

Az áldozatkészség a női szíveknek a legszebb nyilvánulása. Vármegyénk lelkes honleányai egymással vetélkedtek ezen erény gyakorlásában. Áldás emlékeikre!

IV.

Az első nemzeti ünnep.

Egy év merült el az idő végtelenségében azóta, hogy a nemzet átalakulásának nagy napja felderült; egy év, — nehéz küzdelmekkel, erős megpróbáltatásokkal teljes év.

A második év elé nagy reményekkel tekintett a nemzet. Határozott alakot öltött a szabadságharcz, erőnk a téli hadjárat veszteségei kifejtési kényszerítették, s már a tavasz kezdetén oly haderőt szerveztünk, mely lépésről-lépésre haladt előbbre a diadalutján, s azon reménynyel biztatott, hogy hazánk függetlenségét, alkotmányos jogait dicsőségesen kivívja.

Vármegyénk minden alkalmat felhasznált arra, hogy a szivekbe lelkesedést öntsön, a nemzeti ügy diadalának reményét fentartsa s fokozza.

E téren különösen a kaszinók tettek nagy szolgálatot. Honvédelmi köröket alkottak s itt hazafias buzgalommal igyekeztek a nép lelkesedésére, áldozatkészségére hatni. Közvetítették az országos eseményekről nyert híreket, voltak megbizottaik, kik a nép körébe vegyülve, azt felvilágosítani, a nemzeti törekvéseket megértetni törekedtek. A törvényeket s a nemzeti átalakulás áldásos következményeit magyarázták, s általában oda hatottak, hogy a nép a nemzeti ügyet sajátjának tekintse, az alkotásokban jóllétének, a haza felvirágzásának tényezőit lássa.

A legnagyobb tevékenységet már a nemzeti átalakulás napjaitól kezdve a »gyulai kör« fejtette ki, s oly helyzetet teremtett magának vármegyénkben, hogy működését irányadónak tekintette nemcsak a közönség, de maga a hatóság is.

Már az 1848. év folyamán átalakult a »gyulai kör« »honvédelmi kör«-ré, s tagjai csaknem naponként Terényi Lajos, Karassiy István, Ormos János, Kereszturi László, Császár József, Pain Antal s mások vezetése alatt gyűléseket tartottak s az országos ügyeket megvitatták, különösen pedig a vármegye erejének minél nagyobb mérvben való kifejtéséről tanácskoztak, s bevontak tanácskozásaik körébe egyeseket a nép közül is, s megállapodásaikat közölték a vármegyével, felajánlván hathatós támogatásaikat a hatóságnak, mely is azt igénybe venni minden oly esetben nem késett, midőn a nép lelkesítéséről, buzdításáról, áldozatkészségének fokozásáról lehetett szó. Az adománygyűjtések, s általában a kórházi, menedékházi szükségletek beszerzése, tépés, sebkötélékek készítése, fehér ruhák varratása, sőt a rend fentartása is a kör tevékenységi körébe vonatott.

Hasonló buzgalmat és tevékenységet fejtett ki a szarvasi kaszinó is. Itt a kör élén Greguss Ágost, Ballagi Mór, Hajdu László s általában a főgymnasium tanárai, a lelkészek s ügyvédek állottak, s tevékenységük hatását különösen azon körülmény emelte, hogy minden országos eseményt, nevezetesebb fegyvertényeket versekbe foglalva, nyomtatásban közöltek a néppel, s röpiratokban ismertették a nemzeti törekvéseket, s ekként igyekeztek nemcsak lelkesíteni, de felvilágosítani is a népet.

Ily társadalmi hathatós támogatás tette lehetővé a hatóságoknak azon nagymérvű erő kifejtést, melyet a honvédelmi harcz vármegyénktől követelt.

Igyekezett is mind a gyulai, mind a szarvasi kör

megragadni minden oly alkalmat, mely a nép lelkesedésének, áldozatkészségének fokozására szolgálhatott, s ilyen alkalomul kínálkozott márczius 15-ének megünneplése.

Már a hó elején megtétettek a készülétek az ünnepély megtartására, annak minél fényesebbé, hatásosabbá tételére.

Márczius 5-én a gyulai kör választmánya indítványt terjesztett a vármegye közönsége elé, hogy az első nemzeti ünnepet, 1849. márczius 15-ét a vármegye hatóságilag is ünnepelje s tegye meg az intézkedéseket arra nézve, hogy a vármegye minden községe ünnepet üljön e napon.

A közönség örömmel karolta fel az eszmét, s márczius 6-án tartott közgyűlésében 352. sz. a. a következő határozatot hozta :

»Márczius 15-ét, mint a magyar népszabadságnak a történetírásban örökre emlékezetes kezdő napját most az első évfordulatával ezen egész megye összes polgársága által népünnepkép megülni a bizottmány hazafias erzületből elhatározván: meghagyatik jelen végzés erejével mindnyája kebelbeli városok és községek világi és egyházi előljáróinak, hogy a népet ez ünnep tartásról idején értesítve, márczius 15-én az illető lelkeszek által szószék-ről minden hitfelekezeti egyházakban alkalomszerű, a népet felvilágosító áldozatra és kitűrésre, testvéries összetartásra buzdító, s a szabadság szent ügyének mindinkább megnyerő tanítást tartassanak, a nemzeti kormány s a szabadság mozgalmainak élén álló, s az egésznek lelket adó rendíthetlen nagy hazafi, Kossuth Lajos drága életéért, — úgy a csatatéren naponta elszántabb vitézséggel harczoló lelkes hadseregek és azok hős vezéreinek fenmaradásáért, győzelmes és szerencsés előhaladásáért s ügyünk teljes mértékű diadaláért az igazságos istenhez buzgó imát mondassanak. Mely ekkénti végzés hazafias készséggeli

teljesítés végett, minden város és község részére kiadatni rendeltetik.«

A vármegye felhívása mindenütt nagy örömmel, lelkesedéssel fogadtatott, s azonnal meg is tétettek az intézkedések a közelgő nemzeti ünnepnek minél nagyobb fényvel, ünnepélyességgel leendő megülésére.

Kihirdettetett, hogy nagyobb ünnepélyek Gyulán és Szarvason rendeztettek, mindkét helyen a vármegye tisztkara felosztva székelt. Az ünnepélyt Gyulán is, Szarvason is a városi hatóságokkal karöltve, a kaszinók rendezték, megállapították előre annak programját.

Gyulára a közeli községek népe nagy számmal gyült össze, s már jókor reggel óriási néptömeg hullámozott a fellobogózott utcákon s a vármegye székháza előtt s annak udvarán.

A nemzetőrség díszszázadot alakított s felállított a vármegye székháza előtt; a Gyulán állomásozó honvédség pedig a templom térén állított fel.

Ágyú lövések hirdették 10 órakor az ünnepély megkezdését.

A vármegye tisztkara a vármegye székházától a város színe-jáva s nagyszámu közönség kíséretében vonult a róm. kath. egyházba.

Itt Rázel József végezte az isteni tiszteletet, s tartott hazafias szellemű egyházi beszédet.

Az isteni tisztelet után a közönség a vármegye székháza előtt gyült össze s itt Szombathelyi Antal alispán lelkesítő szónoklatot tartott, melylyel ecsetelvén a szomoru viszonyokat, melyek a nemzetet a honvédelmi harcba sodorták, s vázolván a nemzeti ügy válságos helyzetét, majd a honvédek vitézségének, hazaszeretetének, s a nép lelkesedésének, erő kifejtésének kedvező következményeit: egyetértésre, kitartásra intette a népet, s felhivta, hogy mint eddig is, a jövőben még fokozottabb mérvben hozza

meg áldozatait, mert csak így lehet diadalt aratni a nemzet igazságos ügyének.

Az alispán szónoklata nagy hatást keltett; s a lelkesedés megható kitörései után Szakál Lajos főjegyző szavalta el egy szép, hatásos költeményét, mi után a közönség zene s éneklés mellett vonult végig a főutczákon s a gyulai kör helyisége előtt gyült össze, hol Kenéz Lajos ev. ref. segédlelkész, Gyula városának volt képviselő jelöltje tartott beszédet, melylyel a nép lelkesedését nagy mérvben fokozta. Megható szavakkal ecsetelte a magyar nép helyzetét, melyben századokon át tengődött s az 1848. évi márczius 15-ének azon óriási, a nemzet életében korszakot alkotó vívmányát, mely a nép millióit a szabadság s alkotmányos jogok magaslatára emelte fel, s mely békés uton juttatta diadalra a népnek a multban oly sok véráldozattal is el nem érhetett törekvését. Szóllott a nép kötelességeiről, buzdította a haza iránt való tántorithatlan hűségre, kitartásra, s áldozatokra, s kérte a népet, hogy a városban tartózkodó honvédek a szabadság ünnepének örömeire vendégelje meg, s vendégelje meg a kórházakban szenvedő sebesülteket s a hadifoglyokat is, hadd lássák, hadd érezzék azok is, hogy a magyar nép ellenségeivel szemben is jószívű, nemeslelkű.

Lelkesedéssel eltelve oszlott szét a nép, s a délutáni órákban valóban meghatóan nyilvánítá a szónoklatok hatását. A honvédek, sebesültek, horvát s tüzer foglyok pazarul ellátattak minden jóval, s a városházánál tolongott a nép, hordta fel a fehérneműeket s a gabonát.

A lelkesedés átragadt a horvát foglyokra is, — s mint a gyulai járás szolgabírája, Ambrus Lajos jelenti a vármegyének, — hárman, és pedig Antolich Mihály, Csernich Fábían és Kokovics József felesküdték a honvéd zászló alá, s többen kijelentették, hogy készek Gyulán megtelepedni, s valóban ma is több gyulai lakost találunk, kik a horvát foglyok közül körünkben maradtak.

Nagy ünnepélyességgel folyt le Szarvason is az első nemzeti ünnep.

A nép elragadtatással hallgatta a lelkesítő szónoklatokat, költeményeket, melyek kis füzetbe kinyomatva, a nép között az ünnepélyen szét is osztattak.

E szónoklatok, költemények, — a nagy napok kedves emlékei, — tanúsítják azon nemes buzgalmat, hazafias működést, melyet a szarvasi tanárok, a nemzet e kiváló férfiai körünkben kifejtettek.

Vármegyénk minden községében hasonló lelkesedéssel tartatott meg az első nemzeti ünnep, s hogy mily mérvben hatottak a nép hazafiúi érzelmeire, áldozatkészségére, alig bizonyíthatja valami jobban, mint az áldozatok nagysága, melyet a nép lelkesedve rakott le a haza oltárára.

Ez időben legnagyobb szüksége volt vármegyénknek természetményekre, s maga a nép is legkönnyebben azt nyújthatott, s így látjuk a csabai raktár biztosnak, Szucsú Mózesnek a vármegye alispánjához 133. sz. a betérjesztett kimutatásából, hogy az első nemzeti ünnepen Csaba város lakossai 512 véka búzát, 846 v. árpát, 200 v. zabot, 3 v. tiszta kukoriczát, 52 v. kölest, — Békés lakosai 138 v. búzát, 51 v. árpát, 68 v. tiszta kukoriczát, — a vésztőiek: $68\frac{4}{8}$ v. búzát, $25\frac{4}{8}$ v. árpát, 20 v. zabot, 32 v. kukoriczát, a gyomaiak 73 v. búzát, 130 v. vegyes gabonát, az öcsödiek 56 v. búzát, 61 v. árpát, 99 v. kukoriczát, — a k.-ladányiak $114\frac{4}{8}$ v. búzát, $45\frac{6}{8}$ v. zabot, — a szeghalmiak 84 v. búzát, 121 v. árpát, 26 v. zabot, — Gyula város lakosai 10 v. búzát, 10 v. árpát, 86 v. zabot, 17 v. kukoriczát, — Gyula-Vári lakosai pedig a m.-gyulai előljáráságnál: 40 v. búzát, $3\frac{3}{8}$ v. árpát, $25\frac{7}{8}$ v. kukoriczát, — Doboz lakosai pedig ugyanott, 12 v. búzát, $16\frac{4}{8}$ v. zabot, — az endrődiek: 74 v. búzát, 36 v. árpát, 24 v. zabot, 10 v. kukoriczát; — Orosháza lakosai: 286 v. búzát, 129 v. árpát, 53 v. zabot, 123 v. kukoriczát; Szarvas vá-

ros lakosai: 184 v. búzát, 36 v. árpát, 120 v. zabot, 22 v. kukoriczát, 92 v. kölest; s végre a tót-komlósiak: $52\frac{2}{8}$ v. búzát, $116\frac{2}{8}$ v. árpát, $82\frac{2}{8}$ v. zabot, $304\frac{1}{8}$ v. kukoriczát — adományoztak.

Az első nemzeti ünnep hazafias lelkesedése tehát vármegyénkben 1601 $\frac{2}{8}$ véka búzát, 1434 $\frac{1}{8}$ v. árpát, 593 $\frac{4}{8}$ v. zabot, 704 v. kukoriczát, 144 v. kölest, 130 v. vegyes gabonát áldozott a haza oltárára.

Ezen rideg számokban tűnik fel fényes bizonyítéka Békésvármegye népe hazaszeretetének. Ez tesz lélekemelő tanúságot arról, hogy e nép mily lelkesedéssel, hazafiúi kötelességérzettel fogta fel a nemzeti ügyet, s hogy ez a nép megérett a szabadságra, az alkotmányos jogokra.

V.

A függetlenségi nyilatkozat hatása.

Békésvármegye közönsége ápril hó 25-én értesült a függetlenségi nyilatkozatról.

Átalában véve örömet keltett a nemzetgyűlés nagy elhatározása, nem azért talán, mert az eltépте a köteleket, mely a nemzetet az uralkodó házhoz fűzte, hanem inkább azért, mert a függetlenségi nyilatkozatból azon következtetést vonta le a közönség, — hogy a szabadságharcz kedvező fordulatot vett, — sőt hogy a nemzeti törekvés már megdönthetlenül halad nagy célja felé.

A legszorgosabb kutatás sem vezethetett azon okmányokra, melyek a függetlenségi nyilatkozat hatásági tárgyalására vonatkoznak. — Nem sikerült felfedeznem a vármegye közgyűlésének határozatát, hódoló nyilatkozatát. Mindezek, — sőt a községeknek a vármegyéhez intézett felterjesztései, — határozatai nagy gonddal semmisítették meg vagy töröltettek ki a jegyzőkönyvekből, s sem a közlevéltárakban, sem magánosok iratai között nem voltak azok feltalálhatók, s nem találtam fel még csak a vármegye kiáltványát sem, mely pedig ezer meg ezer példányban közöltetett a néppel. — Fáradozásomnak volt azonban mégis némi eredménye. Egy oly fontos okmánnyal lepett meg ama kor egy kiváló férfia, mely némi fényt vet azon vázlatos képre, melyet a függetlenségi nyilatkozat hatásáról festhetünk.

Szombathelyi Antal vármegyénk első alispánja, a

»Közlöny« 1849. évi május 5-ki számában következőkben tünteti fel a függetlenségi nyilatkozat hatását:

»A Magyar haza kormányzó elnökének.

A folyó hó 19-én 5821. sz. a. ide küldött és ugyan- csak a f. hó 25-én vett rendelet értelmében, a nemzeti gyűlésnek Magyarország függetlensége iránt hozott határozatát, előbb azt 500 példányban kinyomatván, az egész megye közönségének képviselői és tekintélyesebb tagjai jelenlétében, polgári és egyházi ünnepélyesség szertartásai és zenekíséret mellett kikiáltattam, kihirdettem, és kötelező erőbe léptettem.

A tengernép, mint saját keble kívánatát fogadta, lelkesedése leirhatlan, magaviselete tiszteletre méltó volt, — kedve tomboló, zajos és őszinte, vigassága egész éjjel tartott, a nélkül, hogy egyetlen botránykoztató, nem tény, de csak szó is jött volna közbe, — hálás elismerés hangzott mindazok iránt, kik a nemzet ügyeit kezelik, azok közt természetesen kitünőleg hódolt kormányelnök úr érdemeinek, — mi a dolgok állásának józan felfogásáról nyujt bizonyítást.

Az ünnepélyt emelte különösen a megyében tanyázó Károlyi ezred közremunkálása, kikből felszólításomra jelen volt az egész tiszttakar és a közvitézekből egy teljesen felszerelt, igen derék lelkületű század. Nevelte a gyulai prépost, Rázel József egyházi szónoklata, kit meg kellett említenem, mert valóban szívemelő volt azon komoly érzékeny és minden tekintetben mély logica, melylyel megmutatta, hogy az az ember, ki az ausztriai háztól el nem fordul, vagy épen hozzá ragaszkodik, nemcsak nem magyar, nem becsületes ember, de még csak nem is keresztény.

Az ünnepély és kihirdetése határköze csak 48 óra levén, az eredmény még most nem több, mint hogy az ünnepély végeztével a sérült honvédek ápolására, az elhaltak szülei, özvegyei és árvái felsegélésére 3000 pfrt részint

lefizettetett, részint aláíratott, 50 s néhány ujoncz pedig felcsapott.

A megye egyéb községeiben az ünnepély jövő hó 6-án fog megtartatni, úgy rendeltem el, mint azt legjobbnak láttam és nagyobbyszerű eredményre számítok.

Annyi bizonyos, hogy Békésmegye népétől, mely első állította ki az ország minden megyéi közt ujonczait. melynek 4500 gyermeke áll jelenleg a harcztéren, életét, vagyonát és mindenét fel lehet a hazáért kérni, és ne legyen kormányelnök úrnak kétsége, hogy nagyrésze örömmel, általában véve pedig mindenesetre nyugalommal feláldozni kész ne volna, és pedig minden ajkú népe, talán nem hibázom, ha ide értem még az ó-hitűeket is.

Egyébként a tudva levő nemzeti határozatból 300 tót, 100 oláh szerkezetű példányt sürgetve, habár sebes postán is küldetni kérek.*

Láthatjuk ezen közleményből, hogy Gyulán ápril hó 29-én nagy ünnepélyességgel hirdettetett ki a függetlenségi nyilatkozat. — Hogy miként folyt le az ünnepélyesség s miben nyilvánult annak fénye: más adatok nyujtanak felvilágosítást.

A vármegye számvevője Kalmár Mihály május 28-án terjeszti elő az ünnepély kiadásainak számadását, s jelentéséből kitűnik, hogy a vármegye székháza fényesen kivilágíttatott, az emelet minden ablakára hazafias jelmondatokkal ellátott s világított festmények alkalmaztattak, középen díszes nagy diadalíven az ország koronátlan czimere, a két oldali oszlopon a vármegye s Gyula város czimerei helyeztetek el, s a diadalív virágokkal diszítettett fel, s több mint ezer apró színes üveg lámpával világíttatott ki. Az ország czimere alatt Kossuth Lajos képe diszlett. A kivilágítás általános volt. Minden ház ablakában égett egész éj folyamán a lámpa, s Kossuth s a hadvezérek képei díszes rámaikban diszcsítették az ablakokat.

Az iskolákban népmulatságok tartattak s a megye műveltebb közönsége a vármegyeház termeiben tartott fényes táncmulatságot, melynek fényét különösen emelte az, hogy Damjanich Jánosné is jelen volt.

A legmeghatóbb része az ünnepélynek a Rázel József nagyszerű egyházi beszéde után folyt le.

Az óriási számú templomi közönség a vármegyeház terére gyült össze, hol a Károlyi huszárok százada volt felállítva, itt Szombathelyi Antal alispán s kormánybiztos emelvénnyre lépett s kihirdette a függetlenségi nyilatkozatot, mely után egyetértésre, a kormány s nemzeti ügy iránt való hűségre intette a népet.

Lelkesítő szavai alig hangzottak el, oly lélekemelő, oly magasztos jelenetnek volt tanuja a meghatott nép, milyent csak ritkán tüntet fel a hazafi lelkesedés is.

A Károlyi huszárok hadnagya gróf Almássy Dénes vitézei közül kilépve az ünnepély színe előtt 500 frtot adott át az alispánnak a függetlenségi ünnepély kihirdetése emlékéül a haza oltárára, a csonkult honvédek nyugdíjára.

A fenkölt lelkű gróf nemes példáját követte Rázel József prepost, ki 20 forintot nyújtott át az alispánnak, majd erőt vett a lázas lelkesedés másokon is, s így Damjanich tábornokné 100 frtot, idb. gróf Wenckheim József 200 frtot, Tormássy Lajos 120 frtot, Csausz Lajos 100 forintot, Csomák szent-andrási plebános 10 frtot, Bonyhai Beniamin 50 frt, Szakál Lajos 20 frtot, Sztachó János 140 frtot, Kis Antal 40 frtot, Karassaiy István 20 frtot, Farkas József 20 frtot, Német Gyula város birája 120 frtot adott át a meghatott alispánnak, ki maga is 100 forinttal járult az adományok összegéhez.

Magasztos e kép s hatását leírni lehetetlen.

Május 6-án, — midőn a községek ülték meg a függetlenségi nyilatkozat ünnepét, — mindenütt hasonló lelkesedés, elragadtatás uralkodott.

Az alispán felbuzdulva a szép példán, sietett felhívni a községek előljáróit, hogy »a függetlenségi örömnepet akár önkéntes adakozással, akár pedig honvéd ujonczoknak kiállításával dicsővé tenni buzgólkodnának,« s erre írja Szarvas város tanácsa, hogy »hazafias felszólítását részünkről teljes mértékben pártolván, annak a legközelebb tartandó képviselő gyűlésünkön minél szebb tanuságát adni, s ezáltal az édes szabadság megszilárdítására mindent, mi tehetségünkben álland, édes örömet teljesíteni, egyik legszentebb kötelességünknek tartandjuk,« s hogy e kötelességérzet mily szépen nyilvánult Szarvas város közönségénél, arról a vármegye alpenztárnokának, Polner Lajosnak május 9-én előterjesztett kimutatása tanuskodik: »Szarvas városában a függetlenség kihirdetése alkalmával begyűlt adakozás a haza oltárára s csonkult honvédek nyugdíjára 1300 forint.

Szeghalom község pedig azzal nyilvánítá hazafiui érzelmeit, hogy a függetlenségi ünnepélyen, -- mint a békési kerület szolgabírájának Asztalos Istvánnak június 28-án az ujonczállítás ügyében tett jelentése értesít, — 12 honvéd esküdött fel zászló alá, kik közül hármat Augusz Imre, Mészáros István és Kardos Ferencz állítottak ki, a többiek azonban »önként, lelkesedésből csaptak fel.«

Ugyancsak a vármegye alpenztárnokának jelzett kimutatása tanusítja, hogy Békés városában 800 frtot, Szt.-András községben 100 frtot, Gyoma városában 351 frtot, Vári községben 15 frt 42 krt, Öcsödön 120 frtot, Endrődön 222 frtot, Kétegyházán 100 frtot, Uj-Kigyóson 102 frtot, K.-Tarcsán 40 frtot, K.-Ladányban 100 frtot, Tót-Komlóson 400 frtot, az ev. egyház 100 frtot, áldoztak a lelkesült lakosok az ünnepély színe előtt a haza oltárára s a sérült honvédek, az özvegyek és árvák felsegélésére, s minden községben kisebb nagyobb számmal, maga a község s egyesek honvéd ujonczokat is állítottak a haza védelmére.

Mindezek tanusítják, hogy Békésvármegye közönsége örömmel, lelkesedéssel fogadta a függetlenségi nyilatkozatot s csak az ünnepélyességek után merült fel a kérdés, hogy mi lesz már most?

A községek tanácsházában, egyházi gyülekezetekben, barátságos összejövetelekben, kasszinókban beszélgetés s eszmecsere tárgyát csak az képezte: »Lesz-e király vagy nem? Ha lesz, — ki lesz, ha nem lesz, -- mi lesz?«

Lassanként pártok képződtek, s mint a szabadságharcz lezajlása után kelt bűnügyi iratokból látjuk, alakult királypárt, köztársasági pát! Habár nem találunk nyomára rendszeres alakulásnak, szervezett pártnak, vagy bárminő szövetkezetnek, kétségtelen, hogy Gyulán a köztársasági irányzatnak számos hívei voltak, s nyíltan hirdették, hogy Magyarország csak köztársasági kormány forma mellett boldogulhat. De nemcsak Gyulán, más községekben, így Szarvason is voltak köztársaságiak, kiket a lelkesedés tüze felettébb hevített, kik aztán a számadás szomorú napjaiban nagy önmegadással hullatták a keserves megbánás könnyeit és siettek kiadni a »megtérés és alázatos hódolat nyilatkozatát.«

Voltak azonban olyanok is, kikben aggodalmat keltett a függetlenségi nyilatkozat, kik féltették a népet önmagától s tartottak attól, hogy belzavarok fognak származni, mert egyesek a függetlenségi nyilatkozatot izgatásra, a nép félrevezetésére fogják felhasználni. — Ezek aztán a lelkes ifjúság által gunyoltattak, sőt hazaárulással, a nemzeti ügy iránti hűtlenséggel vádoltattak.

Valóban a legszomorubb helyzetbe sodortatott volna vármegyénk, ha a viszonyok engedik, s a politikai harcok teréről el nem sodorják az egymással szemben álló egyéneket az országos események.

V.

AZ OROSZ BETÖRÉSE UTÁN.

I.

A vármegye szervezése.

A nemzeti átalakulás vármegyéje, — mely a régi rendi intézmény s a demokratikus eszmék sajátságos vegyüléke volt, — 1849. június első napjaiban megszűnt.

A vármegye bizottmánya, midőn az 1848-ki márcziusi napok után átalakult, tagjai lettek annak olyanok is, kik a rendi szervezet mellett azok nem lehettek, s nem zárat-
tak ki azok, kik ősi jogaik alapján folytak be a közügyek intézésébe.

A vármegye tisztikara azonban még teljesen a régi kor teremtménye volt.

Az ügykezelésben a régi önkormányzati szervezet minden hibáival, gyarlóságaival találkozunk. Látjuk, hogy a nemzeti ügy feltétlen s haladéktalan erőfeszítést követel; s látjuk azon nehézségeket, melyekbe a tisztviselői tevékenységnek minden lépten-nyomon ütköznie kell. Látjuk az önkormányzati testnek lassú, nehézkes mozgását, működését, mely egyáltalán nem felel meg a rendkívüli események által teremtetett rendkívüli viszonyoknak; s látjuk, mint alkot önmagából a vármegye bizottmánya a tevékenységre gyorsabb, alkalmasabb, szűkebb körű, de teljes hatalmu védbizottságot, hogy a nemzeti ügy igényeinek lehetőleg megfelelni tudjon, s erejét kifejtteni képes legyen a vármegye.

A tisztviselők, — habár a hazafiui érületben, kötelességtudásban s annak rendületlen teljesítésében magasan állottak, — a régi, megszokott rendszer szerint alig fejthettek ki önálló tevékenységet, minden fontosabb kérdésben az önkormányzati test, az állandó bizottmány akarata döntött, s e helyzeten a védbizottmány szervezése sem segített, mert aztán a tisztviselők mind a kettőnek irányt adó rendelkezésére lettek utalva.

Ily viszonyok mellett a nemzeti ügyet nem lehetett a kellő hatással szolgálni, örökös surlódások, hatásköri összeütközések gátolták a tisztviselők tevékenységét, zsidbasztották erélyességét.

Mindenki érezte, hogy önálló s teljes felelősséggel működő tisztviselőkre van szükség, kik mentek a mult minden előitéleteitől, megszokott formáitól, s kik a rendkívüli viszonyokhoz képest önállóan s felelőség mellett intézik a közügyeket s hajtják végre azon fontos kormányrendeleteket, melyeket az ország érdeke feltétlenül és gyorsan végrehajtatni követel.

A tisztviselő erélyesebb, önálló intézkedései gyakran vezettek kellemetlenségekre. A bizottmány nagyon ismerte önkormányzati jogait, hatáskörét, s nem igen tűrte, ha a tisztviselő önkényesen, vagy megbízatása körén tullepve járt el és intézkedett, mit pedig igen gyakran igényelt a szorongató helyzet.

Ezen a régi és új kor közötti átmeneti vármegyének tehát meg kellett szünni.

A vármegye tisztikara június 4-én adta be lemondását, s az új tisztikar alakításával kapcsolatba hozatott a vármegye újra szervezése is.

Előterjesztette az alispán a június 4-iki közgyűlésen, hogy a nemzet átalakulása megszüntette a nemesek, a vagyonosok kiváltságait a közhivatalokra, az egyenlőség elve tért nyitott az értelmességnek, a szakavatott képességnek

szegény s gazdagra s nemes és nem nemesre nézve egyaránt. Ugy értelmezi a vármegyének még a régi aristokratikus formák közt választott tisztikara az egyenlőség elvét, annak követelményeit, hogy tért kell engednie a nemzet vagyontalan, nem nemes, de értelmes, közszolgálatra hivatott tagjainak is, de nem oszthatja azon felfogást, hogy Békésvármegyében a tisztikar a vagyontalan értelmességet a közszolgálat teréről eddig is leszorította volna.

A tisztikar, mely nyugodt lélekkel tekint vissza működésére, mely a sulyos idők annyi teherrel és felelőséggel járó nagy napjaiban hűséggel, kitűréssel — és mint az eredmény mutatá — a megyére nézve hasznosan tevékenykedett; azon tisztikar, mely kész volt hivatalát viselni az aggasztó napokban s hazafiatlannak tartotta volna a lemondást, — most, miután a kötelezett 3 év ide s tova lejár: most a május 12-éről kiadott s a Közlöny 116-ik számában közzé tett kormány rendelet után lovagias tisztének tartja a lemondást, s csak úgy óhajtana új szolgálatba lépni, ha a nép bizalmát teljes mértékben birandja, — másként szívesen enged helyet érdemeseknek.

Ezekből állott előterjesztése, — megjegyezvén — hogy a többi a bizottmány teendőjéhez tartozik, — végül csak arra hívja fel a figyelmet, — hogy Tomcsányi József másod alispán, — főispánna, — Szeghő Alajos pedig hadnagygyá kineveztetvén — ezen helyek betöltése minden esetre szükséges.

A vármegye közönsége a tisztikar lemondását — méltányolva közhasznú szolgálataikat — elfogadta s azonnal kitűzte a tisztujításra a közgyűlés napját június 11-ét, — s az új tisztikar megalakításáig az alispáni teendőkkel Karassiy István törvényszéki ülnököt bizta meg.

Feltűnést kelthet a tisztikar, úgylátszik nem egészen komoly lemondásának egyszerü elfogadása, és azon megemlékezés is, — mely a tisztikar működését elismeréssel mélt.

tányolja, oly szokatlanul egyszerű, hogy a lemondást valamely különös ok következményeként kell tekintenünk.

Kétségtelen, hogy a vármegyében a függetlenségi nyilatkozat után az ifjuság a tisztikar s a vármegyei közéletben szereplő vezér egyéniségekkel szemben állást foglalt el, s párttá tömörült, s ez kívánta a közügyek vezetését, — mi teljesen sikerült is, — kezeibe ragadni; s ezen törekvését megkönnyítette az, — hogy Szombathelyi Antalnak komoly törekvése volt visszalépni a vármegyei szolgálattól, — Tomcsányi József pedig az aradi főispánságra emeltetett.

Mielőtt a tisztujítás küzdelmeit s eredményét feltüntetném, — meg kell emlékeznem vármegyénk e két kitűnő férfiáról, — kik — mint tapasztaltuk, — a vármegyének, s a nemzeti ügynek, — a válságos napokban oly hasznos szolgálatot tettek, s eleget vélek tenni ezen feladatomnak, — ha a vármegye közönségének a június 4-én tartott közgyűlése 582. számú határozatát ide iktatom.

»Midőn — a vármegye közönsége — mindkét alispánjának e perczbeni végbucsúját részvétellel fogadja, nem lehet fel nem merülni a mult messze távolából azon érdemeknek, melyek a lemondó két honfit úgy is mint hivataltokokat, úgy is mint e megyében a szabad szellem és haladás bajnokait tüntetik elő, — nem lehet friss emlékezetbe nem hozni az országgyűlési követi pályán oly tiszta hazafisággal teljesített működéseiket, — s mig elismeréssel tartozik a messze multakért, — köszönetét kell jegyzőkönyvileg kifejezni azon nemes önfeláldozásért, melyet főleg terheltebb állásánál fogva Szombathelyi Antal e megyének erélyesen kormányzott első alispánja három év csapás és veszélytelyes lefolyása alatt, egészsége kockáztatásával éjjelt és nappalt nemtekintve a közjó érdekében hazafias készséggel tanusított, — s a nagy idők aggodalmas napjaiban, — ön elhatározása ellen is, engedve a közbiza-

lom felhívó szavának, a nehéz hivataloskodást vitte erőfeszítéssel is egész a mai napiglan.

És most a dicsően futott megyei pálya küszöbén hálás érzettel, a veszteség feletti fájdalommal fogadja a bucsúzó jobbját, — a hivatalos élet tapasztalataival gazdag, s oly kitünő tehetségű férfiától a fontosb ügyekben tanácsot jövőre is szívesen kér és fogad el, — s mit ez elismerések meg nem adhatnak, a hiven teljesített kötelesség édes érzésében találja fel a legszebb jutalmát.

Másik alispánjának az érdemeit a kormány által jutalmazva látván, a megye fölötté anynyival inkább örvend, mert ő általa az Arad és ezen megye közötti, szomszédi és testvéri kapcsot erősbulni s ez által e vidék javára szolgáló közczélokot inkább elérhetni bizton reményli.«

Ezen méltó elismeréssel szemben teljesen érthetetlen s hatástalan azon támadás, — melyet a vármegye tisztviselői ellen tapasztalunk.

A »Márczius tizenötödike« élesen támadja meg a vármegye tisztí karát, — vádolja hazafiatlansággal, kötelesség mulasztással, a nép ellen irányuló törekvésekkel, — s a tisztujtásnak azon eredményét, — hogy a legfontosabb tisztí állások uj erőkkel töltettek be, — a nép megtorlásának tulajdonítja.

Nem lehet jogosult a támadás, — nem lehet igazságos a vád. A tisztikarnak ujra alakítása tisztán a pártoskodás kifolyása, — s azon törekvés eredménye, hogy a vármegye közönsége a kor szelleméhez képest ifju erőknék, az ifjuság tett erejével, -- szenvedélyével -- tüzével eltelt egyénekre kívánta a közügyek vezetését bizni. A nép lelkesedett, szenvedélyes, izgatott volt, — ezen lelki állapotnak jobban megfelelt az ifjuság lelkesültsége, heve.

A »Márczius tizenötödike« 44-ik számában a vármegye régi tisztviselőire a következőket olvassuk:

»Egy nevezetes jelenet adta elő magát Békésmegyében.

Az első hirt még tegnap kaptuk, s lelkünkben megdöbrentünk, gondolván, hogy a mutatkozott forrongás valamely communisticus mozgalom, tán eredménye némely legelőket felosztani akaró bujtogatók munkálódásának.

Ugy látszik, ma ezen aggodalmunk elenyészett. Ujabb hírek szerint a jelenet egyike volt a nép legszebb, legdicőbb demonstrációjának.

De ezen ítéletünket is feltételesen mondjuk, mert még mind eddig valamely kimerítő tudósításnak hiányával vagyunk, s könnyen megtörténhetnék, hogy később aggodalmat okozható részletességek jöhetnének napfényre, s akkor korán kimondott helyeslésünket vissza kellene vonnunk.

A nép, mint mondatik, hathatósan demonstrált. A megyei választmány összegyűlt, a városi és falusi jegyzők s előjárók, ügyvédek s kereskedők vagy más független emberek, a democratiának ezen legtisztább elemei oda csatlakoztak a választmányhoz.

És a megyei tisztviselőket az elsőtől az utolsóig lecsapták.

Mi ezen eljárásban a nép önérzetének, s politikai tapintatának legfényesebb bizonyító jeleit látjuk.

A nép látta azt, hogy az 1844-diki törvények értelme ellen, a vármegyehivatal még ma is mindig a volt nemesi osztály kizárólagos monopoliuma.

Sirva tapasztalta tovább, miként mutatá be magát az ország előtt ezen osztály. Látta a legliberalisabb megyéket, mint hódoltak meg Schliknek, Nugentnak, Schulziknak, P. Horvátnak stb.

Meghódoltak oly csufosan, hogy itt ott mutatkozó kivételek mellett a vármegye tisztjei, alispánok, főjegyzők, szolgabírák, esküdtek, úgy irták alá neveiket a hódoló okirat alá, mintha az csak egy casinót tervező iv lett volna.

Békésmegye tisztviselősege ellen még azt is halljuk vádként felhozni, hogy az itteni tekintetesek előre, míg

az ellenség az Altiszán nem is mutatta magát, elhatározták az ellenséget hódolattal fogadni, s nekik a szükséges lelmi szereket s előfogatokat kiszolgáltatni.

A nép határozottan lépett fel, s hatalmas szavával kimondá, hogy neki ilyen tisztviselők nem kellenek.

Igy fog ez másutt is lenni, mert az mindenfelé türhetlen kezd lenni, hogy a táblabíró- és szolgabírófaj sehogy sem akar belejöni az új formákba.

Minden csak a régi lábon marad. Az ur most is kizárólag csak maga akar ur maradni.

A középponti kormány seregével szíjva magához a megbukott vicispánokat, s megyei quasi celebritásokat.

A nagyobb mezővárosok polgárai sok értelmes, derék, becsületes tisztviselői még gondolni sem mernek olyan helyekre, melyek őket a legtisztább jognál fogva megilletik.

Hány jeles, mértékletes, okos és az administrationalis dolgokat teljesen értő pogárokat számlál Körös, Kecskemét, Vásárhely?

Van-e szó ezekről?

Ezek alig közeledhetnek egy miniszterhez.

Ellenben a táblabírócollegák, azok, kikkel egykor együtt restauratóztak, együtt itatták a nemességet, ezekre nézve még bejelentés sem létezik.

Csak be toppannak a sok te, s a sok barátom s a sok reminiscencia után a régi napokra, megvan a septemviratusság, a ministeri hivatalnokság, osztályfőnök, tanácsosság.

Az ilyen elfajulást és visszaélést az eredmények után sejteni kezd a nép, s hol egy pár okos, becsületes és rendes, szabadságot s egyenlőséget szerető ember vezérül találkozik, fellép erélyesen, és tesz úgy, mint tett Békésmegyében.

A nép tudja azt, hogy az ő vére menti meg a hazát, mely ugyan közös mindenkivel.

De midőn vérével áldozik, nem lehet elszenvednie, hogy egy osztály, mint piócza, lesben álljon s folyvást szivja magának a győzelem gyümölcseit.

Midőn a nemesség mentette meg a hazát, még meg lehet érteni hogy ezen osztály mindent felfal s a népet örökös jobbagyokká tette.

Most a néppel együtt mentetik meg a haza, s azért, ki a közös győzelem gyümölcseit egy osztály számára ki akarja zsákmányolni, *árulást* követ el a vér szentsége ellen, melyet ezek ontanak a hazáért.*

A forradalom napjaiban könnyen kelnek vádak. A közveszély ingatagokká s gyanusítókká teszi az embereket. A tények azonban megvilágítják a közélet szereplőinek működését s igazságot szolgáltatnak a megtámadással szemben.

* * *

A vármegye közönsége átlátta, hogy a változott viszonyok a tisztikar s általában a vármegye szervezetében átalakításokra van szükség, — s mielőtt a tisztikart újra alakította, — szervezte a vármegyét. E szervezés a viszonyokhoz képest nem lehetett nagyszabásu, — az átalakítás gyökeres. Rohamosan s nagyból tette meg a legszükségesebb rendelkezéseket.

„Tekintve, hogy a megye kebelében levő legnépesebb városok rendezett tanácscsal birván önkormányzatra jutottak s a szolgabírák eljárását úgy szólván csak némely kivételes esetekben kell használni, ez okból a mostani 5 kerület 3-ra leolvasztatni, s nem többet mint 3 szolgabíró rang különbség nélkül alkalmazni s hozzájuk ugyanannyi esküdtet adni elegendőnek találja.*

A szolgabírói kerületek a csabai, békési és szarvasi járásokkal alakították meg.

Ez volt a vármegyének első lényeges intézkedése, a

vármegye szervezetében, — az után megállapítja a tisztviselők fizetéseit, illetményeit, — a fuvarozási díjakat, — eltörölve az ingyen fuvarozást, — majd kimondja, hogy habár a tisztviselőknek természetbeni lakás adást nem mondhatja elvileg helyesnek és gazdaságosnak: mind azáltal a mostani ideiglenes állapotban meghagyja. A táblabírák helyett törvényszéki ülnöki állásokat rendszeresít, — az aljegyző s levéltárnoki állásokat szét választja, — a mérnököt, számvevőket főtisztviselőknek minősíti, — az uti és vízi főbiztosi, selymészi, építészeti felügyelői állásokat megszünteti, — az állatorvosi állást rendszeresíti az irnokokat egyenlő rangba helyezi.

A belügyminiszter már június 8-án 960. sz. a. kelt rendeletével megerősítette a vármegye megállapodásait, — mire megállapították a tisztviselők fizetéseit, — és pedig a főispán 2000 frt, első alispán 1500 frt, második alispán 1200 frt, főjegyző 800 frt, főügyész 1000 frt, főpénztárnok 800 frt, főszolgabírák 800 frt, számvevő 800 frt, aljegyző 400 frt, alügyész 400 frt, esküdt 400 frt, levéltárnok 500 frt, kiadó 300 frt, irnok 200 frt, törvényszéki ülnök 500 frt, főorvos 700 frt, főmérnök 700 frt, állatorvos 400 frt, csendbiztos 500 frt fizetéssel láttatott el.

Szervezte a vármegye az állandó bizottmányt is. Már a június 4-én tartott ülésben meghagyta a városoknak és községeknek, — hogy az állandó bizottmányba választott képviselőket küldjenek, mire mindenütt azonnal megtartattak a népgyűlések, s ezeken megválasztattak a vármegye állandó bizottmányának tagjai, — kik a június 11-iki közgyűlésen a tisztujtást megelőzőleg igazoltattak is.

A vármegye állandó bizottmánya június 11-én megalakított, — tagjai, — amennyire a hiányos adatokból összeállítani lehetett, — következők voltak:

G y u l á r ó l: Boros István, Csáki Mihály, Moldován Károly, Terényi Lajos, Bayer József, Löffler János, Huszka

Mihály, Huszka Imre, Kozics András, Ormos János, Ferentzi Alajos, Gergely Ferencz, Petik Ambrus, Nyikora Illés, Beliczey József, Pain Antal, Keresztúry László, Gyöngössy Benjámin, Aranyossi Pál, Szücs János és Sztojánovics Szilárd.

Német-Gyuláról: Thezarovics János, Diósi (Nusz-bek) József, Hoffmann János, Császár József, Vitmann András, Szilágyi Dávid, Markus István, Molnár Izsák.

Csabáról: Bohus M. János, Eördögh Frigyes, Prisztavok György, Omazta Zsigmond, ör. Zelenyánszki György, Zsilák Márton, Vidovszki János, Novák Ádám, Nagy Antal, Kl. Zelenyanszki György, Steiner Jakab, Boczkó Dániel, Urszinyi Andor, Szinovicz Lajos, Csicsely János, Kvasz Mihály, Brozman Dániel, Uhrin András, Kovács János, Kerekes József, Takács Soma, Such József, Bajcsi Sándor, Omazta József, Komáromi Miklós és Fábri Sámuel.

Szavarsól: Hellebronth János, Doleschall János, Moisisovich Sámuel, Tóth Sámuel, Ponyitzki György, Platskó István, Gerő Ákos (Greguss Ágost), Podani János, Gaal Soma, Deutschenschmidt János, Sipos Gábor, Kollár János, Szruka János, Holub András, Bohus Pál, Roszjarovicz Márton, Viskovics Ignác, Boczkó Károly és Jancsovics Pál.

Békésről: 19 bizottmányi tag küldetett, -- s ujonnan választattak: Szombathelyi Antal, Elekes András és Keresztessy György.

Oroszázról: Rencsisovszky Ferencz, Plavec György, Pap Szilárd, Pusztai András, Jankó Mihály, Kis István, Göndös István, Osko István, Győri Dani István, Német Mihály, Neumann József és Varga György.

Komlósról: Horváth Samu, Ziguri Szilárd, Osztas János, Tót Ádám, Benyó András, Pipis András, Lászik András és Karkus András.

Szeghalomról: Öreg Hajdu István, Kardos Fe-

rencz, Simai János, Sándor József, Baranya József és Mező Mihály.

F.-G y a r m a t r ó l: Szabó János, Gyáni András, Kádár Dávid, Z. Lakatos János, Hati István és Szőke István.

K.-L a d á n y b ó l: Ör. Z. Nagy István, Gombos János, Kis Pál és Nánási Bálint.

V é s z t ő r ő l: Szabó József, Kincses István, Pákozdi Bálint, Fazekas Mihály.

E n d r ő d r ő l: Huzly Károly, Báró Drechsel György, Salacz Imre, Timár István, Pintér György, Farkas György, Kalmár György, Habzda István és Katona György.

Ö c s ő d r ő l: Tessedik Károly, Fazekas István, Papp László, Izbéki Mihály, Sz. Rácz István és Gácsi Mihály.

S z t.-A n d r á s r ó l: Nagy Sándor, Govrik Adeodat, Paraszt István, Györi Gáspár, Pintér János.

M.-B e r é n y b ó l: Öertel Ferencz, Pusztay Ádám, Endreñ János, Plesovszky Mihály, Gyebnár János, Minich Ádám, Bán István, Varga András, Bonyhai Benianim.

D o b o z r ó l: Szalai István, V. Szabó Ferencz és Aszalay József.

G y.-V á r i b ó l: Kávási Sámuel, Török János, Arató István és Dede János.

K é t e g y h á z á r ó l: Szikszai Dániel és Szucsú Mózes.

G y o m á r ó l: Kalocsa Lajos.

K i g y ó s r ó l: Rázel József.

Lássuk ezek után a tisztujítás miként ejtetett meg.

A közgyűlésen Báró Wenckheim Béla főispán elnökölt s miután Karassiaý István ideiglenes alispán, a megye hiteles pecsétjét, a főpénztárnok a pénztár s az aljegyző a levéltár kulcsát kezeibe letette, — a volt főpénztárnok iránt a ragaszkodásnak s bizalomnak oly szokatlanul ki-tüntető jelei mutatkoztak, — hogy a főispán engedve a közohajtásnak, — első sorban a főpénztárnok választását

rendelte el, — s Virágos Sándor megválasztatását a pénztár kulcsainak vissza adása mellett erősítette meg.

E szokatlan, soronkívüli választás után felhívta a bizottmányt, az első alispáni hivatal betöltésére.

A bizottmány egyhangu akarattal Sipos Sándort, — a sárréti járás esküdtjét választotta meg.

Másod alispánnak közfelkiáltással Terényi Lajos, orosházi szolgabíró választatott meg.

Főjegyzővé: Szakál Lajos választatott.

A főügyési állásra Keblovsky Lajos választatott meg, ifj. Farkas Gábor volt alügyésszel szemben nagy többséggel. Keblovsky Lajos azonban nem fogadta el a megválasztatást, s így Kollár János ügyvéd választatott meg főügyésznek.

A békési kerület szolgabírájává: Asztalos Istvánt, a csabai kerületbe: Pap Istvánt s a szarvasi kerületbe: Foltinyi Ignácot emelte a közbizalom.

Főszámvevőnek: Bonyhai Beniámin, alszámvevőnek: Erdős Mózes Mihály választatott meg.

Törvényszéki ülnökökké: Karassiy István és Bogyó János választattak.

Első aljegyző: Gyöngyössy Beniámin, másod aljegyző: Paraszka János, levéltárnok: Szánthó Albert, alpénztárnok: Polner Lajos, alügyész: Nagy Károly lett, — mindannyian közfelkiáltás útján.

Esküdtekül megválasztattak: a békési kerületbe: Tormássy Károly, a csabaiba: Lengyel Sándor, a szarvasiba: Boros Pál.

A főmérnök: Bodoky Károly s főorvos: Tormássy Lajos állásaikba továbbra is megerősítettek.

Kiadóul: Kállay László, várnagyul: Budjács Andor, raktár birtosokul: Nagy József és Jeszenszky Miklós s irnokokul: Szénássy Károly, Kontur József, Gyöngyössy Sándor és Tölczel János választattak meg.

A tisztikar megválasztása után a főispán Csausz Lajos és Erkel Rudolf tiszteletbeli főorvosokat s Hoffmann Károly tiszteletbeli alügyészt ezen tisztökben megerősítette.

A tisztikar megalakításával kapcsolatban elhatározta a bizottmány, hogy a békési kerület szolgabirája: Szeghalmon, — a csabai kerületé Gyomán s a szarvasié Oros házán lakjanak, — a békési, csabai és szarvasi szolgabirói lakokat pedig az illető esküdtek foglalják el.

Ifju erők léptek a régiék helyére.

A vármegye közönsége nagy bizalommal, teljes reménynyel tekintett hazafias, erélyes tevékenységük elé.

Alig lépték még át a megválasztott tisztviselők az ifju kor határait, de már is jól ösmerte mindenki a társadalmi téren kifejtett buzgalmukat, törhetlen szabadság szeretetüket, — hazafiuságukat s demokratikus elveiket, — ezeket becsülte meg a közbizalom, midőn a vármegye vezetését kezeikbe letette.

Csak hamar bekövetkeztek a nemzet válságos napjai s látni fogjuk, hogy az ifju nemzedék mint felelt meg a bizalomnak, — mily tevékenységgel, erélylyel igyekezett kötelességeinek eleget tenni.

A tisztikar megalakításával, — az év első napjaiban szervezett védbizottmány is — miután a mostani kormányzat természetével, — mely személyes felelősségre van fektetve, a testületi kormányzat összhangzatban nem áll, — megszüntetettek, — s a vármegye kormányzása teljesen a tisztviselőkre bízott.

A nem sokára bekövetkezett válságos napok azonban újra a tevékenység terére hívták a védbizottmányt.

II.

A szabad csapatok feloszlatása. Nemzetőrség táborba küldése. Ujjonczozás.

Szabad csapataink 4 hónapi hadi szolgálatra alakítottak.

Ideje korán megtétettek az intézkedések, — hogy csapataink rendszeres honvéd zászlóaljakká alakíttassanak át. A tisztikar egy szívvel lélekkel ohajtotta az átalakítást s a legénység körében mindent meg tett arra nézve, hogy az sikerüljön is.

Nagyrésze a legénységnek örömmel vállalkozott a további szolgálatra; de a családokat az aratás, — családjaiknak érdeke sürgette a hazatérésre. Minden kísérlet, — hogy további szolgálatra bírassanak, sikertelen volt s így vármegyénk szabad csapatainak a 4 havi szolgálati idő elteltével május hó 22-én felkellett oszlani.

Feloszlottak, — de csak kevés időre.

Alig fogtak hozzá az aratáshoz, — már a haza érdeke újra fegyverre szólította őket, s nagyrészüik sikra is szállt a fenyegetett hon védelmére.

Perczel tábornok elismeréssel szól működésükről, — midőn Aradáczról haza bocsájtja őket, — a fegyvereket, mintha számított volna rá, hogy visszatérnek, — és pedig 883 darabot s a töltenyeket visszatartotta. Többen nem tértek azonban haza; minden századból néhányan a honvédek közé vétették fel magukat.

A szabad csapatok és tiszteinek szolgálatait meleg-

hangu elismeréssel méltányolta a vármegye közönsége a junius 5-én tartott közgyűlésében, midőn felterjesztést intézett a hadügyminiszterhez honvéd tisztekké leendő ki-nevezésük iránt.

A felterjesztés a következő volt:

»A hazafiasságnak csálhatatlanabb jele alig lehet, mint midőn az, — kit törvény nem kötelez, — megvetve a polgári élet nyugalmát és kényelmét az életveszélyeztető csatákat önként keresi; még sokkal nagyobb próbáját adja a hazaszeretetnek pedig az, ki átsanyarogva bizonyos kötelezett ideig a hadjáratok ezer bajait, — akkor midőn szemrehányás nélkül ismét nyugalmat kereshetne, harczszomjas lélekkel újra csatákat keres, — csatákat keres, mert pihenni nem tud, míg a honföldet ellenség tapodja.

Ilyen tiszta, ilyen hazafias érzelmű egyéneket mutatunk mi be megyénk egész zászlóalját képezett gyalog szabad csapatja volt számos tisztjeiben, — névszerint volt századosok: Grüninger (Zöldi) János, Vörös Vendel, Omaszta Gusztáv, Endreffy Károly és Gönczy Somában, — volt főhadnagyk: Szikora József, Nyiri Lajos, Szabó Károly és Rausch Jánosban, — volt csapatbeli hadnagyk: Valberthy Lőrincz, Szemián Sámuel, Keresztury László, Viskovics József, Gál Dániel, Such Károly, Bartóky József és Salacz Gyulában, — kik midőn az ország kormányzójának ihletett szózata szabad csapatokba seregleni hívta fel a magyart, — a legelsők voltak, kik szolgálatukat a veszélyben levő haza oltalmára készséggel felajánlák, — többen közülök készfizetéssel egybekötött ügyvédi s más díszes állásukat hagyva oda.

Főispánunk, mint a csapat alakítója méltányolva e hazafias készséget, — méltányolva az értelmi és műveltségi képzettséget, — melyet a nevezettekben felismert, — érdemeseknek találta őket a zászlóalj parancsnokkal Okolitsny Istvánnal egyezőleg a megyei gyalog szabad csapathoz tiszteklül alkalmazni.

Miként feleltek meg tiszti hivatásuknak nevezettek: előttünk ösmertek. — Nevezett őrnagynak a tisztikar ügyességéről, szolgálatbani képzettségéről s pontosságáról, **hazafias** érzelmeiről s a csatatéreken tanusított bátorságukról hozzánk a táborból írott számos hivatalos tudósításai-
ban, — melyekben mind **Perczel** mind Gr. Vécsey tábornokoknak főképen a tisztikart érdeklő **elismerő** nyilatkozataikról örömmel tétetik említés. Ezek értelmében **hiszük** nevezett őrnagy most is szót emelend volt tisztjei mellett; sőt tudjuk, — hogy szívésen megosztja velük azon dicsőséget is, — melyet a derek Kohlmannak ide csatolt bizonyítványa átaljában az egész zászlóaljra ugyan, de különösen ő reá magára ruház.

Nevezett csapatbeli századosok fő- és alhadnagyok parancsnokukkal együtt mindent elkövettek, — hogy a zászlóaljat honvédivé átalakíthassák, — azonban ezerféle akadály miatt a legénység legnagyobb részét a kötelezett időn túl nem bírván szolgálatban tartani, — ők most, — ifju lelkök vágyva továbbra is részt venni a függetlenség szent harcában, — felajánlják magukat a honvédi szolgálatra. Támaszkodva azonban részint több hadjáratokban és csatákban teljesített szolgálataik által szerzett érdemeikre; de támaszkodva a nemzeti kormány által adott ígéret szavára is — kiképzettségükhöz méltó tiszti állomást ohajtának, a tisztelt miniszterium igazságos és méltányos intézkedésétől nyerni.

És ez az, mire mi is, mint megyei hatóság a tisztelt miniszteriumot bizalommal kérjük, oly megjegyzéssel: miszerint őket lehetőségig volt rangjaikban s lehetőségig azon új zászlóaljakhoz a melyekhez e megye fiai soroztat-
tak be, — ha pedig ott már betöltetlen helyek nem lennének más honvéd zászlóaljakhoz, is — mielőbb alkalmazni és kinevezni méltóztassék.*

A hadügyi kormányzat méltányolta is szabad

csapati tisztjeinek szolgálatait s csak hamar kinevezte őket.

A szabad csapatok feloszlátása hiányt okozott a délvideki táborban, — s alig tértek haza, — már a belügyminiszter — május 29-én kelt rendelettel felhívja a vármegye közönségét, — hogy nemzetőreit azonnal mozgóvá tegye, vagy ha ez kieszközölhető nem lenne, — új csapatokat rendeljen ki s haladék nélkül küldje Aradra.

A vármegye közönsége a belügyminiszter rendelete folytán június hó 4-iki közgyűlésében megtette, a szükséges intézkedéseket, — elrendelte, hogy 600 főnyi gyalog s 50 főnyi lovas nemzet őrt a községek minden késedelem nélkül állítsanak ki s június 15-től július hó 1-ig terjedő hadi szolgálatra kiindítsanak.

Értesítette a vármegye a kormányt, hogy szorgos munkaidőre tekintettel huzamosabb szolgálatra egy-egy csapatot nem küldhet. »Mit midőn feljelentünk, — kénytelenek vagyunk őszintén feltárni azt is, — hogy részint megyeileg, részint kormányilag, — minden kigondolható löfegyverek és kardok a megyéből elanyira beszedettek, — hogy táborba szállandó mozgó nemzetőreink vasvillánál és lándzsánál egyebet magukkal nem vihetnek. Fegyver nélkül nem mehet itthon sem a rendezés, nem mehet a gyakorlás, — nehezítve van a kiállítás, — czélszerűtlen a tábori szolgálatra alkalmazás. Mihez képest kérjük a miniszteriumot, méltóztassék úgy rendelkezni, hogy legalább az előőrségi szolgálat biztos teljesíthetéseére a táborba menők ott helyben a szolgálati időre löfegyverekkel elláttassanak, sőt adjon a kormány fegyvereket az itthon maradottak számára is mert fegyver hiányában czélszerűen rendelkezni sem lehet.«

A nemzetőrség kiállítására tett végrehajtási intézkedések tanuskodnak azon erős kötelesség érzetről, melyet a vármegye a nemzeti ügy szolgálatában kifejteni igyekezett.

A mozgó nemzetőrség kiállítása s táborba küldése nem

volt könnyű feladat. A legszorgosabb munkaidőben vonat-
tak el a munkás kezek, — s 650 egyén elvonása akkor, —
midőn már 4500 ujoncz is táborba küldetett, veszélyeztette
az áratási munkálatokat. Ehhez járult még azon körülmény
is, hogy a vármegyének ugyan ez időben még 637 ujon-
czot kellett kiállítani.

A vármegye közönsége az ujonczok kiállítására nézve,
még a május 10-iki közgyűlésben megtette a szükséges
intézkedéseket; — elrendelte, — hogy az eddig használt
elvek s adatok nyomán számítassék ki, minden község
ujoncz illetménye s az május hó 21-én mulhatlanul kiállít-
tassék a nélkül, hogy a vármegye más rendelkezéseire
várjanak. Megalakította a vármegye a sorozó bizottságo-
kat, — melyeknek teendőire nézve kimerítő utasításokat
adott, — elrendelte, — hogy amely község illeményt még
ki nem állította, — onnét más község részére fogadni, vagy
toborzani nem szabad. — Megengedte a vármegye a helyet-
tesítést, — habár elismerte, hogy az a közönségre rosz
hatással van, s megengedte, — hogy a hadi foglyok is beso-
rozhatók, — ha erre önként vállalkoznak, s besorozandók
a kisebb bűnökért elítéltek is.

»Elvárja a megye, hogy hű népe az ország kormány-
zója által kifejezett s a »Közlöny« 96. számában meghirde-
tett elismerést mindinkább megérdemelni, az oly lelki
örömmel fogadott függetlenség biztosítására versenyezve
állítandja ki a kivetett ujoncz illetőséget s magát egy
törvényhatóság által sem engedi megelőztetni a szabad
magyar haza iránti hűségben.«

Meg volt az igyekezet mindenütt az ujonczok kiállítá-
sára; de bizony nem ment az úgy, mint a vármegye kép-
zelte. A toborzások kevés eredményt mutattak fel s még
junius 5-kén sem volt kiállítva az ujoncz jutalék.

A junius 5-iki közgyűlésen a főispán felemlíti, — hogy
a toborzó küldöttség jelentéseinek egybevetéséből kelle-

metlenül tapasztalá, miszerint az ujonczszállítás nem megy azon buzgalommal, azon sikerrel, melyet a mostani idők igényeihez képest e megyének ismert lelkesedésétől méltán várni lehetne, s mert eddig elé csupán M.-Berény, Ladány, Vésztő, Bánfalva és Csejt állíták ki egész illetőségüket — mire a vármegye személyes felelősség terhe alatt hagyja meg a szolgabiráknak s általában a községek előjáróinak, — hogy egy hét lefolyása alatt, ujonczukat kiállítsák. Nagyobb eredménnyel buzgólkodtak az ujonczok kiállításán; de nem tudták kiállítani az egész jutalékot, — mert mint egyes községek jelentették, — nem volt miből. A folytonos toborzások, melyek vármegyénkben általában s különösen a nagyobb községekben állandóan folytak, elvonták az alkalmas ifjakat, s a kormány ezeket, minthogy önként állottak be, — nem volt hajlandó beszámítani a hadjutalékba, — s azok is kiket a községek kiállítottak, nagyrészen a haza bocsátott szabad csapatbeliekből toborzattak össze, — s a hiányzó szám kiállítása még is csak rendszeres sorozás mellett történhetett meg a legtöbb községben.

Ezek után csakhamar bekövetkeztek a vármegyére a gondteljes, aggodalmas napok. Az oroszok betörése és előnyomulása a már eddig is kifejtett, kimerítő erőfeszítést még inkább igényelte, — mert attól lehetett tartani, — hogy vármegyénk is a pusztító harczok terévé válik, — s így gondoskodni kellett a vármegye védelméről is, — anélkül, hogy azon terhek, — melyek a hadsereg élelmezésében, — hadi foglyok s az itt tanyázó nagy számú katonaság és sebesültek ellátásában folytonosan fenállottak, — csak a legcsekélyebb mérvben is kevesedtek volna.

III.

Pénzügyi, közgazdasági s egészségügyi állapotok.

A hadsereg élelmezése, — a vármegyében elszállásolt honvédség ellátása, — s az állandó fuvarozás óriási terhet képezte a községeknek; de különösen az szolgáltatott a lakosság panaszkodására okot, — hogy a kiszolgáltatott természetmények, előfogatok, szállásbérek megtérítésére hónapon keresztül kellett várni.

Láttuk, — hogy a tiszai hadsereg élelmezése, — mily nagy mennyiségű természetményt vont el a vármegyéből. — Ezen természetmények, s a szállításra használt fuvarok megtérítése gyorsabban ment, — a kormány biztosok azonnal fizettek, — vagy legalább is nem kellett a lakosoknak követeléseik kiegyenlítésére heteken keresztül várni, holott pedig a hadsereg részére szállítók inkább várhattak volna, — mint a lakosság azon szegényebb része, mely az elszállásoltak rendszeres ellátását teljesítette.

A február, márczius havi ellátás megtérítési összege, csak május végén küldetett meg a vármegyéhez kiosztás végett; s így jutott a községek részére előfogatokért: 10294 frt, — természetményekért: 23498 frt 39 kr., — tűzifa és gyertyáért: 570 frt 47 $\frac{1}{2}$ kr., szállás és főzésbér fejében: 6964 frt 10 kr. — február hóról; — márczius hóról pedig előfogatokért: 2617 frt 05 kr., — természetményekért:

22774 frt $49\frac{1}{2}$ kr., — tűzifa-, gyertya és olajért: 244 frt $43\frac{3}{4}$ kr., — szálás és főzésbér fejében: 5491 frt 40 kr. összesen tehát 72455 frt $54\frac{1}{2}$ kr. követelése volt a lakosságnak.

Oly nagy összeg ez, — melyet hosszasan, az igen megterhelt s minden oldalról igénybe vett lakosságnak hónapokon át nélkülözni nem lehetett.

Április hóról a kitüntetett összeghez még járult, — előfogatokért: 1222 frt 12 kr.; természetményekért: 21710 frt $19\frac{5}{8}$ kr., szállás és főzésbér fejében: 3167 frt 36 kr., — fa-, gyertya s készpénz kiadások czimén: 64 frt 51 kr., — Összesen: 26164 frt $58\frac{5}{8}$ kr. Ehhez járult még azon összeg, — mely korábbi időkből volt követelése egyes községeknek.

Mindezen járulékok, — részben május, részben június hónapokban osztattak ki, — lassu, nehézkes küldöttségi eljárás mellett.

Ily körülmények közt a kivetett adók sem folytak be, s a vármegye folytonos pénzzavarban volt. — Küldöttei jóformán hétről hétre jártak a kormányhoz pénzért — előlegért, — hogy mindennapi nagymérvű kiadásait fedezhessék.

Midőn a községek járulékaikat megkapták, — a vármegye az adók fejében egy harmadrészt levont, — többet nem lehetett, — mert a lakosság szükségletei is kielégítést igényeltek, — hogy fentartassék áldozatkészsége, — s képessége a szükségletek előállítására.

A vármegye házi pénztárának havonkénti kiadásai, — a rendszeres fizetéseken kívül alig mentek egypár száz forintra, — de a honvédelmi pénztár rendkívül igénybe volt véve, — így csak május hónapról a szükséglet 4850 frt 20 kr kiadást kívánt.

A főpénztárnoknak 1849. évi június hó 3-án előterjesztett kimutatása szerint, a községek, hadi, házi és előleges ujadók czimén: 25535 frt $44\frac{1}{2}$ krral, — a nemesek és

birtokosok: 4371 frt 30 krral, a haszonbérlok: 2124 frt 32 krral, — a szűkölködők pénztárába pedig 327 frt 47 krral voltak hátralékba.

A vármegye közönsége megtette ugyan az intézkedéseket a hátralékok behajtására; de határozatait szigorral foganatosítani nem lehetett.

A kormány az új adótörvények végrehajtására vonatkozó utasításait június 18-án adta ki, — s a szükséges intézkedéseket a vármegye a július 2-án tartott közgyűléséből adta ki.

Megválasztotta az utasítás értelmében az adórónokokat, — és pedig a békési járásba: Baky Lajost, a csabai járásba: Kalmár Mihályt s a szarvasi járásba: Porman Józsefet, s megalakította az adóbírószágot, — Sipos Sándor alispán elnöklete alatt, — Virágos Sándor, Beliczey József, Ferenczy Alajos, Uhriny András, — Viskovics Ignác és Nagy Gergely rendes és Karassaiy István, Bayer József, Dióssy József, Sztojanovics Szilárd, Kozics András és Huszka József helyettes tagokból.

Ennek megtörténtével megalakított azon bizottság, — mely az italmérési helyek osztályozása s a független pusztáknak adó beszedési tekintetben hova soroztatása tekintetében javaslattételre küldetett ki.

Az adórónokok, a bíróság s bizottság azonnal hozzáfogtak működésükhöz; de az alig néhány nap múlva bekövetkezett válságos napok tevékenységüket más sokkal fontosabb téren igényelték, — s így Békés vármegyének pénzügyi igazgatása úgy szólván az oroszok betörése után nem volt. — A szükségletek fedeztettek a hátralékokból befolyt összegekkel, — kölcsönrel, s úgy a hogy lehetett.

A gazdasági élet terén a zavaros napok, az országos események hatása volt észlelhető.

Az 1849. év tavaszán ismétlődött az árvíz veszély.

A tavaszi áradás alkalmával, — jelenti a vármegye

főmérnöke május hó 31-éről, — a Fehér-Körös vize oly rendkívüli magasságra emelkedvén, — miszerint félni lehetett, — hogy Gyula városának rossz karban levő mentő gátjai a várost elegendőleg meg nem oltalmazhatják, — nagyobb veszedelem kikerülése végett, — számos gyulai lakos sürgetésére s a város megnyugtatóására, hatóságilag megengedtetett a Fehér-Körös jobb parti gátjának Gyulán felül, a Csausz kertjénélí ideiglenes kinyitása, oly formán, és helyen hogy a kitoluló árvíz, a lehető legkisebb kárt tehesse.

Ez a gát vágás Gyula város kis birtokossainak 1849. évi termését tette tönkre. A legtermékenyebb föld ez évben alig termett valamit, s ez különösen azért volt nagy csapás, — mert a szegényebb rész földjei kerültek ár alá — mely földekre, már az 1848. évben is kitört a víz.

Igy történt ez a vármegye más községeiben is a Körösök mentén. — A helyzet nehéz volta más részről az által fokoztatott, hogy a munka erő nagy része a harcba vitetett, s egyes községek lakosai s a földes urak között még mindig tartottak azon surlódások, melyek a gazdasági termelést nagy részben akadályozták. — Rendkívül sok földterület feküdt parlagon; s azok is, melyek dús termés-sel bíztattak, — a július hóban szükségessé vált, — nagy kimozdított népfelkelés folytán alig voltak learathatók, s az aratás leginkább csak a szabadság harc leveretése után augusztus végén szeptemberben volt teljesíthető.

Szomorú állapotok voltak ezek s valóban bámulatot keltő, — hogy ily nehéz körülmények között is vármegyénk minden erősebb kitörés nélkül igyekezett teljesíteni honvédelmi feladatait.

A sok csapás mellett, — mely vármegyénkre az 1849. év folyamán nehezedett, nem a legkisebb volt a közegészségügyi állapot megrendülése.

Láttuk, hogy az év első felében, a nagy számmal elhelyezett hadi foglyok mily veszedelmet hoztak vármegyénkre.

Junius hóban ismét szaporodott a hadi foglyok száma, — úgy hogy, csak Csabán 3000-nél több helyeztetett el. S mily szánandó állapotban voltak a hadi foglyok? A vármegye, -- midőn felhívta a szolgabirákat s elöljárókat, -- hogy közmunkára s gazdasági teendőkre használják fel őket, — átalában arról tettek jelentést, — hogy oly betegesek, oly satnyák s teljesen erő nélküliek, -- hogy a legnagyobb részüket munkára használni lehetetlen.

A vármegye főorvosa megvizsgálván a foglyok állapotát, -- május 12-én arról tesz jelentést, — hogy a hadi foglyok többnyire horvátok, rácok és határőrök, — szintén hat hónapig szenvedvén már a háboru minden sanyaruságát, s télen által ide s tova hurczoltatva, nagy részint csak rongyokba burkolva, annyira elkényszeredve érkeztek a megyébe, hogy több százakat — mert jártányi erejük sem lévén — csak kocsin lehetett rendeltetési helyökre szállítani.

A halálozások okát a főorvos a fagyott testrészek gyuladásának, — különösen az alig képzelhető tisztátalanság s lustaságból eredt typhusnak tulajdonítja.

Május 18-ig, -- a főorvos jelentése szerint meghalt Gyulán 141, Csabán 64, Gyomán 145, Endrődön 104, M.-Berényben 20, K.-Ladányban 15, F.-Gyarmaton 47, Szeghalmon 96, Vésztőn 4, Váriban 72 fogoly.

Igen szomorú következménye lett a hadi foglyok ezen elszomorító egészségi állapotának. — Junius elején ismét kitört vármegyénkben a typhus s dúlni kezdett a cholera.

Csabán megbetegedtek, alig hat hét alatt összesen 412-en, s ebből meghalt 349, — Békésen 31, s meghalt 22, — Gyulán 47, meghalt 27, — Szarvason 138, meghalt 69, — Szt.-Andráson 38, meghalt 34, — Orosházán 158, meghalt 140, — Szeghalmon 17, meghalt 9, -- K.-Ladányban 97, meghalt 46, — Öcsödön 12, meghalt 5, — Gyomán 14, meghalt 5, — Endrődön 15, meghalt 11. —

A legerélyesebb intézkedések sem voltak képesek a

veszélyes ragály pusztításait mérsékelni, — s ily viszonyok között a társadalmi élet oly nyomott volt, — hogy csak az országos események mindent háttérbe szorító hatása tudott élénkséget biztosítani az érintkezéseknek.

Julius hó végén olyan volt a vármegye, mint egy óriási tábor. — Minden községben óriási számmal jártak keltek a hadcsapatok, -- százával vonultak a fuvaros kocsik szállítván a sebesülteket, hadi felszereléseket, s a tömérdek kenyeret, hust, bort a hadsereg s népfelkelők számára. A község házak előtt folytonosan állott 50, 100, 200 kocsi, várakozva a népfelkelők vagy élelmiszerek szállítására.

Egyes községekben, különösen hol a népfelkelők gyülekeztek, — honvéd tisztek, hatósági közegek nagy számmal tartózkodtak. A legnagyobb élénkség uralkodott mindenütt, munka hatósági eljárás teljesen szünetelt, a nép járt kelt az utczákon, -- tárgyalva az országos eseményeket. Köztereken, utczákon szólt a vig muzsika, toborzottak az önkéntes szabad csapatok részére.

IV.

Hírek az oroszokról. Népfelkelés.

Azon győzelmek, — melyek a függetlenségi nyilatkozatot megelőzték s követték vérmes reményeket keltettek a nemzetben.

Alig kételkedett valaki a szabadság harcz sikerében, s oly nagy volt a győzelem hite, — hogy még az oroszok betörése sem volt képes azt megingatni.

Vármegyénk különösen hű képét tünteti fel ezen általános hangulatnak. A tavaszi győzedelmes hadjárat után, lassankint megszűnik a hatósági intézkedésekben az a rendkívüli szigor, erélyesség, — melyet a nemzet válságos napjai alatt kifejtettek. A védbizottmány megszüntetésének egyik okát a »nemzeti ügy szerencsés fordulatában« határozta meg az állandó bizottmány, — az ujonczok kiállításánál felmerült késedelmek szintén arra vezethetők, — hogy a nemzet már ugy is kivivta a diadalt, — a szabad csapatok feloszlátását nem kis mérvben befolyásolta azon körülmény, — hogy már nem igen van szükség harczosokra, — itthon pedig szükség van a munkás kezekre, s a hatóság nem igen igyekezett a feloszlátást megakadályozni, — mit pedig elérhetett volna az által, — ha a családos csapatbelieket, — családjaik ellátására nézve teljesen megnyugtatja. — Így történt a nemzetőrség kiállításával is, készséggel elrendelte a vármegye 650 gyalog

és lovas nemzetőr táborba küldését, — sőt hangsúlyozta a tisztviselők s elöljárók felelősségét is, — a megkívánt szám kiállítására, de bizony alig küldetett a meghatározott számnak fele a táborba, s helyt adott a községek azon védekezésének, hogy a nagy számú hadi foglyok őrizete is igénybe veszi a nemzetőröket, — pedig volt vármegyénkben elszállásolva elég honvéd s e mellett a foglyok oly állapotban voltak, hogy nem igen lehetett tartani sem szökésüktől sem kitörésüktől.

A vármegye határozataiban gyakran találkozunk hivatkozást a »nemzeti ügy szerencsés fordulatra, -- hadseregeknek fényes győzelmeire, — melyek a legszebb eredményekkel tölték be az eddig aggadó lelkeket.«

A lelkesítő felhívások, szózatok, — kiáltványok, — melyeket a vármegye közre bocsát, — egész más hangnak, mint a korábbiak. Csak »kevés kitérésre, — áldozatra buzdítatják a népet, — mert a végső, nagy diadal napja már nincs messze.«

Ezen hangulaton az orosz betörés is igen keveset változtatott. Nem fogta fel, — legalább kezdetben, s mint látni fogjuk később is, — sem a hatóság, sem a nép annak nagy fontosságát, — nem látta az örvényt, — mely felé az óriási orosz erő a nemzetet sodorja. Ugy látszik, mindenki azt hitte, — hogy a természet s viszonyok hatalmas segítségével képes lesz fokozatosabb erőfeszítéssel az oroszszal is elbánni a nemzet.

Az orosz hadseregek betöréséről csak július hó első napjaiban értesült vármegyénk; de a vett hírek még nem ösztönözték rendkívüli intézkedésekre. Minden folyt úgy, — mint előbb.

Ennek oka különben azon körülményben is rejlett, — hogy az oroszok betöréséről sajtóságos hírek szárnyaltak. Hajlandó volt nem csak a nép, de a hatóság is azt hinni, — legalább is azt képzelni, — hogy az oroszok nem fog-

nak a nemzet ellen törni, — sőt a nemzetet fogják törekvéseiben támogatni.

Junius hó utolsó napjaiban Miskolcz vidékéről egy Vajlain András nevű kiszolgált katona vetődött vármegyénkbe — s ez hozott híreket az oroszról. Kigyóson fordulván meg július elején, — itt azt beszélte, — hogy nincs mit tartani az orosztól, — nem pusztít az, hanem rendet akar csinálni s különösen a köznép iránt nem viseltetik ellenséges indulattal. — A vármegye elfogatta, s a hatóság előtt is kifejezést adott véleményének, — s a vármegye nem is tett vele mást az ügyész, Nagy Károly indítványa alapján, — mint; hogy megdorgálta s figyelmeztette, — hogy ne politizáljon — hanem keresse élelmét — s szabadon bocsátotta.

Ezen eljárás tanuskodik a hangulat mellett, — sokkal érdekesebben tanuskodnak azonban a később nyert tudósítások s azok alapján a vármegye magatartása arról, — hogy valami nagy veszedelmet nem láttak az orosz betörésben.

Szombathelyi Antal kormánybiztosul volt kirendelve a vármegyébe. Hatáskörét, feladatait nem ösmerjük; de úgy látszik, — a vármegyei tisztviselők mellett jelentékeny szerepe volt. Julius első napjaiban az ellenség állásairól, mozdulatairól ő nyert tudósításokat s közölte azokat a vármegyével. Ily tudósítást küldött Kovács Kedves k. r. tanár Debreczenből, — melyet érdekességénél fogva egész terjedelmében közlünk.

T. c. kormánybiztos úr! — Folyó hó 8-án Veres százados barátommal találkozván, kinek röviden elbeszélém, mik történtek édes hazánk különböző vidékein; s merre vonult a vadon száguldozó, s romboló muszka sereg? — miket egy igen becsületes, s szabadságra vágyó lengyel huszártisztól tudék, — térképen mindezeket kimutatván. Im elbeszélése:

•Oroszország beljéből 6 hónap előtt indultak, az osztrák ármánytól felszóllított, a pokoli szövetséget bebizonyítandók, s tetteleg is kimutatták már, mily békét jöttek ők készíteni, békét siri csenddel, mely a szabadság éltető fényének s melegének helyette, egy rideg s borzalmas mélysége legyen nemzeti sir gyanánt, hol a temetkezés felett egy szabadságra termett nemzet s ország vérben; — de a lelkes lengyel jó reménnyel — mit istenben, karunk s ügyünkbe helyezve, én sem veszték el, — biztatva azt mondá; hogy kedves honunkba 4 Corps vonult be. Állítása szerint egy egész Corpsban kellene lenni mintegy 55000-nek, de mint mondá szinte 40 ezerig leszállott a száma; — Két Corps jött be Árva s Szepes közti Gácsból honunkba be nyuló csúcsnál, — s Kassánál megvárta a Bereg és Sároson betóduló 3-ik Corpsot; 4-ik Bukovinán keresztül s Máramaros végén, — s ezért vonult vissza Zurics Husztig; — Nem a székelységnek, hanem résúton a beszterczei területnek tartottak; de épen ezen Corpsal, hir szerint, — valamint a Brassó felé bevonulókkal is, az osztrákot és orosz seregverő Bem táink jól elbánt. — Tervök volt a kassai-ból még egy Corpsal, Erdélyt bekeríteni, de hallotta akkor Váradon állomásozó kis seregünket, — ösmerve a hősnek furfangos, búbájolással hatásos gyorsaságát, — mihez néhány nap mulva járult Aradvár részünkrei feladatása — tervöket megváltoztatva, Kassáról sietve, — mert éhesek a verebek, — két Corps Pest-felé, — 8 nappal előbb, hogy Debreczenbe beértek — tartott, a hátra maradt egy Corps nagyobb része Miskolcz felé Dembiszky ellen, a másik Tokaj s Rakamazon keresztül Nyiregyháza s Debreczennek tartott. Tokajnál a Tiszán vert hídfő őrzésére néhány ezernyi sereget hagyva magok után. — Az elszánt lengyel engem kért meg, vezessem őt ki a magyar táborba, s voltak nála lengyel felszóllítások is; de mivel Debreczenből még a nemzetőrségből is sok eltakarodott, én nem tudván bizonyosan

vajjon kivezethetendtem volna-e? haszonnal, mert sem magyarul, sem németül nem tudott, én keveset értvén tótul, ő ismét latinul, — de legalább egy lengyel születésű jó érzelmű ifju — Róber Lipót segítségével annyit tudtam neki megmondani, hogy a lelkes magyar tábor nem lehet messze, majd ha ezek rést nyitandanak, könnyebben a magyar is, ezzel lengyel ügyet előmozdithatandjuk, addig pedig, kivéve kiket becsület s valódi honszeretet kötött hozzája mindenkivel megne közölje, mert így többet árthatna, mint használna a jó ügynek, s ő szentül ígéré. Többen jöttek azután hozzám, a szabadság utáni vágyakat, mivel ezek németül s francziául törve beszéltek, hő szavakban fejezték keblök meleg érzelmét, s kijelenték, hogy orosz-lengyel hon szinte forrong, miért ott az oroszoknak sok katonaságra van szüksége; hogy ők a szabadság emberei, hogy midőn Gács szélén voltak többnyire a nálunk vivó, s küzdő lengyelek által tudósittattak, s valójában a főbb vezérek neveit, s azok vezénylete alatt részükre jól kiütött csatákat többnyire tudták; ezek tehát kijelenték a legelőször megösmert fiatal kapitánynyal együtt, hogy a csatahevében átjövendnek a magyarokhoz, s oly lelkesen szóllottak égbe emelt szemekkel és karokkal, hogy szívem örömeben repesve nem mérsekelhetve tüzem, mint annyi szabadság hőseit, s talán leendő vértanuit is megölelem; s ezek mint megmondák, megtörtént, t. i. ha csak kis csatát vesztend, a levert s lehangolt muszkasereg valahol megveretik, futand Miskolcz s Tokaj felé a Tiszán ütött hidat keresve, futand, mondván mint a bokorban megugratott nyul, s csakugyan úgy történt, mert már 7-én 5 órakor a toronyból hült helyét láttam a czudaroknak. Már 5-én kellett tudniok a Szőnyi csatáról, mert nagyon futkároztak a kozákokból felütött futárok; mindjárt mondtam a jó érzelmű lengyeleknek »kutya van a kertben« s már ők örömmel jelenték, hogy a 8—10 ezerből álló oroszok csak 4 ezeren vannak, hullottak a cholerában mint

a legyek, itt ezenen felül van a dögrováson, köztük több tiszt, az sajnos, hogy néhány jó érzelmi lengyel is, Nyiregyházán a nagy éji esőben eldöglött többnyire kozák és orosz 1500, mióta táboroznak elhullott 11—12 ezer, de nem is csuda, látta volna tisztelt kormánybiztos ur, mint ették a moslékot, mint falták a lóhert, zöld uborkát minden fűszer nélkül, zöld babot, s több disznóságot. A többi közt egy kurlandi orosz német tiszt, ki megösmervén, hogy őszintén szólok az emberiség részére, sokat kibőfentett sorsuk állásáról, a többi között, hogy felső magyar országon mit sem kaptak, hogy azért rohantak, s omoltak oly hirtelen a magyar vidékre; én mondtam: miért jöttek, monda: »a békét helyre állítani«, azt mondom, hagyja azt mi reánk majd végezünk mi a czudar osztrák ármánnyal, igaz, ugymond: ezt mondák seregünkből sokan, miért bántjuk mi a vitéz szuronyszegező magyarokat, hisz ők nem orosz tartományban laknak, elhiszem mondtam: mert mi sem szoktunk a 7-ik parancs tilalmára: orozni, azt is mondtam neki magyar ország nem orosz levegőü, tehát majd úgy járnak, ha ki nem takarodnak, s az osztrákot helyettünk nem pacskolják, mert azok zaklatták fel a szunnyadó oroszánt, s annak áldást hozó békéjét, magyar országban, mint járt Napoleon seregével e század elején muszkahonban és ő erősíté, hogy igazam van, sőt megköszönte reá nézve üdvös észrevételeimet. Elválva tőlem kezét nyujtá, mondván: »leben sie wohl« én viszonzám neki, de hozzá adva, hogy nem a szabad Magyarhonban, hanem vissza mehet árjától Muszka országban. A jó lengyel tisztnek köszönheti Debreczen, hogy fel nem perzseltetett, legtöbbet szenvedett a város szélső része, ha elhajtott marhát, több nagyobb és kisebb lopásokat s fuvaros kocsik elmaradását vesszük, körülbelül 7—8 százezerig megy a kár, egy kissé ugyan nem Debreczennek, mert sok becsületes ember után következnek a bűdös maradiak nagy száma, ennyit tájékozásul; ma

már nemzeti zászlók lobognak, a fekete sárgává tett városban. Debreczen f. hó július 11-én 1849. Tiszt. korm. biztos urnak legmélyebb tisztelője K o v á c s Kedves mk. k. r. tanár.»

A kormánybiztosnak rendszeres hadi tudósítója volt. Gönczi Soma és Veres Vendel a volt békésvármegyei szabad csapatok tisztjei, — kik az orosz által megszállott vidékeken tartzkodtak s onnét küldték tudósításaikat hozzá.

Ezen tudósítások sok érdekes dolgot tartalmaznak ugyan, de nem igen megbízhatók, — alkalmasak voltak azonban arra, hogy a kormánybiztost s általa a vármegyét is tévedésben tartsák.

Igy például Gönczi Soma azt írja Ungvárról, — július 8-áról, — hogy »örömmel hallotta, hogy Paskievics meghalt, — és hogy Konstantin herczeg látván népének oly kimondhatatlan hullását, — azonnal visszament Orosz-honba, ne hogy a ragály őt is elvigye. Az ellen közül jött egyének mondják, hogy az oroszok rendkívül halnak, — hogy tisztjeik szöknek, úgy annyira, — hogy Kassáról egy nap alatt 40 szökött el, és hogy minden házi úrnak akinél tiszt szállva van, — mihelyt a tiszt egy óráig nem mutatta magát, tartozik jelenteni. Sáros megyében nagy a kegyetlenség, mit Pécsi Imre, — mint 5 megyének teljhatalmu osztrák-orosz biztosa véghez visz, — nem különben Borsodban, hol gr. Szirmai ugyanaz. Mondják továbbá, — hogy az orosz nép gyáva és hogy tiszteik nagyon udvariasak stb.

Vörös Vendel pedig Debreczenből július 12-éről azt írja, — hogy »az ellenség még most itt ezen tájékon czirkál, — néha 5–6 mértföldnyire Tokajtól, — és egy Nyiregyházi lakos állítása szerint, ki Tokajba volt sőt vásárolni, — az ellenség valóságos ereje ugyan kivonult Tokajból, de Tokajtsánczolja és annak őrizetére 2000 embert 6 ágyúval hagyott. Rakamaz helységét is a Tiszán

innen erősen sánczoltatja, — mit a rakamazi helység bírájától magam hallottam; de még egy iratot is mutatott, — melyben a muszka parancsolja, hogy ezer emberreszálás és étel készen tartassék, — ugyan ezen bíró állítása szerint az ellenség ereje Miskolcznak, a másik pedig Kasának tart. A muszka táborban nagyon dühöng a cholera, — az országut egész egy temető, jobbról balról mindenütt a sok sirt látni. Debreczenben csak 1243, Hadházon nyolczszáznál több meghalt közülök. Rakamazon egy tábornok, négy százados, egy őrnagy és 150 közember pusztult el, Tokajban, mint mondják, husz szekér hordja egész nap halottjaikat már 5 nap óta. — Verekedni nincs nagy kedvük stb.»

Egy másik tudósításában arról értesíti a kormánybiztost Gönczi Soma Nagybányáról, — hogy sok Erdélyből menekülőkkel találkozott, — kiktől hallotta, — hogy Bem a Brassónál betört oroszokat megsemmisíté, s Erdély felől általában nincsen baj, Ugocsában, Mármarosban, Szatmárban az a hír, — hogy az orosz azért bocsáttatott az alföldre hogy ott megsemmisíttessék.

Vörös százados kimerítő tudósításokat küld a debreczeni eseményekről, közli Debreczen hódolati nyilatkozatát, — Cseodajeff kiáltványát.

A vármegye bizottmánya ezen tudósítások folytán, — július 11-én kiáltványt bocsátott a néphez, — s ez tanusodik arról a nagy bizalomról, — mely az orosz betörésben veszélyt egyáltalán nem látott.

»Debreczen városa, — így szól a kiáltvány — igen szolgálai hangulatu hódolatát nyilvánítván Ferencz József irányában. Az orosz hadseregek Cseodajeff főparancsnoknak hűségre intő és fenyegető rendelete szerint még, július 6-án Debreczenből valósággal kivonultak.

Az orosz sereg Nyiregyházának, Tokajnak, Miskolcznak tart, s tőlünk ekként mindinkább távolodik.

Bereg, Máramaros, Ungmegyékben ellenséges seregek nincsenek.

Bem hír szerint Brassónál betört muszkákat megsemmisítette, — 8—11 ágyut tőlük elfoglalt.

Húzódik az orosz. Veretik az orosz. Ő féljen, nem a magyar!

* * *

Ezek előrebocsátása után térjünk át azon események ismertetésére, — melyek vármegyénkben az orosz betörés után felmerültek.

A belügyminiszter június 28-án kiadott rendeletével, — a hazát végveszélylyel fenyegető muszka beütés ellen keresztes háborút rendel.

Az alispán július 2-án vette e rendeletet, s azonnal intézkedett, — hogy a keresztes háborút hirdető miniszteri rendelet mindenütt a község házára kifüggesztessék, — az a templomokban is a lelkészek által felolvastassék, s minden község július 8-án tartson népgyűlést, s a rendelet ott is hirdettessék meg, s végre hogy július 9-én tartandó bizottmányi gyűlésre nem csak a bizottmány tagjai, de a nép is seregelen össze, — hol a néphez kíván szólni.

Még a közgyűlés előtt érkezett meg, ugyancsak a belügyminiszternek június 30-án kiadott rendelete.

»A muszka Tokajnál áttört, vagy áttörni készül.

Már hadcsapatja jön Pest felé.

Hihető, hogy utját veszi az alföldnek.

Önök tehát a népfelkelést rendezzék. Nevezzenek vezéreket, alvezéreket. Tartsanak népgyűléseket. A papok álljanak a vallás tekintélyével a nép élére.

A szomszéd törvényhatóságokkal és vezérekkel maradjanak kapcsolatban. Egyetértőleg cselekedjenek.

A népfelkelés nem megy szembe az ellenséggel, hanem oldalt, hátul nyugtalanítván s éjjel és nappal ekképen fárasztja hátráltatja az ellenséget és támogatja hadainkat.

Bizzunk Istenben.

Bizzunk roppant haderőnkben.

Bizzunk a népben, mely millió karjaival képes minden ellenséget megdönteni.

Örök felelet terhe alatt tegyenek meg minden intézkedést.

Minden áldozaton szabad a hazát és a nép szabadságát megmenteni.«

A belügyminiszter rendeletével egyideűleg érkezett vármegyénkhez, — a népfelkelési főparancsnok rendelkezése, — mely a helyzetről tájékoztatást nyújtva, — utasításokat ad a népfelkelés rendezésére, a vármegye erejének kifejtésére, s mindazon intézkedésekre nézve, melyek a védelem érdekében szükségesek.

A népfelkelési főparancsnok rendelete a következő:

A népfelkelési főparancsnoktól Békés megye hatóságának.

Értesitem a hatóságot, miszerint a kormány részéről Jászkunság, Bihar, Békés, Csanád megyék népfelkelése főparancsnokának neveztettem ki három nap előtt.

Legelőször is a Jászságba mentem a népfelkelést rendezni, és Visovszki tábornok hátráló seregeit támogatni, felszólításom és eljárásom eredménye az lett, hogy az összes Jásznép fegyverre kelt, több ezerre menő fegyveres néperőt indítottam Hatvan felé a kozákoknak Budapest felé száguldozásait megakadályozni, több százra menő lovasságot adtam Visovszki tábornok vezérlése alá, mind ez egy napi ott létem eredménye.

A szárnyaló hírből azt vettem ki, mintha Debreczen és tájéka a muszka seregtől volna elfoglalva, én bár még hiteles tudósítást erről nem vettem, mind a mellett kötelességemnek ismerem a hatóságot arról tudósítani, miszerint már most is minden igyekezetemet és tehetségemet Nagy-Várad oltalmazására fordítandom, a Nagykunság ke-

rületében ma holnap rendezendem el az általános népfelkelést, és ha, mint biztosan tudom, Dembinski tábornok segítségemre jön, akkor Nagy-Várad felől fogom Bihar-megye népfelkelését támogatni, melynek gyűlpontja, ha a muszka valóban Debreczenben van, Kismária és Nagyvárad legyen, Békésmegye tartsa készen népfelkelését Gyulán, Endrődön, Körös-Tarcsán és Békésen az első felhívásra összegyűlendőt.

Mihelyt az ellenség nem vélt szerencsétlenség következtében Nagy-Váradot hatalmában hoditaná, első feladata legyen a népfelkelésnek a Sebes-, Fekete- és Fehér-Körösön fekvő hidakat szét dúlni s járhatlanná tenni.

A népfelkelésnek korán sem célja az ellenséget nyílt csatában megtámadni. Előnyomulása ellenében az utaknak, víztöltéseknek, szorosoknak, szóval minden közlekedési eszközöknek szétdúlása és járhatlanná tévése, oldalában és hátában nagy tömegeknek kifejlesztése, az ellenségnek örökké nyugtalanítása; egyes futárainak, kémeinek, apróbb czirkáló csapatainak, stb. elfogása vagy legyilkolása. Hátráló vonalainak veszélyeztetése stb. célja a népfelkelésnek. Ha az ellenség valamely vidéket elfoglal, vesse magát a nép türelemmel, nemes elszántsággal vas vesszeje alá, igyekezzék az ellenségben maga iránt bizalmat gerjeszteni, s ha azt megnyerte, beszéljén össze az egész nép alattomban az ellenség kiirtásául, például mindenki részegitse le a magátét, s verje agyon stb. Ha az ellenség előre vonul a vidékről, s a népnek nem volt elég morális ereje ott léte alatt kiirtani, akkor kelljen fel tömegestől, s veszélyeztesse mint mondtam hátráló vonalát. — Ha például 10000 jön egy helyen össze, minthogy a nép számát nem ismeri, kürtölje ki a parancsnok azt 100000-re! Ha a nép egyébként ártani nem bir, vesse magát erdőkbe, ligetekbe, árkokban, vetésekben stb. mint a párducz, s vessen neki lest és cselt, üsse agyon mikor nem is gondolja.

Meghagyom és oda utasítom ezennel a hatóság tisztviselőségét, miszerint az ellenség közeledtével, ha már az a megye székhelyét elfoglalta, vagy szándékozik, vonuljon azonnal az ujonnan kijelölendő székhelyére, minden álladalmi javakat, pénzeket magával elviendő.

Figyelmeztetem a megye közönségét azon körülményre is, hogy számos lovasságról gondolkozzék, minthogy az ellen ereje főleg igen hitvány lovasságában rejlik.

Gondolkozzék a megye hatóság jó eleve a népfelkelés élelmezéséről, nehogy az a legkellőbb pillanatban az élelmezés hiánya miatt szétoszolják.

Igen kívánatos lenne, sőt elvárom a megye hatósága buzgóságától, hogy ezen alkalommal számos gyalog és lovas önkénteseket fognak kiállítani, kik az ellen vissza vonulásával a vidéket a száguldozó kozákok ellen biztosítják. — Ha minden erőködéseink daczára is, a menyei gondviselésnek úgy tetszik, hogy a megye elfoglaltatnék, akkor küldje a megye önkénteseit a legközelebbi táborba, hogy a sereg lelkesedését számba szaporítva a legmagassabb fokra hangolja.

Tartson a megye biztos és jó kémeket, kik az ellen mozdulatait, mindenkor kísérve, annak számát, híjjányát, hangulatát stb. 24 óra alatt tudtára adja. — Felkérem a hatóságot engem ezekről minden 48 órába tudósítani, előlegessen Kisujjszálláson, későbbben a hová megfogom rendelni.

Végre midőn a hatóságot a hazafiság legnagyobb fokozatára, az önfeláldozás dicső példájára a magyar nép becsületére, kitartásra, a legnagyobb szorgalomra és türelemre ismételve felszólítanám ajánlom a hatóságot a Magyarok Istenének, biztosítván, hogy ma holnap mindenütt tanácsolva, buzdítva, vezérelve kebeleiben is megfogok jelenni.

Ez alkalommal pedig felelősség terhe alatt meghagyom és felkérem, minden katonai vagy szolgált tiszt uraknak, nemzetőri törzs és segéd tiszteknek, miszerint a népfelke-

lés vezényletében részt venni legfőbb hazafiúi kötelességeknek ismerjék, a megyében létező rendes katonaság a népfelkelés támogatásában tényező legyen, ide értve a kórórákból felüdülteket is.

Faluról falura rendezzen tábori postákat, melyek az én s megye rendeleteit mindenfelé hordhassa, minden felé küldessenek czirkáló csapatok is, hogy az ellenség észrevételén a megyébe ne törhessen. Kelt Török-Szent-Miklós július 4. 1849. A haza és kormány nevében K o r p o n a y ezredes.«

Még a vármegye bizottsága ezen rendelkezéseket tárgyalás alá sem vehette s a népfelkelés rendezésére nézve intézkedéseket sem tehetett, — már a vármegye alispánjának el kellett rendelni részleges népfelkelést.

Július 5-én azt a hirt vette az alispán, hogy az orosz sereg vármegyénk felé nyomul, s a vármegye védelmére haladéktanul ki kell állítani a fegyver képes népet. Az alispán minden késedelem nélkül Szeghalomra ment s itt értekezett a népfelkelési főparancsnok megbízottjával, — mire kiadta a népfelkelés szervezésére a következő rendeletét.

»S z e g h a l o m, F ü z e s - G y a r m a t, K.-L a d á n y, V é s z t ő, K ö r ö s - T a r c s a községeknek.

Sárfy 1-ső huszár ezredbeli százados úrnak mint a Bihar, Békés és Csanád megyék népfelkelési főparancsnoka megbízottjának f. hó 5-ről kelt felszólítása folytában, miszerint e megye népfelkelésének egyik jelentékeny része Füzes-Gyarmatra rendeltetni kívántatik, ezennel megahagyom önöknek:

1. Jelen levélem vételétől 48 óra alatt a községnek összes fegyver fogható férfi lakossága, a község által választandó vezér alatt Füzes-Gyarmatra utnak indittassék, úgy, hogy oda legkésőbb f. hó 8-ikán estére megérkezzenek.

Ezen kötelesség alól csupán erőtlenség s betegség menthet fel bárkit is

2. Az 1848-ik év október 16-ról kelt kormányi rendelet értelmében a teljesen nélkülözhetetlen cselédségnek s pásztoroknak honmaradására nézve vagyonzbiztonsági tekintetből méltányos figyelem lehet. Továbbá kivétel alá esnek azon köztisztviselők, községi előljárók s szolgák, kik a közbátorság tekintetéből nélkülözhetlenek.

3. A község rendelkezése alatti fegyverek a felkelő nép közt kiosztandók; kinek ilyen nem jutna, vigyen magával vasvillát, fejszét vagy kaszát.

4. Élelemmel kiki maga látja el magát, legalább 8 napra; ha tovább kell maradni, az élelmezés szinte hazulról történik. A teljesen vagyontalanokról illető községeik gondoskodjanak.

5. Az összes felkelt nép vezérletését Füzes-Gyarmaton Terényi Lajos másod alispán ur fogja átvenni.

6. Füzes-Gyarmat községe gondoskodjék a felkelő nép elszállásolásáról.

Kelt Szeghalmon, július 6. 1849.»

Javaslatot tett Sárffy az alispánnak védmunkálatokra nézve is. »Füzes-Gyarmaton a tájékat ismerő több egyé-
nekkal beszélvén, -- egyhangulag oda nyilatkoztak, — mi-
szerint az egész e részbeli sárréti tájékon semmi olyas hely
nincs, — a hol az ellenség át jöhetne, csupán a szerepi
fűzfás gát, — a mely a hosszú szigetre jön ki, s javasolja
ezen gát azonnali elrontását.«

A nép nagy meglepetéssel vette az alispán rendeletét; de minden ellentmondás nélkül kiállott s Füzes-Gyarmatra táborba vonult.

Alig egy pár napig táborozott itt az összesereglett nép Terényi Lajos vezérlete alatt, — ki belátván ezen táborozásnak czéltalan voltát, — a nélkül, hogy a felsőbb hatóság rendelkezését kérte volna haza bocsájtotta őket, — mit később a népfelkelés főparancsnoka s a vármegye közönsége is helyesléssel vett tudomásul.

Korponay népfelkelési főparancsnok július 13-áról Debreczenből írja a vármegyének, -- hogy a füzes-gyarmati tábor, miután egész Tokajig hátra húzódtak a muszkák, széjjel ment, — igaz czélszerűnek látom, minthogy nagy munka ideje van, -- de jogosan megkívánhattam, — hogy erről a hatóság nekem előbb jelentést tett volna. — Sziveskedjék Békésmegye akkép készen tartani a népet, hogy az már kiadott rendeletem nyomán első felhívásomra Halassy kapitány ur vezérlete alatt a füzes-gyarmati táborba összejöhessen, — mert uraim, minden erőnket meg kell feszíteni, hogy a muszka többé vissza ne jöjjön, s megkívánom ennek fonalán, hogy önök minden rendeletet ismét pontosan teljesítendnek.»

Lássuk már most, hogy a vármegye közönsége a belügy-miniszternek már közölt rendelete alapján minő intézkedéseket tett.

Az állandó bizottmány július 10-én tanácskozott a népfelkelés rendezése felett, s 962. sz. határozatában tette meg a szükséges intézkedéseket. Sajnos, hogy e határozatot teljes szövegében nem közölhetem, — a rendelkezésemre álló példányt igen megviselte az idő, s így azt, — csak mint lehet, mutatom be.

»A legmélyebb fájdalommal értesülvén, — így hangzik a vármegye határozata, — a megye arról, — miszerint az ellenséges orosz haderőnek hazánkba betörése, — nem pusztá hir többé, de valóságos tény, — a népfelkelést azon egész kiterjedésében, — mint a miniszteri rendeletben meghagyva van, — bármely perczben életbe léptetni legfőbb, legszentebb hazafiui kötelességének ismeri. Tekintve azonban azt, — hogy lehetnek esetek, miszerint nem az egész népfelkelése vétetik igénybe, hogy ezen esetekben a községekben a kiállítás körüli veszélyek és önkénykedések elkerültessenek, általános egyformaság tekintetéből a népfelkelés részletes rendezésére nézve a következőket rendeli:

Honáruhási büntetés terhe alatt ezennel meghagyatik a szolgabiráknak, községek hatóságainak és a rendezett tanácsu városoknak, hogy félre téve minden más teendőket, a legközelebbi vasárnapra (július hó 15-ére) az alább körülírt módon szerkesztendő rovatok szerint egy népfelkelési összeírást szerkesztve azt a védbizottmányhoz beküldeni felelősségük rovására el ne mulasszák.

A vész minőségét, — közelségét, vagy távolságát, tekintve a népfelkelés 3 osztály szerint történend:

1. felkelni tartozik minden férfi olyan fegyverrel, milyenel bír, (lándzsa, vasvilla, fejsze) 18 évestől 30 évesig.
2. 18 évestől 40 évesig.
3. 18 évestől 60 évesig.

Különösen óhajtandó, hogy az összeírásnál a száguldozó hitvány kozákok gátlására minél nagyobb számú lovasok ajánlkozzanak, — kik az összeírásba külön megnevezendők.

Az eseteket, melyek szerint az első, második, vagy harmadik szám alattiak tartoznak felkelni, mindenkor a védbizottmány fogja előre meghatározni.

A népfelkelési összeírásból kihagyhatók:

1. a 60 éven túl, s a 18 éven alól levők;
2. a testi nyomorékok;
3. magánosoknak csupán gazdaságuk folytatásához fogadott cselédei;
4. a már felfogadott takarók és csöszök a takarás végéig;
5. közhivatalbeli cselédek, csendörök, börtönörök;
6. minden egyes, férfi cseléddel nem bíró földes ember a takarás végéig;
7. községi bíró, tanácsa felével, egy jegyző s pénztárnok;
8. megyei tisztviselők közül egy alispán, egy pénztárnok, egy jegyző és ügyész;

9. lelkészek, orvosok és gyógyszerészek az összeírásba felveendők ugyan, de alkalmaztatásukról, a védbizottmány fog rendelkezni.

A védbizottmány rendelkezésének vételétől számítandó 24 óra alatt minden község honárulási büntetés terhe alatt köteles a megnevezett osztálybelieket a kívánt helyre kiállítani.

Minden polgár köteles magát fegyverrel és a tetthe-lyig uti élelemmel ellátni, — a szegényekről a község kö-telek gondoskodni, — azontúl az élelemről az állomány gondoskodand.

Az ekként összeírandó és felkelendő nép ott hol 500-ra megy, a községi hatóság által egy, — hol 500-on felül megy — aránylag több polgár vezérletével láttatik el, — a kiindulásnál kellő rend fentartása végett, — a vezérek pedig saját körükben segítségként alvezéreket is alkalmazhatnak, — kiknek nevei az összeírásba különösen megjegyzendők.

Az összes felkelő nép polgári vezérévé egyik alispán, hadi mozgalmakra nézve kellő katonai vezérül pedig a megyei gyalog nemzetőrségi őrnagy Okolicsnyi István nevezetik ki.

Ezen rendelkezésekkel kapcsolatban, — hazafias kötelességükké tette a vármegye a községeknek, — hogy szabadsapataikat állítsák vissza, — s rendes katonai zsold mellett küldjék a megtámadott haza védelmére.

Másik fontos intézkedése volt a bizottmánynak, — a védbizottmány visszaállítása, — melynek a válságos napok alatt kifejtett hazafias működése méltán felhivhatja különös figyelmünket.

VI.

A VÉDBIZOTTMÁNY A SZABADSÁG-
HARCZ VÉGSŐ SZAKÁBAN.

I.

Zavarok a honvédelmi intézkedésekben.

Nem volt többé pusztá, — alig figyelemre méltatott hír az oroszok betörése.

Fel volt tárva azon örvény, mely felé napról-napra sodorta a nemzetet, az ellenséges haderők áramlata.

Feltűnt a veszély egész nagyságában, — s tartani lehetett attól, hogy a pusztító ellenség vármegyénk határait is átlépi.

A veszély érzete, — ha aggodalmakat keltett is, — már július közepette táján, — nem fojtotta el, a hazafiúi lelkesedés, a kötelesség érzet tüzét.

Vármegyénk szilárdan megállott a veszély közepett, s igyekezett végső erőfeszítéssel, — az utolsó pillanatig megfelelni kötelességeinek.

A közügyek vezetését újra a védbizottmány ragadta kezeihez, erős lelkesedéssel, — kitartással küzdve a nemzeti ügyért.

A vármegye közönsége átlátta, — hogy a hazánkat s közelebről vármegyénket fenyegető veszélyek, oly fontos, a nép személyi s vagyoni érdekére kiható, gyors intézkedéseket igényelnek, — melyeket maga a bizottmány nem teljesíthet, — s a nehéz megpróbáltatások közt, a végrehajtás terén működő tisztviselőknek szüksége van a hatóság erős erkölcsi támogatására, s így újra megalakította a védbizottmányt, — melyet alig egy hóval előbb, — a nemzeti ügy szerencsés helyzetében feloszlattott.

Megválasztotta a védbizottmány tagjaiul az alispánok elnökle alatt: Szombathelyi Antalt, Beliczey Józsefet, Németh Antalt, Szikszay Dánielt, Ormos Jánost, Kis Lajost, Virágos Sándort, Kollár Jánost, Szakál Lajost, Karassiy Istvánt, — kik ezután állandóan részt vettek a bizottság üléseiben.

A védbizottmány legelső feladatának tartotta, — hazafias, lelkesítő szöveget intézni a néphez. Komoly, megható volt e szöveg, — a hazafiúi érzelmek nemes felhevülése árad szét minden szavából.

»Szabadságra született, szabadságban élni kívánó nemzetnek nincs erősebb, nincs biztosabb támasza, mint saját fiainak karjai, — s azon elszántság, melynél fogva minden honpolgár később életétől, vagyonától s mindentől inkább megválni, mint az emberi méltósággal és magával a teremtés céljával ellenkezőleg, a századokon keresztül keservesen kintzott rabigát elvállalni. Megvárja a védbizottmány Békésmegye lelkes népétől, mely felfogta a küzdelem árát és érette gyermekeit eddig oly szívesen feláldozza, mely mindentenni való képességét annyiszor és oly hűségesen bebizonyítja, hogy kitűri a veszély utolsó csapásának rémszakát és saját, s a jövő nemzedék boldogságának vágyától lelkesülve, az első jeladásra, a még hon maradt atya, testvér, rokon, — fiatal és öreg, — gazdag és szegény, — a felhívó szónak első hangjára mint egy szív, egy lélek feltámadand, kezeibe ragadja meglevő fegyvereinek legsujtóbikát, s megesküszik a kiállott szörnyű kínok emlékére, gyermekeinek, véreinek, rokonainak, — nemzetének kiontott ártatlan vérére, — megsemmisíteni, tönkre tenni mindazt, ártani mint lehet mind annak, ki szabadságának s magának az igazságos isten teremtető céljának útjában állani vakmerő leendene.«

E lelkesítő, a hazafiúi hűség, s szabadság szeretéstől áthatott szöveget Szombathelyi Antal szerkesztette, — az az

egyén, — kinek hazafiságát, honszeretetét, kötelesség érzetét a »Márczius tizenötödike« kétségbe vonta.

Kövessük a védbizottmány működését lehetőleg napról-napra, amint az országos események vármegyénk erő kifejtését követelik.

A Szolnok vidéki kormánybiztos Halassy Kázmér, felhívja a vármegyét, — hogy minden öt napban 25 ezer font kenyeret Szolnokra, s ugyanannyit T.-Szt-Miklóstra szállitasson. A szarvasi kerület szolgabirája — ki a kormánybiztos rendeletét vette, — jelenti, — hogy két szállitást már eszközölt is, — Szarvas, Öcsöd, Szt-András, Orosháza, Szénás, Bánfalva, T.-Komlós teljesítették a szállitást; de szükséges, — hogy más községek is viseljék a kimerítő terhet. Mire a védbizottmány elrendeli, — hogy július 16-án 50000 font kenyeret Gyoma, Endrőd, Csejt és M.-Berény, — július 21-ére, Gyula, Vári és Doboz, — július 26-ára pedig, Csaba, Kigyós és Kétegyháza szállitsanak.

Majd Horti József kéri a védbizottmányt, hogy Czi-bakházára azonnal 14 ezer font kenyeret, — s minden öt napban 70 ezer fontot küldjön, s a bizottmány nem késett a kívánt kenyér szállitása iránt intézkedni.

Megtette egyuttal a védbizottmány a szükséges intézkedéseket, a később felmerülő szükségletek szállitására is, — elrendelvén, — hogy minden szolgabíró saját kerületében az élelmezési teendőket végezze teljes önállósággal, s ne várjon a bizottmánytól további utasításokat.

A hadsereg élelmezése ekként biztosítva levén, — arra fordította a bizottmány figyelmét, — hogy az országos eseményekről, — a hadi helyzetről közvetlen, s alapos értesítéseket nyerjen. Legelőször is a kormány székhelyéről kívánt biztos tudomást szerezni, s e végből kiküldte Foltinyi Ignác szolgabíró, s Pain Antal Gyula város kapitányát.

Foltinyi Ignác tudósítása szerint július 17-én a kormányt Szegeden találta; Pain Antal pedig kiküldetéséről

oly jelentést tesz, — melyet érdekes voltánál fogva egész terjedelmében közlünk.

•Tisztelt megyei bizottmány!

Védbizottmányilag tett kiküldetésem következtében, kormányunk hol léte, s hadi mozgalmainkról a tapasztaltakhoz képest jelentem: miszerint Szolnokra érkezvén, Halassy kormánybiztos urat felkerestem, ki is Szegedre utnak készült, minthogy a kormány ide tette által székhelyét, nem különben e folyó hó 21-ikén Szegeden az országgyűlése folytatni fog. — Ami pedig hadi mozgalmainkat illeti, az ellenség tábor a Vácztól egész Hatvanig fekszik, s e szerint Pest-Budát is két zászlóaljal s 400 — orossal elfoglalva tartja, melyben Ramberg osztrák tábornok két placátot bocsátott, az egyikbe agyon lövés büntetése alatt parancsolja, hogy szerinte a törvénytelen Kossuth magyar bankjegyeket a cs. királyi térparancsnoksághoz mindenki bevinni tartsa szoros kötelességének, mely bankjegyekről még csak nyugtatványt sem adnak; a második placátba mind azokat, kik a lázadó Kossuthal, császáriak szerint tart, vagy segédkezet nyujt, nemkülönben a kik a császári katonákat részünkre hódítja s hítszegésre készíti, s végre akik a fegyvereket 48 óra alatt e térparancsnoksághoz be nem viszi, föbe lövetik, fegyvert ugyan nem hiszem, hogy vigyenek be nekik, mint-hogy Pest-Buda elfoglalása előtt — 30,000 lakosnál több költözött ki a fővárosból.

Görgei 50,000 főből álló tábor a Komáromon felül áll, s az ellenség mozdulataira vigyáz, s a legkisebb alkalmat felhasználja az összeütközésre, mit másod izben az Ácsi szőlőknél dicsőségesen meg is tett, minthogy nagy veszteséggel az ellenség vissza veretett, s a mieink nem csak a tért megtartották, hanem többet az ellenségtől el is foglaltak, s végre Perczel 40,000 főből álló tábor a Szolnokból e folyó hó 15-ikén indult ki, s 17,000 Vácznak, 6,000 Szolnokba maradván, s a többi Tokajnak nyomul, s legköze-

lebb Jászberénynek, minthogy az ellen előörsei itt tanyáznak; táborunkba a lelkesedés nagy, s a leggyengébb honvéd is vágyik az osztrák-orosz zsoldosok szeme közé nézni, a Bánátba Guyon által véghez vitt szerencsés csatázásról, a tisztelt védbizottmánynak, minthogy hirlapilag is közhirül tétetett, tudománya van, — minthogy pedig se az ellen, sem pedig a mi részünkről Pest-Budára senkit be nem bocsájtanak, vissza jönni kénytettem. Tisztelettel vagyok a tisztelt védbizottmánynak. Gyula, július 17. 1849. Alázatos szolgálja P a i n Antal, Gyula város kapitánya.

A legtöbb zavart okozott a népfelkelések elrendelése.

Egyik nap érkezett rendelet, — mely a népfelkelés azonnali kiállítását követeli. A védbizottmány kiállítja. Másnap érkezik rendelet a népfelkelés szétoszlatására. A védbizottmány szétoszlatja. Így folyik ez a szabadságharcz végéig. A nép, folytonosan a legnagyobb izgalomban tartatik; de kiáll.

Július 26-áról írja Korponay T.-Füredről a védbizottmánynak: »huzassák meg önök azonnal a vészharangokat. Kihirdetem ezennel a tömeges népfelkelést. Én tegnap a muszkának nagy erejét visszavertem, de ma egész erejével van dolgom, — ha nem tarthatom magam, akkor az egész népet vezérlem a haza felszabadítására. Isten áldja meg önöket. Görgey Tokajnál van 55 ezer emberrel, kivel ha egyesülhetek, úgy biztosíthatom önöket, hogy az ellenséget tönkre fogjuk verni. Békésmegyeiek Füzes-Gyarmaton jönnek össze.«

A védbizottmány azonnal elrendelte a tömeges felkelést. »Jelen rendelet vételével az előjáróság azonnal huzassa meg a vészharangot, s lehető legrövidebb idő alatt, indítson ki, a napokban tett összeírás szerint 18 évtől 50-ig, minden fegyver fogható egyént, — úgy, hogy azok kéznél levő fegyvereikkel s 5 napi élelemmel ellátva 29-én mulhatlanul Füzes-Gyarmaton megjelenjenek. Lelkészek, tiszt-

viselők, előjárók, s orvosokról tétessék gondoskodás. A szolgabírák lesznek járásaik parancsnokai, addig, míg Füzes-Gyarmaton össze gyűlve az egész parancsnokság, a bizottmányilag megbízott egyének kezeibe összepontosuland.

Figyelmeztetendők a hazafiak, hogy minél nagyobb számu lovasok induljanak ki. Mig a felkelés tart, minden egyéb hivatalos tárgyak függőben maradjanak.

Békésmegye közséégeinek nincs szüksége lelkesítésre. Fel tehát fegyverre szabad és független jövődönkért.»

Csak a rendelet kiadása után látta át a bizottmány, hogy a tömeges és általános népfelkelés mily veszélyt rejt magában a vármegyére nézve. Szombathelyi Antal figyelmeztette a bizottmányt, — hogy a vármegyében több mint három ezer hadifogoly van, — s a népet nem lehet a biztonság veszélyeztetése nélkül egészen elvonni, — s azon kívül az élelmezési, fuvarozási kötelezettségek is teljesítendők — mert ennek elmaradása a hadseregire lehet helyrehozhatlan káros hatással.

Meggyőzetvén a bizottmány ezen érvek által, — másnap módosította a tömeges és általános népfelkelésre nézve kiadott rendeletét. A népfelkelési erő fele részét itthon tartotta, s megbizta Terényi alispánt, — hogy lépjen azonnal érintkezésbe a népfelkelési főparancsnokkal s tekintettel Békésmegye helyzetére, feladataira, — igyekezzék a tömeges népfelkelés korlátozására birni.

Terényi azonnal utnak indult, — s még az éj folyamán találkozott Halassy századossal, — kivel megállapodott, — hogy a népfelkelés nem szükséges, — mire azonnal intézkedett is, — hogy azok, kik még ki nem indultak maradjanak otthon, -- s már 29-én a védbizottmány ülésén elnökölve, eljárása eredményét s intézkedéseit be is jelentette.

Alig vette tudomásul a védbizottmány Terényi jelentését nyílt rendelet-et vett Korponaytól, következő tartalommal:

»Tisza-Fürednél 20 órai diadalmas csatázásom után sikerült az oroszoknak a Tisza oly pontján, hova én ágyút fel nem állíthattam, hidat verni. Miután én segélyre hasztalan vártam, ágyu és fegyver töltéseim kifogytak, csak akkor a midőn már az orosz keresztül jött és védelmem sikertelenségét beláttam, miután 30 ezer orosz és 48 ágyuja ellen harcoltam eltökéltem magam Debreczen város fedezésére hátra vonulni.

A megye védbizottmánya által első augusztusra az 1200 önkéntes vagy sorshúzott, kiállításra hazafi elmulhatatlan kötelességökbe tétetik, — Füzes-Gyarmaton öszpontosulandó, — a 200 lovasokkal együtt, s ha a muszka fordulatát Debreczen vagy Nagy-Kunság felé venné, akkor huzassának fére a harangok és gyűljön össze a nép F.-Gyarmat és Gyulára. Az önkéntes tisztikar a rendes fizetést kapja. Kelt Ujvárosi főhadi táborunkban 1849. július 26-án, a haza és kormány nevében.«

Nem volt szükség ezen nyílt rendelet alapján intézkedéseket tenni, — mert a vármegye közönsége még a hó elején elrendelte önkéntes gyalog és lovas csapatok alakítását, — s a védbizottmány ezen határozat vegrehajtására még július 24-én kivetette minden községre illetőségét — akként, mint korábban a szabad csapatok alakításánál, s tulajdonképen nem is lett volna ez más, — mint a május hóban felosztatott szabad csapatok újra alakítása; — de ennek sok akadályja volt. »Az általános népfelkelés iránt utóbb közbe jött, bár később feleslegessé vált rendelkezés, írja a védbizottmány válaszul Korponaynak, — nagy mértékben hátráltatta az önkéntes csapat kiállítását, — azonban egyes községek még is szerencsésen haladtak elő, s biztosan hisszük, hogy kevés idő alatt készen lesznek a többiek is illetőségeikkel. Így megalakulandván a csapat, főgondot ad, az élelmezés és zsold fizetés. E megye lelkesült népe önkénteseinek több mint egy év ótai

fizetésére, az ujonczoknak itthon teljesített felruházására, foglaló pénzére, zsoldjára s itt elő sem sorolható czimek alatt annyi ezreket előlegezett már jövő adóbani betudás reménye fejében, hogy a napi szükségleteket sem fedező üres pénztárunk mellett, a most alakulóban levő csapatok zsoldjának és élelmezésének havonként tetemes összegre menő költségeit legtisztább hazafiui lelkesedés legnagyobb erőfeszítés mellett is képesek egyáltalán nem vagyunk.»

Hiába tárta fel a védbizottmány a helyzetet, Korponay pénzt nem küldött, de úgy ő, mint Varga Imre kormánybiztos, — a megye hazafiságára hivatkozva, ugyancsak sürgette, követelte az önkéntesek kiállítását s táborba küldését.

Ez sem fogott ki a megyén: Elővette azon 8000 frtot, — melyet »a szabadságért élő haló nép a függetlenség kihirdetése alkalmával a haza védelmében elvérzettek, családjainak s a sebesültek ápolására fillérenként, forintonként össze adakozott« — s ezt áldozta fel az önkéntes csapatok alakítására.

Az első alispán Szeghalmon tartozkodott. Korponay nem csak a védbizottmányt közvetlenül, — de az első alispánt is folytonosan sürgette népfelkelés kiállításáért. — Jóllehet a július 29-iki gyűlésen arról értesült a védbizottmány, — hogy a 26-áról elrendelt általános népfelkelés nem szükséges, s a vármegye helyzetéből is kifolyólag a népfelkelők egy része vissza is tartatott s illetőleg vissza rendeltetett Terényi által, — mindazon által, július 30-án újra foglalkozni kellett a népfelkelés ügyével. Az első alispán július 29-éről kelt levelében értesíti a védbizottmányt, — hogy ő Korponay egyenes felhívására, Szeghalom, Vésztő és Gyarmat községek népfelkelőit egyenesen Gyarmatra rendelte táborba, s kiadta rendeleteit Ladány, Gyoma, Endrőd és Szarvas községeknek és Békésnek is, a másod alispán rendelje még ki Gyula és vidéke népét — Szarvasra.

Nagy zavarba hozta ezen rendelkezés a másod alispánt is, a védbizottmányt is. Egyrészt eleget akart tenni a rendeletnek, - másrészt a hadifoglyok őrzete s az élelem szállítások bénították meg intézkedéseiket.

Ugy intézkedett tehát, hogy itthon is eleget tegyen a helyzet igényeinek s a táborba is elküldje az elküldhető erőt. — A szarvasi tábor vezérévé Terényi másod alispánt küldte ki a védbizottmány, — s mindkét alispán távol lévén, a védbizottmány elnökségét, s a központi ügyvitelt Karassiai Istvánra bízta.

Terényi még az nap Szarvasra ment, s este 8 órától keltezve értesíti a védbizottmányt, — hogy »a felkelt nép egyrésze már össze sereglett. Czibakon csakugyan áttört az ellenség, biztos hír azonban számáról és erejéről eddig elé nincs. Futárokat küldtem előre s holnap magam is a Tisza felé indulok megvizsgálandó helyzetünket. Csongrádon betörvén az ellenség, a helység előljáróit elakarta fogatni, azonban a nép felkelt s kiverte őket. Ez történt szentesi hiteles tudósítások szerint tegnap, ma azonban ujlag hírlik Csongrád elfoglalását. — Egyik futár most jelenti, hogy Czibakot elhagyta s Szeged felé vonult az ellenség.«

E közben mind inkább nagyobbodtak a községek élelmezési és fuvarozási terhei is. Panaszkodnak egyes községek előljárói, — hogy már képtelenek megfelelni kötelezettségeiknek, — ha volna is miből kenyeret sütni; de nem lehet, mert az asszonyok teljesen kimerültek, — éjjel nappal nem csinálnak mást, -- mint kenyeret sütni. De sokkal nagyobb baj volt a fuvarozással. — Sokszor a kitüzött időn túl napokig sem tértek vissza a fuvarosok, — sőt K.-Tarcsa küldöttei arról panaszkodtak a védbizottmány előtt, — hogy 5 napra ki rendelt 123 fuvarosaik közül — 90 szekér már három hete oda van, anélkül, hogy bármi hirt nyertek volna rólok. Meghatóan ecsetelték azon aggodalmakat, — melyekbe az illetők családjai merültek, —

s azon kívül a kipótolhatlan károkat, — melyeket szenvednek a gabona nemüek takaratlan s nyomtatatlan hagyása miatt.«

E szomorú helyzeten nem tudott segíteni a védbizottmány. Hiába fordult hadparancsnokokhoz, hiába a kormányhoz, s a visszaélések később még nagyobb mérvet öltöttek.

Julius vége felé s augusztus elején már oly fokra hágott a fuvarozás terhe, hogy vármegyénk teljesen képtelen lett kiállítani a kocsikat kívánt számmal; s a védbizottmány kénytelen lett a fuvarozásba a szomszédos vármegyék községeit is bevonni, Így augusztus 2-áról elrendeli, hogy Elek 100, — Nagy-Pél 50 és Gy.-Varsánd szintén 50 előfogatot küldjön másnapra Orosházára. S ezen községek nem hivatkoztak önkormányzati jogokra, hatósági illetéktelenségre, — habár sokalták a kiszabott fuvarok számát, készséggel teljesítették a védbizottmány rendelkezését. Így történt ez az élelem kiállításával is. A közveszély összetartotta a szomszédos községeket s igyekeztek egymáson a terhek átvállalásával lehetőleg könnyíteni.

E közben napról-napra érkeztek a védbizottmányhoz a tudósítások az ellenség hadműködéséről, mozdulatairól.

Heves vármegye székhelyét már július utolsó napjaiban a szomszédos Déva-Ványára helyezte át. Az alispán, Halassy Gáspár megküldte a hozzá érkezett tudósításokat a védbizottmánynak.

De nem csak az alispántól, — de egyes szomszéd vármegyék községei előjáróitól s másoktól is kapott a védbizottmány kimerítő tudósításokat, sőt a szomszédos községek is értesítették egymást minden nevezetesebb hírről, mely tudomásukra jutott, — s ezek ha nem feleltek is meg teljesen a valóságnak, — még is elég tájékoztatást nyújtottak.

Igen érdekesek ezen tudósítások, s mint a nagy nemzeti küzdelem adatait s emlékeit s mint olyanokat, melyek

híven feltüntetik a helyzetet, a viszonyokat, a nép hitét, gondolkozás módját, lelkesültségét, reményeit, — nem lesz érdektelen, nem lesz felesleges közölni.

Igar, július 28. 1849. esti 8 órakor.

Tisztelt főszolgabíró úr!

Amint a lehetőség engedé tudomást szerezni az ellenséges táborról, azokat következőkben közölhetem:

A nagy tábor — mely könnyű számítás szerint 40 — 50 ezer főből áll, jelenleg is Füred határán és a Kóts szélén van telepítve, azzal a megjegyzéssel, hogy előőrsége, s lovassai egész a Hortobágyig vannak már, táborának másik szárnya pedig Szöllös felé, egész Szöllös aljáig a Domaházi pusztán áll. Minden tisztjei Füredben vannak beszállásolva, Füreden van gróf Szirmay István is, — valamint bizonyos királyi herczeg is, ottan van Aszalai József királyi biztos is, ki magát Heves megye elnökének írja, forspontok iránt rendelkezik, s albiztosokat helyettesít, mint már Igaron Kováts Istvánt is megtette biztosnak, ki is Füredre mai napon 25 forspontot állított ki. — Füreden nem annyira rablás, mint a nagymértékbeni rablás történik, s a nép már teljesen kivan élve minden élelmi szerekből. — Szekerka szolgabíró nincs Füreden, nem tudni hová vonult, Szirmai már kerestette, úgy szintén engem is kerestetett, — de egyikünket sem tudtak megmondani hol vagyunk.

Az ellenséges táborban számfeletti sok ágyú van; — csak táborának egyik részén, mely a város dereka alatt a 20 öles város alatti uton van 72 ágyú, — ennyi szintén van a másik és a harmadik táborban is, — az egész hadserge csak ma jött által, sőt még ma délután is folyvást szállította társzekereit, melyek száma könnyen van ezer. — Amint egy kapitánytól, ki itt Igaron megjelent, kitudhattuk ezen hadsereg két felé fog menni, egy része Debreczennek, másik lefele a Kunságnak és ez éjjel okvetetlen indul az

előcsapatja. Felhivom tehát főszolgabíró urat, hogy örködtessen Madarasig, mert holnap reggel ott lesz előcsapatja, — én az átvonulást itt bevárom és ha véletlen le nem tartóztatnak, megyek Fegyvernekre, Szent-Imre felé menvén gyalog, ha azonban Kunhegyesnél elzárnának, mikorra oda érnek akkor a Tiszának tulsó partjának megyek, hol már a mint tudom muszka sereg nincs. — Amint hallottam Görgei a Miskolczi oldalon van, nem a tul tiszain, — s ma is hoztak sebesülteket Füredre, kiket a Görgei huszárjai vagdaltak meg. — Tessék ügyeltetni a megye állása irányában, mert Sz.-Miklóson véleményem szerint kevés ideig maradhat. — Igaron sok rabló kozákok jártak már ma, Pap Ignátz úr udvarát feldúlták, de semmit elnem vittek egyebet 3 lovánál. — Okolitsányi Gusztáv úrnak is két lovát elvitték, egyéb hibát nem tettek.

N.-Iványon, július 30-án. 1849.

H a l a s y G á s p á r a l i s p á n ú r! A muszkasereg, mely Füreden ütött, s melynek száma Bernát Demeter szerint ki Füreden folyvást köztük volt 60,000-re megy, mit én nem hiszek, hacsak tudósító a számítást görög calculussal nem tette, folyó hó 29-én utnak indult C s e g e felé, s folyvást huzódott f. hó 30-a reggeli órákig, — én magam is láttam, mert a debreczeni ország-úton húzódtak, s a roppant por fellegből úgy vettem ki magam is, hogy Cse gének tart; — ezen sejtelmembe bizonyossá tett, a k e c s k é s i tanyáról jött kis-ujszállási ember, kinek minden vagonkáját az ott részint táborozó, részint elutazott muszák elrabolták, s állítja, miként az Árkustól kezdve a kettős csárdánál egész C s e g é i g folyvást táboroznak, sőt a C s e g e i révbe Bernát Demeter szerint Füredről elvitt hidját már le is rakta, — azonban át akar e menni ismét a Tiszán? vagy utját Csegéről merre veszi eddigelé nem tudhatni, mihelyt e részbe bizonyosat hallok alispán urat értesitendem. — Bernát Demeter mondá, hogy Füredről

kimozdult muszkák maguk után inséget, s nyomort hagytak, mai nap még volt Füreden 40—50-re menő korhely barangoló muszka, kétség kívül olyanok, kik a többitől elmaradoztak annak megtudása végett, ha kérdéses elmaradt muszkák Füreden vagynak-e még? Szinte biztos embert küldöttem, úgy ha Csegéről utjokat merre veszik, megtudása végett küldöttem van, a nyerendő híreket közölni fogom rögtön. Nagy fejede Mátyas, szolgabíró.

Igar, julius 30-án 1849. reggeli 8 órakor.

Tisztelt főszolgabíró úr!

Személyesen vinni hirt a történetekről nem látván szükségnek, inkább itt közelében őrszemekkel kísélni az eseményeket, — most újólág jelen soraimban közlöm az érdekesebbeket:

Az ellenséges muszka tábor még 28-ika estéjén a hüvesen lovas előcsapatait megindítva 29-én egész nap menve folytonosan — Füredről Csegére és Debreczen felé elvonult, — Füreden azonban még jelenleg is öt-hatezerből álló, hihető az utócsapatot képző serege bent van — nagy táborá pedig tegnap estve és az éjjel Csegén telepedett egy részben — más részben pedig a Debreczeni utvonalon Ujváros és Hortobágy felé. Most már egész hitelességgel irhatom, hogy Füreden volt — Paskevits fővezér — Constantin herczeg — s velök 70—75 ezernyi tábor 200-nál több ágyuval Ezen sereg megy Debreczen és Váradon keresztül Erdélybe Bem ellen — utjában még a Tokaj vidékén levő Görgeivel csatázandó, vagy ha lehetne körül is keritendő oly móddal hogy a tulsó partján a Tiszának Cseodaeff vezér Miskolcz körül van 30—35 ezerrel. Ezen táborral közre munkálva fog egyideűleg működni Görgei ellen. Ezen tudomásom alapítva van egy született tót tapasztalásán, a ki táborába az ellenségnek Füredtől egész Csegéig bizodalmasan több stabalis tisztekkel értekezett és most érkezett vissza. — Hogy

kimondhatlanul megterhelt tábor ez, rablott lovakkal, marhákkal, szekerekkel, melyeken minden fele rablott ingóság van, — azt igazolja maga a vonulási idő — mely szombat estétől még most is tart.

Erre a vidékre a Kunságnak és Szent-Miklósnak úgy látszik, hogy már nem fog most vonulni, ha csak Szolnok felől nem. Nem tudom a megyeszéke meg van e még Szent-Miklóson -- kérném főbíró urat, hogy az iránt sziveskedne engem tudósítani — Igaron vagy Füreden, úgy szinte azt is tudtomra adni, hogy ennek utána a történelemről tudósítanám főbíró urat, hiszem hogy mind ezen, mind előbbi tudósításomat közleni méltóztatott alispán urral — hogy tudomása lehessen a megyének is.

Tegnap reggel Igarról a hadsereg egy kapitány által 15 ökröt követelt, s darabjáért fizetett 10 rúbelt, mely is 35 váltó forintot tesz. Egyes házakba apróbb rablásokat különösen élelmi szer és ruhaféléket itt is tett, de ez mind szenvedhető, — hanem Füreden ahol a házi ur különösen otthon nem volt, onnan mindent eltakarított. Szöllösön is Elek Menyhért urnál rabolni akart, de tolmács lévén a háznál, megkimélte — hanem az öreg Dévay ur házánál, nem lévén maga otthon — a mit talált mindent fel dult, s elvitte a 4 lovát is. — Nekem magamnak is szegény ember létemre nagy a károm, minden ruhafélém, azonkívül a mi velem s rajtam volt oda, s a mi a legfőbb három lovacsám, melyet most nem régibe 190 pengőért szerzettem Akócsra lévén kiküldve szekerestől elraboltatott — most már gyalog és ruhátlan vagyok. A Papszász Ignátz ur három lova, ugyyszintén az Okolicsányi Gusztáv ur legjobb két lova is oda van. Ezzel tudósítását várva, tisztelettel vagyok polgártársa P a p p János.

Utóirat. Igarra Kovács István által — egy igen kemény ukázt küldött a fővezér, — orosz és német nyelven, melyben halálos büntetés terhe alatt eltilt minden egyes

személyeket és csapatokat a rablástól. Az Igaron megjelent muszka tiszt, ki a 15 darab ökröt követelte és szabott árát kifizette, — nyilvánítá, hogy az egész sereg sajnálja a magyar nemzetet — de kénytelenítettnek ily zsarolásokat elkövetni — mert a szegény és koldus Ausztria nem segíti semmivel. Továbbá nyilvánítá, hogy csak azért szeretnék tudni Kossuthról, hogy mit akar, — vagy hová czélozik a hadviseléssel — óhajtanák, hogy már ne futkosna előttük. Ugyan ezen tiszt állítása szerint — még 30 ezer porosz van utba és 4 regement muszka lovasság.

Vége arra kérem fel főbiró urat — tessék egy lovas megyei fegyveres hadnagyot, vagy Örsön, vagy Szent-Imrén tartani — hogy így a közlekedést fentarthassam, — még pedig legjobban lenne olyan hadnagyot rendelni, a ki hazafelé menve biztosan vinné a levelet, mert az Örsi hazafelé vágyva, lehet hogy kézbe sem adja a tudósítást, hanem vissza fordul.

Mi illeti a nép hangulatát itt a környékben a holtan idő alatt szét néztem, elfogulva kelletik megvallanom, hogy arra építeni, támaszkodni nem lehet, mert az a legnagyobb mértékbe ingatag és nem szilárd — annak hódol a kit hatalommal lát körülte, s talizmánként tüzi ki a a fehér lobogót mindenhol — s a szabadságot csak élete és vagyona megmenthetésétől feltételezi.

Mint megtörtént újsági anekdotául közlöm. Hogy épen mikor szombaton 8 kozák itt bent Igaron dult, — jelen volt 3 kun ember, egy kunsági eredetű igari haszonbérlnél — s ki fakadt, hogy hát ily kevés szemét embernek kell hódolni egy magyar helységnek — s látva a sok fehér lobogót a házakon, azt mondá — megálljatok, ide jövünk és felgyújtunk, hogy ilyen lelketlenek vagytok.

Kovács István úr — kit már irtam, hogy biztos a muszka részen — azon ürügy alatt — minha forspontra ment lovait, melyek még a biztosság megnyerése előtt elhajtattak, —

akarná visszaszerezni elment a táborral Csegére, s most is oda van.

A stab még jelenleg is Füreden van — állásom itt nagyon kényes, mert már a mint emberemtől, ki Füreden a házamba lakik tudom, több izbe kerestettek, s kérdeztetnek hol vagyok — itt helybe a kozákok közt többször megfordulva — velök a ennyire lehetett tótnyelve beszélgettem — s mint P i s z á r vagy is író-diák névről ösmertek.

Igen jó volna ha főbiró úr az itteni körülmények megvizsgálására maga ide jönne, — jönni biztosan lehet — s gondolom holnap Füredet is megtekintenénk.

Füreden, julius 31. 1849.

Tisztelt alispán úr! Az e f. hó 26-án Füredre bevonult mintegy 48 ezer főből álló muszka hadsereg, f. hó 30-án Füredről tökéletesen kivonult, egyrésze Debreczennek, másrésze a Tisza mentének fölfelé tartván, — én bevonulása előtt lakomból kimentem, s ez ideig pusztákon és rétsegeken tanyáztam, — a muszka hadsereg roppant pusztítást vitt végbe, csak magamról szólva — nállam generális, major, kapitány és a kir. biztos volt, s még is mindenemet házamból, kamrámból, pinczémből kirabolták, még csak a fehérnemümet s ruháimat is elvitték, egyszóval a közönség arányába elkövetett tényeiről szólva tökéletes rablók voltak, engemet több izbe rendelték a haza jövetelre, házam felgyujtása és fölakasztatási büntetés alatt, de ezt egyiket is véghez nem viheté, a füredi Tiszára készített 3 hajóit már mind fölszedeté, egyet innen a Tiszán vitt el magával, 2-öt pedig tulnant a poroszlói oldalon vitt el, f. hó 30-án roppant álgyuzást hallottunk, de hogy hol, azt nem tudjuk, Füreden 5 napi mulatás után a mennyire kivehetém, mintegy kétszázat temettek el, a 26-ai által jövetele alkalmával, a Füreden volt egy ágyuval, köztük sok kár tétetett, maguk megvallása után 173 sebesült és

59 halott esett, miből azt következhetni, sőt maguk az itt tanyázó tisztek is megvallották, hogy ha még csak egy ágyu lett volna részünkről, kénytelenek lettek volna vissza vonulni — a muszka hadsereg nagyobb részint legyelekből áll, kik a kozákoktól s más népfajoktól rendesen külön tanyáztak, — a Debreczen felé való menetelőkről még bizonyost nem írhatok, ha tudomásom lesz azonnal elküldeni fogom, a mint Füredtől Csege felé vonultak, az utjukba eső Sipeky Balázs lakját semmivé tették, az erdőt körül vették és a benne tanyázó menekült urakat mind elfogták, ezt mint bizonyost írhatom, — tisztelettel maradok. Szekerka Miklós, szolgabíró.

Kisujszállás, július 31. 1849.

Mező-Túri jó barátainknak s szomszédainknak!

Biztos tudomás után írhatjuk Önöknek, mikép a legközelebb T.-Füreden tanyázott muszka tábor onnan elta-
karodott, s Csege alatt — hol hidat is vert a Tiszán —
ütötte fel főtáborát.

Füreden jelenleg vasas németek vannak, de nem nagy számmal lehetnek, mert mind bent vannak a városban.

Az éjjel Madarasi rokonink Csege és Polgár felől ágyuzást hallottak.

Talán tudni fogják már Önök, hogy Görgei már Tokajnál a Tiszán át költözött, s innen magyarázható aztán, hogy Csege és Polgár közt tanyáznak a muszkák.

Ennyit tudunk a muszkák újabb mozdulatáról, — ha Önök embert tartanak nálunk, nem leszünk restek minden tudomásunkra esendő újabb híreket Önökkel közölni: szívesen felkérvén mi is Önöket, hogy a Czibaknál történendőkről minket Önök is tudósítani sziveskedjenek. Isten áldja meg a hazát, s Önöket. Kisujszállás városa előljárói.

Maga az alispán július 31-éről, Ványáról értesíti a véd-bizottmányt, hogy »biztos tudósítások szerint egy hadtest az osztrákoké a Duna tulsó jobb partjain vonult lefelé Paks és Földvárnak, — egy másik hadtest Soroksár, Taksonynak ment, mely két vonalba Kun-Szent-Miklósnak és Duna-Vecsenek ment. Ezen haderőt mint egy 15 – 20 ezerre mondják.

Ugyanakkor Ocsának, Örkénynek Kecskemétre ment egy harmadik tábor, mely oda érkezett a közelebbi múlt csütörtökön (július hó 26-án.) A magyar sereg elvonultakor pénteken reggel a Lobkovitz és Schwarzenberg herczegek brigádja indult Czegledről Körösre, onnan más nap Kecskemétre, Abonyba és Szolnokon maradt Benedek generális, mintegy 3 – 4 ezer emberrel. Szolnoktól, Cibakig lovas stráf patrolok czirkálnak. Schlick csütörtökön este indult Pestről Soroksárnak és valószínűleg Ocsának. A Schlick és Benedek fele erőn, kívül a többi Szeged és az alsó tábor ellen láttatott működését intézni és pedig nagy gyorsasággal, mi valószínűleg a magyar sereg gyors levonulásának tulajdonítható. Benedek különös kiméletességet tanusít a lakosok irányában, szónokol magyarul a tömeg előtt s szokott módjuk szerint, a rend és csend helyre állítási céljok kiemelésével felkéri a lakosokat, hogy őket inkább oltalmazzák mint sem megtámadnák. A helységek előbbkelőiből kezeseket tart maga mellett s a nemzetőrökből patrolokot czirkáltat, — kötelességökbe tévén, hogy vigyázzák a magyar-katonák előhaladását, s hiráással legyenek, mert a történhető megtámadás esetében mind ők, mind a kezesek lesznek életökkel lakolandók. Átalában mondhatni, hogy különös félelem mutatkozik az ellenség maga viseletén, valamint a vezető német tábornokok s tiszték előbb vallott gyalázatuk s veszteségüktől ingereltetve végetlenül sarczolnak, embertelenek, gorombák és alávalók.«

Mező-Túr, augusztus hó 1-én esti 9 órakor.

Mező-Turi katonai térparancsnokság.

Tisztelt alispán ur! Hazafiúi buzgalmam szíves kötelességének tartandom czimzett uraságodnak ezen soraim által épen most érkezett jó hírekkel mindenkit megelőzhetni.

Kisujszállásról, hivatalos jelentés következtében a muszka Füredről vissza vonult, Csege alatt ütötte fel fő-táborát, és már kedden Csege-Polgár felül Madarasra nagy ágyuzás hallat szott.

Török-Szt.-Miklósnak hivatalos jelentés következtében. »Nálunk muszka, 1-ső augusztus este 6 órakor még Istennek hála nincs és nem is volt, talán nem is lesz — elő-örseink Szandánál jól mulatnak de muszkát nem látnak.«

Czibaknak szinte hivatalos jelentés következtében. »A muszka úgy látszik vissza akar vonulni, mert naponta csak 5—6 mutatkozik a hidfőnél, pénzért pálinkát s kenyeret vásárolván, de sőt fraternizálgatni is kezdenek a néppel, az állását ugyan nem tudhatjuk, miszerint innen át nem eresztene senkit, de úgy tekinthető, hogy nem igen sokan vannak.«

Hivatalos tudósításokat minden perczben várandunk, lesznek oly bátor ezután is czimzett uraságodnak hivatalos jelentésekkel szolgálni, ha szívesen veendi és nem alkalmatlankodom?

Csak ennyit kívántam tisztelt alispán urnak mint érdeklő hazánk fiának jelenthetni — egyéb iránt magamat szíves hajlandóságában ajánlván maradtam mélyen tisztelője. Bárány Nándor főhadnagy, ideiglenes térparancsnok.

Után irat. 2 muszka fogoly érkezett czimzett uraságodhoz illető levéllel Nánásról; miszerint ezen dolog a katonai térparancsnoksághoz tartozó, megtettem a szükségeseket, elkísértettem őket fődözet alatt Szeged felé; remélem, hogy jóvággyását megnyerendem? itt a levél.

P.-Kakaton, augusztus 1-én, éjjeli 9 órakor 1849.

Halassy Gáspár alispán úrnak! Tiszti kötelességemhez képest sietek alispán urat az ellenség mozdulatairól értesíteni, ugyanis: a mai nap déli 12 órakor emberem kit az ellenség mozdulatával merre leendő irányzata végett a csegei táborhoz kémlelődni küldöttem, hozám jött azon hirrel, miszerint a Medgyes csárdához közel eső Csipő halomról olvasott meg az ellenségnek száz s egynehány munitios szekerét Csegétől vissza felé jönni Egyeknek; ezen hétre ismét vissza küldöttem, miután egyebet munitios szekérnél nem látott — megnézni, ha a tábor nem vonul e utánna? Azonban épületről magam is vizsgáloztam, szüntelen gondolván, hogy a szekerek után vonuland a tábor is, délutáni 5 óra tájban szekérre ültem, s elmentem a Medgyes csárda felé, utközbe tapasztaltam, hogy Bernát István bérese Csegétől N.-Iványnak vezető utvonalon legeltető ökröket sebessen hajtotta, megkérdeztem miért kergeti az ökröket? ujjal mutatta meg a különben homályos időbe a kukoriczák enyhébe a csegei-utra vonult muszka tömeget, — én a muszka sereg meglátására azonnal vissza fordultam, s tanyámon hámba állott, más rendű lovaimat hirtelen befogattam, mire kiküldött emberem is oda érkezett, arról értesítvén, hogy a muszka sereg útját csakugyan megkezdette, s amint kivehettem a N.-Iványnak vezető csegei uton. — Lovaimat nem kimélve hajtattam N.-Ivánra, amint a határon levő kukoriczából kiérttem, a csegei uton töllem mintegy négy düllő földre néhány lovas engemet már megelőzve N.-Iványnak tartott, mint kivehettem ügetve mentek, de én lovaim tehetségét egészen felhasználván valamivel hamarabb beértem a faluba, az utcán a plebánossal találkoztam, ki örsön lévén fellebb említett munitios szekereket már mind ott látta, a muszka sereg elő csapatja beért N.-Ivánra mintegy 6 óra tájba este felé, kétséget nem szenved, ha bár hidját Cse-

généel csakugyan lerakta is, hogy a muszka sereg utját a Kunságnak kezdette meg. Nagyfeje ő Mátyás, szbiró.

U. i. Kenderesen utolérván jelen tudósítást, pótlólag értesíthetem alispán urat, miként a muszka sereg velem »bár egész északa utaztam« majd nem versenyt jött, mert ma reggeli 7 óra tájba már Kenderesre be jött, s jön Kenderestől Madarasig mindenütt, — ezen hirt hozta Recski Andrásnak embere, ki közeledésök megtúdása végett kiküldetett, de több kunhegyesi menekülők is ugyan azt mondták, — hihetőleg két részre osztotta magát, egyik rész a munitiós szekerek után Őrsnek, másik pedig N.-Iványnak ntazik a Kunságnak.

Kisujszállás, augusztus 1. éjféli 12 óra 1849.

Tisztelt előljáróság! Épen most Madarasról vett levél szerint tudósítjuk önöket, mikép a muszka tábor J.-Őrs felé tart, sőt már ott bent is van. E hirt vivék Madarasra, oda való Pólya Dániel és Hó István urak, kik éppen nyomozódás végett küldettek ki Csege felé azon hir valósága iránt, ha valljon, mint nálunk három J.-Füredi ember beszéllé, át vonult e a muszka Poroszlónál és Csegénél a Tiszán? Ugyancsak beszéllé Karczagon N.-Ivánról menekült szolgabíró, Nagyfejeő ur, hogy N.-Ivánra is bementek a muszkák — ki így, ha a hírek igazak két felől is jő felénk. Ha reggelre ujjabb tudósítást veszünk, ismét küldeni fogunk mi is értesítést. Kik is tisztelettel vagyunk — a tisztelt előljáróságnak — szíves polgár társai, Kisujszállás városa főbirája és tanácsa.

Kisujszállás augusztus 2-dikra virradólag éjféli 12 1849.

A turkevi t. cz. előljáróságnak! Épen most vettünk Karczagról egy levelet, melyben tudatik velünk, hogy muszka Nagy-Iványon van. Alig olvasók el e levelet, érkezett másik Madarasról, mely szerint Csegéről a muszka tábor Őrsre ment, Pólya Dánielt és Hoo Istvánt a kozá-

kok meg is kergették. — A derék tábor-e az, mely erre fele tart két felől is, vagy csak valami elszakadozott csapat? arról nem tudósítottunk, de már az illető helyeken kérdést tettünk iránta. Isten önökkel szíves rokoni: a kis-ujszállási előljáróság.

Szentesen, augusztus 2. 1849. reggeli 4 órakor.

Szarvas városának! Önök levelét futárjoktól épen most vettük, melyben az ellenségnek Kun-Szt.-Márton felé vonulásáról értesültünk, — hozzánk éppen most érkezett egy kis katonai csapat két ágyúval és néhány lovas-sal elő őrseiket mindjárt kiállították mind Sz.-Márton fölé mind a Tisza vonalra; — Csongrádon nagyobb számú az ellenség mint eddig volt, hir szerint 4–5 ezer főből áll, 14 azaz tizennégy nehéz ágyúval, — a tiszai csónakokat mind át parancsolták, de még eddig előőrseink semmi hid készületet észre nem vettek, — ottan nagyban requirálnak még most is minden félért, egyéb iránt felkérjük önöket, hogy a legrosszabb esetben is tudósítsanak. — Isten önökkel. Szentes városa polgármestere és tanácsa.

A fentebbi jelentéshez hozzá kell adnom, hogy Korpos Gyalai, Bein és Hungerleider általam Kun-Szent-Mártonyba kilévéen küldve — onnan ma délután 4 órakor érkeztek, s azt a hirt hozták, hogy bent voltak magában a városban — látván az épen Szentes felé menő ellenséget Schlick vezénylete alatt — a sereg vagy 13–15 ezer főnyi mondatott. Kunszentmártonban 400 főből álló részt vasas németet, részt uhlanust és 600 gyalogost hagyván. — Kossuth bankjegyei behordását parancsolván, — stb. A németek ezt hirdetik — hogy vagy 10 ezer muszka utánok jön, — még ma Kunszentmártonyba érkezendő, — de ezt senki sem hitte. Annyit eddig. Új hírnökök mentek éppen figyelemmel kísérendők a mozgal-

makat. Kelt Szarvason augusztus 2-án délutáni 6 órakor 1849. Doleschall János polgármester.

Mező-Túr, augusztus 2. 1849.

Tisztelt alispán úr! Folyó hó 1-én Kengyelre utazván Zuber Sándortól azon hirt vettem, hogy cselédje 31-ikén Szolnokba menvén, ő is, hogy be mehessen segített a lerakott hidat felszedni, s minden fát a szolnoki partra át hordani, bement azután úgymond a városba, 60 vasast látott a városháza előtt állani, kiment a vaspályához is, s látta a német tábort az abonyi úton a földek közt táborozni, a szántóföldön csak a sok apró tűz füstjei látszóttak, hogy merre szándékoznak nem tudaték. Az alatt mig hon nem voltam, szent-mártoni tudósítás szerint, mit az előjáróság alispán úrnak megküldött, — hallottam, hogy a német sereg Sz.-Márton alatt van, futárunk ment Öcsöd felé Szent-Mártonnak, onnét hirt hozandó. Ide csatolom a Kis-Ujszállásiak tudósítását is. A mozdulatokat szemmel fogom tartani, s mindenről azonnal tudósítandom alispán urat. Tudósítást kaptunk Czibakházáról is, tudósítást párba % alatt ide csatolom. S z a n a Zsigmond, alszolgabiró.

Túrkeve, augusztus 2-ikán d. u. 2 óra 1849.

Tisztelt barátink!

Ma 11 órakor madarasi, kunhegyesi és kis-ujszállási menekültek jöttek városunkba Ezek beszéltek, miként az este 9 órakor ment be a muszka Madarasra; a madarasiaktól szénát, zabot, fát, pálinkát stb. követelt. Beszltek a menekültek, s különösen az, ki Madarason öket fogadta, hogy táboruk 40 ezer főből állana, — de ezt nagyításnak véljük. — Görgei táborá Debreczenben van. — Mondják, hogy már az előörsök Török-Szent-Miklóson volnának; s ezt megtudni, tüstént lovas embert küldünk.

Egyébiránt, hogy felénk veszi-e útját vagy nem, azt nem tudjuk.

Áldja meg Isten Önöket; adjon jobb sorsot a magyar hazának! kívánják Önöknek jóindulatu polgártársaik: A t ú r k e v e i e l ő l j á r ó s á g.

Kun-Szent-Márton, augusztus 3. 1849.

Tegnap előtt délután a németek — mintegy 6—7000 megleptek bennünket. Alpárnál hidat vervén magoknak, megjelenésük előtt már zavarba jöttek a lakosok — nagyrészüket a tanyákra menekült — mi előljárók visszüket a terhet — míg lehet. A németek kényök kedvük szerint parancsoltak kenyeret, zabot, szénát, szalonnát, sót, fát, s az — ha nincs, erővel elveszik, — ha kedvük van nyugtatványozzák, ha nincs nem — mindegyre megy ki — szóval rabolnak biz ők és lopnak.

Rendeletei a kegyes császár nevében a következők:

1. Schvarczgelb zászló kitűzése;
2. Kossuth bankjegyek beszédése;
3. mindennemű fegyverek beadása;
4. többféle huncfut proclamációk kihirdetése;
5. mai napra ezeket kívánja általunk a tábor számára kiszolgáltatni — mely Vekerig vonult Szentes felé — hol mint tudjuk nagy számú táboruk van — s adóznunk kell akár élet és vagyon veszteség fenyegetése alatt.

40000 mond negyvenezer kenyér részletet;

1500 mérő zabot;

200 akó bort, 30 akó pálinkát.

Schlik is itt volt, maga elébe hívatta a plébánost, a főbíró és főjegyzőt — szigorú parancsok dörögtek le ajkairól por és golyó — és a város felpörkölési büntetése alatt, ha valaki nem engedelmeskedik. — Tegnap vonultak el tőlünk a később érkezettekkel együtt mintegy 10—12,000 — sok ágyukkal — töméntelen szekerekkel, — talán futásra is kálkülálnak.

Egy öreg generális is megleczkézett bennünket, ennek

parancsa is felperzseléssel. -- Csongrád és más elégetett városok példáját emlegetvén — s más istentelenségekkel végződött. — Gorombaságuk kiállhatlan, holmi szíkes verébszáju gögös tisztcskék csak úgy ütik pofon a bírót, leütik kalapját, hogy süvegeljen, mondván *glaubst du hund dass ich honvéd bin, du Kossuth petyár! rebell ferflukter.* — Ezen felül 50-et is ígérgetnek, — neki is, a papnak is, de még akasztófát is; -- mondván, a bírót a pappal, sőt a magyarokat is mind fel kellene akasztani. — Szóval biz ezek gyönyörű béke szerető mákvirágok!

Hazudnak kegyetlenül — mikor bejöttek egy rozsdás képű tisztt az hazudta, hogy Görgeit 30,000 emberével a muszkák elfogták -- és Görgeit vason Bécsbe kísérték.

Ujoncokat nem kívánt, — de nem is adnánk — s ha még sokáig zsarol, kénytelenek leszünk a várost elhagyni, — úgy is — elengedőképp el nem látva, — rabol, s pusztít, — tehát inkább előttünk maradjon meg.

A hid őrzésére egy csapat német hagyatott, meghagyva lévén keményen, hogy a hidat jókarban tartsa pláne -- felégetés esetében — por és golyó — s a város felperzselése — hol van Görgei! honnan jöhet segedelmünk, nem tudjuk.

Fegyvernek, augusztus 3-án 1849.

H a l a s y G á s p á r a l i s p á n n a k.

A tegnapi napon tett tudósításomat a mikor megírtam, már a muszkák közül egy ezred bent volt, s így kimerítőleg nem is tudósíthatom, a mai napon ugyan azon muszka csapat 6 ágyuval ellátva ismét megjelent Fegyverneken, itt jól megsem állapodva, sietve ment vissza Kunhegyesnek; a mennyire lehetett vele beszélni, többen tótul beszélvén vele, különösen a vezérlő ezredesekkel, úgy lehetett kivenni szavaikból, hogy bizonytalan az utjuk, mert mindenkinek különféleképpen nyilatkozott, nevezetesen előbb-

ször azt mondotta mikor keresztül ment, hogy 40000-rel tábor jön utánnok mint a tegnapi nap, és ugyan annyi megyen Túr felé is, azonban ez nem teljesült, s ugyan ezen ezredes akképpen is nyilatkozott, hogy ők csak recognoscirozni jöttek e vidékre, már ma pedig azt mondotta, hogy ők itt fognak táborozni harmadnapig: ide várják az egész tábor, ezek is harmadnapot fognak tölteni, megjelenésük rémülést okozott, a pusztába azonban miután kevésnek tettek kárt, a nép egy kevésbé neki bátorodott, engem az öreg Tisza őrzött meg, az lévén menedékem, Török-Szent-Miklóson túl levő korcsmától hol az éjszaka táborba háltak, tértek vissza, velek küldött kémem azt is állítja, hogy tegnap a korcsmához jött Szolnokból Schlik generalis és a főtisztek közül kettő szinte bent volt Szolnokba, úgylátszik vidékünk lesz az átvonulási hely. Éppen mielőtt a muszka csapat vissza jött volna Kunhegyes felé, kiküldött kémem is megjött, ki által értesítettem, hogy sem Kunhegyesen, sem pedig Madarason még eddig nincs muszka tábor, de Túr-nak sem ment, ebből is kitetszik hazugságok, dicséri Görgeit, a magyar hazánkat és tüzérjeinket, féltek is töltek, mert folyvást a magyar katonaságról tudakozódtak, s ha 600 huszárom van mind elfogom, leveletem vivő ember miután hadnagyaim mind széjjel voltak, 5 ezüst forintért vitte a levelet Ványára, de alig kaptam embert a ki el mert menni, maholnap bizonyosan történik valami, miről azonnal tudósítom, ha a kormány nyál érintkezésbe van, értesítsen arról, és hogy Kövesd, Keresztes és Nyarád táján mintegy 30 ezer főből álló tábor lesekedik Görgei tábora mozdulatára. S o l d o s Imre m. k. főszolgabíró.

Füzes-Gyarmat, aug. 4-én 1849. esti 9 órakor.

I g e n t i s z t e l t m e g y e i v é d b i z o t t m á n y !

Az e perczen kapott tudósítást ide mellékelve van szerencsém megküldeni. Korponai ezredes urtól hasonló-

képen ma vettem tudósítást a tegnapi napról, ebben írja, hogy Görgei 26000 lelkes sereggel, s több mint 100 ágyúval működik a muszka sereg ellen, hazafiui érzelmem azt sugalja, hogy az Ujfaluból való vissza vonulás az erélyes megtámadás következménye. — Ezen hazafiui érzettel biztossá tehetem a tisztelt védbizottmányt, hogy ha e megyét az ellenség vissza verésétől nem biztosíthatom is, de a véletlen megtámadástól minden erőmből igyekezem megőrizni.

Futáromtól vett hiteles tudósítás nyomán azt is mondhatom, hogy a debreczeni csata habár kedvezőtlenül ütött is ki részünkre, de még sem oly borzasztó, mint a miként a kósza hír mondja, ugyanis futárom szemeivel olvasott meg 20 ágyut, s körülbelül 5000 embert a keresztesi táborba, kik mindnyájan Debreczenből jöttek.

Óhajtom, hogy hoya hamarábbi, legközelebbi tudósításom még örövendetesebb tartalmu lehessen.

Magamat szíves hazafiui érzelmükbe zárva, levelem azon szíves kívánással zárom be:

Éljen a tisztelt védbizottmány! Éljen a haza! vesszenek ennek minden ellenségei. A s z a l a i, százados.

Terényi másod alispán a szarvasi táborból augusztus 1-én küldött tudósítást s a következőkről értesíti a védbizottmányt: »Az ellenség egyedül Fürednél jön nagyobb számmal a Tiszán keresztül, Szolnokon mintegy 70 ember van mindössze, s miután a hidat szedetik, nem igen látszik szándékukba lenni az átjövétel. A malmokat mind magához huzatta a Tiszáról, s a sót is szállítja beljebb. Abonyba nagy erejük van, Schlick parancsol nekik. Czibaknál a napokban ismét megjelentek néhányan. Czibaktól balra a Bögi pusztán táborozik egy austró-kozák sereg 24 ágyúval. Kun-Szt.-Mártonyban, még nem volt ellenség. Csongrádról miután először kiveretett a nép által, újra visszatért egy nagyobb számú csapat s a várost felgyújtotta és megszállotta, — a nép kivonult s ma vett tudósítás szerint az

egyes portyázókat el-el fogdosta, sőt vagy 11 darabot ismét agyonvert. — Szentesre a napokban át ágyuztak, azonban a mieink által becsületesen fogadtatván 5 ember és 4 ló veszteséggel visszavonultak.»

Értesíti Terényi a védbizottmányt továbbá arról, — hogy honvédeink Szentesről július 31-én Vásárhely felé vissza vonultak s miután ez által az egész tiszai vonal végkép védtelen helyzetben maradt s az ellenség is lefelé tart, — a nagy mezei munkában a népet tovább Szarvason tartani szükségtelennek találta, s a védbizottmány jóváhagyása reményében Okolitsny őrnagygyal egyetértve, a mintegy 9000 főből álló felkelő sereget haza bocsájtotta.

Már másnap átlátta az alispán, hogy elhamarkodva oszlatta szét a Szarvasra kirendelt népfelkelést, s értekezve az épen Szarvason volt hevesmegyei őrnagygyal Pankerttel s több katonai egyénekkel, s mint írja meggyőződve az ellenség közeledéséről a vidék népét ujlag felkelésbe rendelte, — s intézkedett, hogy M.-Túr s vidéke is azonnal felkelve velük csatlakozzék, s felhivta Lenkey ezredest, — hogy rendes haderőt küldjön hozzájuk, — mert a mily hatástalan a népfelkelés magára hagyva, — oly erős lesz a honvédek támogatása mellett.

A védbizottmány igen komoly bírálat alá vette az alispán és Okolitsny eljárását, s azonnal értesítette is, hogy habár meg van győződve a felől, miszerint önöknek a nép felkeltése körül eddig tett intézkedéseik a legtisztább hazafias jó akarat szüleményei valának, mindazáltal kénytelennek érzi magát kijelenteni, miként önök e tekintetben megbízatásukon s hatáskörökön túl mentek, csak az levén feladatuk, hogy a védbizottmányilag kirendelt vagy rendelendő népfelkelést vezéreljék, nem pedig, hogy különösen a rendes haderő parancsnoksága egyenes felhívása nélkül népfelkelést rendeljenek. Nehogy tehát a megye népe, mely áldozatait a haza védelmére mind ekkorig a hatóság

felszólítására oly szívesen hozzá, célra nem vezető oly sok féle felköltések által kifárasztassék s ereje kimerítettessék, s az ezentul veendő megyei rendeletek sikere iránt bizalom bennök lankadást szenvedjen; ezennel oda utasittatik ön, hogy ezentul népfelkelést, bármely kis részben is csak azon esetben rendeljen, ha erre az ottani hadiparancsnokság kívánja és pedig rögtön kívánja, — ellenkező esetben a védbizottmány fentartja magának az intézkedést.«

Ezen rendelkezése a védbizottmánynak, — úgy látszik közvetve másoknak szolt, mert hisz hasonló rendelkezéseket tett már az első alispán is, a védbizottmány mindig helyeslő tudomásul vette. Kifogyott a türelme a védbizottmánynak a folytonos ellentétes rendeletek végrehajtásában. Minden lépten nyomon, vagy a népfelkelés kiállítása, vagy szétosztatása iránt rendelkeztek a hadparancsnokok, — s boszantó volt, hogy a hatóság alig adta ki a népfelkelésre vonatkozó rendelkezésit, már mint sürgősintet visszavonni kellett azt, és másnap újra táborba kellett szólitani a népet.

Jóformán botrányozást keltettek a szabadcsapatok kiállítása körül felmerült zavarok is.

A kormánybiztos Varga Imre, s a népfelkelési főparancsnok, s általában mindenki, — kinek joga volt rendelkezni — s ilyen volt elég, — folytonosan sürgette a vármegyét a szabadcsapatok szervezésére s kiállítására. A vármegye a legnagyobb buzgalommal működött is ezen, dacára azon nagy akadályoknak melyek felmerültek, s áldozatok mellett sikerült is a szabad csapatokat szervezni s táborba is küldeni. Igaz, — hogy ezen csapatok szánandó állapotban voltak. Mint parancsnokuk Okolitsnyi augusztus 3-áról Szarvasról jelenti csak lándzsával, sőt botokkal voltak felfegyverkezve, — ruházatuk többnyire rossz volt s nagy részük még lábbelivel sem bírt, és sok volt köztük a gyermek s elaggott, — de lelkesedésnek s harczszomjnak

nem voltak hijával. A vármegye sürgetésére, hogy fegyverrel, ruhával s zsolddal láttassanak el, — azzal felelt augusztus 6-án a hadügyminiszter, hogy a szabad csapatok ez idő szerint nem szükségesek s oszlattassanak fel. Mire a védbizottmány ki is adta a rendeletet az azonnali feloszlásra.

A szabad csapatbeliek azonban nem voltak oly türelmetlenek, mint a védbizottmány; daczára annak, hogy Lehoczky Lenárd tudósítása szerint nem csak zsoldot nem kaptak; de hust és pálinkát sem, — nem akartak szét oszlani, több mint 500 gyalog és 50 lovas maradt együtt, s folytonosan sürgették a fegyvert. Ezek együtt is maradtak a harcz végéig, mit látván a védbizottmány kijelentette, — hogy ő a feloszlást ideiglenesnek értelmezte.

Ez után már rohamosan sodortatott a nemzet a bukás örvénye felé. Az eseményeket, — melyek vármegyénkhez már oly közel folytak le, részletesen kell ösmeretnünk, — s meg kell világítanunk azokat a rendelkezésünkre álló minden adattal, — mert már nem csak vármegyénk, de általában a szabadságharcz történetére, — annak gyászos végső napjaira vetnek azok világot.

II.

Az utolsó napok.

Rohamosan közeledett a szabadságharcz végéhez.

Vármegyénk közönsége, ha komolynak tartotta is a helyzetet, nem gondolta senki, hogy oly közel van a bukás, mely a nemzet reményeit temeti el s két év dicsőségteljes küzdelmeinek egyszerre csaknem váratlanúl vet véget.

Augusztus elejéig megyénk határait az ellenség csak mint fogoly lépte át, — de csak napok kérdése lehetett, hogy ránk törjenek az ellenség hadai, — melyek már igen közel a szomszéd vármegyékben táboroztak.

Augusztus 4-én hajnalban a védbizottmány tagjai felverettek nyugalmukból azon hírrel, hogy az ellenség betört vármegyénkbe.

Nagy aggodalomba merülve gyültek össze reggel 5 órakor tanácskozásra Sipos Sándor első alispán s Szombathelyi Antal, Németh Antal, Beliczey József, Karassiy István, Virágos Sándor és Szakál Lajos, a védbizottmány tagjai.

Az alispán, valamint az Orosházáról menekült szolgabíró, Foltinyi Ignác, előterjesztették a védbizottmánynak, hogy augusztus 3-án este 6 óra tájban Orosházát ellenséges német lovasok szállották meg.

A védbizottmányt nem tájékoztatta eléggé az orosházi szolgabíró előadása, ki, — úgy találta a bizottmány, — igen gyorsan hagyta oda járását, s bővebb tudomást

kivánt szerezni az ellenség betöréséről s kiküldte a gyulai csendbiztost s a gyulai lovas nemzetőrség századosát, — hogy biztos adatokat szerezzenek a vármegyénkbe tört ellenségről, egyideűleg intézkedéseket tett előőrség kiállításáról, melyek az ellenséghez lehetőleg közel férközve, annak minden mozdulatáról tudósításokat hozzanak.

Az orosházi betörés nem bizonyult olyan komolynak, mint a szolgabíró előadta. Augusztus 7-ről azt jelenti az előjáróság, hogy harmadikán mintegy 130 lovas a Kresz ezredből Orosházára jött, de még az nap élelmi szerek requirálása után, el is távozott, a nélkül, hogy legcsekélyebb ellenségeskedést tanúsított volna; — a t.-komlósi előjárók is csak arról tesznek jelentést, hogy az ellenség Mezőhegyest foglalta el s előőrseit minden irányban kiállította s ott a csapat tisztje a korcsma hodáj kapujára kitűzött nemzeti zászlót levétette s a csapat Mezőhegyest tovább is megszállva tartotta.

Az ellenségnek Orosházán történt megjelenése, s általában az ellenséges hadak vármegyénkhez közeledése arra ösztönözte a védbizottmányt, hogy a vármegye s az itt elhelyezett álladalmi javak kellő biztosításáról gondoskodjék, s szükségesnek találta, hogy a kormányhoz a teendők s több igen fontos elintézésre váró ügyre nézve kérdést intézzon. Mindenekelőtt pedig az alispánt Szeghalomra küldte, szívére kötven, hogy amennyiben az orosz haderő vármegyénkbe törne, az ott összesereglett felkelő népet ki ne tegye a harcz veszélyeinek és pusztításainak; — ha a magyar sereg az ellenséget útjában fel nem tartóztathatja, a fegyvertelen nép, — az ellenségnek ellent állani, magára hagyva, úgy sem lehet képes.

Rendelkezett továbbá a védbizottmány, hogy a vármegye javainak, levéltárának s az álladalmi vagyonoknak szükség esetére leendő elszállítására Gyulán 200 kocsi folytonosan készen tartassék.

Az alispán aug. 7-ről értesíti a védbizottmányt, hogy Korponai népfelkelési főparancsnoknak Görgei tábornokkal egyetértőleg kiadott rendelete alapján a népfelkelést s a gyalog mozgó csapatokat nem akarván a Debreczen körül tanyázó s rövid idő alatt e vidéken keresztül vonuló muszka sereg általi elfogatásnak kitenni — feloszlatta, csupán a lovas csapatokat tartotta együtt.

A kormányhoz küldött futár eljárásának eredményéről a következő jelentést terjesztette a védbizottmány elé :

Gyulán, aug. 8-án 1849.

F. év augusztus 6-ik napján tartott védbizottmányi ülés j. k. 989. és 990. számai szerint részint a kormányzó elnök, részint pedig a miniszteriumhoz, az alább látható tárgyak elintézése végett kiküldetvén, — eljárásom sikeréről a következőket van szerencsém jelenteni :

1. Azon kérdésemre, hogy ha az ellenséges tábor még ez ideig meg nem szentségtelenített megyénk földre vonulna, sőt a megye székét, pénz- és levéltárát veszély fenyegetné — hova s merre vonuljunk — a fenn érintetteket hol tudhatnók legnagyobb bátorságba? — Az ország kormányzója szóval válaszolá: miként a hadi munkálatok s műtételektől függvén e tárgyban minden, egyenes választ nem adhat, különben a mostani körülmények oda látszanak mutatni: hogy Gyulára az ellenséges seregtől legalább száguldozó csapatok aligha nem menendnek — a honnan Csaba talán biztosabb hely leendene, egyébiránt a megyének e tárgybani határozatát, mely szerint a megye kormányzója az idők s körülmények szerint e tárgybani intézkedésre teljesen megbízott -- helyesli — s Araddal folytonos egybeköttetést s közlekedést ajánl.

2. A népfelkelési parancsnok, Korponai ezredes úr által alakíttatni rendelt szabad csapat élmezésének — s díjazásának az álladalom által leendő elvállalását midőn a

hadügyminiszter úrtól kérém: válaszolta, miként ezen csapat fenmaradása ez idő szerint nem szükségeltetvén, osztatódjék el — egyébiránt e tárgyban Korponai ezredes úrral a hadügyminiszterium legrövidebb idő alatt végezend.

3. A pénzügyminiszterium széke Lugosra tétetvén által, — midőn a pénzváltás iránt a kormányzó úrnak utasítását, illetőleg tanácsadását kikértem, úgy nyilatkozott: hogy ebbeli kérelmünket most a pénzügyminiszterium nem teljesítheti — folytonos költözködés miatt; azonban mihelyt egy helyen bár hol is 14 napi rendes munkálkodásba lehet, minden, az álladalom részére tett kiszolgáltatásokérti követelésünk is — teljesítve leend.

4. Kinyilatkoztatá az ország kormányzója, hogy a kormány és hazához eddig tapasztalt hű ragaszkodása Békésmegyének — azon reményre jogosítja, hogy — az Arad környékén táborozó honvédsereg élelmezésére Aradmegyének segédkezeket nyújt; mire én a megye nevében teljes készséget — előlegesen is ajánlkozni bátorzkodtam.

5. Több rendbeli s a pénzügyminiszteriumhoz címzett leveleket a hadügyminiszterium útján Lugosra utasítottam. Pap István s. k., szolgabíró, mint kiküldött.

E közben az ellenség közeledéséről folytonosan érkeztek az aggasztó hírek.

A tudósítások igen érdekesek s adatokul szolgálván nemcsak vármegyénk, de a szabadságharcz utolsó napjainak történetéhez, — közöljük azokat.

Füzes-Gyarmaton, aug. 7-ikén 1849.

Békésmegye védbizottmányának!

Midőn mult hó 31-én Vésztő község kívánatára a kebelében kiállított szabad csapatbeli egyéneket ide Füzes-Gyarmatra átkísértem, tüstént meggyőződtem arról, miként a jelen körülmények egyik kerületbeli tisztviselőnek itt maradását multhatatlanul igénylik. Ugyanazért én megbízást

sem várva, több nap óta F.-Gyarmaton, mint e megye szélén eső helyen — éber figyelemmel örködni, s hatáskörömhöz képest intézkedni legfőbb kötelességemnek tartottam, s miután Halasi Béla népfelkelési parancsnok úr innen már eltávozott, nekem jutott a szerencse a tisztelt védbizottmányt — Asztalos szolgabíró úr megbízása folytában — tudósítani, mit hazafiui készséggel teljesíteni sietek.

Eddigelé Zsákáról nyert tudósításaink igen egyoldalúak lévén, s többnyire pusztá hireken alapulván, — czélszerűnek véltük F.-Gyarmat egyik legértelmesebb polgárát Csató Sándort tegnap hajnalban oly utasítással küldeni el, hogy az ellenség mozdulatát, úgy szintén hadseregünk állását kipuhatolni igyekezzen. S megérkezvén nevezett futárunk még az éjjel, eljárásáról következő szóbeli jelentést tett: »Az Ujfalu és Derecske közt eső Daru nevű csapszéknél szekéréről leszállván, utját a vetések közt bujkálva gyalog folytatta mindaddig, míg a Derecske alatti magas köhídon 6 muszka lovas tünt fel előtte, kiknek valamint öltözetét, úgy fegyverzetét tisztán felismerte. Ekkor visszavonván a nevezett Daru csapszékbe, alkalmat nyílt egy örömetől mind a Debreczen alatti szerencsétlen csatáról, mind azzal összefüggésben álló némely tárgyakról tudomást szerezhetni. A Debreczen alatti csata részünkről elvesztésének főoka 1-szor abban rejlik, mivel az ellenségnek túlnyomó ereje volt, melyet bár sikerült seregünknek először visszanyomni, de utóbb mégis hátrálni kényszerülvén vitézeink, bekövetkezett a nagy zavar, midőn kiki arra futott — merre látott. 2-szor. Seregünk (mely állítólag minden hadtestünk közt leggyengébb volt) véletlenül lepetett meg az ellenségtől. 3-szor. A tisztek közül sokan táborunkat elhagyták, s benn a városban kényelmesen ebédeltek, midőn az ellenség ágyuja megdördült. — Különbösen vesztségünk koránt sem oly nagy, mint mondatott. Elveszettnek vélt honvédeink közül már eddig is tömérdeken előkerültek. —

A debreczeni csata után a muszkáknak 24 órai szabad rablás engedtetett, melynek szomorú következményét főleg azok kénytelenítették érezni, kik házaikat elhagyták, — noha az is bevett szokása a muszkának, hogy a mellette elmenő egyénnek óráját, pénzét, dohányát, ruháját sat. hideg vérrel elveszi. — A személybátorlétet inkább tiszteletben tartják a muszkák, s azt szokták mondogatni a magyaroknak: ne félj magyar, nem bántunk mi, csak csatában gyilkolunk, mert kényszerítve vagyunk. Azonban ezeket csak melleleg kívántam értesíteni. — A debreczeni muszka tábor előőrsége — mint már említém a Derecske alatti magas köhídon nyulik, hol 6 lovas van felállítva, -- Derecskén túl már több, Pircsnél pedig mintegy 7—800 ember. Ezen állása az előőrsegnek már 3 nap óta nem változott. A magyar tábor Szalonta felé huzódik, azonban ezt csak színlett visszavonulásnak mondják, s hir szerint ez által csak a muszka sereget akarják fészkeből kicsalni a mieink. Szintén futárunk emlité, miként egy Debreczenből szerencsésen megszökött embertől hallá, hogy Debreczenben a császári biztos gr. Zichy (de, hogy melyik a sok rossz közül, azt megmondani nem tudta) és hogy ott van valamelyik Eszterházi is, s még több mágnás; továbbá: leirhatatlan azon pusztítás, melyet a vad muszkák Debreczenben s annak vidékén elkövettek, úgy hogy több tehetős polgárnak minden vagyona, jószága elraboltatott. Befogatások, s főbelevetések aug. 5-ikéig Debreczenben nem történtek. — Derecskéről azonban a törvénybíró elhurczoltatott, mivel egy Debreczenbe czimzett levele az ellenség kezébe került, s azóta róla semmit sem tudnak.

Ágyuzást még nem hallottunk Debreczen felől, pedig azt hiszem, ha csata lett volna tegnap óta Debreczen és Várad között, azóta tudnánk, mivel lovas futárjaink is vannak felállítva Zsákáig, hanem rögtön értesítettünk a történetekről, — melyekkel a tisztelt védbizottmányt azonnal

tudósítani el nem mulasztandom. T o r m á s s i Károly, esküdt.

Füzes-Gyarmat, augusztus 7-ikén 1849.

Halasy Béla százados és népfelkelési parancsnoknak.

Tegnap vettem parancsnok úr azon levelét, melyben felhiv arra, hogy jelentést tegyek mind arról, mit az ellenségről tudok, — mit a mult napokban azért mulasztottam el, mert a hírek egymást czáfolták, és hitelest az ember nem tudhatott meg, — de tegnap, bizonyos, hogy a muszákák Kabán voltak, mintegy 240 m. hus, 2500 mázsa lisztet és 130 darab marhát követeltek — mit a tanács megis adott, itten mint mondák két részre oszlanak, ugymint P.-Ladány és Tetétlen felé, — ahol a kívánt élelmi szereket és előfogatot megtagadták, gyujtással fenyeget, s utjában a szoros fegyelem mellett is, — mely köztök uralkodik, mindenütt rabolt, jelesen Debreczenben sok kárt tett. — Hogy a mi seregeink hol állanak azt nem tudom. — Biharmegyében semmi népfelkelés sincsen, a mely volt is megszűntetett. — Hogy Kabán tegnap óta mit tett, s elment-é? s hova ment? ezt még nem tudom. Minden órán várom a haza küldött emberemet, ki tudósítást hozand, melyet rögtön közlendek, én jelenleg Bucsán vagyok, míg vidékünk-ről elhuzódik. K e l e m e n Albert, százados.

Nagy-Bajom, augusztus 7-ikén 1849.

T i s z t e l t k o r m á n y b i z t o s ú r ! Tegnap i parancsolatja következtében ma hajnal előtt megindultam Zsáka felé, minthogy a réten keresztül nem mehettem csolnak hiány miatt. — Utam szerencsésen is folyt hol szekéren, hol gyalog, mert itt az emberek annyira félnek, hogy vagy épen nem, vagy csak nagy pénzbeli ígélet mellett viszik vagy kísérik egyik helyről a másikra, így nevezetesen 10 pengő forintért ajánlkozott egy, Dancsházáról Nádudvarig

kisérőbe. — Kérem annálfogva nagyságodat, hogy a reám bizottakba eljárassak, egynehány pengő forintokat legyen szives küldeni Bajomba, jelen alkalommal ezen levél vivőtől, minthogy a pénzből ide, s tova kikopok. — Tudatom önnel, hogy Zsákán, Bakonszegen, Tordán, Földesen, keresztül Tetétlenig mentem, hol csaknem a muszkák körme közé jutottam, ott a helység alatt hallottam egy onnan menekült embertől, hogy 200 muszka tegnap ment be oda requirálni, szereztessen 70 mázsa lisztet, 70 mázsa kenyeret, 100 köből buzát és 100 köből zabot, innen, mivel meghallottam, hogy ma estére P.-Ladányból Kabán keresztül, mely helyeken már requirált, Tetétlenbe fog érkezni, vissza tértem Bajomba. Itt az előjáróktól kik tegnap több ízben, több rendbeli futárokat küldöztek a szomszéd helységekre, ezektől tudtam meg, hogy Kabáról követelt kenyeret 12000 fontot, — adtak 5555 — lisztet követelt 2500 mázsát, adtak 131-et, marhát követeltek 150 darabot, adtak 75-öt, árpát vagy zabot követeltek 500 köblöt, adtak 289-et, ezeket el is szállították Debreczenbe, a Kabán levő tisztet kérték a hátra maradtak elengedésére, ez oda utasította az előjárókat, menjenek be Debreczenbe, császári biztos ifjabb gróf Zichi Ferenczhez, ha az elengedi, ő nem követeli. Innen Kabáról oly meghagyással mentek P.-Ladányba, hogy mire onnan vissza térnek, vagy a császári biztos engedmény levelét mutassák elő, vagy a hátra maradtakat teljesítsék. Püspök-Ladánytól követelt 10,000 font kenyeret, 600 mázsa lisztet 1000 köből zabot, 500 köből rozst, marhát nem. — Most aug. 7-én estveli 9 órakor fogadtam egy bátor forspontost, kivel még az éjjel indulok Udvariba, Bárándra és ha Isten segít reggelre Nádudvarra. Elfelejtém előbb megírni, hogy ugyanazon menekülő azt is mondta, hogy kegyes földes urok gróf Zichi Debreczenből méltóztatott 12 muszkahuszar kíséretében őket meglátogatni. Táboruk ott áll most is a hol volt.

Zsákán, augusztus 8-án 1849.

Tisztelt első alispán úr!

Megbízatásomhoz képest Zsákáról intézem önhöz első leveletem. Az ellenségnek előrehaladási szándékát eddigelé mozdulataiból tudni nem lehet, a tábora Debreczen alatt fekszik, melyből különböző irányban fekvő helységekre küldi kisebb requiráló csapatjait. Egyfelől Szoboszló, Kaba, Szovát és Bárand helységeket zsarolja, míg másfelől f. hó 7-én délelőtti 10 órakor Ujfaluban érkezett egyik csapatja, mely mindeddig részint fegyverek beszédésével, részint élelmi szerek szedésével foglalatoskodik.

Egy másik csapatja Kismarián van, miből is azt lehet következtetni, hogy a muszkák — bár különböző utakon — Várad felé haladnak. — A mieink Váradot oda hagyva Szalontára és Gyapjura vonultak (Görgei Ármin és Nagy Sándor). Legvalószínűbb pedig az, hogy a mi megyénket ezen ellenséges tábor egészen mellőzni fogja.

A leveleket kézbe szolgáltattam, kivéven Jekelfalusiét, kinek hol létét még eddig nem tudjuk.

Mint látom, több napot fogok itt tölteni, s innen fogok első alispán urral leghitelesebb adatokat közölni. Szemién S.

Gy.-Varsánd, augusztus 8-án 1849.

Békés megye védbizottmányának!

1049. sz. a. kelt hivatalos megkeresése folytán a tisztelt védbizottmánynak van szerencsém jelenteni, hogy Nagy-Zerinden f. hó 7-én Görgei, Pöltenberg és Nagy Sándor tábornokok hadteste táborozott — ma pedig a 8-iki hivatalos tudósítás szerint Simándon fog tábort ütni, — további vonulásról — maga a hadtest sincs még tisztába — (halomás szerint Inczédi alezredes és Forró ezredes havasi táboruk is Arad felé vonulnak), — minthogy ma kerületünk ismét vagy 48 ezer részlet kenyeret szállít a tábor számára holnap kimerítőbb tudósítást küldhetek.

Azon okból, — minthogy egy huszár csapat tegnap is községünkbe kémlelés végett megjelent — bátor vagyok felkérni a tisztelt védbizottmányt — hogy ha hivatalos tudósítása érkezend a bizottmánynak az ellenség állásáról — azt további jelentés végett tudatni ne terheltesse. Rajla Zsigmond, jegyző.

B.-Böszörmény, augusztus 8-án 1849,

Érdemes előljáráóság! A muszka seregből egy nagy csapat lovas mai napon reggeli 11 órakor bejövén községünkbe, itt szigoruan megparancsolta nekünk, hogy adjuk tudtul szomszéd birák uraméknak, hogy a fogoly tiszteket szállítsák Gyapjura, — melyre nézve, hogy mit tegyenek ön tetszésöktől és belátásoktól függ. A muszkák itten kevesen maradván. — Keresztszeg, Harsány és Cséffa felé már kiindultak. Tisztelettel maradván szomszéd birák uraméknak hazafi társaik, b.-böszörményi birák közönségesen: főbiró ör. V a d Ferencz, tanácsommal, E l e k e s Mihály mk. jegyző.

Komádi, augusztus 8-án 1849.

Tisztelt alispán úr! Hivatali tisztelettel kívánjuk jelenteni tisztelt alispán úrnak, hogy a Furtai birák mai nap a hadi foglyok tárgyában hozzájuk intézett levelünkre azt válaszolták, hogy Furtán egy hadi fogoly sincs. A mi az ellenség állását illeti, M.-Sasig menván ma tudakozódás végett, küldötteink azt állítják, hogy ma reggeli 6 órakor kezdte a vonulást az ellenség M.-Keresztes felé, még délután 2 órakor is vonult ugyan azon vonalon keresztül, hogy Váradnak megyen e valamely csapattja nem tudjuk, hanem hogy egy csapat B.-Böszörményen keresztül Keresztszeg, Harsány és Cséffa felé Gyapjunak indult, a b.-böszörményi biráknak hozzánk küldött s másolatba látható levelök tanusítja. — E felől, hogy fővezér Görgei Arthur urat és népfelkelési fővezér Korponay ezredes urat, tisztelt

alispán ur tudósítani kegyeskedjék, — ha szükségesnek látja — alázatossággal esedezünk. Kész szolgálja : a k o m á d i bírák.

N.-Zerind, augusztus 9-én 1849.

Békésmegye bizottmányának!

Mai napon a pósta Nagy-Várad felé Gyapjunál tovább nem mehetett, s onnnn az oda való posta hivatal azon jegyzéket küldte, hogy az ellenségnek felállított előerei miatt Gyapju és Nagy-Várad között a közlekedés megszűnt. Nagy-Zerind község előljárói : Tabajdi Dániel, jegyző.

Zsákán, augusztus 9-én 1849. reggeli 5 órakor.

Tisztelt első alispán úr!

Dolgaink tegnap óta keveset változtak, — az már ugyan tisztán áll, hogy a muszkák Várad felé tartanak. Az uj-falusi bírák előadása szerint a muszka lovasság tegnap mint e hó 8-ikán déli 12 órától esti 6 óráig vonult át a Berettyó hidján. Ezen lovasságból csak alig egy század maradt Ujfaluba, kik a ma oda érkezendő temérdek gyalogság által netalán okozandó rendetlenséget akadályoztatni fogják. Ezen gyalogság számára az ujfalusiak 40,000 részlet kenyeret tartoznának kiszolgáltatni, de minthogy ők ezen terhet magok elviselni nem képesek, — a szomszéd községekhez folyamodtak, minek folytán Zsáka, Tarcsa és Sas nevű helységek együtt véve 1000 kenyeret fognak Ujfaluba szállítani, mit egész készséggel teljesítenek, mert így a muszkák kiméretlen executiójától megmentetnek.

Ezek szerint a muszkák ezen oldalról aligha betörnek Békés vármegyébe, azonban az eleje, mely már eddig bizonyosan Várad környékén van, — hogy hova fordul? nem tudni. Dembinszki mint hallatszik Aradot így oda hagyta, azon esetre tehát, ha Görgei Arthur is (nem Ármin mint tegnap íram) elhagyná Szalonta vidékét, a két ellenséges tábor összejön, s Békésmegye egészen bekerítették általa

következésképen a foglyok is igen szűk körbe szoríttatnának.

Magam is be megyek ma Ujfaluba, a honnan délután fogom másik leveletem írni. alázatos szolgálja Szemián Sámuel s. k.

Sarkadon, augusztus 9-én 1849. este.

Békésmegye alispáni hivatalához!

Sarkadra érkezvén, különféle híreket hallék, de mégis a többek közt csak egy volt az, mely a népet zajongásba hozta, s ez: hogy a muszka Szalontán van. Azonban a muszkanak ezen gyors előrenyomulhatása, valamint ésszel ellenkező, úgy a valóság által is meghazudtoltatik, mivel most érkezvén egy ide való polgár haza, ez semmit se tud felőle, pedig tegnap este még Váradon volt. — Ennyit eddig. Holnap bővebben. Előfogat hiányában tovább nem mehetek. — Advocem előfogat. Nemcsak Békésmegye panaszkodhat az előfogatok letartóztatása miatt, így van ez Biharral is, Sarkadnak azonkívül, hogy hétfőn Kis-Jenőbe 700 köből zabot, 1000 részlet széna és 3000 részlet kenyeret szállító szekerei mindaddig oda vannak, — még 2–3 héttel ezelőtt elment előfogatai sem jöttek mind haza, kivévén, kik szerencsésen megszökhettek.

Placsintár százados urat tudósíttatni kérem, hogy ki-rendelt lovas emberei közül sem a remetei csárdán, sem itt nem találtam egyet is, kérek intézkedést tétetni a tudósítások gyors tova szállíthatatása iránt. Holnap többet és jelentékenyebben. Szénási Károly.

Sarkad, augusztus 9-én 1849.

Békésmegye alispáni hivatalának este 9^{1/2} órakor.

Sarkad városa, ide érkezésem után küldött egy lovas hadnagyot Kötegyánba, közelebbi tudomást szerzendő arról, ha valjon az ellenség csakugyan Szalontán vagyon-e?

— Előbbi levelemet azért küldtem el hamarébb, semmint ez megérkezett, mivel kocsisom német gyulai léttére, félvén az itt hallottaktól, igyekezett haza; de meg azért is, mivel miniszterialis hivatalnokokat találtam itt, jelen levelem átvivőit, kiktől magok a gyániak, midőn ott keresztül utaznának, kérdeztek újságot, eszökben sem lévén az alább szorúl szóra lemásolt levélben tartalmazott meglepetés.

»Tisztelt előljáróság! A rémes ellenség közeledtével, sok aggodalmak elenyésztethetése tekintetéből, lovas embereket küldtünk annak megtudása végett, minemü sarczolásokat tesz a népen, s mihez kellessék magunkat alkalmazni?

Mivel már az ellenséges előcsapatok Szalontán tartózkodnak, és holnap 8 órára az egész tábor ott megjelenik: tehát oly rendelkezések tétettek előlegesen, hogy a házi gazdák oda haza tartózkodjanak, kenyérrel, hússal, borral és pálinkával őket ellássák, — s azontúl sem az ifjak elhurczoltatásától, sem pedig más rablásoktól annyival inkább nem tarthatnak, mert szoros fegyelem létezvén közöttök, kihágásokat nem követendnek el. — De különben még az sem bizonyos, erre fogja-e útját venni? — vagy az egyenes úton Kemény felé vonúl el.

Egyébiránt, bármi történjék, nemzetünk igaz ügyéért mindeneket a lehetőségig szenvedünk, csak győzelem korszorúzza harcunkat.

Mely rövid értesítésünk után Isten oltalmába ajánlva, s minden áldásokat kívánva, vagyunk Kőtegyánban, aug. 9-én 1849. A tisztelt előljáróságnak polgártársai s szomszédi a k.-gyáni bírák, m. k.»

Eddig Kőtegyánnak tudósítása. A mi az oroszoknak magaviseletét illeti, minden hírekből az tűnik ki, hogy az emberi becsületérzés és lovagiasság tekintetében sokkal felette állnak az önző és ravasz osztráknak. — Azt, mik a megyéhez egy, ma érkezett levélben irattak, t. i. hogy a

muszkák Debreczenben oly pusztításokat tettek, több összevágó hírek megczáfolják. Sőt azt mondják, hogy ő csak csatában ellenség, azonkívül pedig volt eset, hogy együtt iszik népünkkel? — Mondják, hogy az orosz parlamentair Bémer püspöknél együtt ebédelt a honvéd tisztekkel, és midőn ezen parlamentairet huszáraink egész Debreczenbe visszakisérték, ott az oroszoktól ezüst és arany pénzekkel meg is ajándékoztattak, mely pénzek jelen levelemet vivő polgártársak kezeiben is forogtak. — Poeltenberg még nem jött vissza Debreczenből. — Azok, kik Görgei táborát látták, mondják, hogy nem fegyverük, de keblük honfi lángja képes össze- és leolvasztani a jégbe öltözött északi óriást.

Biharmegye székhelyét hová tette át? nem tudja az itteni előjáróság. Már 5 nap óta magára van hagyatva, nem tudván, áll-e megyei kormánya? — Fülhegygyel halottam, hogy Tisza Lajos itthon van jószágán és készen várja a vele rokonságban lévő Zichy által vezetett orosz sereget, mely pletyka, ha csakugyan valósággá válik, akkor Geszten által felénk látszik tartani az ellenség.

Holnap közelebb törekvendvén az ellenséghez, hitelesebb adatokat reménylek közölhetni, ha csak még ez éjjel itt nem lep bennünket, mi a gyors előhaladásról elhírhedt muszkáról éppen tréfakép csakugyan nem mondható. Szénási Károly, s. k.

A védbizottmány, habár nagyon lesujtották a tudósítások, a legnagyobb buzgalommal tette meg az intézkedéseket, — nem többé a honvédelem érdekében, — de a vármegyében elhelyezett álladalmi javak biztosítására, élelmiszerek s minden szükségletek összegyűjtésére. Naponként nagy számmal érkeztek vármegyénkbe sebesültek és pedig nemcsak honvédek, de az ellenséghez tartozók is sokan. Gondoskodott a vármegye ezek elhelyezéséről, gyógyításáról.

A gyulai ideiglenes katonai kórházba augusztus 6-tól

kezdvé 182 részint sebesült, részint choleras beteg küldett, s még többen helyeztetek el a vármegye más katonai kórházaiban.

Azon tudósításra, mely az ellenségnek Szalontára betörését jelezte, — a védbizottmány M.-Berénybe tette át a vármegye székhelyét.

•Meggyőződven a védbizottmány, — így szól az augusztus hó 10-én 1062. sz. a. hozott határozat: •hogy tegnap, azaz aug. 9-én már Szalontán voltak a muszka előcsapatok s ma reggel a muszka sereg főbb ereje is ugyan oda várattott, — itt látja az időt a védbizottmány, az ország kormányától, legközelebb pedig egyenesen magától az ország kormányzójától vett határozott azon rendeletét, mely szerint az ellenség közeledtével a székhely átteendő; hazafias hűséggel teljesedésbe venni s a megmentés iránti rendelkezéssel az alispán már megbizva lévén, — elhatározta, miszerint a dolgok mai állásában elegendőnek tartja a védbizottmány M.-Berényig vonulni, ide tenni át a székhelyet, — hol a további fejleményekhez képest ismét intézkedni az alispáni hivatal köréhez fog tartozni.

Egyébiránt ily helyzetben napi tanácskozásoknak sem helye, sem ideje nem lévén, — a védbizottmány a megyétől vett hatalmát az alispáni hivatal kezéhez, — melynek helyét pótolá úgy is, — ezennel ideiglenesen leteszi, a megyének az ellenségrőli biztosabb állásában akár a védbizottmányt, akár az állandó bizottmányt összehíni jogában és köteletségében állván az alispáni hivatalnak.

Mely ekkénti végzés mindnyája községekkel s tisztviselőkkel azzal tudatik, miszerint minden hivatalos levelezéseket újabb rendeletig a megye ideiglenes székhelyére, M.-Berénybe az alispáni hivatalhoz intézzék, s azt jó vagy bal eseményekről időnként tudósítsák.

Nagy zavart okozott a vármegye költözése. A gyulaiak kétségbe estek. Sokan útra készültek a tisztikarral.

Polner leköszönt állásáról. — Terényi alispán a költözködés előtt Sarkadra ment, hogy személyesen szerezzen híreket az oroszok előnyomulásáról, de már az úton értesült, hogy az ellenség Sarkadon van s így vissza, majd Békésre sietett, s mint írta, a Szeghalmon levő első alispánnak, hogy »az oroszok Sarkadon vannak, a megye székhelye Berénybe tétetvén át, siessen ön, mint a megye jelenlegi főkormányzója, elfoglalni helyét, — én a pecséttel s a pénztárnok a pénztárral már útban vagyunk.«

Augusztus 12-én már M.-Berényben székelt a vármegye, s Gyulán nem maradt hátra más, mint a katonai kórházak telve sebesültekkel s a hadi foglyok nagy tömege, kik igen tisztességesen viselték magukat s egyáltalán nem használták fel a kedvező alkalmat sem a menekülésre, sem bármi törvénytelen cselekvényre.

M.-Berényben vette az alispán a muszka sereg vármegyénkbe érkezéséről a tudósítást: »Naponként érkeznek ide honvédek, — írja aug. 12-ről Csaba város tanácsa, — kik állítólag Szegeden az ellenség által szétverettek. Eddig ezeket a gyulai térparancsnoksághoz utasítottuk, most azonban ez a bevonult muszkák elől állomását oda hagyván, utasítást kérünk tisztelt alispán úrtól, hogy ezekkel mit tevék legyünk? Miután a seregünkkel való közlekedés is el van zárva. Egyszersmind tisztelettel jelentjük, miszerint Dobozra és Gyulára tegnap este több száz főből álló muszka bevonult, — ma korán reggel pedig nállunk is a városháza előtt néhány kozák megjelent, itt előbb katonaságot, azután foglyokat tudakozott, megértvén, hogy itt semmi katonaság, foglyokból is csak a betegek tartózkodnának, — ezek megtekintése után innen tovább, Gyula felé száguldott, és így jelenleg itt semmi ellenség sincs. — Az ellenség közeledtének hírére a katonai kórodát mintegy 40 terhes betegek hátrahagyásával, még az éjjel Gyula felé útnak indítottuk.«

Ezen tudósítást az nap este 10 órakor vette az alispán, — mire azonnal megtette az intézkedéseket a vármegye székhelyének Gyomára áttétele iránt.

Gyomáról kormányozta augusztus 13-ától kezdve az alispán a vármegyét oly buzgalommal s még mindig reménynyel eltelve, holott már e napon elbukott a nemzet.

Augusztus 14-én, este 8 órakor érkezett az első tudósítás, mely a világsi catastropháról ad hirt. Gyula város tanácsa értesíti a védbizottmányt a gyászos eseményről. Nagy számmal gyülekeznek, — így hangzik a tudósítás — a magyar hadseregbeli vitézek azon hirrel, hogy tegnap délután Világosnál Görgei tábornok 80,000 embert lefegyvereztetvén, szerte széjjel bocsájtotta embereit, — minden úti levél nélkül, úgy, hogy ki merre tud, menjen; mi tehát ily helyheztesítésbe mitévők lenni nem tudunk, mert a menekült honvédek élelmet, levelet kérnek, utasítást ilyenkor nem adhatunk nekik, hanem a tisztelt védbizottmányt bátorkodunk felkérni, hogy velünk e részben, midőn az ország — mint ezen haza szállongó katonák beszélnek — feltétlenül van feladva, — utasítást adni sziveskedjen.

Egyebiránt azt is jelenthetjük, hogy a muszka sereg városunkbani bevonultával, az itt lévő betegek felügyelője, több társaival együtt az ellenséghez átlépven, a betegeket itt hagyta, ezek pedig ijedtekben, ki csak bírhatta magát, elszéledtek úgy, hogy számok mintegy 47 egyénre olvadt, a pénz, melyet a helybeli térparancsnok 100 pfrtba adott, elfogyott, s így a még itt levő betegeket pénz hiánya miatt nem tarthatjuk, a tisztelt védbizottmánytól e tekintetben is kérünk intézkedést.

5 politikai foglyok lévén még városunkba, a többieket a muszka magával vitte, a kozákok ezredese pedig szoros parancsolat gyanánt meghagyta, hogy azonnal küldjek bárminő foglyokat Simándra, e részben is utasítását elvárjuk a tisztelt védbizottmánynak.

Az alispán nem adott hitelt a lesújtó hírek s a védbizottmányt össze sem hívta. Nem volt alkalmas a kételyt eloszlatni, legalább is a nemzetet ért szerencsétlenséget egész nagyságában nem tüntette fel a Bogyó János következő tudósítása sem; sőt úgy látszik, hogy ez újabb reményeket keltett.

»Alispán úr! Nekem jutott a szerencse, alispán urat s általa tisztársaimat egy rendkívüli eseményről tudósítani, mely nem pusztá híren alapszik, hanem egy szemtanún s résztvevő tudományából jő s így kétségtelenül állott, miszerint tegnap délután két órakor Bohusnak világosi kastélyában több muszka és magyar tábornokok jelenlétében, kik között Görgei, Nagy Sándor, sőt maga Dembinszki is jelen volt, megkötetett a nagyszerű béke, melynek főbb pontjai — beleegyezve abba, hogy Leichtenberg Magyarország királyának koronáztassék — következők: független felelős magyar miniszterium, — az ösmeretes 12 pontban érdeklött szabadsága a magyarnak jövőre nézve is biztosítva, — egy nagyszerű bank felállítása, melyből a közrebocsátott magyar bankjegyek arannyal és ezüsttel beváltandók lesznek, — az osztrák ház pereputyostól az országból kiűzve, — általános amnestia nemcsak, hanem a honvéd tiszteknek megengedve, hogy eddigi rangjokat, ha szolgálni akarnak, továbbra is megtarthatják, s így még több pontokban elkészülvén a béke, az tegnap délutáni 6 órakor, ugyancsak Világoson, a Dembinszky táborából már elébb szétvert honvédek, számos lengyelek s temérdek muszkák jelenlétében, roppant számú törzstisztek és vegyesen előre lovagolt tábornokok összeseregzése mellett oly hívással tétetett közhírré, hogy azon honvédek, kik utóbb soroztattak be, vagyis azon zászlóaljok, melyeknek azelőtt bizonyos elnevezésök nem volt, lerakván a fegyvert, azonnal szétbocsáttassanak, mi meg is történt, melyre honvédeink, tüzéreink a muszkákkal kezét

fogva s tölök elbúcsúzva, azonnal szerte ágaztak hazájok felé, így irt hozzám egy tűzér rokonom is, ki a fentebbi esetet elbeszélé, — a rendes katonaság azonban, mely azelőtt bizonyos nevet viselt, továbbra is megmarad, a muszka részről csupán 30 ezer katona fog az országba tanyázni, ez is a határszélen lesz elhelyezve, — különben már eddig is tett mellettünk szolgálatot, mert a szétbocsátott honvédek bátorsággal ne hogy német kezébe jussanak, bizonyos pontig fedező erőt rendelt s ígéretet tőn, hogy azonnal a németnek fordul és kipusztítja hazánkból, így a kamarilla Ferencz József roppant zuhanásával két szék között a földön marad, képzelem mily szájtátás és szem merengetés lesz Olmüczben, de a sachjáték még nincs befejezve, mert hihetőleg nem sokára a muszka egyesülve erejével, a francziák ellen fog indulni, s úgy hiszem, érezni fogja súlyát a török is, míg nem a czár Európa hatalmasságait meghódítja. — Többel nem szolgálhatok, mert éjjel körül az idő és én beteg vagyok. — Kelt Gyulán, augusztus 13-án 1849. Bogyó János m. k., törvényülnök.*

Sok mindenféle kalandos híreket vett az alispán a világiosi fegyverletételről, — úgy hogy egyáltalán nem tájékozhatta magát a nemzeti ügy sorsát, az ország helyzetét illetőleg.

Biztos adatokat kívánt szerezni, s e végből még aug. hó 14-ike éjjelén Gyöngyössy Benjamin aljegyzőt Aradra küldötte, hogy úgy a fegyver letételre, — mint a magyar kormányra nézve határozott tudósításokat hozzon.

Gyöngyössy aug. 15-én eljutott Kis-Jenőre, — hol közvetlenül szerzett tapasztalatokat a nemzeti ügy teljes elbukásáról, s értesülést nyert arról is, — hogy az ország kormányzója már aug. 11-én Görgei tábornokra ruházta a főhatalmat s ennek bizonyosságául úgy a kormányzó, — mint Görgei kiáltványait magával hozta, még aznap visszatérve bemutatta az alispánnak.

E közben Szombathely Antal is tudatta az alispánnal a Világosnál történeteket, s mint kormánybiztos a kezelésére bizott állami javakról, s pénzekről számadását, s 9000 forintot az alispánnak átadott.

Az alispán aug. 16-ikára összehívta a védbizottmányt, — melynek ülésére megjelentek Terényi Lajos másod alispán, Szombathely Antal, Virágos Sándor, Beliczey József, Karassaiy István, Gyöngyössy Beniamin és Szakál Lajos.

Az alispán a mélyen meghatott bizottmány elé terjesztette a nemzetet ért nagy szerencsétlenségről nyert tudósításokat, — mire 1063. sz. a. a bizottmány a következő határozattal fejezte be buzgó, hazafias működését.

»Miután az ország kormányzója maga, s az összes miniszterium nevében a kormányról folyó hó 11-én lemondott s a katonai és polgári összes hatalmat Görgey Arthur, mint dictátor kezeibe tette le, s ő ezt ugyancsak e hó 11-én kelt nyilatkozata, s tekintőleg rendelete szerint elfogadva, három egész hadtesttel a fegyvert az orosz hatalomnak letette és tétette, s az így lefegyverzett sereget köztudomás szerint fel is oszlatta; miután a nemzetnek ily szerencsétlen helyzetében alig marad egyéb teendő, — mint a kényszerűségnek engedve, minden ellenállási törekvéstről a dictatori rendeletben kimondott utasító tanács értelmében is lemondani, — s férfias türéssél várni be a reánk mért sort, — ezeknek természetes kifolyásául a haza védelmére, a megye által alakítani kezdett, s csupán ideiglenesen haza bocsátott mozgó lovas csapatnak — végkép felosztatását, megszüntetését a védbizottmány ezennel kimondja és tudatja, — valamint azt is határozatilag kinyilatkoztatja, — hogy amennyiben a fenemlitett súlyos helyzetben a haza védelméhez tartozó tárgyak intézésére felhatalmazott védbizottmány eljárása feleslegessé, működése céltalanná vált, — magát végkép felosztatja, üléseit végkép megszünteti.

Midőn azonban ezt kijelenti, tudatja egyszersmind, hogy

a megye mint törvényes hatóság, maga egészében, egész erejében működik, s a tisztikar útján hatalmát gyakorolja, s ezennel meg is hagyja mindnyája rendezett tanácsu városoknak, járásbeli szolgabíráknak, s általuk az illető községeknek, hogy senki mástól, mint a megyei hatóságtól a közigazgatás tárgyában rendeleteket el ne fogadjanak, — védelmi erő gyűjtésébe, vagy ellentállási intézkedésekbe ne avatkozzanak, — hanem várja kiki magyarhoz illő szilárd jellemmel, hazafias türéssel, a most sujtó, de még jobbra is fordulható események további fejleményét; minden tisztviselő, minden előjáró elengedhetlen kötelességének tartsa a rendet, a személy és vagyonbátorságot kitelhető vigyázattal, örködéssel biztosítani, ezzel a belső zavarokat, — minél károsabb a közjóra semmi nem lehet, — kikerülni és kikerültetni.

Most Isten velünk, — s egy jobb jövőnek, habár távol, de még mindig biztató reménye.«

Ez volt a védbizottmánynak utolsó határozata.

Ha visszatekintünk azon tevékenységre, — melyet különösen az 1849. év folyamán kifejtett, — a legnagyobb elismeréssel kell adóznunk azon törhetlen, — hazafias buzgalomért, — mellyel a nemzeti ügyet mindenkor szolgálta. A tisztviselők működése mellett az elismerés főképen a védbizottmányt illeti. Az hatott arra, — hogy a megzavart rendet vármegyénkben teljesen helyre állítva, — képessé tette azt, — erejének oly kifejtésére, — mely a szabadságharcz történetében népünknek hiven betöltött előkelő szerepét, s a kötelesség hű teljesítésének felemelő tudatát, s elismerését biztosítja.

Ez után következtek be a válságos napok.

S a keserőséggel telt aggodalmakkal teljes napok alatt a vármegye tisztikara, — a községek előjárói szilárdan megállottak a közügyek vezetésében. — Valóban veszélyteljes helyzetben minden lehetőet elkövettek arra nézve, — hogy

vármegyénkről elhárítsák mindazon okokat, — melyek pusztító viharokat szülhettek.

Azon néhány nap tevékenysége, míg az alispén, Sipos Sándor a vármegye élén állt, — őt egész nagyságában tünteti fel. Oly fáradhatlan buzgalommal, nagy gonddal igyekezett megfelelni feladatának, mely feladat az ellenség vármegyénkbe vonulása folytán nemcsak felelősségteljes, de valóban igen terhes is volt, — hogy működését hálás elismeréssel méltányolhatja az utókor.

Vármegyénk a magyar hadseregek, hadifoglyok s népfelkelőinek ellátásában már csaknem teljesen kimerült s még szünete sem lehetett, — már az ellenség oly igényekkel lépett fel, melyek a mellett, hogy el nem viselhetők voltak, könnyen veszélybe dönthették a vármegyét, — ha nem teljesítettnek.

Legfőbb gondja volt az alispánnak, hogy az ellenséges haderők élelmezését biztosítsa s az által megmentse a népet, — minden, a szükséglet előállítását igénylő rendeletben hangsúlyozott rablás veszélyétől.

Nem ecsetelem részletesen ez alkalommal azon igényeket, melyeket a vármegyénken keresztülvonult hadseregek tanúsítottak, — nem azon óriási erőfeszítést, melyek a szükségletek kiállítására kifejtettek, — nem tüntetem fel az alispán buzgalmát, melylyel a terheket könnyíteni, az ellenség kitöréseit, az ellenséges hadvezéreket kérve, könnyörögve, — a hadbiztosok előtt a nép helyzetét megindítólag vázolvá, elhárítani igyekezett.

Legyen elég a helyzet megismerésére közölni az ellenség részére augusztus hó 20—25-ke közt kiszolgáltatót szükségletek számadatait.

Naponta volt a szükséglet a gyulai tábor részére 35,000 részlet, vagyis 70,000 font kenyér, 350 mázsa hús. 700 köböl zab, 20,000 részlet széna, 30 mázsa só, 135 akó bor, 80 akó pálinka, 20 kocsi tüzi fa.

S mindezeket Békés, Gyula, Doboz, Vári, Csaba és Kétegyháza lakosságának kellett előteremteni.

Nemcsak a vármegyében tartózkodott hadsereg, de az aradi tábor szükségleteit is kellett ellátni a vármegyének.

Szarvas városának Hendrey Ferencz augusztus 23-án meghagyja erős fenyegetések mellett, hogy 24 óra alatt 2600 db 8 fontos kenyeret, 1400 mázsa szénát, 2500 pozsonyi mérő zabot, 50 akó bort, 700 mázsa szalmát s 80 db három mázsás vágó marhát szállítson Ó-Aradra.

T.-Komlósról pedig ugyancsak Hendrey Ferencz 800 db kenyeret, 400 m. szénát, 750 p. m. zabot, 10 akó bort, 200 m. szalonnát s 18 db három mázsás vágó marhát rendelt augusztus 22-én szintén Ó-Aradra.

Az orosz hadsereg 35 ezer embere augusztus 19-én érkezett Gyulára, nagyszámú hadifoglyokkal. Ezek részére báró Majthényi László hadbiztos előre összegyűjtetett 8000 mázsa lisztet, s e hadsereget még további útjában is vármegyénknek kellett élelmezni, — így augusztus 24-re Vésztő, Szeghalom, K.-Ladány, Gyoma szállítottak Nagyváradra 1100 mázsa lisztet.

Óriási megterheltség volt ez. Leirhatlan az az elkeseredés, mely uralgott a szíveken. A községi előljárók éjjel-nappal a kivetett mennyiség összegyűjtésén fáradoztak, s a megyei tisztviselők, az alispán a kimerülésig buzditották a népet a végső erőfeszítésre; hogy mily áldozatot hozott vármegyénk, igazolja *a túl lapon levő kimutatás*, mely az egyes községek részéről történt szállításoknak csak 5 napi adatait tünteti fel.

Nem vázolólok tovább az elszomorító képet. A szabadságharcz gyászos vége után bekövetkezett korszak eseményeit más munkámban kívánom részletesen ismertetni.

Néhány sort kell még fűznöm a válságos napok eseményeihez.

Az orosz hadsereg tekintélyes része, — mint fentebb

Községek nevei	Kenyér font	Hús mázsa font	Zab véka	Széna adag	Jó bor akó	Közön- séges bor akó	Pálinka akó	Tüzi fa kocsi
Békés	55470	277	2580	15910	Magyar- és Német-Gyula 245 akó.			
Ladány	16641	83	774	4773				
Berény	35733	178	1662	10249		100	50	—
Szeghalom	25542	127	1148	7326		—	15	—
Gyarmat	16770	83	780	4810		—	10	—
M.-Gyula	38700	193	1800	11100		—	60	40
N.-Gyula	11223	56	522	3219		—	20	20
Doboz	5031	25	234	1443		—	7	60
Vészto	3483	17	162	999		—	20	—
Csaba	78174	390	3636	22422		100	80	—
K.-Tarcsa	14190	70	660	4070		—	3	—
Gyoma	31863	159	1482	9139		50	25	—
Endröd	24381	121	1134	6993		50	25	—
Szarvas	45666	228	2124	13098		200	50	—
Sz.-András	10191	50	474	2923		—	5	—
Öcsöd	21156	105	984	6068		100	10	—
Orosháza	30573	152	1422	8769		—	20	—
Komlós	14706	73	684	4218		—	20	—
Kétegyháza	11481	57	534	3293		—	5	—
Vári	1677	8	78	481		—	80	20

jeleztém 35 ezer ember aug. 19-én jött Gyulára, — magával hozva a lefegyverzett honvédeket, köztök az oly szomorú véget ért aradi martyrokat.

Nagyon szomoru bevonulás volt ez. Elkényszeredett, kimerült honvédek, — tiszteikkel karonfogva vonultak erős fedezet alatt a sarkadi országúton. Az utcák teljesen néptelenek voltak. A lakosság az ablakokon keresztül könnyes szemekkel nézte a nagy tábor lassú húzódását. Az oláh templom körüli téren állítottatott fel a fogoly tábor, s az oroszok elfoglalva tartották a vármegyeház, városház utcákat, s végig terjedt az a sarkadi országúton s az út körül fekvő nagy térségen.

A honvédek szájalomra méltó sorsa megindította a lakosságot, — hozzájuk férközve ellátták őket élelemmel, borral, — s az oroszok engedték folyni a kegyelet, a jószívűség nemes munkáját, — sőt oly lazán gyakorolták a felügyeletet, — hogy a felállított hadsorok itt ott szétválva kiengedték a honvédeket is, kiknek a legnagyobb részét tisztek képezték.

Később a derék orosz tábornok megengedte, — hogy a tisztek egyes lakosokhoz elszállásoltassanak.

A tábornokok a gróf Wenckheim kastély vendégei lettek. Itt volt elszállásolva Damjanics János, ki özvegyének előadása szerint nem Váradra, mint ezt többen történelmi műveikben állítják, hanem egyenesen Gyulára hozatott, hol neje is tartózkodott. Itt voltak elhelyezve Kiss Ernő, Nagy Sándor, gróf Leiningen, Aulich Lajos, Lázár Vilmos, s ezeken kívül báró Podmaniczky Frigyes, báró Lipthai Béla, Batthyányi István, gróf Zichy, gróf Teleky Sándor, Szende (Frummer) Béla, Ormai Norbert, Perczi, Bergman, Boros ezredek stb. Itt volt Rulikovszki Kázmér is, — az orosz hadseregből átszökött ifju százados. Knezich tábornok Czegényi Istvánnál, Török Ignác Tormássy Lajosnál, Szende, Ormai Norbert Csasz Lajosnál voltak elszállásolva. — Itt voltak gróf Montecuculi, Philippovics és Róth osztrák tá-

bornokok, — mint a magyarok foglyai s az utóbbi sebesülten.

Augusztus 20-án oly kedvező volt a magyar foglyok helyzete, hogy minden felvigyázat nélkül szabadon jártak keltek a városban, s a tisztek kardjaikat is viselték. — Nem képzelte talán egyszem, — hogy egy pár nap múlva már azon utra sodortatnak, — mely a sirhoz vezet.

Augusztus 21-én érkeztek Gyulára Reischach és Montenuovo osztrák tábornokok erős kísérettel, — s megdöbbenve látták a honvéd tisztek kedvező helyzetét.

Az osztrák tábornokok a grófi kastélyban telepedtek le, — hol a magyar vezérek s Anrep orosz tábornok, és tábornokara is az ó-várban elhelyezett egy kozák ezred fedezete mellett elszállásolva voltak.

Reischach tábornok a kastélyba lépve a kastélyfelügyelő Bach Józsefet hívatta maga elé, dühbe borulva, az ott tannyázó magyar s orosz tisztek barátságos együtt létén, s azon, hogy megjelenése egyáltalán nem feszélyezte őket. — Szikrázó szemekkel kiadta a rendeletet, — hogy a kastélyt hatalmába veszi, s itt ő az úr, — kinek engedelmeskedni kell, — s azonnal fel is állította a kastély bejárata előtt az öröket. Anrep tábornok erről értesülván, — hevesen összeszóllalkozott Reischachhal, ki hangsúlyozván, hogy a felelősség a foglyokért őt terhelvén, másnak rendelkezésre joga nincs, s egy század kozákokat rendelvén a kastélyba, az osztrák katonákat felváltatta.

Ezután megkezdődött a tárgyalás az orosz s osztrák parancsnokok közt, — a honvéd-tisztek átadása végett, — s ebből az oroszok egyáltalán nem csináltak titkot, — mert a kastély kert utain járkálva elég hangosan tárgyalták a kérdést. Anrep az átadásról tudni sem akart, miután erre nézve semmi utasítással sem birt, sőt tüntetőleg barátságosan bánt a honvédtisztekkel, mit az orosz tisztek látva, egymással vetélkedtek, hogy minél szívélyesebben érint-

kezzenek velük. Karöltve mentek a »Korona« vendéglőbe s cigányt hozatva a »Rákóczy« s »Kossuth« nóta hangjainál mulattak.

Érdekes tudósítást nyújt erről Margitay Gábor honvéd-mérnök-kari százados emlékirata is. — »A mint az utcán mentünk, — írja, — több szemközt jövő muszka tiszt, köztök ismét az én cserkesz barátom, nagy zajjal köszöntve karjukra füzének, s a legnyájasabb s kikerülhetlenebb fogadtatással vittek, repítettek inkább a nagyvendéglőbe, hol egy cigány banda keserves zenéje mellett néhány osztrák tiszt mulatott. A muszka tiszt pajtások azonnal félbe hagyatták a mélyen hajló, nagy alázatosan húzott »tudliu«-t, s egyik oda lépve, keményen megnyomta a »Rákóczy«-t, mit azonnal rá is rántottak. Erre aztán elkezdtek a mi muszka barátaink rettenetes módon ugráncolni, tánczolni, s a legkitörőbb extazisban bennünket cibálni, össze-vissza csókolni, és mindennel traktálni, melyre a német tisztek, megértvén az ajtó mutogatást, jónak látták szó nélkül kitakarodni.«

Aznap este a honvéd tábornokok az oroszokkal együtt étkeztek. Az osztrák tábornokok midőn az étterembe léptek, látták a kedélyes barátkozást, mely a magyar s orosz tábornokok között folyt, s megbotránkozva siettek ki a teremből, mi a tiszteket erős kaczagásra készítette. Az osztrákok az emeleten terítették fel magoknak. Lent heves beszélgetésbe merültek a kiadatás kérdése felett. Az étkezésnél a kastélyfelügyelő szolgált fel, s minden részletét figyelemmel kísérhette beszélgetéseiknek, — miután nem is csináltak abból titkot. Átalában képtelenségnek tartották, — hogy az orosz kiadja őket, sőt kifakadtak az osztrák tisztek fellépése ellen. Anrep tábornok nem biztatta őket, — hogy kiadatásuk elfog rendeltetni, valószínűnek mondotta, habár — így szólt, — nem képzeled, hogy komoly veszély fenyegetné őket a kiadatás esetében is. — Felmerült be-

szélgetés közben a menekülés kérdése is, — s mint Bach József állítja: Anrep, s tisztársai, — midőn e kérdés szőnyegre került eltávoztak a szobából, — s az osztrák tábornokokat keresték fel, s kimenve oly rendelkezéseket tettek, melyek a menekülést elősegíteni igen alkalmasak voltak. A magyar vezérek tudni sem akartak a szökésről, — mint mondák becsületszavuk, s az Anrep iránti tekintet köti őket.

Az udvarmesternek volt alkalma az orosz, s osztrák tábornokok közt folyt tanácskozásokból is szolgálata alatt egyet mást ellesni, — s mint mondja, Anrep a tanácskozások alatt gyakran vette igénybe pillanatnyi szolgálatát, s így azokról, — miket meg tudhatott, értesíthette is a magyar tábornokokat.

Wenckheim grófnénál az osztrák tábornokok tisztelegvén, — nagy fenhéjazással beszéltek, hogy a lázadó uraknak jól meg lesz vetve a fejük alja. A grófné még az éj folyamán értesíttette erről az udvarmester által Damjanichot, kinek neje már a tavasz óta vendége volt, s a kastélyfelügyelő is sírva kérte a menekülésre s felajánlván segítségét a szökésre, — azonban Damjanich mosolyogva köszönte meg a jóakaratot, s tréfásan azt válaszolta: »Kedves barátom nem lehet, nem bir a lábam«. — Sikertelen maradt a kísérlet Kis Ernőnél is, — ki reménnyel eltelve, nem találta indokoltnak a szökést.

Augusztus 21-én megváltozott a helyzet. A honvéd tisztektől elszedték a fegyvereket. A fegyver lerakás nagy ünnepélyességgel hajtattott végre. A honvéd tisztek a kastély előtt állíttattak fel s kiadatott a rendelet, hogy fegyvereiket rakják le. A tisztek nagy zajjal tiltakoztak a rendelkezés ellen, mignem a tábornokok, s különösen Damjanich kérésére meghajoltak a kikerülhetlen helyzet előtt s halomra dobálták fegyvereiket. Sokan nem voltak hajlandók fegyvereiket még ezután sem átadni. A kastély előtt folyó Körösbe dobálták kardjaikat, pisztolyaikat.

Az orosz tisztek meghatva állottak e jelenet előtt, többen közülök az ismerősöktől emlékül kérték fegyvereiket, sőt ölelkezve búcsúztak egymástól, s elnézték, hogy egyesek fegyvereiket elajándékozzák gyulai ismerőseiknek, így Knezich kardja markolatát letörve Czegényi István-nak, s mások is szíves házigazdáiknak adták kardjaikat emlékül. Damjanich két kardot a kastélyfelügyelőnek adott át, azzal, — hogy adja át mikor lehet nejének, — mit a kastélyfelügyelő teljesített is, s egy kardot pedig orvosának adott emlékül.

A halomba rakott fegyverek a kastély egy szobájába, — mely ma a számtartói iroda — hordattak össze, s csaknem a menyezetig ért a fegyver halom, mint a kastélyfelügyelő mondja, s nem nagy gonddal őrizték, mert volt alkalma a kastély cselédségének egy-két kardot s pisztolyt az ablakon át kiszedni.

Ekkor már a honvéd tisztek nagyrésze átlátta, hogy szomorú sors vár rájuk. Az osztrák katonák minden mozdulataikat figyelemmel kísérték, — sőt azon tiszteket, — kik nem az oroszok felügyelete alatt állottak, — hanem véletlenül, vagy az orosz pártfogást keresve jöttek Gyulára, el is fogatták.

Az oroszok örködése még mindig igen laza volt, — mit sem törődtek foglyaikkal; de az ezért dühöngő osztrákokkal sem. Augusztus 21-én este az orosz tábornok engedélye mellett Végh József gyulai polgár újvárosi házában megvendégelte a honvéd tiszteket. A vendégség tulajdonképpen tanácskozás volt. Még ez éjjel a Vécsey hadtesthez tartozó tisztek, kik polgári ruhát szerezhettek, megszöktek, Doboz és Vésztő felé keresve menedéket. Erről az osztrákok mit sem tudtak. Másnap a menekülőket kísérők visszatérve, — értesítették a honvédeket a szökés sikerüléséről, s látva, hogy az örködés nem szigorított, — többen utnak indultak, — kivált midőn tapasztalták, hogy az oroszok egyáltalán

nem gördítenek akadályokat a menekülés elé, — sőt voltak olyanok, — kik az orosz seregen át menekültek a remetei és vári erdőségekbe.

Ezt a nyílt szökést már az osztrákok is megsokalták, — habár az ő főgondjuk is a tábornokokra terjedt ki, — de mit sem voltak képesek a szökések megakadályozására tenni, — mert az oroszok nem engedtek meg semmi beavatkozást. — Erre aztán a hatósághoz fordultak. — Dobrzánszky Adolf császári biztos aug. 24-én Simándon kelt rendeletével felhívja az alispánt, hogy az orosz hadtestület által fogva tartott ez előtt forradalmi Vecsey-féle hadtesthez tartozó katona tisztek, tegnap és tegnapelőtt megszöktek, adott becsület szavukat ily módon gyalázattal megszegvén, — felszólítja tehát, — hogy megyéjébe ezen tettet mindenütt azonnal kihirdesse, s egyszermind a községeknek meghagyja, hogy a netalán itt ott mutatkozó honvédeket, vagy más gyanús személyeket azonnal a legszorosabb felelet terhe mellett elfogatni s haladék nélkül a legközelebbi tisztviselőkhöz bekisérve jelentést tenni kötelességüknek tartsák.

A mi az osztrákok Gyulára jövetele után szomorú sejtélem volt: augusztus 23-án bekövetkezett. A magyar tábornokok, s tisztek átadattak az osztrákoknak.

S milyen lealázó, milyen gyűlölet teljes volt az osztrákoknak ezutáni bánásmódja.

Levettették a fényes egyenruhákat, sokan gyulai ismerőseiktől, szállásadóiktól kaptak ruhát, — s a kiknek nem volt módjukban polgári ruhát szerezni, — letéptették a zsinórzatot s még azt is elszedték tőlük, nehogy még felhasználhassák valaha.

Mint érdekes körülményt kell felemlítenem, hogy Gyulán nagy posztó raktár volt, s a honvéd ruhákat még az utolsó napokban is készítették. Sokan a honvédtisztek közül levetvén ruháikat, a gyulai ruharaktárból látták el magukat, hirtelenében úgy alakíttatván a félig kész honvéd

átillák s köpenyek, hogy feltűnés nélkül használhatók lettek. Amint azonban az osztrákok észrevették e műveletet, siettek a kincstár érdekeit megóvni, s lefoglalták a sok posztót, szövetet, fehérneműeket.

Az elkobozott honvéd ruhaneműekből, hogy elég nagy mennyiséget találtak a következő összeírás tanusítja:

1. Gyalog nadrág	646 darab.
2. Kész gyalog nadrág	29 darab
3. Félbe lévő gyalog nadrág	8 »
4. Kész átila	103 »
5. Félbe lévő átila	28 »
6. Kész huszár pantoló	99 »
7. Kész gyalog köpenyeg	4 »
8. Készületlen gyalog köpenyeg	114 »
9. Tüzér pantoló	182 »
10. Készületlen huszár mente	168 »
11. Készületlen átila	21 »
12. Kész mellény	314 »
13. Készületlen mellény	861 »
14. Veres zsinór	52 vég.
15. Mentekötő, slingli és hozzávaló gombok.	

Bosszankodva nézték az előljárók az eljárást, s igyekeztek, mit lehetett megmenteni, de hiába való volt minden törekvés, — nem volt olyan rejtett hely, — melyet a folytonosan szimatoló osztrák urak fel ne fedeztek volna. Így találtak még hetek mulva is elkobzásra alkalmas tárgyakat. Bödő János Gyula város gazdája hiába rejtette el a patronásokat, bakancsokat, — ki kellett azokat szolgáltatni.

Békés városa is Gyulán rejtett el nagy mennyiségű felszerelési tárgyakat. Ezeket is megtalálták és pedig az összeírás szerint -- volt:

1. Ócska katona köpenyeg	167 darab.
2. Új patronitás	364 »
3. Új bakancs	109 pár.

4. Ocska bakancs 200 pár.
5. Füles vas főző-edény új 2 darab.
6. Fületlen vas főző-edény 3 darab.
7. Egy deszka kis ferslógba bészegezett vas holmik.

A honvéd tábornokok lovait, kocsiait elvették, — s csak Damjanich kocsiját hagyták meg, miután a tábornok törött lába miatt nem nélkülözhetette a kényelmet. — Kis Ernőnek 12 szép paripája volt Gyulán, erre is rá tette kezét az osztrák. Répássy tábornok ingóságait is kézre kerítették, s össze írva kobozták el a következő értékes tárgyakat:

Egy nagy üveges hintó, s három darab pej ló.

Két dupla puska, egy karabin, 4 pisztoly, 5 kard és egy patrontás.

Két nyereg-szerszám és két kantár.

Egy csákó tokba, egy törzs tisztí csákó arannyal, vi tézkötés és rózsával.

Egy haraszt útításkába slafrok és szennyes fehéreneműek.

Egy politurus satullba kötött paplan, sapkák, két pakfon gyertyatartó, s koppantó, pipa, rossz kesztyűk, 2 üres pénztárcza, s egyéb apróságok.

Egy magazinba egy levéltárcza, haszonvehetetlen irományokkal, egy tábornoki aranyos atilla, nadrág, kardkötő, portupé és posztó, nyári és fehéreneműek.

Egy kettős kocsi láda, az egyik ládába csizmák, kardszíjak és avúlt arany portupé, a másik ládába több féle borotválkozó eszközök, azok közt egy karniol pecsétnyomó s egy réz cs. kir. 3-ik huszár ezred pecsétje, kávé masina, réz gyertyatartó, egy csomó lefosztott arany zsinór, s egy kötött ágyszerítő.

Egy bőrtáska, egy darab vert réz mosdótállal, pokrócz és csizmákkal.

Egy kis bőrláda, fehéreneművel.

Egy nagyobb kétfelé nyíló bőrládába bőrös és szarvas

bőrrel bélelt nadrágok, egy aranyos tarsoj, patrontás, egy tokba lévő nagy metszett ezüst kupakos és öt kisebb ezüst kupakos tajtékpipa.

Egy nagy sárgabőr párnazsák, 3 arany paszomántos veresposztó zsabrák, két aranyos zsinóru téli bekecs, egy vatirozott téli kabát, egy fehér gallér és egy szürke köpönyeg.

Egy kis politurozott kocsi láda, két komót csákóval.

Egy kis pisztoly.

Egy kis cilinder aranyóra arany lánczczal.

Volt a tábornokok birtokában Hevesy Károly százados, mérnök felügyelete alatt egy nagy láda. Az képezte az osztrák tábornokok legfőbb gondját, hogy ezt kaphassák birtokukba. Ezen ládában nem a hadi kincstár volt, -- hanem a tábornok irományai. S azt hitték, -- hogy hallatlan nagy dolgokat fognak azokból kisütni. Végre augusztus 23-ika ezt az értékes ládát is hatalmukba juttatta, s találtak abban a véletlenül, s talán csalódásukban hátrahagyott jegyzék szerint következő tárgyakat.

1. 248 db Erdélyországot tárgyzó situatio-rajzok.
2. 60 db Erdélyországot tárgyzó várerősítési rajzok.
3. 2 köteg Erdélyországi Gränz-Cordons Charte.
4. 42 db különféle külszági megerősített helyek tervei.
5. 6 db nagyváradi várbeli épületek rajza.
6. 7 db a budai General-Commando épületeinek rajzai.
7. 5 db Pest-Buda környékének lythographirozott térképe.
8. 2 db vászonra húzott falra akasztható várerősítést magyarázó rajzolatok.
9. 55 db Iskolai várerősítést magyarázó rajzolatok.
10. 1 db Entwurf einer Manöwrier-Schleisze.
11. 1 db Entwurf einer gusseisernen Cylinder Häng-Brücke.
12. 11 db Debreczen és vidékének térképe.

13. 1 csomó calligraphiai minták.
14. 1 köteg situatio minta rajzok.
15. 6 db Szamosfolyó hajózási térképek magyarázó irattal.
16. 3 db architecturai rajzolatok.
17. 1 db Szeged vidékének térképe.
18. 1 csomó különféle iratok.
19. 1 db Abbildungen zur Adjustierungs-Vorschrift.
20. 4 db Artillerie-Unterricht.
21. 1 db bombalökő tabellák.
22. 1 könyv szépirási minták.
23. 1 könyv Feldinstruction.
24. 1 köteg Syrmium leírása.
25. 1 könyv Exercier-Reglement.
26. 3 db pesti uj-épület tervrajza.
27. 2 db katonai épületek tervrajza.
28. 1 türet (rolle) számosabb artilleriai iskolai minta rajzolatok.
29. 33 sectio General-Charte von Ost-Gallizien.
30. 18 db General-Charte der Europäischen-Türkey.
31. 4 db General-Charte von Toscana.
32. 25 db General Charte von Württemberg.
33. 24 db „ „ von Grosshorzogthum Hessen.
34. 43 db „ „ des „ „ Baden.
35. 6 db Special-Karte des Herzogthum Modena.
36. 9 db „ „ des „ „ Parma-Piacenza.
37. 4 db Görz, Mailand, Bergamo, és Venediggal jegyzett térképek.
38. 1 köteg Munkácsi várerősítést tárgyzó rajzolatok.
39. 1 könyv Infanterie Exercier-Reglement.
40. 1 könyv Triangulirung des Donau-Stroms.
41. 6 db Skelet der Donau-Strom Triangulirung.
42. 1 csomó két deszka közé szoritott Duna triangulázási iratok.
43. 6 db különféle triangulázási skeletek,

44. 18 db háromszögmérési vászonra húzott térképek.
45. 9 db Duna térkép.
46. 4 db Des Jardains-féle magyarországi térkép.
47. 1 türet maculatur rajzolatok.
48. 1 db rendjel rajzolat.
49. több koncz regal rajzpapírosok.
50. egy dioptra.
51. egy vas linea.
52. egy pantograph
53. 2 db térítvény Kamöczy Gábor és Weisz Antaltól
Hevesy Károly részére kiadva,
54. 1 db Brassay Samu lajstroma Erdélyországban gyűjtött térképekről.
55. egy nyugtató Hellei Ferencztől Hevesy Károly részére kiadva.
56. 1 Magyarország Schedius-féle Atlássa.

Az alatt, míg a honvéd tisztek átadása iránt a tárgyalások folytak, — az osztrákok ugyancsak felhasználták az időt. Fáradhatlan utánjárással kutatták nemcsak Gyulán, de az egész vármegyében azon javakat, — melyeket a magyar kormány vármegyénkben raktároztatott. — Ilyenek voltak a hadi, kórházi felszerelések, gabona nemük.

A nemzetőrség fegyvereit elszedték, a vármegye s álladalmi fegyvertárat teljesen kiürítették. A kórházi anyagokat, ott hol betegek, sebesültek nem voltak, elszállították, mit sem adva egyes községek azon kérésére, hogy engedjék át azokat a községnek járványkórház szükségleteire, úgy is a lakosok áldozatkészségéből szereztettek be.

Nagy mennyiségű — álladalmi — búzát, árpát, zabot, szénát foglaltak le, szállítottak el Orosházáról, Szarvasról, Kondorosról, Szénásról s egyes pusztákról, pedig azok nagy része még ki sem volt fizetve; de elég volt azt tudni, hogy az állam részére vétettek a lázadók által, s a fizetésről hallani sem akartak.

Igy szedtek össze 1800 köből búzát, 9625 p. mérő, zabot és árpát, több mint 3000 mázsa szénát, s ezeket részben Aradra, Gyulára, részben Zerindre és Szalontára szállították az illető birtokosokkal.

A vagyonérték összeszedése után a vármegye s községek levéltáraiba hatoltak. Szorgosan átkutatták azokat, levelenkint vizsgálták sorra a szabadságharcz irományait, Szétszóratták azokat úgy, hogy alig lehet képes halandó összeszedni, rendezni. Nagy részét az iratoknak felégették, más részét zsákokba rakva szállították el. Szabó László, kerületi cs. kir. főbiztosi tanácsos, a »Békésmegyei kormányzó királyi biztosság« által beszedett lázadási korszakbeli több féle hírlapok s hirdetményeknek nyolcz zsákban, s két portékás ládában történt átvételét ismeri el.

Behatoltak a gyulai s szarvasi cassinókba is, s összeszedték s elkobozták a szabadságharcz idejében keletkezett jegyzőkönyveket, röpiratokat s szabad szellemű könyveket. Különösen nagy gonddal kutattak a gyulai körben, melynek érdekes jegyzőkönyvei később a kör vezetői s egyes tagjai ellen folyamatba tett bünvádi eljárás alapját is képezték.

Általában nagy megbotránkozást keltett az osztrákok eljárása, de a legnagyobb elkeseredést Dobrzánszky Adolf cs. kir. biztosnak aug. 21-én kiadott azon rendelete szülte, mely szerint a fegyverek s Kossuth bankjegyek beszedését kívánta.

Az alispán megdöbbenve vette e rendeletet, tartott attól, hogy a különben is felháborodott kedélyű nép ingerültsége e rendelet végrehajtása által végsőig fokoztatván, beláthatlan következményű kitörésre kényszerítettetik, s egyébként is oly óriási csapásnak tekintette e rendelet fogantatását, mely sokkal inkább sujtotta volna vármegyénk népét mint a szabadságharcz minden erőfeszítése s az ellenség rendkívül terhes ellátása.

A rendelet vétele után azonnal irt a császári biztosnak. Igyekezett felvilágosítani a helyzetről, a nép kimerültségéről, s azon szörnyű csapásról, melyet a nép szenvedne az által, ha vagyonaitól megfosztatnék.

•E megyében a Kossuth-féle bankjegyek igen nagy mennyiségben el lévén terjedve, — úgy hogy sok ember összes vagyonát vagy legalább annak legnagyobb részét azokért cserélte el, — ha ezek minden megtérítés nélkül szedetnek be, ennek következtében sokan vagyonukban igen érzékeny veszteséget szenvednek; de ennél még sokkal nagyobb tekintetet érdemel az, miként a vagyontalan osztály, napszámosok, cselédek szintén ilyen jegyekkel fizetve, ha csekély összegük megtérítés nélkül tőlük elvéteik, szegény családjaik csaknem az éhenhalásnak tétetik ki; továbbá közpénztárakban, árvapénztárainkban nagy mennyiségű ilyen pénzjegyek találtak, s ha megtérítés nem eszközöltetik, azok, kik ezen jegyek létrehozására alkalmat adott mozgalmakban legtávolabbról sem vőnek részt, vagyonuk elvesztésével ártatlanul súlyosan büntettetnek.

Igazán megható hangon ecsetelte az alispán a rendelet végrehajtásának súlyos következményeit; de az nem hatott. Végre kellett azt a legnagyobb szigorral hajtani.

De már ilyen szolgálatra az alispán nem vállalkozott. Aug. 25-én a rendelet vétele után azonnal lezárta jegyzőkönyvét s felmentette magát a vármegye kormányzásának terhe alól.

Behatoltak ezután a hatalom közegei a polgárok hajlékába, kutattak mindenütt fegyverek s Kossuth-pénzek után, sőt kerestek forradalmi iratokat, kiáltványokat, könyveket s kutattak menekülő honvédek után nemcsak a lakházakban, de szerte-széjel a mezőkön, tanyákon is. Valóban a rémuralom napjait élte vármegyénk augusztus végső napjaiban.

Bajos volna mindazokat a tárgyakat felsorolni, — me-

lyeket a győzelem jogán birtokába vett a kegyetlen megtorlásra kész hatalom.

De térjünk vissza a honvéd foglyok sorsának további folyamára.

Midőn végre sikerült átvenniök az oroszok kezéből tábornokainkat, s a velök együtt kitartó magasabb állású polgári egyéneket, s nagy számú honvéd tiszteket, — s mintha tartottak volna attól, hogy az orosz vissza kívánja őket, — vagy a gyulaiak ragadják ki elkeseredésükben, — jóformán perczekig sem késve utra keltek, s erős fedezet mellett kísérték foglyaikat Aradra, — hogy a gyilkos bosszu keresztre feszítse a honszeretet apostolait.

Az átvétel után többé el sem bocsátották a honvéd-tiszteket. Erős fedezet alatt együtt tartották őket, s ezután már az oroszokkal sem érintkezhettek. Egyeseknek, katona kíséret mellett megengedték, hogy szállásaikra menve, legszükségesebb tárgyaikat összeszedhessék, s ezek csakhamar visszatérve sorakoztatták őket. Már előre készen tartottak mintegy 200 kocsit, utra készen, s miután kihirdették, hogy szökni senki ne merészeljen, mert a kik a szökést megkísérlenék, agyonlövetnek, a kocsikon összeszúfolva s igen sokan pedig gyalog utnak indítottak Arad felé. —

•Láttatok volna csak, — írja Margitay honvédszázados emlékirataiban, — a mit én láttam, a feláldozó fajszeretnek azon kitörő jeleneit, az elleneinkre s Görgeire szórt átkok és szitkok közötti jajveszéklést, sirást és jajgatást, melylyel Gyula város derék asszonyai e kiéhezett, elcsigázott szegény fiukat nézték, kiállva az utcákra s kísérték egész ki, a legbrutálisabb bánás, puskatusával lökdösés, üzés, kergetés daczára és miket a német kísérettől szenvedtek; miként rohantak közibük a legszívtelenebb grombaságokkal mit sem törődve, élelmiszerekkel, ruhaneműekkel, pénzzel stb. dugva tele tarisznyájukat az elárvult sze-

gény honvédeknek! Igazán magasztos, ecsetre méltó, nagyszerű jelenet volt ez!*

A gyalog s kocsikon vonuló s erős fedezettel kísért honvédek csapatát a tábornokok követték. Párosan ültek a parasztkocsik egyszerű szalma ülésén, s minden kocsin két-három fegyveres osztrák katona.

Rendkívül megható volt az elválás Gyulától.

Damjanics Jánosnének, ki már az év folyamán Gyulán lakott s a Wenckheim-család vendége volt, szíves közlése tanúsítja azon megrendítő jelenetet, mely az utra kelést megelőzte. Nem lehet szavakat találni azon kétségbeesés feltüntetésére, mely a gyulai ismerősök szívét eltöltötte. Wenckheim grófné a fájdalomtól összeroskadva vett bucsut vendégeitől, s Damjanics tábornok meghatva a szeretet kitörő nyilvánulásaitól, alig volt képes visszatartani felindulását. Reménynyel eltelve biztatta környezetét. Végre az osztrákok a bucsuzást siettetve előállíták kocsiját, melyre neje s Wenckheim gróf segítségével felült, udvariasan köszönve meg egy segédkező osztrák tiszt szolgálat készségét. A kocsin neje is helyet foglalt s velök szembe egy osztrák katona feltüzött szuronynyal ült.

Igy indult a végső útra a nagy hazafi s vele együtt oly sok hőse a szabadságharcznak.

Nem folytatom tovább.

Nem kísérem honvédeinket azon az uton, mely Gyulától a Golgotháig s a börtönökig vezetett.

* * *

Tűnnek az évek. — Mindinkább távolodunk a nemzeti nagy küzdelem dicsőség teljes éveitől, s minden év egy-egy örök emlékezetre méltó esemény képét borítja a feledés homályába, — pedig ha volt dicsőségteljes harca a nemzetnek ezredéves élet folyamán, — melyet a szabadságért, a nemzeti függetlenségért vívott, -- ez a harcz volt az, --

melyhez hasonlót, -- melynél a nemzethez méltóbbat aligha tüntethetnek fel történelmi lapjaink; mert ez a küzdelem az, melyét a nemzet kiváltságos része együtt küzdött a néppel a polgári jogegyenlőségért, s ezért — e küzdelem dicsőségünk, — minden eseménye nemzeti erőnk nagyságának egy-egy fényes bizonyítéka, s minden parányi emléke, a legkissebb adata is e nemzeti nagy küzdelemnek, oly drága kincsünk, hogy azt megmenteni az enyészettől, s hátra hagyni az utódoknak hazafui kötelesség.

Békésvármegye e nemzeti harczban, — hogy miként töltötte be honfui kötelességeit: e szerény munka feltárja.

Hiszem, — hogy vármegyénk erő kifejtését a nemzet elismeréssel méltányolhatja, s vallom, -- hogy derék népünk a hazafui kötelesség hű teljesítésében törhetlen elődeire büszkén tekinthet, ha jönne még idő, buzgalmukból áldozatkészségükből példát merithet.

VII.

BÉKÉSVÁRMEGYE HONVÉDEI 1848—1849.

Századunk delén, amint kápráztató fénnel szétáradtak a szabadság, egyenlőség és testvériség napjának sugarai: a fény nemzetünket is felmelengette aléltságából, s életre kelté az erő azon parányát, melyet még a hatalom századokra terjedő elnyomása ki nem irthatott.

Az áldott napsugár nem csak életre kelté, de rohamosan fejleszté, s hatalmassá növelé a nemzeti életerőt, s képessé tévé kezdetben a szükségszerű önvédelemre, majd ereje kifejtése után a megifjodott nemzetet a százados elnyomatás lánczainak széttörésére, a nemzeti függetlenség kivívására, míg végre a véres csatákban összetört hatalom, az éjszaki nagy császárság szövetségében állította vissza a nemzetet leigázó uralmát.

S e nemzeti nagy küzdelem annál dicsőbb, annál felmagasztalóbb, mennél vitézebb, fegyelmezettebb és rendezettebb hadakkal kellett szembe állani a nemzet fiainak, s erejüket összemérni, az ekeszarvától, a műszerektől elhívott, az iskolák, s közszolgálat padjairól összetoborzott férfiak mellett a gyermekeknek s aggoknak.

Mint a honalkotás dicsőség teljes harczai, úgy szabadságharcunk minden csatája egy-egy fényes bizonyága a közszabadságért való lelkesülésünknek, állami függetlenségünk, alkotmányos jogainkhoz való törhetlen ragaszkodásunknak s önfeláldozásunknak, de egyszersmind bizonyága nemzeti életképességünknek s még új ezredévre is kiterjedő államfentartó hivatottságunknak.

Tűnnek az évek.

Dicsőségteljes harcaink emlékeit a haladó idő mindent megemésztő ereje kérlelhetlenül pusztítja és megsemmisíti, ha idejekorán nem törekszünk megmenteni a végenyészettől azokat.

Minden napja az éveknek egy-egy árnyékot vet az eseményekre a múltba tekintő szemeink elé, s homályt borít emlékeinkre s emlékezetünkre.

Minden napja az éveknek a regeszerü vitézséggel vívott csaták egy-egy »névtelen hőst« ragadja el körünkől, s mily kevés sirhantnak kell már domborulni hazánk földjén, hogy az örök enyészetbe merüljenek mindazok, kik szabadságunkért, jogainkért küzdöttek!

S lehet-e nemesebb feladatunk, erősebb kötelezettségünk, mint nevet adni egy-egy szabadság hős sirhalmának, s nevet adni azoknak, kiket már ma is »névtelen hőseknek« ismer az utód!

A véletlen esélye kezeim közzé juttatá vármegyénk honvédeinek névsorát.

A szabadságharcz leveretése után a fékvesztett hatalomnak első feladata volt ítéletet mondani azok felett, kik hazafiai kötelességeiket hiven teljesítették, s összeíratta a vármegyék által kiállított honvédeket.

Az összeírások a válságos napokban, a rettegés hatása alatt készítették el az egyes községek előjárói által. Hiányosak sok tekintetben; nem minden községben tüntetik fel, hogy a honvédek, mely zászlóalj sorai közt küzdöttek, de a névsor teljes s megbízható.

Ezen összeírások alapján kívánom megösmertetni szabadság harcunk honvédeit, sorbavéve az egyes községeket.

Magyar-Gyula.

Gyula városa ez idő szerint két önálló hatóságú várost képezett: Magyar-Gyulát, s Német-Gyulát.

Magyar-Gyula város főbirája Paraszka János, birája Müller István, tanácsnok Czégényi István és Demkó István, pénztárnok Nyikora Illés volt.

Ezek állították ki 1850-ik évi január hó 9-én a honvédek összeírását, s e szerint azok a mint önként, koruknál fogva vagy felfogadás útján soroztattak be és haza kerültek, vagy elestek, avagy ismeretlen helyen tartózkodtak, vagy a császári hadseregbe soroztattak, neveztetnek meg. — A névsor a következő:

Ugrai János,
 Szabó János,
 Furka István,
 Sánta Ferencz, a komáromi várból bocsáttatott haza.
 Nagy Pál,
 Dézsi Ferencz,
 Pécsi István, a császáriakhoz besoroztatott.
 Irházi György,
 Csete Mihály,
 Örmény János,
 Szeredi János,
 Karácsony János,
 Gremsperger Lipót,
 Csernováczi Ádám,
 K. Szabó István,
 Pammer Jakab,
 Domokos Mihály,
 Máté Ferencz,
 Biró György, a császáriakhoz besoroztatott.
 Kurta Mihály,
 Pakurár Koszta, családós.
 Biró János,
 Kelemen Ferencz,
 Csordás István,
 Beleznai Péter, családós.

Alberti Mátyás, feleséges.
 Horváth János,
 Egri József,
 Guba Péter, a császáriakhoz besoroztatott.
 Juhász István,
 Csüri Péter,
 Tarkó András, besoroztatott.
 Sérés András, betegén jött haza s Bauer őrnagy Gyulán elbocsájtó levelet adott részére.
 Marján Tógyer,
 Steigervald Ferencz, családos.
 Bordé János, nős.
 Papp József,
 Rácz Ferencz,
 Alberti János, a császáriakhoz besoroztatott.
 Rusz Ilia, szintén besoroztatott.
 L. Kovács Mátyás, nős, gyermekes, vagyonos.
 Gombos Jakab,
 Oltyán G. Mojsza,
 Gyepes Jakab, nős, gyermekes, mint beteg elbocsájtott.
 Illés Antal, nős, gyermekes.
 Tódor Antal,
 Biró Mátyás,
 M. Kis Ferencz, sebesült elbocsájtott.
 Rákóczi Antal, a császáriakhoz besoroztatott.
 Csomós Mihály,
 Prekup Dávid, a császáriakhoz besoroztatott.
 Kis Károly, szintén besoroztatott.
 Mundruczó Pál, a császáriakhoz besoroztatott.
 Szász András, besoroztatott.
 Szatmári József,
 Varga Tógyer,
 Papp Mitru, családos, a 29-ik zászlóaljban volt honvéd.

Galambos Mitru,
 Szöke András,
 Orosz Togyer,
 Hotorán Koszta,
 Hosszu Mojsza,
 Szabó Ignác,
 Csobán Mihály,
 Borbély Ilia,
 Dudás György,
 Tanász Togyer,
 József Lázár, besoroztatott.
 Kosztán Pál,
 Czoldán Mihály, besoroztatott.
 Ifj. Galambos Miklós,
 Jevuczó István,
 Gulyás János,
 Gulácsi János, szolgált a Mariássy 37-ik gyalogezred-
 nél, önkéntes volt.
 Opre György,
 Fruzsza Mojsza,
 Dobos Dávid,
 Kerekes György,
 Pera Ferencz,
 Gurzó Togyer,
 Hegedüs Péter, családos.
 Szelezsán György,
 Lokucza Lukács,
 Ottlakán Pál,
 P. Magyar Togyer,
 Szűcs Demeter,
 Mocsorán Mojsza,
 Nyisztor Péter,
 Mátyás Mihály,
 Burgya János,

Gulyás Dávid,
 Jankó János,
 Lukács János,
 Pataki Mojsza, előbb a Máriássy 37-ik gyalogezred-
 nél szolgált.

Vidó Mihály,
 Bujdosó András,
 Darvasi János,
 Pardi Bálint,
 Binges András,
 Nagy János,
 Ö. Jankó János,
 Tar János,
 Biró Mihály,
 Szigéti István,
 Nyerges Mihály, a császáriakhoz besoroztatott.

Kóródi János,
 Nagy Ferencz,
 Cseke János,
 Méhes Ferencz, önkéntes,
 Heródek Lipót.

Bayer György, önkéntes, igen ifju.

Diósi György, önkéntes, Miklós-husár.

Dubán József, önkéntes, igen ifju, a 3-ik zászlóaljnál.

Szombathelyi Kálmán, önkéntes, kapitány volt.

Geyer József, önkéntes, a Hunyadi huszároknál főhad-
 nagy, elbocsátó levelet kapott Bauer őrnagytól Aradon,
 régebben szolgált a Württemberg huszároknál.

Góg Mátyás, önkéntes, a császáriakhoz soroztatott
 Kecskeméten.

Dulácska András, felfogadott az 58-ik zászlóaljnál,

Juhász Pál, önkéntes, feleséges, gyermekes, jobb lábán
 sebesült.

Dávidházi János, önkéntes.

Heninger Márton, önkéntes, idős.

Szeredi András, önkéntes, sebesült.

Nitta Mihály, önkéntes.

Ötvös István, önkéntes.

Szigeti Péter, önkéntes, az 58-ik zászlóaljnál.

Galbács János, önkéntes, idős, az 58-ik zászlóaljnál.

Nádori Antal, önkéntes.

K. Kis Mihály, önkéntes, az előtt szolgált a császáriaknál.

Süli János, önkéntes.

Sebestyén János, önkéntes.

Ökrös András, önkéntes.

Vladucz Ferencz, önkéntes.

Nyittás István, önkéntes.

Majláth Péter, önkéntes, Aradon a császáriakhoz besoroztatott.

Mészáros István, kecskeméti születésű, az előtt szolgált a császáriaknál, huszár volt.

László István, önkéntes.

Cseha Pál, önkéntes.

Fischer József, önkéntes.

Szláva Ferencz, felfogadott, pozsonyi születésű.

Sulyok István, Aradon a császáriakhoz soroztatott.

Tomai György, poroszlói születésű.

Rabeczki János, sarkadi születésű, önkéntes.

Kleczki József, besoroztatott Pesten, önkéntes.

Sztanyák András, önkéntes, jovanóczi (Trencsén vm.) születésű.

Pozsár Ferencz, önkéntes, mező-kövesdi (Borsod vm.) születésű.

Kovácsik János, önkéntes, besoroztatott a császáriakhoz Aradon.

Varga József, önkéntes, debreczeni születésű, besoroztatott Aradon.

Meskó István, önkéntes.

Szivák Sándor, önkéntes.

Tasi Pál, önkéntes.

Markus György, önkéntes.

Boys Mojsza,

Csuvár Mihály,

Imre Mihály,

Endre Mitru,

Leszne Miklós,

Polyák János,

Krisztifa János, önkéntes, a Lengyel légiónál.

Dinkfelder Konrád, önkéntes, szabó, székudvari születésű, soroztatott 1848. okt. 13-án, a 30-ik zászlóaljhoz.

Engel Jakab, önkéntes, izraelita, kereskedő, mádi (Zemp-lén vm.) születésű, az 58-ik zászlóaljnál soroztatott 1848. október 3-án.

Ernszt József, izraelita, szabó, sasvári (Nyitra vm.) születésű, sorozt. 1848. okt. 3-án, a 30-ik zászlóaljhoz, önkéntes.

Miklós András, önkéntes.

Rausz Ferencz, önkéntes, napszámos, soroztatott 1848. okt. 13-án, a 30-ik zászlóaljhoz.

Timár János,

Maczal György, önkéntes, asztalos, sarkadi születésű, soroztatott 1848. okt. 13-án, a 30-ik zászlóaljhoz.

Marinási János,

Bori Balázs, önkéntes, napszámos, csongrádi születésű.

Painlich János, önkéntes, kéményseprő, gráczai születésű, szolgált a 27-ik gyalog-ezrednél.

Dobos János, önkéntes, szijgyártó, fehértemplomi szül. soroztatott 1848. szept. 23-án, a 30-ik zászlóaljhoz.

Szabó Pál, önkéntes, kötélverő, nagykarolyi születésű, soroztatott 1848. szept. 23-án, a 30-ik zászlóaljhoz.

Méhes Pál, önkéntes, kötélverő, gyöngyösi születésű, soroztatott 1848. szept. 23-án, a 30-ik zászlóaljhoz.

Vojteki János, önkéntes, lakatos, kassai születésű, soroztatott 1848. szept. 23-án, a 30-ik zászlóaljhoz.

Aranyosi János, önkéntes, deák, soroztatott 1848. szept. 3-án, a 30-ik zászlóaljhoz.

Skultéti Pál, önkéntes, asztalos, gyöngyösi születésű.

Dankó Ferencz, önkéntes, üveges, nagyszombati születésű, soroztatott 1848. szeptember 25-én, a 30-ik zászlóaljhoz.

Koszik Jakab, önkéntes, takács, lubló születésű, soroztatott 1848. szeptember 28-án a 30-ik zászlóaljhoz.

Posztavka Lajos, önkéntes, kertész, porosz származású, soroztatott 1848. szeptember 28-án, a 30-ik zászlóaljhoz.

Beregszászi József, önkéntes, erdőteleki születésű, szolgált a császári 32-ik gyalogezredben 12 évig.

Propanszki István, önkéntes, tarczali születésű.

Volner János, önkéntes, szabó, szentesi születésű, soroztatott 1848. okt. 3-án.

Szedlinszki Ágoston, önkéntes, szabó, kassai születésű, soroztatott 1848. okt. 4-én.

Kleinhacker József, önkéntes.

Szász György, önkéntes, soroztatott 1848. okt. 20-án, a 30-ik zászlóaljhoz.

Modzinger István,

László Sándor,

Csizmadia Árpád, önkéntes, az 58-ik zászlóaljbán főhadnagy.

Komáromi János, önkéntes, szabó, győri születésű, soroztatott 1848. okt. 13-án, a 30-ik zászlóaljhoz.

Sümei Antal, önkéntes, asztalos, soroztatott 1848. november 1.

Kultsár Sándor,

Borsi Mihály, önkéntes, az 58-ik zászlóaljnál altiszt.

Göthe Fridrich, önkéntes, varsói születésű, az előtt szolgált a 48-ik gyalogezrednél 14 évig.

Auszte Móricz, önkéntes, porosz származásu, soroztatott 1848. nov. 23-án, a 30-ik zászlóaljhoz.

Fridrich Albert, önkéntes, porosz származásu, soroztatott 1848. november 23-án, a 30-ik zászlóaljhoz.

Felföldi Ferencz, önkéntes, soroztatott 1848. december 3-án.

Medgyes Ferencz,

Enhe János,

Liszt Sándor,

Konstantin Gurzó,

Suhács Károly,

Neimann Farkas,

Méhes András,

Percz Sándor, önkéntes, déva-ványai születésű.

Herzberger Sámuel, csizmadia, m.-berényi születésű, önk.

Budai Lajos,

Cseh Sámuel,

Szabó Gergely,

Lidi Sándor, szücs, békési születésű, 1848. nov. 23-án sorozott önkéntes.

Gurabics József, önkéntes.

Hanauer Ferencz, önkéntes.

Duka Sándor, önkéntes.

Somogyi István, önkéntes.

Nagy K. János, önkéntes.

Kohlmann András, önkéntes.

Vida Menyhárt, önkéntes.

Rajki János, önkéntes.

Takács Sándor,

Sámuel Balázs, a császáriakhoz besoroztatott Pesten, önkéntes.

Buczsán Ferencz, fogadott borsodmegyei, családos.

Balogh András, fogadott, a császáriakhoz besoroztatott Aradon.

Földesi István, önkéntes, a császáriakhoz besoroztatott.
 Atyimovics János, önkéntes, az 59-ik zászlóaljnál.

Kocsi Lajos, önkéntes, azelőtt a Máriássi ezr. szolgált,
 besoroztatott a császáriakhoz.

Szabó György, önkéntes, besoroztatott a császáriakhoz.

Tar István, önkéntes, az 1-ső vadász ezrednél.

Dank Eduárd, önkéntes, az 59-ik zászlóaljnál.

Nagy János, önkéntes.

Hollóssy János, a Károlyi huszároknál, önkéntes.

Szabó Sándor, önkéntes, az 59-ik zászlóaljnál.

Bauer Károly, önkéntes, gyógyszerész.

Bálint Mihály, földmives.

Kosinyek Károly,

Szöke János, földmives.

Béres Mihály, földmives.

Ufferbach József, önkéntes, az 58-ik zászlóaljnál.

Rákóczi Ferencz, földmives.

Laczkó József, földmives.

Stamutz Mátyás, földmives.

Nánási Ferencz, földmives.

László Márton, kovács.

Lengyel János, földmives.

Herberth Alajos, gépész, sorozt. 1848. okt.
 13-án, a 30-ik zászlóaljhoz, később az 58-ik zászlóaljnál
 főhadnagy, a császáriakhoz besoroztatott.

Fehér János, önkéntes, földmives.

Papp György, földmives.

Kálló János, földmives.

Volent János,

Németi János, önkéntes, irnok, soroztatott 1848. okt.
 13-án, a 30-ik zászlóaljhoz.

Demeter János,

Gazsó Mátyás, földmives.

Farkas János, zsadányi születésű, földmives.

Lugzó János, földmives.

Z. Timári József, endrődi születésű, a császáriakhoz besoroztatott.

Enyedi János, földmives.

Ficzek György, önkéntes, lakatos, soroztatott 1848. szept. 21-én, a 30-ik zászlóaljhoz.

Sulcz János, önkéntes, földmives.

Farkas István, földmives.

Major Ágoston, önkéntes, szűrszabó, boros-jenői szül., soroztatott 1848. szept. 25-én.

Kovács András, földmives

Góg Pál, földmives.

Gajdányi András, földmives.

Biró István, földmives.

Kukla Mihály, földmives.

Kádár István, földmives.

Bordás János, földmives.

Üveges Mátyás, kocsis.

Szabó Mihály, önkéntes, ugrai születésű, napszámos, soroztatott 1848. november 21-én.

Kovács Ferencz, kerékgyártó, sorozt. 1848. nov. 21-én.

Lugzó György, földmives.

Kovács József, kerékgyártó.

Felföldi Antal, földmives.

ifj. Kukla Mátyás, földmives.

Brezniczki József,

Jámbor István, földmives.

Kis Mihály, földmives.

Barát Pál földmives.

Kovács Mihály, földmives.

Szabados István, földmives, önkéntes.

Farkas János, önkéntes, irnok, békési szül. soroztatott 1848. okt. 9-én, a 30-ik zászlóaljhoz.

Sugár Mihály,

N. Kovács Mihály.
 Lengyel János,
 Gerebenits Mátyás,
 Biró Mihály,
 Biró Mátyás,
 Tóth Károly,
 Szilágyi Ferencz,
 Góg György,
 Kis János,
 Rostás Mihály,
 Méhes András,
 Tódi János,
 Nagy István,
 Makra Ferencz,
 Nagy F. András,
 O. Sebestyén Mihály,
 Nyíri István,
 Juhász József,
 Tamás Péter,
 Tódi Gergely,
 Tódi András, besoroztatott a Lichtenstein 9-ik huszár
 ezredbe.

Kis József,
 Rostás Mihály,
 Kis P. István,
 Domokos János,
 B. Szabó Mihály,
 Kis György,
 Tokai Sándor, soroztatott a császáriakhoz.
 Kis József,
 Csordás Mihály,
 Varga Mihály,
 Kardos Péter,
 Rác István,

Ökrös Sándor, önkéntes.
Seres Ferencz,
Tamás Pál,
Tamás István,
Erdei János,
Ifj. Kovács István,
Makai Lajos,
Kis István,
Puskás György, besoroztatott.
P. Nagy Ferencz,
Szabó György,
Vidó István,
E. Nagy Ferencz,
Oláh András,
Oláh György,
Oláh István,
Oláh Ferencz,
Balogh Lajos,
Hamza János, besoroztatott.
Fülöp György,
Tamás András,
Csete István,
Török István,
Nagy György,
Csete Gábor,
Gebei György,
Szabó Mihály,
Furka György,
Nándori Antal,
Veszélits János, önkéntes.
Géczi György,
Málics József,
Szelezsán István,
Biró István,

Heninger Ferencz, besoroztatott a császáriakhoz Szathmáron.

Kind Péter, önkéntes.

Viderok József, önkéntes.

Metz Mihály, önkéntes.

Engelhardt János, önkéntes.

Dobi József, önkéntes.

Portörő István, önkéntes.

Krasznai István, önkéntes.

Trippa István, önkéntes.

Knap János, önkéntes.

Hoffmann Rudolf, önkéntes, főhadnagy.

Reich György, önkéntes.

Beliczey Rudolf, önkéntes, százados, elbocsájtó levelet kapott Bauer őrnagytól Aradon.

Batik Elek, gyulavári születésű, a piski csatában Kemény Farkas ezredes alatt mint szalontai lovas nemzetőr vett részt, később vadász hadnagy Kazinczy tábornok alatt.

Német-Gyula.

Klimál János, a harcz után besoroztatott, nagy-károlyi illetőségű volt.

Spurius János, besoroztatott a harcz után, nagy-károlyi.

Oláh Tódor, Damjanich táborában szolgált.

Német Mitru, Damjanich táborában.

Várad Pál, önkéntes, sebeiben meghalt.

Erdei Péter, Cseh-országból (Königgrätz) került haza.

Molnár Ilia, Vécsey táborában.

Markus Miklós, besoroztatott.

Német György, Damjanich táborában, Temesvárról került haza, mint sebesült.

Péter Miklós, szolgált az 58-ik zászlóaljnál, sebesülten tért haza.

Kertes János, nem jött haza.
 Krizsán Mihály, a 33-ik zászlóaljnál, Aradról tért haza.
 Mogyoróssy Ferencz, meghalt.
 Illich János, nős, a 33-ik zászlóaljnál szolgált.
 Gyepes Antal, a 33-ik zászlóaljnál.
 Csecsei József, déva-ványai, besoroztatott a harcz után,
 Krész János, nem jött haza.
 Steigervald Mátyás,
 Tóth Márton,
 Lozsek Lajos, majthényi (Pozsony m.)
 Berndt János, 58-ik zászlóaljnál,
 Emhő Ignác, az 58-ik zászlóaljnál szolgált, besorozta-
 tott, de sebei miatt a főherczeg Vilmos ezredtől haza bo-
 csáttatott.
 Hack György, az 58-ik zászlóaljnál,
 Bayer Jakab, besoroztatott,
 Kocsis József, besoroztatott,
 Halász Mihály, besoroztatott,
 Tóth József, színér-váraljai,
 Buchardt József, ágyulövés sebet kapott;
 Dragán Mojsza, gróf Vécsey táborában,
 Hiesz Mihály, sebesült, meghalt.
 Szommer János, 33-ik zászlóaljnál,
 Beregszászy István, nem tért vissza, erdőteleki születésű,
 Reinhardt Simon besoroztatott a harcz után,
 Nyéki János, nem tért vissza,
 Tóth József,
 Goedke Fridrich, oroszországi, a 48-ik gyalogezrednél
 őrmester volt,
 Nagy Sándor, szentesi,
 Mészáros István, kevermesi, a 37-ik gyalogezrednél
 káplár volt,
 Vallfisch József,
 Szabalovits Eduard, lengyelországi,

Dus Gergely, békési,
 Dudás György, szolgált korábban a 32. gy. ezrednél,
 Dulátska András,
 Freund Móricz, lipótmezei,
 Moldovány János,
 Albert Fridrich,
 Auszt Móricz,
 Apponyi József, önkéntes, békési,
 Paar Leopold,
 Kovács Pál,
 Juhász Ferencz,
 Szathmári István,
 Hatvani József,
 Thoma Lázár,
 Kis Mihály, önkéntes.
 Jámbor István, önkéntes.
 Engelhardt Ferencz, önkéntes.
 Mecz Mihály, önkéntes.
 Steigervald Ferencz, önkéntes.
 Stargl József, önkéntes.
 Verner János, fogadott lovas.
 Berndt Gottfrid,
 Merx Mihály,
 Eisler József,
 Vaszkán Tódor,
 Gróh Márton,
 Vencz Jakab,
 Braun József, huszár.
 Tódor András,
 Tar János,
 Varga József,
 Takács Sándor,
 Ibuczó Pál,
 Ruttner Ferdinánd,

Német-Gyulavárosa 70—80 honvédet állított ki, s ezek között 6 volt önkéntes, s 37 besoroztatott koránál fogva, a többi pedig részben hadkötelesek, részben lelkes hazafiak által fogadtatott fel. Német-Gyula honvédei közül mindössze 20-an kerültek haza, — a szabadságharcz után — a többiek részint elestek, részint besoroztattak, részint pedig mint sebesültek, s katonai szolgálatra alkalmatlanok bocsátattak el, s illetőleg születési helyeikre tolonczoltattak.

A német-gyulaiak 1848. évi júniusban, októberben, novemberben, s 1849. évi januárban, s márcziusban avatattak a harminczadik zászlóaljhoz, — melynek Gyulán volt a hadfogadó parancsnoksága. A legnagyobb részük iparos; köműves, ács, asztalos volt, s így többnyire várakba helyeztettek, — vagy egyes zászlóaljakba osztattak szét.

B.-Csaba.

Argyelán György,
 Ancsin B. János,
 Antsin János,
 Andó Márton,
 Adamik János,
 Aratzki János,
 Antsin Rodak János,
 Andó György,
 Antsin István,
 Bulovszki György,
 Babarik János,
 Bucha János,
 Belanka Mihály,
 Borbély Lajos,
 Bohus Máté,
 Botta Dukát György,
 Botyánszki János,

Bohus György,
 Botyánszki János,
 Balyiga Drugan Pál,
 Bjelyik Pál,
 Botyánszki György,
 Bondár János, békési.
 Bentsik János,
 Botta János,
 Blahut Mihály,
 Bartolák Pál,
 Bohus Magyar János.
 Buka János,
 Buksan Antal, önkéntes.
 Chrasztina János,
 Czabarka György, előbb a 37. gy. ezrednél, önkéntes.
 Cseptsányi Gyula,
 Czabarka András,
 Csuvarszki János,
 Csernok János,
 Csicsely Mátyás,
 Csicsely György,
 Chrasztina András,
 Cservenák György,
 Csernaj János,
 Dianis János,
 Duna János,
 Darabos Pál,
 Dombár András,
 Dohányos János,
 Drzsják Mátyás,
 Erdélyi György,
 Eger János, önkéntes.

Fikker Lipót, az avatási jegyzék szerint, — az első
 honvéd, önkéntes, — főhadnagy

Farkas Pál,
 Filipínyi Sándor,
 Fischer András,
 Filyó Pál,
 Felegyi Pál,
 Fejér János, nagy-bárodi.
 Flender György,
 Fajó András,
 Friedenstein Herman,
 Filipínyi György,
 Fülöp Péter, önkéntes.
 Géts György,
 Gyebrószki János,
 Gábrriel András,
 Gázsó János, önkéntes.

Gellinyi János, nős, kötegyáni, önkéntes, előbb a 37.
 gyalog ezrednél.

Gyebrovszki Pál,
 Galló Márton,
 Gyurkó Ádám,
 Gyucha Pál,
 Gajdáts András,
 Gulyás Mihály,
 Gubis György,
 Gyebnár János,
 Gázsó István,
 Gajdács Mihály,
 Gyebnár György,
 Gyuris Sámuel,
 Greksza János, önkéntes.
 Hrdlyitska Sámuel,
 Hursán Pál,
 Hajtman Mihály,
 Huszár György,

Huszár Pál,
Hajnal György,
Hrabószki András, nős, önkéntes.
Haan Antal,
Hrabószki András,
Huszár János,
Hrabószki M. György,
Hegedüs Mihály,
Hrabószki Pál,
Hrabószki Pál Stevó,
Hrabóvszki Draban György,
Horváth Mátyás,
Hajdu János, önkéntes,
Hrdlitska Sándor, önkéntes,
Hagymási János, önkéntes,
Janovits Mihály,
Janovszki György,
Jagyugy Mihály,
Johanidesz János,
Janovszki Pál,
Illés Ferencz, önkéntes.
Jenei István, önkéntes.
Kutnyik Pál,
Knyihár György,
Kliment András, zólyomi,
Krizsán György,
Krnáts András,
Kliment Ádám,
Kállai Márton,
Kotziha Márton,
Kolarovszki György,
Kristóf Pál,
Kesjár András,
Korítár György,

Krnáts Mátyás,
Krnáts Mihály,
Kraszkó András,
Krizsán György,
Korentsik András,
Krupa Bettkó Márton,
Kudlák András,
Kesjár Mátyás,
Kotziha Pál,
Kvasz György,
Kolarovszki Pál,
Kesjár Banszki János,
Kortsok Pál,
Kraszkó György,
Kováts Mihály Márton,
Kiszely János,
Kozár József, önkéntes.
Kertész János, önkéntes.
Koreny János, önkéntes.
Kiszely Mihály, önkéntes.
László Pál,
Lakos János,
Latzó János,
Laiterszdorfer Mórítz,
Lyikvetz András,
Lustyik János, tiszolczi, önkéntes.
Lyiker M. András,
Lyiptsai György,
Lyeszkó István,
Laiczinyecz András,
Ledényi Mátyás,
Lustyik János,
Lukátsik Pál,
Lipták András, Mitsznak.

Mertzán György,
Marik János,
Meliskó András,
Mazán Márton,
Meszjár János,
Michnai András,
Machlyik György,
Medovarszki András,
Mikusik András,
Makan János,
Marik János,
Mladanitzki György,
Mlinárik János,
Mitykó György, (Komáromi vár.)
Matuska János,
Mátsok Pál,
Mitykó András,
Machlyik János,
Mengyan Pál,
Mihályik Pál,
Márton Mihály, önkéntes.
Novák Mihály,
Novák György,
Novák Mihály,
Nagy Lajos, önkéntes.
Nagy Mihály, önkéntes.
Orvos Márton,
Opanszki János,
Orvos Varga György,
Oláh Gergely, kötegyáni, önkéntes.
Opanszki György,
Ondrejsik Pál,
Ondrejsik György, I.
Ondrejsik György, II.

Orvos Varga György,
Ozgyin János,
Ostasz András,
Orolyi András,
Orvos János,
Oszlats Mihálik Márton,
Omazta László, százados.
Ökrös Ignázt, kunhegyesi.
Petrovszki J. István,
Pataj Pál,
Prekup György,
Prisztavok Pál,
Petrovszki Pál,
Péli Pál,
Povázsai Máté,
Pribojszki János,
Cs. Prisztavok Pál,
Priskin János,
Paulyik Dániel,
Pribojszki György,
Pluhár György,
Povázsai Pál,
Petrovszki György,
Ribar György,
Rákóti József,
Rátz István, sérült.
Rohoska Pál,
Rajtár András,
Sípos Mátyás,
Susánszki János, önkéntes.
Sajben János,
Seres Pál,
Sztraka György, főhadnagy.
Sípos Mihály, önkéntes.

Szelezsán János,
Szimon Sámuel, sziráki, önkéntes.
Sitz András,
Serban György,
Sztrebarni János,
Sipitszki János,
Sontyi János,
Salamun János,
Sípos János,
Szeverényi András,
Sztankó György,
Stefanyik János,
Sztankó János,
Szpiszják János, Komáromból.
Szedlyják János,
Szamó András, önkéntes, gömöri.
Seres János,
Szák János,
Sztankó Tamás,
Such Mihály, fekete,
Szekerka András,
Szák György, önkéntes,
Turtsán Mihály,
Turtsányi András, önkéntes,
Tadanay H. György,
Tadanay György,
Tóth János, Czeper,
Uhrin János,
Uhrintsok Mihály,
Uhrin Pál,
Vaisz Simon,
Varga János,
Valentényi B. Máté,
Vida Sámuel,

Vizik György,
Vereska György,
Vereskó András,
Vozár János,
Vidovenyecz Mihály,
Valykusz Pál,
Zsilák Mátyás,
Zsibrita András,
Zelenanszki András,
Zelenanszki György,
Zsják András,
Zahorán Pál,
Zsják György,
Zsiros János,
Zahorán G. Mihály,
Zsiros János, Komáromból.
Zsilinszki Mihály, önkéntes.
Fejér Sándor, önkéntes.
Simay Gusztáv, önkéntes.
Simay Lukács, önkéntes, huszár főhadnagy.
Simay Lajos, önkéntes.
Simay József, önkéntes.
Omaszta Szilárd, önkéntes, százados.
Omaszta Gusztáv, önkéntes, hadnagy.
Omaszta Lajos, önkéntes.
Omaszta István, önkéntes.
Krtsmarik János, Komárom, önkéntes.
Uhrinyi Pál, önkéntes.
Nagy Antal, Komárom, önkéntes.
Kristófi Károly, önkéntes, tizedes.
Venczely Palyek, önkéntes.
Erdélyi Pál, önkéntes.
Mézes Adám, önkéntes.
Hajdu János, önkéntes.

Kráttki János, önkéntes.
Bohus György, önkéntes.
Kotziha János, önkéntes.
Huputzi Imre, önkéntes.
Dulyina György, önkéntes.
Mochnatzki András, önkéntes.
Gyurits Mihály, önkéntes.
Kiss János, önkéntes.
Kiszely György, önkéntes.
Kelle Csava Péter, önkéntes.
Ebugajgyi György, önkéntes.
Kondár György, önkéntes.
Sitz András, önkéntes.
Cservenák Mihály, önkéntes.
Pukanyetz György, önkéntes.
Bohus György, önkéntes.
Tonitsek István, önkéntes.
Fazekas N., önkéntes.
Kucsera András,
Uhrinyi László, önkéntes.
Jeszenszky Miklós, önkéntes, hadnagy,
Janziszki Mihály, önkéntes.
Balázs György, nős, önkéntes.
Urbán János, önkéntes.
Hrosik Márton, önkéntes.
Leginszki Mihály, nagylaki, önkéntes.
Polyák György, önkéntes.
Omaszta Mihály, önkéntes.
Darida Mátyás, önkéntes.
Mikulásik Mihály, árvamegyei, önkéntes.
Kigyószki Ferencz, egri, önkéntes.
Szekeres János, tarcsai, önkéntes.
Gazsó Jakab, önkéntes.
Szabó Imre, békési, önkéntes.

Megyesi Mihály, nős, önkéntes.
 Erdős István, dobozi, önkéntes.
 Ádám József, árvamegyei, önkéntes.
 Gergely Mihály, nős, békési, önkéntes.
 Petrina János, nős, önkéntes.
 Körössy Imre, békési, önkéntes.
 Ifj. Lornianszki György,
 Frankó János, nős, önkéntes.
 G. Kovács János,
 Kállay Mórítz, önkéntes.
 Orovitz Emánuel, zempléni, önkéntes.
 Popelka János, trencsényi, önkéntes,
 Sós Mihály, nógrádi, önkéntes.
 Ökrös Sámuel, szarvasi.
 Vitéz Mihály, berényi.
 Zlehocz János, endrődi.
 Opsucz János,
 Hrasztina János, m.-berényi.
 Skoda Ambrus, honti.
 Láng Károly, t.-ujlaki, önkéntes.
 Illés Mihály, mezőteleki.
 Ozsvát János, vizes-gyáni.
 Gajorszky Mihály, sárosi.
 Horeisz Ferenez, poprádi.
 Orvos András, előbb a 37-ik gy. ezrednél önkéntes.
 Pollák Jón, erdélyi, önkéntes.
 Vjerik Mátyás, lipthói.
 Viszlóczki János, sárosi.
 Jenei Mihály, önkéntes, tizedes.

Békés városa.

K. Túri István, gyalogos, Vécsey táborában.
 D. Varga Ferencz, gyalogos, Vécsey táborában.

Varga Miklós, önkéntes, elesett.

Zagyva Mihály, önkéntes, Vécsey táborában, gyalogos.

László István, önkéntes gyalogos, Guion alatt, balkezén sérülten és siketen tért haza.

Bálint Mihály K. helyett Balog János.

Orbán Mihály gyalogos Guion alatt, sérülten tért haza.

T. Nagy János, gyalogos, Vécsey táborában.

Megyeri Ferencz, gyalogos, Vécsey táborában.

Kozma András, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Csatári Sámuel, gyalogos, Vécsey táborában.

Hidvégi János, gyalogos, Vécsey táborában.

R. Szabó János, elesett.

Szabó M. János, gyalogos, Guion alatt.

Taró Mihály, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Fürödi György, gyalogos, Guion alatt.

T. Domokos István, gyalogos, Guion alatt, fején sérülten jött haza.

Sebestyén István, huszár, Guion táborában.

Katona János, önkéntes gyalogos, Görgei táborában.

Háló István, önkéntes, elhalt sebeiben.

A. Szűcs Mihály, gyalogos, Guion alatt.

Csonka János, huszár, sebesült.

Csapó Ferencz, önkéntes, sebesült, elhalt a táborban.

Oláh János, önkéntes gyalogos, Görgeinél.

Turkonyi István,

J. Szabó János, sebesült, elhalt a táborban.

Kállai János, huszár, Guion alatt.

G. Balog László, gyalogos, Guion alatt, sérülten tért haza.

Sz. Vas Mátyás, önkéntes gyalogos, Nagy Sándor táborában, sérülten jött haza.

Váradi József, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Zilai János, önkéntes gyalogos, Perczel táborában, mankóval jött haza.

Pataki István, huszár, Perczel alatt, nyomorékon került haza.

Vizsnyiczár György, önkéntes huszár, Nagy Sándor táborában, mint nyomorék jött haza.

Medve Mihály, önkéntes huszár, Miklós reg. Görgei alatt.

Medve János, önkéntes, korábban Miklós huszár, Görgei alatt.

Korcsok István, huszár, Görgei hadtestnél.

Sz. Nagy Mihály, gyalogos Guion táborában.

Hévizi Mihály, önkéntes gyalogos, Guion táborában.

Csarnai András, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Csarnai Imre, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Gábor János, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt.

Polgár István helyett Cs. Vári Mihály, önkéntes gyalogos, Vécsey hadtestnél.

Szűki János, önkéntes gyalogos, Vécsey hadtestnél, nyomorék lett.

K. Püski Pál, gyalogos, Guion alatt.

Deme Mihály, önkéntes gyalogos, Bem táborában, mint nyomorék jött haza.

Domokos István, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt, jobb kezére nyomorék lett.

Durkó Sándor, önkéntes, elesett.

Nagy Gy. Mátyás, gyalogos, Máriási alatt, sérült.

Vas János, önkéntes, elhalt sebeiben.

Deák Péter, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Veres Ferencz, gyalogos, Máriási ezrednél, Bem alatt.

Budás Demeter, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt.

Domokos András, gyalogos, Guion alatt.

Illyés Mátyás, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt.

D. Szabó Sándor, önkéntes huszár, Damjanics vezér alatt.

H. Kovács István, gyalogos, Guion alatt.

László János, önkéntes, elhalt sebeiben.

Kovács Mihály helyett Kovács M. András, önkéntes gyalogos Guion alatt.

Erdős János, gyalogos, Guion alatt.

Csapó János, gyalogos, Guion alatt.

Szöllősy Gergely helyett Hajdu Péter, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Hári Bálint helyett Somjai Mihály, önk. gyal., Vécsey-nél.

Czira Mihály, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Csató Gábor, önkéntes gyalogos, Perczel alatt.

Koos Mihály, önkéntes huszár, Görgei alatt, később besoroztatott a gróf Schlick 4. számú huszár ezredhez.

Dúzs Gergely, önkéntes gyalogos, Perczel alatt.

Szuroka Mihály, önkéntes gyalogos, Perczel alatt.

Szuroka Péter, önkéntes gyalogos, Perczel alatt, sebesült, félkarját a csatatéren hagyta.

Milák József, gyalogos.

Reszelő György, önkéntes gyalogos, Perczel alatt.

Domokos Lajos, önkéntes, elveszett, nem tért haza.

Hidvégi István, huszár.

Bakos Sámuel, huszár, Dembinszky alatt.

Bécsi István, huszár, Dembinszky alatt.

Nyikos István, elhalt a táborban.

Elekes Antal, önkéntes gyalogos, Dembinszky alatt.

Kolompár Mihály, önkéntes gyalogos, Perczel alatt.

Oláh János, önkéntes, elhalt sebeiben.

K. Kovács János helyett Pluhár György, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt.

Kis Szász Ferencz, gyalogos, Guion alatt.

Vas Mihály, gyalogos, Guion alatt.

Gazsi András, gyalogos, Guion alatt.

Domokos Sándor, huszár, Dembinszky alatt.

Fogarasi Ferencz, azelőtt Miklós huszár.

Sz. Nagy János, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Fekete Gábor, gyalogos, Guion alatt.

M. Szabó András, önkéntes gyalogos, Guion alatt.
Szántai Gábor, a harcz után nem jött haza.

Szántai József, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt, jobb kezét elvesztette.

Durkó Imre, gyalogos, Vécsey alatt.

Nagy Péter, önkéntes, elesett.

Nagy István, önkéntes gyalogos.

Kürti Mihály, önkéntes huszár, Guion alatt.

Pikó Pál, önkéntes gyalogos, Görgei alatt.

Kúcsár Mihály, gyalogos Guion alatt.

Borúzs János, önkéntes gyalogos.

Hégely Nagy András, a harcz után nem tért vissza.

Fekete András, elesett.

Farkas Lajos, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt.

Csengeri Ferencz, gyalogos.

Kis Gábor János, gyalogos, Perczel alatt.

Tokár János, önkéntes huszár.

Gömrödi István, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Gazsó Imre, huszár.

Varga István, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Z. Bereczky Sándor, huszár, Perczel alatt.

Siklován János, a harczból nem tért vissza.

G. Balog Sándor, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Dúzs Sándor, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Kutasi Sándor, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Hégely Ferencz, gyalogos, Guion alatt.

Tóth Mihály, önkéntes huszár, Nagy Sándor alatt, nyomorékon jött haza.

Liti János, önkéntes gyalogos.

Nyikos János, gyalogos, Vécsey táborában.

Kállai Lajos, önkéntes gyalogos, Guion alatt, sérült.

Földesi János, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Tamás Mihály, önkéntes gyalogos, Guion alatt, sérült.

Onadi János, önkéntes, a harczból nem tért vissza.

Bertók Péter, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Gaal Mihály, gyalogos, Guion alatt.

K. Szűcs András, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

G. Kovács István, gyalogos, Guion alatt.

Kötélverő Sándor, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Almási István, huszár.

Majláth István, gyalogos, Guion alatt.

Aponyi Sándor, önkéntes gyalogos, Guion alatt, sérült.

Vári Mihály, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Högye Sándor, nem jött haza.

Erdödi Antal, önkéntes gyalogos, besoroztatott a harcz után.

Tokai István, Pataki János helyett, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Czira J. Gábor, gyalogos, Vécsey alatt.

Komáromi István, Darabos István helyett, önkéntes gyalogos

Durkó József, önkéntes, a harczból nem tért vissza.

Durkó Bálint, önkéntes elhalt.

T. Püski Mihály, huszár sérülten s süketen jött haza.

Molnár Gábor, Belenta János helyett, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt.

Varga Mihály, önkéntes gyalogos.

Kürti István, gyalogos.

Mold Ferencz, önkéntes, nem jött haza.

Varga János, gyalogos.

Szabados István, gyalogos.

Takács János, gyalogos.

Varga István, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Virág Sándor, gyalogos, Guion alatt.

Kis Gábor, önkéntes gyalogos, Guion alatt, mint nyomorék jött vissza.

Zsiros István, önkéntes gyalogos, Máriási ezredbe, Guion alatt.

Papp István, önkéntes gyalogos.

Tóth János, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt.

Dohányos Mihály, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Baji Ferencz, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Ábrányi Varga András, gyalogos, Guion alatt, sérült.

Bertók Lajos, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

G. Balogh Sándor, huszár.

Orbán Gáspár, huszár, mint teljesen vak tért vissza.

Pocsa Mihály, nem tért vissza.

Csapó István, gyalogos, Guion alatt.

Reszelő András, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Szöllősy Gergely, gyalogos, Guion alatt.

Nóvé János, Szabó Ferencz helyett, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Gogán Sándor, Szabó Sámuel helyett, önkéntes, nem tért vissza.

Lévai András, gyalogos.

Androviczky János, önkéntes gyalogos, a harcz után nem jött haza.

Horváth Mátyás, gyalogos.

Fodre Sándor, gyalogos.

Tar Mátyás, gyalogos.

Hégely Mátyás, önkéntes, nem tért vissza a harcz után.

Takács Gábor, önkéntes gyalogos.

Kürti János, Sándor huszár.

Gonda János, Jónás György helyett, önkéntes, nem tért vissza.

Kádár István, önkéntes gyalogos.

Andor András, gyalogos.

Reszelő József, Szőke F. Péter helyett, önkéntes gyalogos.

Komáromi Gábor, huszár.

Mészáros János, önkéntes gyalogos, nem tért vissza.

Sajgó Varga Ferencz, gyalogos, nem jött haza.

- Szatmári András, önkéntes gyalogos Máriási ezrednél.
 Lipcsei Mihály, gyalogos.
 Bereczky Sámuel, gyalogos.
 Jámbor István, gyalogos.
 Kovács Ferencz, gyalogos, mint nyomorék tért vissza.
 Kis Antal, önkéntes gyalogos, Guion alatt.
 H. Kovács Ferencz, gyalogos.
 Egeresi János, önkéntes gyalogos.
 Kósa Gábor, gyalogos.
 Fried Emánuel, önkéntes gyalogos.
 Békési Ferencz, Szűcs János helyett, önkéntes gyalogos.
 Bertalan János, önkéntes gyalogos, sérült.
 Csökmei István, önkéntes gyalogos.
 Megyeszai József, gyalogos.
 Pocsai Imre, Drinyoczki János helyett, önkéntes huszár.
 Hellenbach Lajos, önkéntes gyalogos.
 Hellenbach Pál, önkéntes gyalogos, nem tért vissza.
 R. Szabó Ferencz, önkéntes gyalogos.
 G. Balog Imre, gyalogos.
 Antony Antal, önkéntes gyalogos.
 Kovács János, önkéntes gyalogos, nem tért vissza.
 Lipcsei Sámuel, önkéntes huszár, szolgált Koburg h.
 ezrednél, Görgei vezér alatt.
 Varga István, önkéntes gyalogos, Guion alatt.
 Varga Gergely, gyalogos, Guion alatt, sebesült.
 Varga Péter, gyalogos.
 Csipke Mihály, önkéntes gyalogos, sebesült.
 Szűcs Gergely, önkéntes gyalogos, mankón jött haza.
 Bányai Gábor, gyalogos, sérült.
 László Mihály, önkéntes gyalogos, Guion alatt.
 Kis Gábor, gyalogos, Guion alatt.
 Szász Péter, gyalogos, Guion alatt.
 Szántó Mihály, önkéntes gyalogos.
 Váczi V. István, gyalogos, Vécsey alatt.

Ács Mihály.
Almási Mihály, huszár, Görgei alatt.
Aponyi János.
Asztalos Mihály, huszár, Görgei alatt.
Almási András.
Angyalos István.
Almási András, huszár, Görgei alatt.
Ap. Nagy István.
Almási Mihály.
Bajkor András.
Balog István.
Bovics István.
Cz. Balog János.
Batízi András. I.
Batízi András. II.
Balázs Mihály.
Bereczki Gábor.
V. Balog Gábor.
Balog Péter, elhalt.
Bonczos Mihály.
Bohán János.
Balog János.
Bróda István, elhalt.
Béres Sándor, elhalt.
Bimbó János.
Baji Mihály.
Balla István, elhalt.
Bondár István.
Csapó Ferencz, elhalt.
Csávás János.
Csatári Ferencz.
Csatári Sándor.
Durkó Ferencz.
Dancs István.

Domokos Mihály.
Dombi Sámuel, elhalt.
Dékán Márton.
Egeresi György, elhalt.
Erdélyi István.
Erdős Péter.
Egeresi Mihály.
Egeresi Gábor.
Erdős Gábor, elhalt.
Fekete Gábor.
Földesi Gergely, elhalt, önkéntes.
Füredi András önkéntes.
Futaki Gábor.
Fekete Sándor, elhalt.
Fesető Gábor, önkéntes.
Futaki Mátyás, önkéntes.
Fazekas Mihály, elhalt.
Flóra Mihály, önkéntes.
Földi Sámuel.
Fodré Sámuel.
Faragó Sándor,
Fekete István.
Györfi Péter, önkéntes.
Györi István.
Görög János, önkéntes.
Görög György, önkéntes.
Györi János.
Gellén Szabó János.
Galambos József, önkéntes.
Gergely Mihály, önkéntes.
Görög Miklós.
Högye András.
Hanczár Mihály, önkéntes, félkézzel jött haza.
Herpai Mihály.

Hegyesi Sámuel.
 Z. Harndt Bálint, sérült, siketen jött haza.
 Hagyó István, önkéntes.
 Hégely Szabó János, önkéntes.
 Herbert Antal, önkéntes.
 Hegyesi Imre, önkéntes, szeghalmi.
 Högye István, önkéntes.
 Hegedüs Mihály, önkéntes.
 Háló János.
 Illés József, önkéntes.
 Juhos István, önkéntes.
 Jantyik József, önkéntes, elhalt.
 Juhász János.
 Kósa János, önkéntes.
 Kocsis János.
 Kulcsár Mihály.
 Kósa Pál, önkéntes.
 Kocsor Gábor, önkéntes.
 Kovács Mihály, önkéntes, elhalt.
 Gy. Kovács István.
 Komáromi András, önkéntes.
 Kovács István, önkéntes.
 Kimpián János.
 V. Kovács Sándor.
 Kecskeméti János, fején sérült, s elmebajjal került haza.
 Kelemen Sándor, önkéntes.
 Kis János, mint nyomorék jött haza.
 J. Kovács Gábor.
 Kovács Mihály, elhalt.
 Kerecsi Sándor.
 Komáromi Sándor.
 Keresztesi Gáspár, önkéntes, elhalt.
 Kürti J. Mihály, önkéntes.
 Kozák Ferencz, láányi, nem tért vissza.

Kürti András, elhalt.
Kis Miklós István, önkéntes.
Kelemen Péter, önkéntes.
Köpe András, önkéntes.
Katona Béni, önkéntes, elhalt.
Katona Mihály, önkéntes.
Kun Péter, önkéntes.
Kis György.
Kertész Lajos.
Krizsán László, elhalt a táborban.
Lipcsey Gábor, elhalt a táborban.
László István.
Liszkai Gábor, önkéntes.
Lovas Sándor.
Mucsi Imre, önkéntes, elhalt.
Mester András.
Mucsi József.
Sz. Molnár Péter.
Múnya Mihály.
Mészáros Mihály.
Moskovitz Simon, önkéntes dobos.
R. Nagy István, önkéntes.
Nagy Imre.
R. Nagy József.
D. Nagy Gábor.
Nehéz Sámuel.
Nehéz Mihály.
Nové Péter.
Német Mihály, önkéntes.
Nehéz János, önkéntes.
Onadi János, elhalt sebeiben.
Öri János.
Oláh István, önkéntes.
Petrai József.

M. Püski Gábor, nem tért vissza.

M. Püski András, nem jött haza.

Pap Miklós, nem tért vissza.

Pikó István, nem tért vissza.

Pataki János, nem került haza.

Pap János, nem jött haza.

Pap Gábor, önkéntes.

Panyi János.

Püski Gábor, nem jött haza.

Reszelő József.

Sajti Gergely.

Szalontai János, önkéntes.

Szölösi István.

Szűcs János.

Spiczemberger Ferencz.

Szilágyi János.

Szilágyi András.

Szilágyi Péter, beteges.

K. Szűcs Ferencz.

P. Szalkai Péter.

Szűcs János.

H. Szabó István.

Székelyhidi Mihály.

P. Szűcs Imre.

Szalontai András.

Szabó Mihály.

Szántó Pál, elhalt.

D. Szabó András.

Sós Mihály, önkéntes.

Szűcs András, elhalt.

Szilva Imre.

Szabó Lajos, önkéntes.

Samu Mihály, önkéntes.

Szász Sándor, önkéntes.

Szénási Béni, nem tért vissza.
 L. Szabó Imre.
 Seres Gergely, önkéntes.
 Szabó János, önkéntes, nem tért vissza.
 Serbán János, nem jött haza.
 Tyukodi István, elhalt.
 Tokár Gábor.
 Tánczos János, önkéntes.
 Tar Püski Mihály.
 Téglási Mihály.
 Varga Gergely, önkéntes.
 Versenyi András, gyalogos, Görgei alatt.
 Varga Sándor.
 Váczi Béni.
 Veres András, önkéntes.
 Vári V. Sándor.
 Varga András, önkéntes.
 Vig András, önkéntes.
 Váczi Samu, elhalt.
 Gát Varga Sándor.
 Veisz Herman, nem jött haza.
 Váczi János.
 Varga Ferencz.
 Zima István.
 Zagyva Imre, önkéntes.
 Zsóri György, önkéntes.
 Laczay József, Görgei alatt.

Szarvas.

Dely József.
 Tóth Pál.
 Koczka Mátyás.
 Vodár János.
 Szinásszky Pál.

Kovács Adám, önkéntes.
Czinger András, önkéntes.
Gutyán András, önkéntes.
Fodor Mihály, önkéntes.
Bökfő Bálint, önkéntes.
Urbán Pál, önkéntes.
Halász Mihály.
Ropcsa István, önkéntes.
Laczó Pál.
Zubai József, önkéntes.
Janurik Pál.
Balogh János.
Behán Pál, önkéntes.
Kozma Sándor.
Blaskó Mihály.
Matusik János.
Nagy Sándor.
Rohonyi György.
Ponyiczky Pál.
Zelenák Pál.
Vincze János.
Zulimán János.
Jángyona Mátyás.
Szarka Ágoston.
Fatnis Ferdinánd.
Soltész Károly.
Augusztinyi Dániel, önkéntes.
Kozma Mihály, önkéntes.
Keller Kelemen.
Molnár Mihály.
Rác János.
Balázs Mihály.
Malovecz András.
Bobvos János.

Bodó Tódor, önkéntes.
Kozalik János, önkéntes.
Filip Tamás.
Varga Dániel, önkéntes.
Oljofka János.
Soltész János, önkéntes.
Lapu József, önkéntes.
Suchánszky János.
Huszkay Antal.
Godta Pál.
Kozsuba Sándor.
Korpos Gyalai Imre.
Kovács József, önkéntes.
Plejosvszky Mihály.
Bányik Pál.
Kosztolaiszky Mihály.
Kolompár Pál.
Tögyi György.
Mikulay György.
Truhár János.
Fabó Márton.
Dobis János..
Szabó Mihály.
Pintér Mihály.
Ruzsrászký János.
Horemus Pál.
Hrabsják Mihály.
Gritta Pál, önkéntes.
Jánosik János.
Csonka András.
Gulyás Antal.
Kona Mihály.
Markovics István.
Polmüller János.

Nyilassy János.
Flaskó István, meghalt.
Csernál Pál.
Mulitra György.
Szappanos János.
Petrik István.
Kois Márton.
Tusják Pál, meghalt.
Kama András.
Zija János.
Dudin Pál.
Szákovics János.
Kolepár István.
Szitán István.
Sija István.
Kovács György.
Osztrolindszky János.
Styevák Pál, önkéntes,
Zestyán Mátyás.
Szedlják Mihály.
Pliesovszky György.
Podani János.
Molnár Mihály.
Katrezik János.
Komár György.
Kinyik Pál.
Misik Mihály.
Vanta János.
Pilut András.
Rohoska Pál.
Hancsak András.
Rác József.
Zenhordt János.
Ifj. Rác József.

Hicz Gyula.
Kolompár Mihály.
Piár János.
Józsa Károly.
Csányi János.
Litauszky István.
Cziglitszky Mihály.
Zuba György.
Uhrin Mihály.
Sándor János.
Gazsi András.
Brancsok Mihály.
Pevnyik István.
Csinel Márton.
Sebján Márton.
Valkó János.
Molnár István.
Lanják András.
Barkó János.
Brahna János.
Janbrich Mihály.
Rosik Mátyás.
Lovány Mihály.
Giár Márton.
Nagy Pál.
Kován István.
Pliesovszky János.
Klonka Sámuel.
Litavszky György.
Barkó János.
Komár Pál.
Ongyán György.
Király István.
Kepenyes András.

Krátki Márton.
Lustyik Pál.
Litavecz Márton.
Kordán István.
Jityik Mihály.
Sztrehovszky András.
Demcsák Mihály.
Pleskó János.
Filó Mihály.
Komár János.
Polják Pál.
Komár Mihály.
Zelesák Mihály.
Borgulya János.
Lutyinszky Mihály.
Bagyis János.
Takács Mihály.
Lestyán György.
Zsák János.
Huszárik János, meghalt.
Szilágyi Mihály, meghalt.
Hugyela Márton.
Melis György.
Galai Sámuel.
Simó János.
Sujem Mihály.
Medvegy Mihály.
Rosik András.
Paulik Mihály.
Prenslí Sámuel.
Belopotoczky János.
Gregun János.
Rác István.
Balog György.

Gács Pál.
Grájcsovics János.
Fabó Pál.
Winterlich Márton.
Szalai Márton.
Paulik Pál.
Korhely János.
Sonkoly Mihály.
Dina Mátyás.
Medvey Pál.
Darida György.
András Mihály.
Vékási Mihály.
Nyemcsok János.
Pemnyik István.
Garai György.
Juhos János.
Hlivár János.
Szkorka György.
Cselovszky János.
Hugyecz János.
Tóth János.
Buzics Mátyás.
Bertok György.
Kohut Sámuel.
Balog Pál.
Kruspir János.
Litauszki Mihály.
Lestyán János.
Babinszki András.
Gerhát János.
Hanzel János.
Csinel György.
Brhlik János.

Havaj Pál.
Mataidesz János.
Sebján István.
Mészáros György.
Lestyán András.
Szuchaiszky Tamás.
Goldberger Sámuel.
Szedlják György.
Vassy Edvárd.
Babinszky Pál.
Bruznyinszki Pál.
Sauer Adolf.
Jéement Lipót.
Palyó Pál.
Matusik György, meghalt.
Furkós Tamás, meghalt.
Kodján György.
Stabanics János.
Konecsny György.
Sebján Márton.
Kasuba András.
Szloszjár Pál.
Cziglédszky Pál.
Palicska Pál.
Kiszely György Mihály.
Tóth Mihály.
Kiszely György Georgé.
Klimáj János.
Kósa Antal.
Pátrek János.
Ágoston István.
Saligó András.
Varga István.
Keszgyik János.

Molnár János.
Gyurik István.
Csovko István Pálé.
Krajcsovics Pál.
Legény Mihály.
Oskó János.
Máriássy János.
Szlovák János.
András János.
Ör. Medvegy János.
Ifj. Medvegy János.
Gutyán János.
Gracza János.
Zahorecz János.
Szilágyi Mihály, Palor.
Alexai János.
Varga Mihály.
Velki János, Mázsár.
Szabó János.
Fridzó István.
Latcza János.
Bobcsok Mihály.
Kovács Ferencz.
Hajduch Pál.
Pálkovics Márton.
Darabos György.
Paulik Mihály.
Balázs János.
Németh József.
Kunszár János.
Tomasovszki József.
Branyiczky István.
Balázs György.
Medvegy István.

Ökrös János.
Szervesi János.
Balczó Pál.
Tomásik János.
Jánosi János, önkéntes.
Hirsch Miklós.
Bankó Mihály.
Lapsó János.
Magyar Mihály.
Borgula János.
Bartyik Pál.
Karsai György.
Kis János.
Balogh István.
Kreszán Pál.
Paluska Pál.
Sinkovics Pál.
Kis György.
Peres Pál, Madán.
Varga Mátyás, Plesch.
Valach János.
Szlovák Sámuel.
Paljak János.
Szvák Pál.
Baghy Pál.
Ifj. Viszkok György.
Kugyela Pál.
Uhljár János.
Zrak Mihály.
Martidesz János.
Zelsenberg Mór.
Árvay János.
Liska György.
Pljesovszky Pál.

Urbancsók Pál.
Molnár János, Kuhán.
Sztrehovszky Pál.
Laranyecz János.
Maginecz János.
Valyó Mátyás.
Balczó György.
Lomjánszky János.
Sápszky György.
Tóth György.
Balázs János Fodor.
Rimavecz György.
Kondács Pál.
Telka Mihály.
Faragó János.
Szartinsz Márton.
Bohus István.
Fialka Lajos.
Czirvák Márton.
Tóth Mihály, Czifra.
Hony Dániel.
Varga János.
Benyi András.
Szappanos János.
Niányik János.
Brusznynszky Mihály.
Janurik Pál.
Kasnyik János.
Ivara Pál.
Balczó Mihály.
Balczó Pál.
Tóth Pál, Pisztor.
Gombár Lajos.
Tyepcsa János.

Zahorecz János.
 Bakator János.
 Liska Sámuel.
 Valastyán Mátyás.
 Ganyai György.
 Sebján János.
 Csicsel Mihály.
 Csosztvai János.
 Valastyán György.

Orosháza.

Giba József, önkéntes, a harcz után nem tért vissza.
 Molitorisz János.
 Löher István.
 Polyák Samu.
 Tóth János, meghalt.
 Bodzsár János, nem tért vissza.
 Fábri Dávid.
 Mikolás Mihály, nem tért vissza.
 Czikora János.
 Papp Mihály, nem tért vissza.
 Pápai János.
 Németh György.
 Baranyai Sándor.
 Horváth István.
 Lehoczky Pál, önkéntes.
 Luczó József, nem tért vissza.
 Kulcsár János.
 Bikádi István, önkéntes.
 Csete György, önkéntes.
 Sin Mihály, önkéntes.
 Sárközy József.
 Horváth György, önkéntes.

Tomásik Mihály, nem tért vissza.
Kis Sándor, önkéntes.
Héjjas István.
Kövágó András, önkéntes.
Duczky Szabó József.
Szalay György.
Nemes István, nem tért vissza.
Cziráky György.
Szendi Horváth Péter, nem tért vissza.
Fehér József.
Füz József.
Csizmadia Ferencz, önkéntes.
Molnár Mátyás.
Nemes József.
Jót György.
Korelicska György.
Krajcsovics János.
Tóth Samu, bénán jött haza.
Jorda Molnár János.
Paulik János, nem tért vissza.
Gotstág György, önkéntes.
Pelegonya József.
Miszlai András.
Kónya János, nem tért vissza.
Jobák István, önkéntes.
Lödi György, nem tért vissza.
Endrödi József, nem tért vissza.
Jomba Sándor.
Bogyik Péter, önkéntes.
Sin János.
Csizmadia Mihály, nem tért vissza.
Nagy József, nem tért vissza.
Szonderling András, nem tért vissza.
Járolí Pál.

Lesetár József, nem tért vissza.
Kulcsár Imre.
Csont Mihály.
Hatos István.
Pulicska János.
Márton József.
Bokor János.
Szula Mihály önkéntes.
Kovács István.
Dér István, önkéntes.
Szatmári Károly, nem tért vissza.
Sós Mihály.
Szilasi Pál.
Zsédenyi János, sebesült.
Göndös János.
Zsédenyi István.
Horváth Pál.
Koczka János.
Blaskó András.
Szemenyei György.
Süle Pál.
Göndös András.
Andrejkó János, önkéntes.
Bokor József.
Horváth István.
Barta Mihály.
Pluczer Mihály.
Deák Mihály.
Német János.
Czikora Pál.
Gabnai István.
Szikula József, nem tért vissza.
Sonkolos István.
Csizmadia János.

Makula István.
Trutz Mihály.
Kiss Czikora János.
Fehér István.
Sapkoczky András.
Hamza György.
Csete Mihály.
Páli János, nem tért vissza.
Horváth György.
Ágoston István.
Csepregi József.
Darók István.
Gombkötő András.
Wolf Tamás.
Lőrincz István.
Kovács György, sebesült.
Zábrák András.
Berta Pál.
Szabó Mihály.
Jávortsik Pál.
Tóth Samu, bénán jött haza.
Torda Molnár János, önkéntes.
Boros Pál.
Molnár András.
Süle István.
Kunos András.
Fórián István.
Bikádi János, önkéntes.
Horváth Pál.
Baki József.
Tetlák József, önkéntes.
Sin Péter.
Benkő Pál.
Csiszár Mihály.

Rajki János.
Tót József.
Csete János.
Sonkolos József.
Dominkó György.
Luczó István.
Szentiványi Mihály.
Sinkó István.
Kovács István.
Hegyi János.
Gyarmati István.
Paulik János, nem tért vissza.
Molnár János.
Baranyai István.
Varga György.
Vági András.
Lövei Mihály, önkéntes.
Trutz József.
Fülöp József.
Tót Ádám.
Lödi András.
Somogyi Mihály, önkéntes.
Csapó György.
Hári Mihály.
Zsiga István.
Bognár György.
Molnár János.
Harsányi János.
Fehér Gábor, önkéntes.
Erdélyi Márton.
Jónás György.
Kis János.
Dér Pál.
Hegedüs Pál.

Erdélyi Mihály.
Zvolenszky István.
Varga Lukács.
Hári János.
Horvát János, önkéntes.
Kis Tót András.
Bazsali Ferencz.
Kövágó József.
Isztray György, önkéntes.
Moravcsik János.
Dér András.
Horvát István.
Ágoston Mátyás, önkéntes.
Dominkó János.
Bencsik Horvát József.
Piros István, önkéntes.
Deák József, nem tért vissza.
Nagy Pál József.
Horvát György.
Tót Pál István György.
Elekes Mátyás.
Kis Pál.
Polonyi István.
Szekeres János.
Szemenyei Mihály.
Nagy Mihály.
Csapó József, nem tért vissza.
Janiska Pál,
Triznyai József.
Mikus István.
Tóth József.
Madarász István.
Prierava Pál, nem tért vissza.
Janovics József, nem tért vissza.

Tereki Mihály.
 Nagy György.
 Farkas Mihály.
 Bódis Mihály.
 Csepregi István.
 Kun János.
 Vági Mihály.
 Tóth József.
 Horváth Mihály, önkéntes.
 Cziráki Mihály.
 Juhász Ferencz, nem tért vissza.
 Csik György.
 Sitkei Ferencz.
 Gerentsér Szabó Mihály.
 Gerentsér Mihály.
 Szokolay Péter.
 Bors István.
 Kis István.
 Dimák Mihály.
 Mihálka József.
 Lövei István.
 Gyömrei József.
 Rajki Pál.
 Verrasztó János, nem tért vissza.
 Ravasz György.
 Sinkó András.
 Szabó Ferencz.
 Verrasztó István.
 Tóth György.
 Ivacska József, önkéntes.

Mező-Berény.

Szebeni Pál, gyalogos, Vécsey alatt.
 Vernyik András, gyalogos, Vécsey alatt.

Váradi András, huszár, tartalék sereg.
 Vaitner Mihály, gyalogos, Vécsey alatt.
 Laczki Ferencz, gyalogos, Vécsey alatt.
 Berg József, gyalogos, Dembinszki alatt.
 R. Balog Sándor, gyalogos, Vécsey alatt.
 Bacsó János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Horvát János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Lakatos József, gyalogos, Vécsey alatt.
 Balog Sándor, gyalogos, Vécsey alatt.
 Bacsó András, huszár, Görgei alatt.
 Behán Pál, huszár, Görgei alatt.
 Varga József, huszár, Vécsey alatt.
 Apáti András, huszár, Görgei alatt.
 Császár András, gyalogos, Vécsey alatt.
 Purcsányi János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Pocsar Péter, gyalogos, Damjanics alatt.
 Czurkóczki Pál, gyalogos, Perczel alatt.
 Földesi Sándor, gyalogos, Perczel alatt.
 Kolozsi Mihály, huszár, tartalék sereg.
 Sávol Sámuel, gyalogos, Vécsey alatt.
 Császár András, gyalogos, Vécsey alatt.
 Vágner Ádám, gyalogos, Vécsey alatt.
 Kolozsi Sándor, gyalogos, Vécsey alatt.
 Kis András, gyalogos, Vécsey alatt.
 Madarász János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Balog István, gyalogos, Kmetti alatt.
 Oláh János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Hamza István, gyalogos, Perczel alatt.
 Nyisnyánszki Dániel, gyalogos, Vécsey alatt.
 Bucsai János, huszár, Perczel alatt.
 Szekeres Pál, gyalogos, Vécsey alatt.
 Balogh János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Bereczki József, gyalogos, Vécsey alatt.
 Tomka Pál, gyalogos, Vécsey alatt.

Bartyik Ádám, huszár, Görgei alatt.
 Boldics György, gyalogos, Vécsey alatt.
 Fogl Lajos, gyalogos, Vécsey alatt.
 Braun Mihály, gyalogos, Kmetti alatt.
 Berg János, huszár, Perczel alatt.
 Sztahó János, huszár, Görgei alatt.
 Zahorán János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Nagy Sándor, huszár, Görgei alatt.
 Lédig Ádám, gyalogos, Vécsey alatt.
 Oláh András, gyalogos, Vécsey alatt.
 Harmati János, gyalogos, Perczel alatt.
 Rácz István, gyalogos, Vécsey alatt.
 Kovács András, gyalogos, Vécsey alatt.
 Konyecsnai András, gyalogos, Vécsey alatt.
 Király András, gyalogos, Vécsey alatt.
 Balog János, huszár, Görgei alatt.
 Stefanovics György, gyalogos, Vécsey alatt.
 Szugyiczki Márton, huszár, Görgei alatt.
 Plesovszki János, gyalogos, Kmetti alatt.
 Mózes János, gyalogos, Kmetti alatt.
 Czinkóczki György, gyalogos, Kmetti alatt.
 Klaveczi János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Varga János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Kósa István, gyalogos, Perczel alatt.
 Visnyei György, gyalogos, Vécsey alatt.
 Vaigsz Márton, huszár, Bem alatt.
 Braun Márton, gyalogos, Kmetti alatt.
 Gocsik András, huszár, Bem alatt.
 Károlyi András, huszár, Bem alatt.
 Harmati István, huszár, Vécsey alatt.
 Szekeres István, gyalogos, Vécsey alatt.
 Járosi György, gyalogos, Kmetti alatt.
 Flogán János, gyalogos, Kmetti alatt.
 Málint András, gyalogos, Vécsey alatt.

Plaveczen János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Sávolt József, gyalogos, Vécsey alatt.
 Spiez Dániel, gyalogos, Kmetti alatt.
 Hoffmann András, gyalogos, Kmetti alatt.
 Vágner Mihály, huszár, Görgei alatt.
 Braun Ádám, gyalogos, Kmetti alatt.
 Vágner József, gyalogos, Kmetti alatt.
 Martincsek Márton, gyalogos, Kmetti alatt.
 Komlódi Mihály, huszár, Görgei alatt.
 Bereczky Mihály, gyalogos, Vécsey alatt.
 Boldis János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Neumann József, gyalogos, Vécsey alatt.
 Penyaskó György, huszár, Görgei alatt.
 Üveges Pál, gyalogos, Vécsey alatt.
 Jován György, önkéntes, Vécsey alatt.
 Sukkendi Márton, gyalogos, Görgei alatt.
 G. Balog József, huszár, Guion alatt.
 Vagner András, huszár, Nagy Sándor alatt.
 Székely Mihály, gyalogos, Vécsey alatt.
 Konyecsni György, gyalogos, Guion alatt.
 Cselovszki Márton, gyalogos, Vécsey alatt.
 Földesi János, gyalogos, Görgei alatt.
 Bereczki János, gyalogos, Görgei alatt.
 Székely József, huszár, Vécsey alatt.
 Józsa János, huszár, tartalékos sereg.
 Fülöp István, huszár, Vécsey alatt.
 Hajkó János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Jakusovszky Pál, gyalogos, Vécsey alatt.
 Balázs György, gyalogos, Vécsey alatt.
 Czinkoczki András, gyalogos, Vécsey alatt.
 Borgula Pál, gyalogos, Vécsey alatt.
 Urbovszki Márton, gyalogos, Vécsey alatt.
 Jánosi György, gyalogos, Vécsey alatt.
 Prózt György, gyalogos, Vécsey alatt.

Braun József, gyalogos, Vécsey alatt.
 Malét Mihály, gyalogos, Vécsey alatt.
 Filer Ádám, gyalogos, Vécsey alatt.
 Filer Márton, gyalogos, Vécsey alatt.
 Borgula András, gyalogos, Vécsey alatt.
 Stefán András, gyalogos, Vécsey alatt.
 Csernai Pál, gyalogos, Vécsey alatt.
 Pricher Péter, gyalogos, Guion alatt.
 Chriszt Mihály, gyalogos, Vécsey alatt.
 Braun Adám, gyalogos, Vécsey alatt.
 Fehér Pál, gyalogos, Perczel alatt.
 Komlódi Sándor, huszár, tartalék sereg.
 Kiss Mihály, huszár, tartalék sereg.
 Kec András, huszár, tartaléksereg.
 Perei Mihály, huszár, tartalék sereg.
 Szekeres András, gyalogos, tartalék sereg.
 Seres István, huszár, tartalék sereg.
 Balog János, huszár, Bem alatt.
 Ecsedi András, gyalogos, Vécsey alatt.
 Zsibrita János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Szánthay Donát, gyalogos, Vécsey alatt.
 Salamon András, gyalogos, Vécsey alatt.
 Kása Károly, gyalogos, Vécsey alatt.
 Szemeti Gábor, gyalogos, Vécsey alatt.
 Kucsera János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Nagy András, gyalogos, Kmetti alatt.
 Csók Mihály, gyalogos, Vécsey alatt.
 Winter József, gyalogos, Vécsey alatt.
 Redlich Albert, gyalogos, Vécsey alatt.
 Gyehebníky János, huszár, Görgei alatt.
 Valentini Márton, huszár, Görgei alatt.
 Bugyik János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Varga Sándor, huszár, Bem alatt.
 Nagy János, huszár, Görgei alatt.

Cselovszki György, gyalogos, Vécsey alatt.
 Rácz György, gyalogos, Vécsey alatt.
 Huszárik Márton, huszár, Görgei alatt.
 Virkman Adám, gyalogos, Vécsey alatt.
 Ujházi György, gyalogos, Vécsey alatt.
 Fehér Mihály, gyalogos, Vécsey alatt.
 Kristyik Pál, gyalogos, Vécsey alatt.
 Krám Ferencz, gyalogos, Vécsey alatt.
 Nagy Márton, gyalogos, Vécsey alatt.
 Eperjesi Mihály, huszár, Bem alatt.
 Szabó István, huszár, Görgei alatt.
 Kvasz Pál, huszár, Görgei alatt.
 Kállai Sándor, gyalogos, Vécsey alatt.
 Kovács János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Kállai Sándor, gyalogos, Vécsey alatt.
 Vladár Pál, gyalogos, Klapka alatt.
 Takács Bálint, gyalogos, Vécsey alatt.
 Farkas János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Grünwald Albert, gyalogos, Vécsey alatt.
 Szakál Mihály, gyalogos, Vécsey alatt.
 Illés István, gyalogos, Vécsey alatt.
 Hoffman Jakab, huszár, Klapka alatt.
 Kraisz Márton, gyalogos, Klapka alatt.
 Kása Károly, gyalogos, Vécsey alatt.
 Császár András, gyalogos, Vécsey alatt.
 Sith Mihály, gyalogos, Vécsey alatt.
 Csók István, huszár, Görgei alatt.
 Fülöp György, gyalogos, Guion alatt.
 Szugyiczki Pál, huszár, Guion alatt.
 Sípós Antal, huszár, Klapka alatt.
 Lengyel Viktor, gyalogos, Klapka alatt.

Gyoma.

Steigervald Mátyás, önkéntes, gyalogos,
 Rácz András, önkéntes, gyalogos,
 S. Szilágyi Bálint, önkéntes, gyalogos,
 Nánási András, önkéntes, gyalogos,
 Lázár Miklós, önkéntes, gyalogos,
 Perei János, önkéntes, gyalogos,
 Fodor Lőrincz, önkéntes, gyalogos,
 Hamza Sándor, önkéntes, gyalogos,
 Béres Benedek, önkéntes, gyalogos,
 Hamniczki István, önkéntes, gyalogos, elesett,
 Szilágyi János, önkéntes, gyalogos,
 Oláh Sándor, önkéntes, gyalogos,
 Imre László, gyalogos, elesett,
 Bosnyák Sándor, gyalogos,
 Cs. Nagy József, gyalogos,
 Király Ferencz, gyalogos, elesett,
 Biró András, gyalogos, elesett,
 Szalóki László, gyalogos,
 Zöld Bálint, gyalogos,
 Szilágyi László, gyalogos,
 Juhos János, gyalogos,
 Krucsó Mihály, gyalogos,
 Bácsi László, gyalogos, besoroztatott a harc
 után Szebenben,
 Krucsó Lukács, gyalogos,
 Kocsis Mihály, gyalogos, elesett,
 D. Kovács Sándor, gyalogos,
 Szalóki János, gyalogos,
 Isó János, gyalogos,
 Isó Bálint, gyalogos, elesett,
 Forti András, gyalogos,

Máriássi, Guion és Perczel vezérek alatt.

Domonkos István, gyalogos,
 Miklósi Sámuel Pecsei Lajos helyett, gyalogos,
 szarvasi születésű iparos, nem került haza,
 Nagy A. Sándor, gyalogos,
 Bátsi István, gyalogos,
 Bendő Mihály, gyalogos,
 Koós Sándor, gyalogos,
 E. Tóth Sándor, gyalogos,
 Biró Benedek, gyalogos,
 H. Kovács János, gyalogos,
 Szabó József, gyalogos, elesett,
 K. Imre Sándor, gyalogos,
 Krucsó Gergely, gyalogos, elesett,
 Isó András, gyalogos,
 Kovács Benedek, gyalogos, elesett.
 Kovács István, gyalogos, elesett,
 Dobó István, gyalogos, nem került haza,
 Diószegi Bálint, gyalogos,
 B. Molnár Mihály, gyalogos, elesett,
 Kovács P. Sándor, gyalogos,
 Szilágyi András, gyalogos,
 Megyeri Balázs, gyalogos,
 Seprenyi József, gyalogos,
 Kurcz Konrád, gyalogos,
 Sütő Simon, gyalogos,
 Pilcz András, gyalogos,
 Forman József Eiler Márton helyett, gyalogos,
 nem került haza,
 Braun Márton, gyalogos, Temesváron besoroztatott.
 Lehóczki Miklós, gyalogos.
 Lőrincz Mihály, gyalogos.
 Ónodi János, gyalogos.
 Bácsi Imre, gyalogos.
 Barna István, gyalogos, elesett.

- Isó József, gyalogos.
 Erdei József, gyalogos.
 Csalah József, gyalogos.
 Csapó Dávid, gyalogos.
 Horváth József, gyalogos.
 Túri Sándor, gyalogos.
 H. Kovács Sándor, gyalogos.
 Bíró Balázs, gyalogos, elesett.
 K. Juhász János, gyalogos, elesett.
 Kis Gábor, gyalogos, nem jött haza.
 Szántó János, gyalogos, nem tért vissza.
 Marti Imre, gyalogos.
 Kriszt Ádám, gyalogos.
 Arányi János, gyalogos, elesett.
 Nádudvari Imre, gyalogos, nem tért vissza.
 Isó A. Bálint, gyalogos,
 Heubach Mihály, gyalogos.
 Szathmári József, gyalogos, nem tért vissza.
 Deutsch Márton, gyalogos,
 Klár János, gyalogos, nem tért vissza.
 Isák Sámuel, gyalogos.
 D. Szabó András, gyalogos.
 Csillag Imre, Schvalm Mihály helyett, önkéntes, gyalogos.
 Botlik János, gyalogos.
 B. Marjai Sándor, gyalogos.
 Imre Bálint, gyalogos.
 Arany Mihály, gyalogos.
 Kovács Dániel, gyalogos.
 Sallai Sándor, gyalogos.
 Kakati János, gyalogos.
 Nádudvari József, gyalogos.
 Horváth Sándor, gyalogos.
 Szerető Lajos, gyalogos.

Bosnyák János, gyalogos
Arany Sándor, gyalogos.
Fűsös Sándor, gyalogos.
Nyilas János, gyalogos.
Gábor Ferencz, gyalogos.
Csapó Gábor, huszár, (Lengyel csapat).
Szilágyi László, gyalogos.
Perei Gábor, gyalogos.
Gábor Mihály, gyalogos.
Látik Sándor, gyalogos.
Aranyi István, gyalogos.
Kis Demeter, gyalogos, sérült.
Kun Ferencz, gyalogos.
Putnoki János, gyalogos.
K. Varga István, huszár.
Orbán István, gyalogos, elhalt.
Vincze Sándor, gyalogos.
Földesi Mihály, gyalogos, önkéntes.
Vékony Bálint, gyalogos, önkéntes.
Juhos Gábor, gyalogos, önkéntes.
B. Kovács Imre, gyalogos, önkéntes.
Kis József, gyalogos, önkéntes.
Kovács András, gyalogos, önkéntes.
Bosnyák József, gyalogos, önkéntes.
Bátori Sándor, gyalogos, önkéntes.
Bátori István, gyalogos, önkéntes.
Csalah Sándor, gyalogos, önkéntes.
Nánási János, gyalogos, önkéntes.
Isó János, gyalogos.
Nádudvari Sándor, gyalogos.
Erdei Gábor, huszár.
Krucsó László, huszár.
F. Kis János, huszár.
Diószegi Ferencz, huszár.

Oláh Sándor, huszár.
 Csatári Sándor, huszár.
 Lukács Sándor, gyalogos.
 K. Kis Sándor, huszár, kezén sérült.
 Zilai Sándor, huszár.
 P. Kovács János, huszár.
 Cs. Szabó János, huszár.
 Olajos Sándor, gyalogos.
 Kéri Imre, gyalogos.
 Csáki Imre, gyalogos.
 V. Kun István, gyalogos.
 Kocsis Gergely, huszár.
 Szőke József, huszár.
 Cs. Nagy Imre, huszár.
 B. Szilágyi János, huszár.
 Márton Tamás, huszár.
 Kis Albert, gyalogos.
 I. Kovács Tamás, gyalogos.
 Jenei József, gyalogos.
 Varga Sándor, gyalogos.
 Joanovics Gergely, az előtt a 39. sorszámánál.
 Arany András, Miklós huszár.
 Matebus István, Sándor huszár.
 Juhász Mihály, Miklós huszár.
 Becskereki József, Máriássy alatt szolgált.

Endrőd.

Mikus András, önkéntes, 58. h. z. a., Vécsey alatt.
 Majoros Pál, önkéntes, 58. h. z. a., Vécsey alatt.
 Majoros Mihály, önkéntes, 58. h. z. a., Vécsey alatt.
 Bela Mátyás, önkéntes, 58. h. z. a., Vécsey alatt.
 Bácz Imre, önkéntes, 58. h. z. a., Vécsey alatt.
 Mastala János, önkéntes, 58. h. z. a., Vécsey alatt.
 Hitsha János, önkéntes, 33. h. z. a., Kmetty alatt.

Dradák Mihály, önkéntes, 33. h. z. a., Kmetty alatt.
 Dinya Gy. Mátyás, önkéntes. 33. h. z. a. Kmetty alatt.
 Fridrich István, önkéntes, 33. h. z. a., Kmetty alatt.
 Datsa Pál, önkéntes, 33. h. z. a., Kmetty alatt.
 Gniez György, önkéntes, 33. h. z. a., Kmetty alatt.
 Vrana János, önkéntes, 33. h. z. a., Kmetty alatt.
 Dávid András, önkéntes, 33. h. z. a., Kmetty alatt.
 Varga M. István, önkéntes, 33. h. z. a., Kmetty alatt.
 Lisiczai György, önkéntes szekeresz, Klapka alatt.
 Alexi István, önkéntes Hannover huszár.
 Valuska Mátyás, önkéntes Hannover huszár.
 Hegedüs Ferencz, önkéntes Hannover huszár.
 Kolompár József, önkéntes, 59. h. z. a., Vécsey alatt.
 Hanyecz István, önkéntes, 59. h. z. a., Vécsey alatt.
 Hunya István, önkéntes.
 Baiz Mihály, önkéntes.
 Kurilla Mátyás, önkéntes Hannover huszár.
 Mészáros János, önkéntes szekeresz.
 Halvalinszky Kálmán, önkéntes.
 Dinya Pál, önkéntes, 58. h. z. a., Vécsey alatt.
 Juhász Pál, önkéntes.
 Kenyeres József, önkéntes Hannover huszár, Görgei.
 Bartos János, önkéntes Hannover huszár.
 Szabó Antal, önkéntes Hannover huszár.
 Hakkel János, önkéntes Hannover huszár.
 Kálmán Mihály, önkéntes, 33. h. z. a., Kmetty alatt.
 Banják József, önkéntes Hannover huszár, Görgei alatt.
 Dinya J. Pál, önkéntes Károlyi huszár.
 Sz. Timár János, önkéntes Károlyi huszár.
 K. Kovács Pál, önkéntes Károlyi huszár.
 F. Timár András, önkéntes, 90. h. z. a., Guion alatt.
 Salacz József, önkéntes hadnagy, 2. h. z. a., Péterváron.
 Csenger Antal, önkéntes.
 Szafian József, önkéntes tűzér, Bem alatt.

Zs. Timár János, önkéntes Hannover huszár.
 Kovács Imre, önkéntes Lehel huszár, Klapka alatt.
 Ándán János, önkéntes.
 Kakas János, önkéntes.
 Koncsek Mihály, önkéntes, 59. h. z. a., Vécsey alatt.
 Dege István, 33. h. z. a., Kmetty alatt.
 Dávid Mihály, Hannover huszár, Görgei alatt.
 Jankasinczky István.
 Sz. Timár György.
 Gyuricza Mihály, 33. z. a., Kmetty alatt.
 Timár j. f. János, 58. h. z. a., Vécsey alatt.
 Szakálos Imre, 58. h. z. a.
 Dinya Mihály, 58. h. z. a.
 Hanyecz János, Hannover huszár.
 Timár M. István, Hannover huszár.
 Duda György.
 Varga Pál, Hannover huszár.
 Hanyecz György, Hannover huszár.
 Papp Pál
 Forgács János, tüzér.
 Matyó György.
 Hegedüs Mátyás, Hannover huszár.
 Czmarkó János.
 Szakálos Mihály, Hannover huszár.
 Tóth J. György, Hannover huszár.
 Csurán Mihály, 33. h. z. a., Kmetty alatt.
 Bela János, 33. h. z. a. Kmetty alatt.
 Vadász István, 33. h. z. a., Kmetty alatt.
 Nagy József.
 Mókó István, Hannover huszár,
 Hegedüs Mihály, Hannover huszár.
 B. Kovács János, 58. h. z. a.
 Lapatinszky János, Hannover huszár.
 V. Farkas István, Hannover huszár.

Buza Mihály, Hannover huszár.
 K. Timár György, Hannover huszár.
 Pintér István.
 Soránszky Pál, Hannover huszár.
 Honud Pál, Hannover huszár.
 Kenyeres J. József.
 Oláh Imre, 58. h. z. a.
 K. Timár János.
 Sz. Timár András.
 Kulik Mihály, 33. h. z. a.
 Valuska András, Hannover huszár.
 Fehéts Mátyás, 33. h. z. a.
 Timár Mátyás, Hannover huszár.
 Farkas i. f. János, 33. h. z. a.
 Szmola János, Hannover huszár.
 Katona Imre, 58. h. z. a.
 Szurovecz Pál, Hannover huszár.
 Hunya István, Hannover huszár.
 J. Kovács József, 58. h. z. a.
 Hornok György, Hannover huszár.
 Gellai a. Pál, Hannover huszár.
 Hanyecz J. Mátyás, 58. h. z. a.
 Ör. Timár István, 58. h. z. a.
 Hegedüs János.
 Drahó János.
 Dávid György, Miklós huszár.
 B. Farkas Pál, 33. h. z. a.
 Binges Pál, Hannover huszár.
 Timár gy. Pál, Hannover huszár.
 Gellai József, Miklós huszár.
 Giricz G. János.
 Rácz András.
 Baiz cz. János, Hannover huszár.
 Szabó Pál, Hannover huszár.

Nemes Imre, Miklós huszár.
 Timár f. Mátyás, Miklós huszár.
 Szakálos András, Hannover huszár.
 Kopcsek András, 90. h. z. a. Guion alatt.
 Uhrin a. György, Hannover huszár.
 Német András, Hannover huszár.
 Gellai r. József, Hannover huszár.
 Sorzó János, Hannover huszár.
 F. Timár Mihály, 90. h. z. a.
 Cserép Lukács, Hannover huszár.
 Szujó Márton, 5. h. z. a., Perczel alatt.
 Hornuk András, Miklós huszár.
 Cs. Joch Mihály.
 Uhrin j. György, Miklós huszár.
 Dávid i. Pál, Hannover huszár.
 Tarczali Mihály.
 Varjú j. András, Miklós huszár.
 Kurilla J. Mihály, Miklós huszár.
 Irányi Pál, Miklós huszár.
 Borubsanszky András.
 Tokar György, Miklós huszár.
 Tóth j. Mátyás, Miklós huszár.
 Fülöp j. Mihály, Miklós huszár.
 Kinka István, 3. h. z. a.
 Kakas Antal, 3. h. z. a.
 Czindni Imre, Máriássy alatt.
 Csuran István, Máriássy alatt.
 Szujó j. György, Máriássy alatt.
 Urbán János, Miklós huszár.
 Varga j. István, Máriássy alatt.
 Fekéts István, Miklós huszár.
 Rác Mátyás, Miklós huszár.
 Rác István, önkéntes, 59. h. z. a.
 Rác István Mihály, 58. h. z. a.

Tót-Komlós.

Bencsok János.
Lankucza János.
Klement Pál.
Hovorka Mihály.
Hajder Mihály.
Krajcsi János.
Orbán Márton.
Rusznák András.
Markó Pál.
Laurik András.
Molnár Pál.
Havorka Márton.
Szebányi János.
Duszka György.
Gofjár János.
Boros Mátyás.
Tusz Demeter.
Kukuczka Pál.
Gyurkovics Pál.
Blahó Pál.
Roszlos Mihály.
Gyetyán János.
Besnyó Mihály.
Varga József.
Vajda Mihály.
Korim Mátyás.
Blahó Mihály.
Beroczko András.
Benyó János.
Szurmák Mihály.
Hrivnák Mihály.

Benyó Mihály.
Bogár András.
Kissa Pál.
Szeleszki György.
Antolik János.
Zelenák András.
Zabiskzy Pál.
Zohl János Mih.
Szpissák Pál.
Horváth Mihály.
Maliga Pál.
Koles Mihály.
Skrabak György.
Jambich Márton.
Budai Pál.
Varga Mátyás.
Boldoczky György.
Galló György.
Moga György.
Molnár János.
Pipis Ádám.
Petrina Mátyás.
Gyarmoczki András.
Hegedüs József.
Mihalkó Márton.
Pavel Koszta.
István András.
Busnák János.
Doján János.
Hudák János.
Szidor Andor.
Oravecz János.
Szeleszky János.
Sirony János.

Garay Pál.
Makai János.
Rocskár György.
Feró Mihály.
Ország Pál.
Számuel János.
Mitnyán Mihály.
Molnár Pál.
Bötös András.
Matus János.
Ocsai András.
Horváth István.
Kolompár József.
Pozsgai Ferencz.
Gyivicsán Mihály.
Bobor János Szivak.
Laukó István.
Szucsanszki György.
Széleszki Pál.
Paulik Pál.
Kergó András.
Ambrózi György.
Frnda János.
Zsihlova Mátyás.
Zilyó Mihály.
Fodor András.
Baktos Márton.
Zoficzki Pál.
Gosan Pál.
Hodak János.
Kovács György.
Kukuczka János.
István Ádám.
Racskó János.

Himetyka János.
 Antal Pál.
 Král Mihály.
 Antal János.
 Frankó György.
 Szendelyi György.
 Leronyi György.
 Fodor Imre.
 Turcsán András.
 Krajcsovicz János.
 Bacsik György.
 Bova Mihály.
 Domokos József.

Szeghalom.

Petri Gerzson, önkéntes.
 F. Rácz László, önkéntes gyalogos, Damjanics alatt.
 Halász Péter, önkéntes szekeres, Bem alatt.
 Szász Mihály, önkéntes szekeres, Vécsey alatt.
 Kerekes Lajos.
 Seprenyi Sándor.
 Molnár András.
 F. Rácz József, gyalogos, Damjanics alatt.
 Máté József, gyalogos, Guion alatt.
 N. U. Nagy Mihály.
 Bodóczki József, önkéntes gyalogos, Perczel alatt.
 Sándor Péter, gyalogos, Perczel alatt.
 Szívós János, önkéntes gyalogos, Guion alatt.
 Fazekas Péter, önkéntes, Titelnél meghalt.
 Veres Péter, gyalogos, Guion alatt, sebesült.
 Barna Mojzes, önkéntes gyalogos, Perczel alatt.
 Kis Sándor, gyalogos, Guion alatt.
 Baranya István, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Eke Pál, önkéntes, meghalt.

Zsila Sándor, szekeresz, Vécsey alatt.

Kata Imre, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Győri Bálint, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Hajdu István, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Győri Mihály, meghalt.

Dénes Bálint, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Petri Bálint, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Balai Bálint, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Kapusi Mihály, önkéntes.

Gebei András, önkéntes gyalogos, Kis Pál alatt.

Fodor Bálint, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Sz. Nagy Bálint, önkéntes gyalogos, Guion alatt, sérült.

Vig Mihály, önkéntes gyalogos, Máriássy alatt, sebesült.

Polcz János, önkéntes gyalogos, Guion alatt, sérült.

Baji János, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Diriczi István, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Márki Imre, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Ács János, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Papp Bálint, önkéntes.

F. Rácz Gergely, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Cs. Nagy Imre, önkéntes.

Góz János, önkéntes huszár, Bem alatt.

Domján János, önkéntes szekeresz, Guion alatt.

Mészáros Bálint, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Hegyesi Gergely, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Szívós Bálint.

P. Sípos András, önkéntes gyalogos.

Szalóki István, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Török Miklós, önkéntes gyalogos, Guion alatt.

Kis Bálint, önkéntes.

Patai Sándor, elhalt.

Gebei Mihály, önkéntes.

- Hegyesi Bálint, önkéntes.
 Szalatkányi Sándor, önkéntes gyalogos, Guion alatt.
 Zsiros Ferencz, önkéntes gyalogos, Guion alatt.
 H. Kovács Sándor, elhalt.
 Mészáros Dániel.
 Posta József, elhalt Titelnél.
 Sánta Gergely, gyalogos, Guion alatt.
 Dina Andor, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt.
 Turbucz Mihály, gyalogos, Perczel alatt.
 Kerekes Mihály, önkéntes gyalogos, Guion alatt.
 Túri Sándor, gyalogos, Guion alatt.
 Ungi Bálint, önkéntes gyalogos, Guion alatt.
 Nagy Imre, önkéntes.
 Ladányi Mihály, gyalogos, Kemény Farkas vezér-
 lete alatt.
 Kovács Ferencz, gyalogos, Máriássy alatt, sebesült.
 Kovács István.
 Vas Mihály, elhalt.
 Oláh Mihály, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt.
 Vincze József, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt.
 K. Nagy Ferencz, elhalt.
 Nyitrai Sándor, gyalogos, Vécsey alatt.
 Somogyi Mihály, gyalogos, Vécsey alatt.
 Szívós Sándor, Görgei alatt huszár.
 Szőke Bálint, gyalogos, Vécsey alatt.
 Kenderesi István, gyalogos, Vécsey alatt.
 B. Tóth Imre, gyalogos, Vécsey alatt.
 Szívós P. Sándor, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt.
 S. Varga János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Máté Lajos, elhalt.
 Elek Ferencz, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt.
 Z. Balog Bálint, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt.
 Farkas József, Görgei alatt huszár.
 U. Nagy Bálint, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt.

Elek Mihály, önkéntes gyalogos, Vécsey alatt.
 V. Varga Imre, önkéntes Görgei alatt huszár.
 Cs. Tóth János, gyalogos, Vécsey alatt.
 Balog János, Bem alatt huszár.
 Kis A. István, gyalogos, Vécsey alatt.
 Víg András, önkéntes, Görgey alatt huszár.
 Balog István, elhalt.
 U. Nagy Sándor, elhalt.
 Imre Gábor, gyalogos, Lázár alatt.
 Hegyesi János, önkéntes, Vécsey alatt.
 Török Sándor, önkéntes huszár.
 Veres Mihály, önkéntes, mező-hegyesi parancsnokságnál.
 Kis Gergely, önkéntes, Guion alatt.
 Kis János, önkéntes, Görgei alatt huszár.
 Karácson Gergely, önkéntes.
 G. Tóth István, Guion alatt.
 Somogyi András, Guion alatt.
 A. Szabó József, önkéntes, Görgei alatt huszár.
 Varga István, elhalt.
 Karácson János, önkéntes, Guion alatt.
 Vásárhelyi Imre, önkéntes, Guion alatt huszár.
 Tóth István, önkéntes, Guion alatt.
 P. Sípos István, Guion alatt huszár.
 Pap István, önkéntes, Bem alatt huszár.
 Hegyesi Sándor, önkéntes.
 Emödi János, önkéntes.
 Varga László, önkéntes.
 Szántó Ferencz, Guion alatt huszár.
 A. Tóth János, Guion alatt huszár.
 Barta Sándor, Guion alatt huszár.
 Vincze Lajos, önkéntes, Guion alatt.
 Köteles Dániel, Guion alatt huszár.
 Fazekas Bálint, Hertelendy huszár.
 Hajdu Bálint, Guion alatt huszár.

Kutasi Pál, gyalogos, Guion alatt, sérült.
 H. Balog Sándor, huszár.
 Nagy Imre, Guion alatt huszár.
 Ács István, Guion alatt huszár.
 Ambruzs János, Guion alatt huszár.
 Rédai Sándor, Bem alatt huszár.
 Balog Sándor, önkéntes, Bem alatt huszár, sérült.
 B. Szabó József, önkéntes huszár.
 Vasvári Bálint, önkéntes, Guion alatt huszár.
 Dányi Sándor, huszár.
 K. Fehér Mihály, önkéntes.
 Nagy M. János, önkéntes, Guion alatt.
 Köteles Bálint, önkéntes, Kemény Farkas alatt, szekeresz.
 Tóth Lajos, önkéntes.
 Becsei János, önkéntes, Nagy Sándor alatt.
 Juhász János, önkéntes, Kemény Farkas alatt.
 Székely István, önkéntes, Nagy Sándor alatt.
 Faragó József, önkéntes, Görgey alatt huszár.
 Molnár Imre, önkéntes, Görgey alatt huszár.
 Szilágyi Sándor, önkéntes, Guion alatt.
 Burai Sándor, önkéntes, Vécsey alatt.
 Juhász István, Guion alatt huszár.
 Karácson István, gyalogos.
 F. Rác Mihály, önkéntes, Bem alatt.
 Bíró Sándor, gyalogos.
 Kocsis József, Bem alatt.
 Kenderesi Mihály, huszár, Kis Pál alatt.
 Kerekes Gergely. — Seres János, gyalogosok.
 Szívós Sándor, önkéntes, Bem alatt huszár.
 Kovács Bálint, önkéntes, Bem alatt huszár.

Füzes-Gyarmat.

K. Tóth Péter, önkéntes, Damjanich alatt.
 N. Csák Sándor, önkéntes, Damjanich alatt, sánta.

Pál Sándor, önkéntes, Damjanich alatt, sérült.
 Kaszás Mihály, önkéntes, Damjanich alatt.
 Budai István, önkéntes, Damjanich alatt.
 K. Csák Péter, önkéntes, Damjanich alatt.
 Kövér Péter, önkéntes, Damjanich alatt.
 Sütő Péter, önkéntes, Damjanich alatt, elhalt.
 Nyéki Lajos, önkéntes, Damjanich alatt.
 Bökfi Bálint, önkéntes, Damjanich alatt.
 Kövér Péter, önkéntes, Damjanich alatt.
 Balog János.
 Győri Sándor.
 Nagy Károly, nyomorék.
 Pardi Sándor.
 Csató János.
 Szécsi Bálint.
 Lakatos Sándor.
 Eke Sándor.
 Muszka József, nyomorék, önkéntes, Guion alatt.
 Szilágyi János, önkéntes, Perczel alatt.
 Kövér József, önkéntes, Perczel alatt.
 Huszár Mihály, önkéntes.
 Tóth János, önkéntes.
 Gyáni Sándor, önkéntes.
 Patai Sándor, önkéntes.
 Gacsán Péter, önkéntes.
 Kövér János, önkéntes.
 Török Sándor, önkéntes.
 Bökfi János, önkéntes.
 Hegyesi Ferencz, önkéntes.
 Varga Bálint, önkéntes.
 Zsíros József, önkéntes.
 Makra Ferencz, önkéntes, Guion és Perczel alatt.
 Dinki János, önkéntes, Guion és Perczel alatt.
 Kovács István, önkéntes, Guion és Perczel alatt.

Szécsi Mihály, önkéntes,
F. Csák Péter, önkéntes,
Muszka József, önkéntes,
Németi Péter, önkéntes,
Szabó Sándor, önkéntes,
Sárándi Pál, önkéntes,
R. Szabó Mihály, önkéntes,
Muszka Péter, önkéntes,
Eke András, önkéntes,
Cseke János, önkéntes,
Szabó Márton, önkéntes,
Németi Mihály, önkéntes,
Zsiros István, önkéntes,
Patai István, önkéntes,
Kócza Imre, önkéntes,
Sütő János, önkéntes,
Balog Sándor, önkéntes,
Ibrányi János, önkéntes,
Nagy Bálint, önkéntes,
Cs. Sáni István, önkéntes,
Zsiros János, önkéntes,
Lázár Péter, önkéntes,
Tóth Imre, önkéntes,
Kövér János, önkéntes,
Pardi Sándor, önkéntes,
Gyáni István, önkéntes,
Kovács Sándor, önkéntes,
Sári Péter, önkéntes,
Nagy István, önkéntes,
Vári András, önkéntes,
Szöke Mihály, önkéntes,
Sós János, önkéntes,
Patai Sándor, önkéntes,
Beke József, önkéntes,

Hegedüs János, önkéntes,
 Zsadányi András, önkéntes,
 Lázár Bálint, önkéntes,
 Dimczki István, önkéntes,
 Deretskei János, önkéntes,
 Toltsvai István, önkéntes,
 Kis János, önkéntes, elhalt,
 Budai László, önkéntes,
 Csák Sándor, önkéntes,
 Zsadányi Bálint, önkéntes,
 Mészáros Mihály, önkéntes,
 Sári István, önkéntes.
 Budai István, önkéntes,
 Lázár János, önkéntes,
 Kovács Mihály, önkéntes,
 Kardos András, önkéntes,
 Szöke Sándor, önkéntes,
 Csák Mihály, önkéntes;
 Kaszás Sándor, önkéntes, Dembinszki alatt.
 Csató Sándor, önkéntes, Dembinszki alatt.
 Kovács Péter, önkéntes, Dembinszki alatt.
 Gyáni Imre, önkéntes, Dembinszki alatt.
 Turi János, önkéntes, Dembinszki alatt.
 Kocsis Sándor, önkéntes, Dembinszki alatt.
 Pata S. István, önkéntes, Dembinszki alatt.
 Csák Imre, önkéntes, gyalogos,
 Hegyesi István, önkéntes, »
 Karacs István, önkéntes, »
 Görög János önkéntes, »
 Kovács Sándor, önkéntes, »
 Eke János, önkéntes, »
 Szöke Bálint, önkéntes, »
 Daru István, önkéntes, »
 Nyári Mihály, önkéntes, »

Patai János, önkéntes, gyalogos,
 Muszka József, önkéntes, »
 Pardi Mihály, önkéntes, »
 Molnár István, önkéntes, »
 Homoki István, önkéntes, »
 Ifj. Török János, önkéntes, gyalogos.
 Gonda Lajos, önkéntes,
 Pengő Sándor, önkéntes,
 Pengő János, önkéntes,
 Szilágyi Péter, önkéntes,
 Györi Sándor, önkéntes,
 Kovács Gy. János, önkéntes,
 S. Csató Imre, önkéntes,
 Földi Sándor, önkéntes,
 K. Hegyesi József, önkéntes,
 Kovács Mihály, önkéntes,
 Pengő István, önkéntes,
 Tökés István, önkéntes, meghalt,
 Széchi Sándor, önkéntes, meghalt,
 Nagy János, önkéntes, meghalt,
 Balázs Sándor, önkéntes, meghalt,
 G. Szabó Sándor, önkéntes, meghalt,
 Kóti Péter, önkéntes, meghalt,
 Molnár Mihály, önkéntes, meghalt.
 Nagy Ferencz, önkéntes,

V é c s e y v e z é r a l a t t .

Vésztlő.

Varó János.
 Szabó Bálint.
 Szabó Sándor.
 Bak Sándor.
 Marton Gergely.
 Krutsó Mihály.

Ökrös Bálint.
Pardi Imre.
Kovács Mihály.
Lovas Samu.
Ökrös Sándor.
Lovasi János.
Barát János.
Kincs András.
Ohla János.
Marhás Sándor.
Lévai Ferencz.
Czirják Mihály.
Kovács Lajos.
Horváth János.
Botyán István.
Rác János.
Pap Imre.
Felföldi Sándor.
S. Kincses Mihály.
Ökrös András.
Almási János.
Ökrös Mihály.
Nagy Imre.
Rabay János.
Tóth András.
Pákozdi Sándor.
Kutasi Mihály.
Almási Imre.
Takács Mihály.
Lázár István.
Pap Ferencz.
Házi János.
Réti Ferencz.
Barabi István.

Kocsis Ferencz.
 Kiss Sándor.
 Pap Ferencz.
 S. Nagy Ferencz.
 Marhás József.
 Bottyai János.
 K. Juhász Sándor.
 Váradi János.
 Juhász János.
 Győri Mihály.
 Mike Bálint.
 Józsi Imre.
 Pálfi Sándor.
 B. Tóth Imre.
 Mike János.
 Kutasi János.
 Köszegi Sándor.
 N. Pardi István.
 Püspöki Ferencz.
 Pálfi Sándor.
 Nagy Bálint.
 Varga József.
 Kátai György.
 Pénzes Sándor.
 Krucsó Bálint.
 Balog Sándor.

Öcsöd.

Dezső Lajos, önkéntes, tűzér.
 Lukács János, önkéntes, 59. h. z. a.
 Fazekas Gáspár, önkéntes, 33. h. z. a.
 N. Molnár István, önkéntes.
 Szombat Gergely, önkéntes.

Ágoston Sándor, önkéntes.

Kérdő Mihály, önkéntes, 59. h. z. a.

Rostás Sándor, önkéntes.

Keztyüs István, önkéntes, 59. h. z. a.

Hajdu Sándor, önkéntes, 59. h. z. a.

Jándi László, önkéntes, 59. h. z. a.

Papp Imre, önkéntes, 59. h. z. a.

Köteles András, önkéntes, 59. h. z. a.

Fazekas András, önkéntes, 59. h. z. a.

Gere János, önkéntes, 59. h. z. a.

Légrádi András, önkéntes, 59. h. z. a.

Pápai Albert, önkéntes, 33. h. z. a.

Kocsis János, önkéntes, 33. h. z. a.

Izsó Gerzson, önkéntes, 33. h. z. a.

Majoros Mihály, önkéntes, Sándor huszár.

Csomor Ferencz, önkéntes, 58. h. z. a., a harcz előtt
a 37. sorszamnál.

Mészáros Sándor, önkéntes, Lehel huszár.

Kerti János, önkéntes, 33. h. z. a.

Szoboszlai Sámuel, önkéntes, 33. h. z. a.

Pápai Gergely, önkéntes, 33. h. z. a.

Jordány László, önkéntes, 33. h. z. a.

Pápai Sándor, önkéntes, 33. h. z. a.

Kánya János, önkéntes.

Boros Sándor, önkéntes.

Pinka István, önkéntes.

Szilágyi Sándor, önkéntes.

Boros Samu, önkéntes, Koburg huszár.

Vas Sándor, önkéntes, Sándor huszár.

Aponyi Joel, önkéntes.

Csató Mózes, huszár.

J. Molnár Mihály, önkéntes.

Fazekas Bálint, önkéntes.

Torma János, önkéntes.

Kerekes Mihály, önkéntes.
Sülye István, huszár.
Kovács Imre, önkéntes.
Józsa Gáspár, önkéntes.
Molnár József, önkéntes.
Trippon Sándor, önkéntes.
Trippon Mihály, önkéntes.
Murányi József, önkéntes.
Csekó Benedek, önkéntes.
Kovács János, önkéntes.
Szathmári Imre, önkéntes.
Cs. Révész Samu, önkéntes.
Kocsis Ferencz, önkéntes.
Mikó Ádám, önkéntes.
Kocsis Mihály, önkéntes.
Szegény Mihály, önkéntes.
Zsilka Sándor, önkéntes.
Szombat János, önkéntes.
Koncsok Pál, O. Jordán Sándor helyett.
Rhédei Zsiga, Lehel huszár.
Szántó Lajos, 2-ik huszár ezred.
S. Kardos István.
K. Szabó János, huszár.
S. Mészáros Sándor, huszár.
Nagy Bálint.
Jordány Ferencz.
Nádi Bálint.
Lendvai Mihály.
Jordány Béni.
S. Kardos Benedek, Dezső András helyett huszár.
Móricz János.
Hegedüs Sándor.
M. Szilágyi János.
Tóth Sándor.

Kis Lukács, huszár a 9-ik h. ezredben, régebben
Miklós huszár, önkéntes.

Lapu Sándor.

O. Szilágyi János.

Kis Ambruzs, huszár 9-ik h. ezredben.

Maróti János, huszár 9-ik h. ezredben.

Papp János.

Enyedi Sándor,

Szilágyi Gábor.

Sütő Sándor, 2-ik huszár ezred.

Baros Imre, Koburg huszár.

Erdélyi Lajos, 2-ik huszár ezred.

Rónyai Lőrincz, 33. h. zászlóalj.

Rácz Lőrincz, 2. huszár ezred.

Tóth G. Sándor, 2. h. ezred.

Balla Zsiga, 33. h. z. a.

Szabó János. 2. huszár ezred.

Demjén Pál, 2. huszár ezred.

Dézsai László.

Dóczi Mihály, 2. huszár ezred.

Zubar János, 2. huszár ezred.

Bordács János, 2. huszár ezred.

Papp László, 33. h. z. a.

Méri Sándor.

J. Molnár Lajos, 33. h. z. a.

Mészáros Laczi, 2. huszár ezred.

Kovács Benedek.

Dezső László, 33. h. z. a.

Jónás Gábor.

Enyedi J. Sándor, 2. huszár ezred.

Kárádi András, 2. huszár ezred.

L. Molnár Gábor, 33. h. z. a.

Kerekes Benedek, 33. h. z. a.

Szilágyi Béni.

Pinka János.
 Szente Bálint.
 Demjén Sándor, 33. h. zászlóalj.
 Seres István, 2. huszár ezred.
 Maróthi Döme, önkéntes, huszár.
 Joanovich Péter.
 Kovács Sámuel, 2. huszár ezred.
 Makai Mihály.
 Szathmári Elek, 9. huszár ezred.
 Tolnai Benedek, 9. huszár e.
 Gácsi Mihály, 9. huszár e.
 K. Szilágyi Lajos.
 Tolnai Lajos.
 Csákvári Lajos.
 Tóth Ferencz.
 Nagy László.
 Tóth Bálint.
 Jordány Bálint.
 Kis Ádám.
 Buzi János.
 Szegény István.

Körös-Ladány.

Tóth Imre, önkéntes, Perczel alatt.
 Török Péter, önkéntes, „
 Török Sándor, önkéntes, Bem alatt.
 Nánási László, önkéntes.
 Tar Ferencz, önkéntes, elesett.
 Ombódi Mihály, önkéntes, Perczel alatt, nem tért vissza.
 Jónás Sándor, önkéntes, Perczel alatt.
 Cs. Török Imre, önkéntes, Perczel alatt.
 Szathmári Bálint, önkéntes, Perczel alatt.
 Marti István, önkéntes, Perczel alatt.

Földi András, önkéntes, Perczel alatt.

M. Szabó Péter, önkéntes, Perczel alatt.

Kubik József, önkéntes, Perczel alatt, elesett.

Csekő Péter, önkéntes, Perczel alatt, elesett.

Bocsonádi Lajos, önkéntes, Kis Ernő alatt, nem tért vissza.

Vakarcs Imre, önkéntes, Kis Ernő alatt.

Tóth Bálint, önkéntes, Kis Ernő alatt.

Kecskeméti Sándor, önkéntes, Nagy Sándor alatt.

Nagy Bálint, önkéntes, Perczel alatt.

B. Tóth Péter, önkéntes, Görgei alatt.

Medlicsák Pál, önkéntes, Görgei alatt, elesett.

Kardos Mihály, önkéntes,

Biró Imre, önkéntes,

Tóth Bálint, önkéntes,

R. Márton Mihály, önkéntes,

Makra Bálint, önkéntes,

Biró Sándor, önkéntes.

Vas Imre, önkéntes,

Hidjed Imre, önkéntes,

Létai Bálint, önkéntes,

Hancza Lajos, önkéntes,

Tazsoli László, önkéntes,

Török Péter, önkéntes,

Serfőző László, önkéntes,

Bökő Bálint, önkéntes,

Bak János, önkéntes,

Pengő Péter, önkéntes, elesett,

Vakarcs Péter, önkéntes,

Szentmihályi Sándor, önkéntes,

Nyiri Sándor, önkéntes,

Rácz István, önkéntes,

Kántor Bálint, önkéntes, sérült,

Bögre Imre, önkéntes,

Perczel vezér alatt.

Tóth Ferencz, önkéntes, Perczel alatt, elesett.
 G. Tóth Sándor, önkéntes, Görgei alatt.
 Tóth Gábor, önkéntes, Görgei alatt.
 Karácson István, önkéntes,
 Bak András, önkéntes,
 Bögre Mihály, önkéntes,
 Vakarcs László, önkéntes,
 Létai Sándor, önkéntes,
 Pál J. Sándor, önkéntes,
 Rácz Imre, önkéntes, sérült.
 Láncki Imre, önkéntes,
 Bögre Ferencz, önkéntes,
 Rácz István, önkéntes,
 Szabó Imre, önkéntes,
 Márton Imre, önkéntes,
 Zima Imre, önkéntes,
 Ökrös Dániel, önkéntes,
 Gyulai László,
 Lakatos Mihály,
 Sánta Imre,
 Brányiczki József,
 Kántor Bálint,
 Pék András,
 Cs. Nagy Sándor,
 Buzás Imre, tizedes,
 Lakatos Imre,
 Biró József,
 Kovács András,
 Mészár Bálint,
 Szentmihályi Péter,
 Nagy P. Sándor,
 Füzesi Mihály,
 Berta Imre,
 Kis László,

P e r c z e l v e z é r a l a t t .

Fazekas István, elesett,
 Szilágyi József, elesett, tizedes,
 Kuklis Mihály,
 Havancsák Antal,
 Baros Imre, elesett,
 Szathmári Sándor, elesett.
 Csóka István, elesett.
 Nánási Imre,
 Tóth Imre,
 Nagy János,
 Tóth Sándor, elesett,
 Varnyú Mihály, kezén, lábán sérült.
 Makra Pál,
 B. Nagy Imre,
 Pál M. István,
 Böcskei István,
 Nagy F. Márton.
 Botyán Bálint,
 Fekete Antal,
 Gyebnár János,
 K. Tóth Mihály,
 Varró János,
 Ombódi János, önkéntes,
 Péterka János, Görgei alatt,
 B. Török István, Görgei alatt.

Szent-András.

Bokros Pál, Sinka Márton helyett.
 Szécsi Márton.
 Forai Lajos.
 Forai István.
 Bodnár József.
 Csonki András.

Bagi Ignác.
Szin Ferencz.
Gálosi Mihály, Szalai Gáspár helyett.
Földházi János.
Kis István.
Párkán János.
Szabó Sándor.
Csonki Béni.
Balla Ignác.
Deák Ferencz.
Cseh Ignác.
Bodnár József.
Pálinkás József.
Szücs István.
Szilágyi Ferencz.
Mrena Ferencz.
Tóth János.
Nándori György.
Mikus Ignác.
Németh Pál.
Deák István.
Dandé János.
G. Szabó János.
Bontovics András.
Bontovics Mátyás.
Vas Mátyás, Kis Mátyás helyett.
Nagy Vincze.
Aszódi Márton, Fazekas Ferencz helyett.
Sinka István.
Dorogi Béni.
Kis József.
Orosz Pál.
Tóth Pál.
Bohák János.

Molnár István.
 Dorogi László.
 Horváth Sándor.
 Roszik János.
 Lengyel János.
 Lengyel Vincze, Nagy András helyett.
 Bagi Elek.
 Illés Elek, Aszódi János helyett.
 Hegyi István.
 Tóth Ferencz.
 Gombkötő János, Nagy Vincze helyett.
 Gyurtránszky János.
 Csik György.
 Fekete Pál, Molnár Mátyás helyett.
 Katona Mihály.
 Libor József.
 Magyar Pál.
 Bohák András.
 K. Nagy Antal.
 Bencsik József.
 Kapus István.
 Kapus Márton.
 Pálinkás Pál, Garsó Antal helyett.
 Varga György, Csipai Imre helyett.
 Stelczer Farkas, Zsidó község által fogadva.
 Forstner Károly, » » » »
 Engler Ignác, » » » »
 Rosenberg Salamon, » » » »

Körös-Tarcsa.

Pap Albert, Görgei alatt huszár.
 Szabó Mihály, Görgei alatt huszár.
 Horvát János, gyalogos.
 Szász Gergely, Görgei alatt huszár.

Tóth Gábor, huszár.

Boros Ferencz, huszár.

Gál Albert, Görgei alatt huszár.

Aknai Péter, gyalogos, Vécsey alatt.

Gyaraki Imre, Görgei alatt huszár.

Gerendel Mihály, Görgei alatt huszár.

K. Szabó Imre, gyalogos, Vécsey alatt.

Seprenyi József, Görgei alatt huszár.

Baksa András, » » »

Mező Imre, Vécsey alatt huszár.

Kerekes Imre, gyalogos, Görgei alatt.

Mágori János, Görgei alatt huszár.

Bátori Gábor, » » »

Török István, huszár, meghalt.

Nagy Gábor, gyalogos, a csatában elfogatott s besoroztatott.

Túsz Gábor, Görgei alatt huszár.

Kós Gábor, gyalogos, a csatában elfogatott s besoroztatott.

Tóth Imre, gyalogos, Görgei alatt.

Mező Albert, Görgei alatt huszár.

Tokai Bálint, » » »

Hajdu Sándor, » » »

Bereczki Ferencz, huszár, elesett Komárom alatt.

Molnár Imre, Görgei alatt huszár.

B. Hajdu Sándor, gyalogos, Kmetti alatt.

Kiss Imre, Görgei alatt huszár.

Pardi János, » » »

Kálmán Gábor, huszár.

Györi János, Fábíán Sándor helyett, Görgei alatt huszár.

Kovács Albert, Görgei alatt huszár.

Szöllösi András, » » »

Györi Ferencz, gyalogos, Vécsey alatt.

Bátori János, huszár, elhalt.

Lovas Bálint, gyalogos, elesett, Aradon.
 Kozma Sándor, huszár.
 Hanicz József, gyalogos, Vécsey alatt.
 Fábián Márton, Görgei alatt huszár.
 Petneházi Sándor, gyalogos.
 Boros György, gyalogos.
 Zima Imre, gyalogos, Vécsey alatt.
 Kós Sándor, » » »
 Gujás Sándor, gyalogos, Vécsey alatt.
 Mező Sándor, Görgei alatt huszár.
 Nagy Mihály, huszár.
 Somogyi Mátyás, Görgei alatt huszár.
 S. Nagy Gábor, gyalogos, Kmetti alatt.
 Zsejki István, Ujhelyi János helyett, gyalogos, Vécsey
 alatt.
 Czinczár György, Görgei alatt huszár.
 Gábor Mihály, » » »
 Varga Antal, gyalogos, Vécsey alatt.
 Petneházi Gábor, huszár, sérült, elhalt.
 Szivák Imre, Fülöp Imre helyett, gyalogos, Vécsey alatt.
 Szakál Albert, gyalogos, Vécsey alatt.
 Ladányi Imre, » » »
 Gulyás Imre, gyalogos.
 Fábián András, gyalogos, elhalt.
 Petneházi Ferencz, huszár.
 M. Nagy Imre, »
 Kelemen István, »
 Török Mátyás, »
 Bartalus Pál, Márton István helyett, gyalogos.
 Kozma Ferencz, huszár.
 Benke Mihály, gyalogos.
 Lakatos Mihály, huszár.
 Ladányi János. »
 Makai Imre, gyalogos.

Szász Imre, Gyarakai Imre helyett, huszár.
 Mező Lajos, Tóth Ferencz helyett, huszár.
 Cs. Nagy Imre, gyalogos.
 Gulyás Mihály, huszár.
 Hajdu János, gyalogos, elhalt, önkéntes.
 Varga Imre, » Görgei alatt, önkéntes.
 R. Győri Ferencz, gyalogos, Görgei alatt, önkéntes.
 Ráta Ferencz, gyalogos, Görgei alatt, önkéntes.
 Cser János, Vécsey alatt huszár, önkéntes.
 Valberthy Gábor, gyalogos, önkéntes.
 Gyarakai Gábor, önkéntes, Vécsey alatt huszár.
 Szentesi Imre, önkéntes, gyalogos, elesett Temesvár

alatt.

Szentesi Sándor, önkéntes, gyalogos, Vécsey alatt.

Szabó Lajos, » » » »

Pap Ferencz, » » » »

M. Gál János, » » » »

Csereklei Dior » » » »

Vincze Imre, » » » »

Hajdu József, » » » »

Hajdu István, » huszár » »

Vég Mihály, önkéntes, huszár, Vécsey alatt, elhalt.

Vég Imre, Perczel alatt huszár, önkéntes.

Gyarakai István, önkéntes, gyalogos.

Gyarakai János, Vécsey alatt önkéntes huszár.

Vári József, gyalogos, Görgei alatt, önkéntes.

Varga Sándor, önkéntes, Vécsey alatt huszár.

Doboz.

P. Szabó Lajos, önkéntes, 59-ik zászlóalj.

V. Kovács Mihály, önkéntes 59-ik zászlóalj.

Nagy P. Mihály, » » »

Dékány Mihály, » » »

Molnár Gábor, » » »

Vas Ferencz, önkéntes, 59-ik zászlóalj.
 Balog G. János, önkéntes 59-ik zászlóalj.
 Csontos István, » 58-ik »
 Dékány István, » » »
 Köteles András, » » »
 Gál István, önkéntes, 2-ik lovas ezred.
 Fekete Sándor, önkéntes, 2-ik lovas ezred.
 Biri Ferencz, » » » »
 Jobai István, » 33-ik zászlóalj.
 Nagy János, » 2-ik lovas ezred.
 Biri Gergely, » 59-ik zászlóalj.
 Biri István, » 58-ik »
 Baog János, » 2-ik lovas ezred.
 Szilágyi Ferencz, » 58-ik zászlóalj.
 Z. Szabó János, » » »
 Dérsi Sándor, koránál fogva, 58-ik zászlóalj.
 Megyesi A. István, koránál fogva, 58-ik zászlóalj.
 Debreczeni Mihály, » » » »
 Buzi Sándor, » » » »
 Molnár A. János, » » » »
 Balla G. István, » » » »
 V. Szabó Mihály, » » 2-ik huszár ezred.
 Szatmári András, » » » » »
 Dalmadi Sándor, » » 58-ik zászlóalj.
 Kárnyáczki János, » » » »
 Cs. Molnár István, önkéntes, 58-ik zászlóalj.
 Nagy O. István, koránál fogva, 2-ik huszár ezred.
 Komáromi Ferencz, koránál fogva, 58-ik zászlóalj.
 K. Kovács Mihály, » » » »
 Albert János, önkéntes, 58-ik zászlóalj.
 Sass Gábor, » 59-ik »
 Békési Mihály, » » »
 Molnár Ferencz, önkéntes, 59-ik zászlóalj.
 Gyárfás János, fogadott, 58-ik zászlóalj.

Gál András, fogadott, 58-ik zászlóalj.
 Bursai Mihály, » » »
 Gyárfás Mihály, önkéntes, 58-ik zászlóalj.
 Cs. Kiss Sándor, koránál fogva, 9-ik huszár ezred.
 H. Gergely Lajos, » » 5-ik zászlóalj.
 Cseppenő Mihály, 9-ik huszár ezred.
 N. Kovács János, 5-ik zászlóalj.
 Biri Gábor, 9-ik huszár ezred.
 Bodzás Áron, 5-ik zászlóalj.
 Gyenge István, 9-ik huszár ezred.
 Czinánó György, 5-ik zászlóalj.
 Sz. Szabó Mihály, » »
 Békési István, 74-ik zászlóalj.
 Molnár Mihály, 35-ik »
 Erdőházi István, Depó.
 Köteles Ferencz, önkéntes, 59-ik zászlóalj.
 H. Erdős István, 33-ik zászlóalj.
 Erdős István, önkéntes, 30-ik zászlóalj.
 P. Nagy János, önkéntes, 30-ik zászlóalj.
 Gy. Nagy István, önkéntes, 30-ik zászlóalj.
 Borsos István, önkéntes, tüzer.
 Csukás József, » »
 Almássy Mihály, Miklós huszár.

Új-Kigyós.

Kocsis Mátyás, fogadott, 30-ik zászlóaljnál.
 Kulcsár József, fogadott, 30-ik zászlóaljnál.
 Forrás János, fogadott, 30-ik zászlóaljnál.
 Füredi János, fogadott, 30-ik zászlóaljnál.
 Kádár Péter, fogadott, 30-ik zászlóaljnál.
 Szabó László, fogadott, 30-ik zászlóaljnál.
 Bognár Pál, fogadott, Károlyi huszár.
 Nyári András, fogadott, 30-ik zászlóaljnál.
 Harangozó János, fogadott, Károlyi huszár.

Bánfi Pál, fogadott, Miklós huszár.
 Kerekes Gergely, önkéntes, Károlyi huszár.
 Nyisztor János, önkéntes, Károlyi huszár.
 Gazdag Antal, önkéntes, Károlyi huszár.
 Györfi József, fogadott, Károlyi huszár.
 Konczos György, fogadott, 30-ik zászlóaljnál.
 Györfi György, fogadott, 30-ik zászlóaljnál.
 Klimó György, önkéntes, Vadász csapatnál.
 Becker Oszkár, 105-ik zászlóaljnál.
 Wieland Károly, huszár-főhadnagy, a Károlyi huszá-
 roknál.
 Wieland János, huszár-főhadnagy.

Kétegyháza.

Kalló József, fogadott, az 58. zászlóaljnál.
 Dudás István, az 58. zászlóaljnál.
 Dávid János, 58. z. a.
 Lantos György, 58. z. a.
 Rusznyák István, 58. z. a.
 Godó György, 58. z. a.
 Bandur Márton, 58. z. a.
 Málík Mátyás, 58. z. a.
 Ollár Mihály, Dembinszky hadseregénél.
 Szarka Ilia.
 Veres Ilia, 58-ik z. a.
 Szántó Juon.
 Moócz Miklós, 58. z. a.
 Gancse György, 58. z. a.
 Bandula Mitru.
 Kovács István, fogadott, 58. z. a.
 Sipos János, fogadott, 58. z. a.
 Csoltyán János.
 Illés József, fogadott.

Sipos György.

Grósz György, meghalt a csatában.

Keresi Péter, sebesült, szekeresz volt.

Mészáros Mojsza, nem tért vissza.

Jorszin Vaszil, meghalt.

Marosán Nyikora, nem tért vissza.

Ávrán Mitru, nem tért vissza.

Rossu Mojsza, 58. z. a.

Szüts János, nem tért vissza.

Buzsigán Vaszil.

Zamfira Onucz, huszár volt.

Makovei György.

Otlakán Tógyer.

Dumitrás György, fogadott.

Grósz Vaszil.

Isztin Danyila, Dembinszky alatt.

Palásti György, dsidás lengyel ezrednél.

Szelezsán Mojsza.

Isztin György.

Perzsok Tógyer.

Zsurkán Tógyer.

Vigyikán János, 59. z. a.

Jonad István, fogadott, 59. z. a.

Firczig János, önkéntes, nem tért vissza.

Nagy György, fogadott, nem tért vissza.

Király Mihály, fogadott, nem tért vissza.

Pirmayer György, fogadott, 29. z. a.

Sándor Ferencz, fogadott.

Szelezsán Péter.

Tulkán Flóra.

Vladucz Mihály.

Buzsigán Péter.

Csoltyán Tógyer.

Szücs Péter, önkéntes, 29. z. a.

Argyellán Kosztán, önkéntes, 29. z. a.

Moldován György, régebben Máriási gyalog ezrednél,
önkéntes, 29. z. a.

Arszintye György, Dembinszky táborában.

Bali János, Bem táborában.

Zamfira János, Dembinszky alatt.

Rotyis Mihály, Dembinszky táborában.

Veres Mihály, 7-ik zászlóaljnál.

Zsokán János, fogadott.

Balog Pál, fogadott.

Szilágyi Tógyer, fogadott.

Darócz István, Dembinszky táborában.

Gróf Almássy Dénes, főhadnagy a Károlyi huszárok-
nál, önkéntes.

Gyula-Vári.

Szilágyi Sámuel, Hannover huszár.

Király József, Hannover huszár.

Korponai Mihály, 30. honvéd z. a.

Máté Sámuel, önkéntes, Hannover huszár.

Dormán Mihály, Hannover huszár.

Lovász István, 58. h. z. a.

Minkó András, önkéntes, Hannover huszár.

Mikó Ferencz, Radeczki huszár.

Borsi Ferencz, 58. h. z. a.

Szilágyi András, 58. h. z. a.

Dobra József, 58. h. z. a.

Seprenyi Imre, önkéntes, 59. h. z. a.

Páger János, Radeczki huszár.

Dobra Mátyás, Miklós huszár.

Csanádi János, Miklós huszár.

Reményi István, Miklós huszár.

Püspöki Ferencz, önkéntes, 59. h. z. a.

Püspöki Sándor, önkéntes.
 Hajdu Mátyás, Károlyi huszár.
 Dandé Mihály, önkéntes tűzér.
 Nagy András, 58. z. a.
 Korponai József, 102. h. z. a.
 Vékony János, a harcz után nem tért vissza.
 Páyer Mihály, önkéntes, Hannover huszár.
 Hajdu Sándor, Miklós huszár.
 Megyesi András, önkéntes, Hannover huszár.
 Máté János, önkéntes, 58. h. z. a.
 Varga András, Hannover huszár.
 Fekete József, 58. h. z. a.
 Bálint Antal, nem tért vissza.
 Grúsz Pál, Radeczki huszár.
 K. Nagy Sándor, nem tért vissza.
 Balog Ferencz.
 Molnár József, önkéntes, nem tért vissza.
 Baranovics Kálmán, önkéntes főhadnagy.
 Baranovics Ferencz, főhadnagy, 59. h. z. a., önkéntes.
 Baranovics Gergely, százados, 59. h. z. a. önkéntes,
 a harcz után besoroztatott.
 Béres István, önkéntes.
 Erdödi Sámuel, Császár huszár.
 Szabó Ferencz, Hannover huszár.
 Kávási Ferencz, önkéntes, Miklós huszár.
 Kallós Mihály, Radeczki huszár.
 Guti Sándor, Hannover huszár.
 Ökrös Szabó Sándor, 29. h. z. a.
 Silling Sámuel, Hannover huszár.
 Borsi István, Hannover huszár.
 Nagy János, önkéntes, Hannover huszár.
 Kávási József, önkéntes, vadász csapat.
 Kátai János, önkéntes, 58. z. a.
 Tar István, elesett.

Bánfalva.

Hegedüs Pál.
Zvolenszky István.
Zsiga István.
Molitorisz Iván.
Darók József.
Kövágó József.
Varga Lukács.
Molnár János.
Jónás György.
Tóth János, kapott sebe miatt elhalt helyben.
Erdei Mihály.
Erdei Márton.
Bazsali Ferencz.
Kiss János.
Fodor István.
Fehér Gábor.
Juhász Mihály.
Dér Gábor,
Csik András.
Nagy Ferencz.
Durscht Bernát.
Soós János.
Angyal Ferencz.
Komjáti István.
Harsányi Mihály.
Bogdán Horváth András.
Drahora András.
Fábián Mátyás.
Szilassy György.
Sin Mihály.
Kis Tóth János.

Varga György.
Polyák Sámuel.

Nagy-Szénás.

Bikádi János.
Morócz János.
Dimák István.
Szalai József.
Hegyi József.
Kásdér András.
Horváth István.
Hegyi András, elesett.
Bencsik András.
Botos András.
Hajdu András.
Süle Pál, elesett.
Varga József.
Szilasi György.
Vági István.
Varga Péter.
Mizslai György.
Zsedényi István.
Csontos Mihály.
Benkő János, meghalt.

Békésvármegye elkerülte a harcz pusztításait; a zivatar csak határaink mellett vonult el megdöbbszentő iszonyaival; de alig van a szabadság harczoknak oly tere, hol vármegyénk fiai véreket ne ontották volna a haza védelmében; mindenütt, hol áldozatokat kívánt a harcz, a szabadság hősök bőven ontott vére közé, vármegyénk fiainak vére is vegyült.

Honvédeink nem alkottak önálló zászlóaljat, vagy hadcsapatot; harczoltak ők minden vezér alatt, minden hadcsapatban szétosztva, s elmondhatjuk, a szabadság harcznak nincs oly nagyobb, véresebb csatája, melyben vármegyénk fiai részt ne vettek volna; sőt mint adatok tanusítják a vitéz 3-dik zászlóaljnak, mely oly sok dicsőségteljes diadalra lobogtatta koszoruzott zászlaját, első hőseit a mi anyáink nevelték.

Vármegyénkire tehát ellehet mondani, hogy fiai részt vettek a szabadságharcz minden csatáiban, így népünk át lehet hatva a nemzeti küzdelem dicsőségétől, mely a hazaszeretet hőseinek s hozzátartozóiknak osztály részül jutott.